Alef

SCIENCE FICTION MAGAZIN

5

DECEMBAR 1987
700 DINARA

RODŽER ZELAZNI

RUŽA ZA PROPOVEDNIKA

FARMER • ASIMOV • KING • GREJ

Broj 5 Decembar 1987 700 d

Prečnik Alefa iznosi oko dva-tri santimetra, ali kosmički prostor bio je tamo u nesmanjenoj veličini.

H. L. BORHES

SADRŽAJ

Odgovorni urednik	Milorad Predojević
Urednik	Boban Knežević
Likovni urednik	Dragoljub Stanković
Naslovna strana	Vojislav Vasiljević
Ilustracije	Dobrosav Bob Živković

Izdaje: NIŠRO »DNEVNIK«, OOUR IZDAVAČKA DELATNOST 21.000 NOVI SAD, Vojvođanskih brigada 7/VI

REČ UREDNIKA

Vaše primedbe na **Alef** odnosile su se uglavnom na to da je loše uvezan i da se raspada već nakon prvog čitanja. To je sada sređeno — korice su plastificirane, samim tim i čvršće, a časopis se povezuje ručno, što ga čini trajnijim. Ukazuje se i mogućnost da hartija bude kvalitetnija (bela), ali samo ukoliko se početni prijem **Alefa** kod čitalaca održi.

Činimo sve što je u našoj moći da kvalitet priča u **Alefu** u bude na najvišem mogućem nivou, ali u okvirima prosečnog SF čitateljstva. Značajan korak napred je Farmerov roman koji, verujemo, neće izazvati toliko oprečnih mišljenja kao što je slučaj bio sa Hajnlajnovim »Građaninom galaksije«. Hajnlajnovo delo je dobra »space opera«, a Farmerov izvanredni SF roman je i dobra književnost. O Farmeru i njegovoj »Riverworld« seriji pročitaćete mnogo više u intervjuu, a za neki od narednih brojeva spremamo obimniji propratni tekst.

Neke od priča iz dosadašnjih brojeva **Alefa** su sveže (napisane u poslednjih nekoliko godina), ali pošto ima i onih starih i po dvadeset ili trideset godina, mnogi se pitaju zašto je to tako, zašto se ne izostavi starija SF literatura. To bi, u principu, bilo moguće, ali ne bi bilo dobro. Postoje tri jaka razloga protiv objavljivanja isključivo novih priča.

Pre svega, kvalitetna književnost nije omeđena vremenom i pomodarstvom. Priča koja je vrhunska u trenutku objavljivanja, biće jednako dobra i poučna i za pet stotina godina. Primer za to naći ćete već u ovom broju, priča »Čovek koji je prodavao čarolije« stara je preko trideset godina, nije SF već fantazija, čak na samoj granici fantazije i realnosti, ali izuzetna je u svakom pogledu.

Drugi razlog je u tome da smo mi za poslednjih deset godina, koliko traje ekspanzija SF izdavaštva u Jugoslaviji, uspeli da objavimo tek neznatni deo postojećih priča. Mnoga mala remek-dela čekaju da budu pronađena i prevedena. Biće nam potrebno bar još deset godina da nadoknadimo zaostatak za svetskim tendencijama i koliko-toliko uhvatimo korak sa savremenim SF zbivanjima.

Sem toga, ta najnovija ostvarenja, slavljena i hvaljena, često se naslanjaju na neka prethodna ili čak predstavljaju kulminaciju određenog pravca — ali, izvađena iz konteksta, postaju nerazumljiva i gube sva ona dobra svojstva koja im se inače pripisuju. Izvanredno uputstvo za pristup književnosti i naučnoj fantastici predstavlja Kardov članak iz ovog broja, svojevrsni odgovor na Svonvikov prikaz postmodernizma, nedavno objavljen u **Siriusu** (avgustovski i septembarski broj). Vrednost članka nije u polemisanju sa Svonvikom, već u sadržaju drugog dela, u kome Kard predstavlja svoju viziju razvoja naučne fantastike i samog vrednovanja..

Boban KNEŽEVIĆ

PISMA

Poštovani drugovi,

Divim vam se kada samo pomislim koliko je hrabrosti, znanja i upornosti — oduševljenja — potrebno da se pokrenu jedne novine, a naročito mjesečnik tipa ALEF... Zato primite moje čestitke, uz iskrenu nadu da će se časopis održati, pridobiti stalnu publiku i, vremenom, dosegnuti kvalitet jednog opće priznatog domaćeg SF izdanja...

Volim sve u SF-u, pa mi je drago kada mogu uporedo čitati priče poznatih i manje poznatih ili sasvim nepoznatih pisaca, i to u onom rasponu inspiracije koji ide od čistog S-a do čistog F-a...

Ukratko: čitam ALEF i smatram da na našem tržištu ima mjesta i za druga izdanja sličnog profila... Posebno me oduševila priča G. Wolfea SMRT DR. OSTRVA iz broja tri...

Jedan čitalac tražio je informaciju u vezi s filmom ALIEN. Napisan je roman pod istim naslovom, a pisac je Alan D. Foster. (Warner Books inc. 1979...) No, kao što ste i sami napomenuli, roman ni izdaleka nije vrijedan filma...

U prvom broju, str. 97. pišete: »postoje autori koji su svojom prvom knjigom postigli najveći uspjeh i nikada kasnije... nisu uspeli da nadmaše svoj prvenac«... i onda navodite nekoliko primjera. U dva se slučaja ne bih nikako složio:

Čini mi se da se MARSOVSKE KRONIKE mogu nositi s FAHRENHEIT 451, što se tiče R. Bradburya, a da je SVIJET A (sa svojim manje više uspjelim nastavcima) bolji od SLAN-a što se tiče A. E. Van Vogta. (Moja dva omiljena pisca SF-a). Naravno, moje je mišljenje subjektivno pa se može diskutirati, ali to nije ni toliko bitno jer ja nisam polemičar...

U lijepoj nadi da će doći do suradnje, primite moje srdačne čitateljske i drugarske pozdrave...

Petrovski Slobodan
Pula

Za roman »Alien« koji pominjete znali smo — izlazio je i kod nas u nastavcima; međutim, čitalac je tražio obaveštenje u vezi sa romanom po filmu »Aliens«... U pravu ste kada tvrdite da su »Marsijanske hronike« bolje od »Farenhajta 451«, ali u našem tekstu je omaškom napisano »prve knjige« umesto »prvi romani«, što dosta menja smisao — »Marsijanske hronike«, ipak, ne možemo nazvati romanom. Što se Van Vogta tiče, to je pitanje ukusa. Jedini njegov roman, koji je svojevremeno bio kult knjiga u Francuskoj (ako to išta znači), upravo je »Slan«, a slično je i u SR Nemačkoj. Međutim, kod takvog pisca kao što je Vogt (vrlo produktivnog, ali ujednačenog, bez izrazito uspešnih ostvarenja, bez velike umetničke vrednosti) teško je primeniti uobičajene književne sudove.

Druže uredniče

Drago mi je što i posle drugog broja magazina ALEF mogu da zadržim mišljenje da je ovo zaista odlična SF literatura. Ovo je mišljenje i članova subotičkog SF kluba »Meteor« u čije ime se javljam.

Magazin ovakvog profila je ono što je do sada nedostajalo na jugoslovenskom SF nebu. Smatram da »ALEF« kao SF magazin nije konkurencija zagrebačkom »SIRIUSU« već odavno potrebna dopuna. Dobro je što ste odlučili da »ALEF« izlazi u drugoj polovini meseca, jer se time još više umanjuje eventualno moguća konkurencija sa »SIRIUSOM«.

Smatram da bi trebalo da se prati i propagira rad i aktivnosti jugoslovenskih SF klubova (možda i predstavljanje svih?).

Ujedno molim sve one koji se bave naučnom fantastikom i žele da se uključe u rad SF kluba »Meteor« iz Subotice da se jave na sledeće kontakt adrese:

BULJOVČIĆ DRAGAN, 24000 SUBOTICA, KOSTOLANJI DEŽEA 5 ili RADANOV TOMISLAV, 24000 SUBOTICA, TRG 29. NOVEMBRA 1

Sastanci kluba se održavaju svake prve srede u mesecu u 19.00 h u prostorijama Gradske biblioteke pod čijim pokroviteljstvom je i osnovan.

Drugarski pozdrav u ime članova »Meteora«

Dragan Buljovčić

Poštovana redakcijo Alefa,

Vaš pregled najkraćih SF priča zaista je simpatičan, ali bojim se da je prijevod četvrte na listi neadekvatno obavljen čime joj je izgubljena poanta.

Ukoliko je, a vjerujem da jest, originalan naslov bio COSMIC REPORT CARD tada bi prevod trebao glasiti: SVEMIROVA (kosmosova, kosmička) SVJEDODŽBA. Slovo F, jedini sadržaj priče, u američkim svjedodžbama označava negativnu ocjenu.

S najboljim namjerama i poštovanjem

Darko Macan
Zagreb

Druže uredniče!

Htjela sam vam se javiti već poslije drugog broja Alefa, a pismo Darka iz Zagreba me definitivno potaklo da to i učinim.

Slažem se u potpunosti sa Darkovim primjedbama i ostaje mi samo da se iskreno nadam da je vaše objašnjenje za objavljivanje lošeg Heinleina samo pro forma. Uvjerena sam da je budućnost Alefa samo u rukama ljubitelja dobrog SF-a, a ljubitelji »space opere« i sličnog štiva nikako neće biti ti koji će stalno kupovati SF časopis. Uostalom, i »Sirius« je primjer za to; mnogi su ga napustili kada mu je kvaliteta bila opala, a vratili kada se i on vratio kvalitetnijem SF-u.

Neka Amerikanci biraju najčitanijeg po svom ukusu; mislim da ni profil čitateljstva niti kultura općenito nisu jednaki, pa zašto bi nam bio ukus u SF-u.

Činjenica je da je papir nekvalitetan, ali estetski izgled uglavnom može proći. Ne znam što vam je čudno što čitatelj konstatira da je dvored oznaka za šund. Pa, pogledajte samo to izdanje.

X-100 je zaista edicija koju niti ja ne bih nikome ponudila, pa mi nije jasno zašto je branite.

Srdačan pozdrav

Jovana Đurić
ZAGREB

Da. Ne znam odakle da počnemo. Ne možemo mnogo da branimo Hajnlajna i X—100 ediciju kada se stvari posmatraju sa književne strane. Ali činjenice su sledeće: prvih desetak brojeva X—100 edicije su rasprodati i zahtevi za pojedinim izdanjima su toliki da redakcija razmišlja o reprintima. Dalje, X—100 je trenutno najtiražnije jugoslovensko SF izdanje a izgledi su da će se na tako visokom mestu i održati. »Alef« je zamišljen kao komercijalno izdanje koje treba da se proda u dvadesetak hiljada primeraka, a to se ne može postići visokim književnim kvalitetom. Vas nekoliko hiljada koji cenite pravi SF, književno i umetnički kvalitetan, koji u fantastici vidite mnogo više od puke popodnevne zabave, kojima »Alef« ne služi da prekratite vreme u prevozu i čekaonicama, morate da shvatite da vas je malo, da to što želite nije mišljenje većine, i da se na žalost, pomirite s tim. Za sada. Vremena će se promeniti. Naši mladi čitaoci su pročitali Hajnlajnovog »Građanina galaksije«, navikli da kupuju »Alef« i zagrizli u Farmera. Mnogi će odustati, ali će mnogi i ostati. Posle Farmera sledi ponovo »space opera«, pa nešto teže... samo strpljenja, dragi čitaoci. Tek je peti broj, naše traganje za pravom formulom časopisa još je daleko od cilja, ali, budite sigurni da će u svakom broju biti ponešto i za vas.

Redakciji Alefa

Alef vam je stvarno dobra stvar. Ove prve brojeve je pravi užitak bilo čitati... da mi se nisu raspali u rukama bilo bi još bolje, no, obećali ste ispravak tog nedostatka, pa vas držim za riječ.

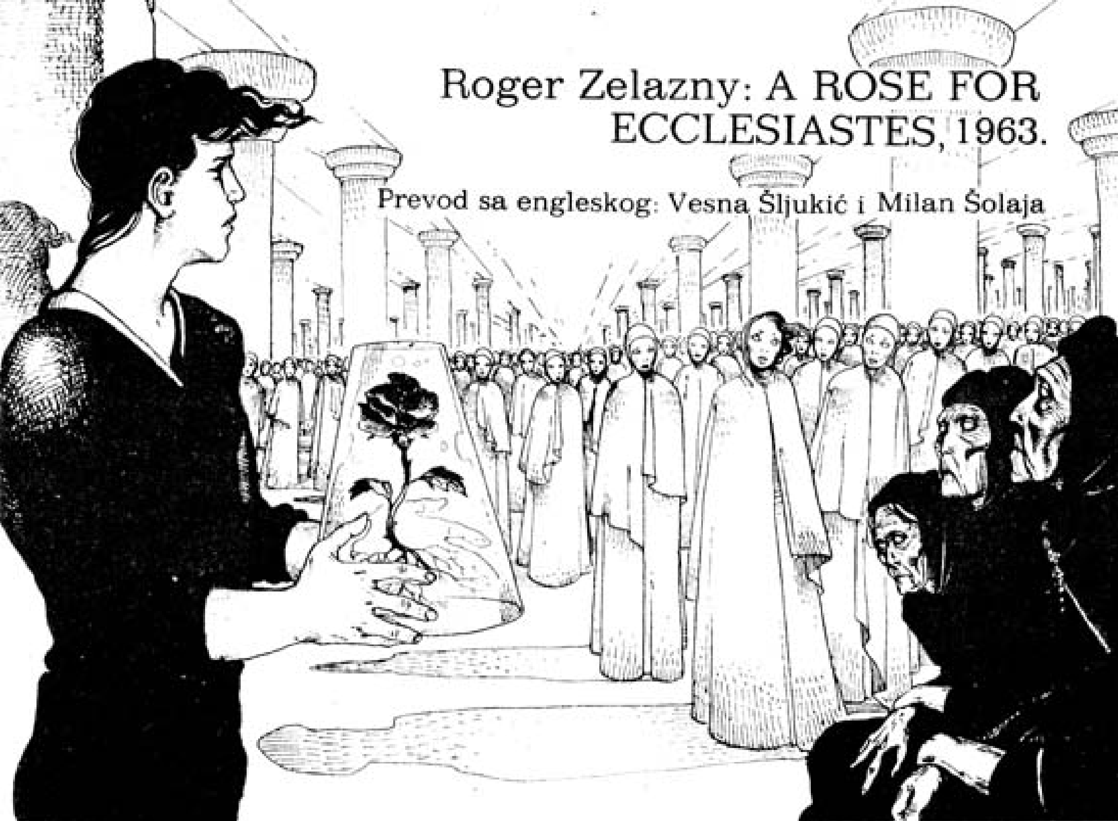
Ostali čitaoci su vas već dovoljno nahvalili, pa bih vam ja želeo skrenuti pažnju na nešto drugo: nisu svi čitaoci povjesničari SF književnosti. Mislim da je najveći broj onih koji, kad kupe neki SF časopis, očekuju da u njemu prije svega nadu dobra SF ostvarenja, a tek na drugom i X tom mjestu su eseji i ostale teorijske stvari. Ali pazite se! Izgleda da do pretjerivanja dolazi kada ljudi u uredništvu postanu SF specijalizirani, pa misle da i svi ostali ljudi žive samo za SF. Čuvajte se toga, smještajte i dalje svemir u svega 2-3 cm debljine, a ne opise svemira.

(svemir=SF)

Sa najboljim željama za uspjeh u tome pozdravlja vas

Miljenko Cemelić
VARAŽDIN

Smatramo da jedan teorijski članak po broju nije mnogo. Munjeviti razvoj naučne fantastike u Jugoslaviji od 1976. godine naovamo, praćen je i odgovarajućim porastom teorijskih priloga. SF jesu uglavnom priče, ali ne samo priče. Teorijski članci mogu biti informativni, korisni, poučni... pročitajte samo Kardov iz ovog broja.

Rodžer Zelazni
RUŽA ZA PROPOVEDNIKA

I

Toga jutra sam bio raspoložen za rad, pa sam se zabavljao prevođenjem jednog od svojih »Madrigala Makabr« na marsovski. Interfon je kratko zazujao i ja sam ispustio olovku i brzom, uvežbanom kretnjom pritisnuo dugme.

— Gospodine G. — zapevušio je Mortonov mladalački kontraalt, — stari je rekao da bi trebalo odmah »ščepati onog prokletog, uobraženog stihoklepca« i poslati ga u njegovu kancelariju. Pošto ovde postoji samo jedan prokleti, uobraženi stihoklepac...

— Ne dozvolimo ambiciji da se ruga korisnom, mukotrpnom radu — presekao sam ga.

Tako, Marsovci su se ipak na kraju predomislili. Otresao sam nekoliko centimetara pepela sa opuška i povukao prvi dim otkako sam zapalio. Protekli meseci rada i nadanja težili su da se skupe u jedan trenutak, ali bez uspeha. Bilo me je strah da pređem tih nekoliko koraka i čujem Emorijeve reči, za koje sam već unapred znao da će ih izreći, a taj osećaj je potiskivao sve ostale. I tako, završio sam strofu koju sam prevodio i ustao sam.

Trebalo mi je nekoliko sekundi da stignem do Emorijevih vrata. Pokucao sam dvaput i otvorio ih, baš kada je zarežao: — Napred!

— Hteli ste da me vidite? — brzo sam seo da ga poštedim toga da me sam pozove.

— To je bilo brzo. Šta si radio, trčao?

Posmatrao sam njegov izraz očinskog nezadovoljstva.

Male, okrugle fleke ispod bledih očiju, tršava kosa i irski nos; glas za decibel glasniji od ičijeg...

Hamlet Klaudiju: — Radio sam.

— Ha! — frknuo je. — Ma hajde. Nikad te niko nije video da se time baviš.

Slegnuo sam ramenima i krenuo da ustanem.

— Ako ste me ovamo zvali zbog toga...

— Sedi!

Ustao je. Obišao je oko svog stola i nadvio se nada mnom pa me pogledao. (Teško izvodljiv trik, čak i kada sedim u niskoj stolici).

— Ti si sasvim sigurno, najantagonističkije kopile sa kojim sam ikada radio! — zalajao je kao besan pas. — Zašto se, do đavola, ponekad ne ponašaš kao ljudsko biće i sve iznenadiš? Voljan sam da priznam da si bistar, možda čak i genijalan, ali — oh, do đavola! — napravio je patetičan pokret rukama i odšetao nazad do svoje stolice.

— Beti ih je najzad nagovorila da te puste unutra — glas mu je ponovo bio normalan. — Primiće te ovog popodneva. Posle ručka izvuci jedan džipster i otiđi tamo dole.

— U redu — rekao sam.

— To je onda sve.

Klimnuo sam i ustao. Ruka mi je bila na vratima kada je rekao:

— Ne moram da ti kažem koliko je ovo važno. Nemoj se prema njima ponašati kao što se ponašaš prema nama.

Zatvorio sam vrata za sobom.

Ne sećam se šta sam imao za ručak. Bio sam nervozan, ali sam instinktivno znao da neću zabrljati. Moj bostonski izdavač očekivao je marsovsku idilu, a u najmanju ruku delo o svemirskom letu u stilu Sent Egziperija. NASA je želela kompletan izveštaj o usponu i padu Marsovske Imperije.

I jedni i drugi će biti zadovoljni. Znao sam to.

To je i razlog što su svi ljubomorni, što me mrze. Uvek sam uspevao i uspevao sam bolje od ikoga.

Izišao sam iz mravinjaka od blata i uputio se do našeg voznog parka. Izvukao sam jedan džipster i uputio se ka Tirelijanu.

Vodoskoci peska, prepunog oksida — gvozđa, prštali su oko laganog vozila. Pesak se rojio iznad otvorene kabine i probijao kroz odelo, udarajući u moje zaštitne naočare.

Džipster, koji se njihao i dahtao poda mnom kao mali magarac kojeg sam jednom jahao kroz Himalaje, nastavljao je da me istresa iz pantalona. Planine Tirelijana vukle su svoje noge i približavale mi se pod nekim pijanim uglom.

Iznenada sam krenuo nagore i ubacih u nižu brzinu da smanjim opterećenje mašine koja je urlala. Ne kao Gobi, niti kao Velika jugozapadna pustinja, razmišljao sam. Samo crvena, samo mrtva... čak ni kaktusa.

Stigao sam do vrha brda, ali podigao sam previše prašine da bih video šta je ispod. Nije bilo ni važno, imao sam glavu punu mapa. Skrenuo sam ulevo i nadole, prilagodivši gas.

Obišao sam pagodu od stene i stigao.

Beti mi je mahnula kada sam zaškripao, stao i iskočio.

— Zdravo — prokašljao sam odvijajući šal i istresajući kilogram i po krupnog peska. — Kao, gde idem i koga ću videti?

Dozvolila je sebi kratak germanski kikot, više zbog početka rečenice sa »kao«, nego zbog moje nelagode, a zatim je počela da priča. (Ona je vrhunski lingvista, pa je reći iz seoskog idioma golicaju).

Cenim njen precizni nežni govor; informativan i tako to. Pogledao sam i njene oči boje čokolade i savršene zube, njenu od sunca izbledelu kosu skupljenu uz glavu (mrzim plavuše!) i zaključio da je zaljubljena u mene.

— Gospodine Galinger. Matrijarh čeka unutra da bude upoznata sa vama. Spremna je da otvori arhive Hrama za vaše proučavanje.

Za trenutak je zastala da popravi frizuru i malo se promeškolji. Da li je moj pogled čini nervoznom?

— To su religiozni dokumenti kao i njihova istorija — nastavila je. — Nešto kao Mahabharata. Od vas očekuje da poštujete izvesne rituale u rukovanju dokumentima, kao na primer ponavljanje svetih reči pri okretanju stranice — ona će vam već pokazati sistem.

Hitro sam klimnuo glavom, nekoliko puta.

— Lepo, hajdemo unutra.

— Uh... — zastala je. — Ne zaboravite njihovih Jedanaest formi učtivosti i nivoa. Oni stvar forme uzimaju prilično ozbiljno i nemojte ulaziti u diskusiju o jednakosti polova...

— Već znam sve o njihovim tabuima — prekinuo sam je. — Ne brini. Živeo sam na Orijentu, sećaš se?

Oborila je pogled i uhvatila me za ruku. Gotovo sam je otrgao.

— Izgledaće bolje ako vas ja budem uvela unutra.

Progutao sam svoj komentar i krenuo za njom, kao Samson u Gazi.

Unutra, moja poslednja misao se susrela sa čudnom podudarnošću. Odaje Matrijarha su bile apstraktna verzija moje vizije o tome kako izgledaju šatori starih izraelskih plemena. Apstraktna, kažem, jer je unutrašnjost bila sva u freskama na cigli, zašiljena kao ogroman šator, sa životinjskim kožama kao sivo-plavim ožiljcima, koje su izgledale kao da su na zidove nanesene špahtlom.

Matrijarh, M'Kvaji bila je niska, sedokosa žena pedesetih godina i odevena kao kraljica Cigana. U svojoj ogromnoj suknji u bojama duge, izgledala je kao izvrnuta činija za punč postavljena na vrh jastuka.

Prihvativši moj pozdrav poštovanja, pogledala me je kao što verovatno sova gleda zeca. Kapci tih crnih očiju skočili su gore kada je otkrila moj savršeni naglasak. Snimci koje je Beti donosila sa svojih intervjua učinili su svoje, a uz to sam dobar kada treba pokupiti naglasak.

— Vi ste pesnik?

— Da — uzvratio sam.

— Recite mi jednu od svojih pesama, molim vas.

— Žao mi je, ali prevođenje na brzinu ne bi donelo ništa dobro ni vašem jeziku ni mojoj poeziji, a ja još ne znam dovoljno vaš jezik.

— Oh?

— Ali pravio sam takve prevode sebi za zabavu i kao vežbu iz gramatike —

nastavio sam. — Biću počašćen da donesem neke od tih prevoda kada kasnije budem dolazio.

— Da, učinite tako.

Jedan nula za mene!

Okrenula se ka Beti.

— Vi sada možete ići.

Beti je promrmljala formalnosti pri odlasku, uputila mi krišom čudan pogled, a zatim nestala. Očigledno je očekivala da ostane i da mi »asistira«. Želela je komadić slave, kao i svi drugi. Ali ja sam bio Šliman na ovoj Troji i samo jedno ime će biti u izveštaju za NASA-u!

M'Kvaji je ustala i primetio sam da je podigavši se u stojeći položaj jedva dobila nešto u visini. Ipak, ja sam visok dva metra i izgledam kao topola u oktobru: vitak, svetlo-crven na vrhu i nadvijam se nad svim ostalim.

— Naša arhiva je vrlo, vrlo stara — počela je. — Beti kaže da je vaša reč za tu starost »milenijumi«.

Klimnuo sam glavom sa poštovanjem.

— Vrlo sam nestrpljiv da ih vidim.

— Dokumenti nisu ovde. Moraćemo da odemo u Hram. Odande se ne smeju iznositi.

Iznenada sam bio oprezan.

— Nećete imati primedbi ako ih kopiram, zar ne?

— Ne. Vidim da ih poštujete, inače vaša želja ne bi bila toliko jaka.

— Odlično.

Izgledala je kao da se zabavlja. Upitao sam je šta je smešno.

— Visoki jezik sigurno nije lak za učenje jednom strancu.

Moj uspeh se brzo pokazao.

Niko iz prve ekspedicije nije bio ovako blizu. Nije bilo načina da saznam da je ovo u stvari suočavanje sa dvostrukim jezičkim izazovom — kako klasičnim, tako i vulgarnim jezikom. Znao sam nešto od njihovog prakrita, a sada sam morao da naučim i ceo njihov sanskrit.

— Ah, prokletstvo!

— Molim?

— Nije prevodivo, M'Kvaji. Ali zamislite da morate naučiti visoki jezik u žurbi i pogodićete u čemu je stvar.

Ponovo mi je izgledalo kao da se zabavlja i rekla mi je da izujem cipele.

Provela me je kroz udubljenje u zidu...

... i u eksploziju vizantijske, briljantne raskoši!

Nijedan Zemljanin pre mene nije bio u ovoj prostoriji niti je čuo za nju. Karter, lingvist iz prve ekspedicije, naučio je gramatiku i sastavio rečnik uz pomoć momka po imenu Meri Alen i to sedeći prekrštenih nogu u predvorju.

Nismo imali pojma da ovo postoji. Pohlepno sam gledao naokolo. U pozadini dekora bio je visoko razvijen sistem estetike. Moraćemo da obnovimo naše dosadašnje mišljenje o marsovskoj kulturi.

Prvo, tavanica je bila zasvođena i ukrašena; dalje, postojali su bočni stubovi sa povratnim žlebovima, još dalje, oh do đavola. Mesto je bilo veliko. Raskošno. Nikada se ne bi moglo naslutiti po gruboj spoljašnosti.

Nagnuo sam se da proučim pozlaćeni filigranski rad na ceremonijalnom stolu. M'Kvaji je izgledala pomalo samozadovoljno zbog moje napregnutosti, ali mene je

mrzelo da i dalje igram pokera sa njom.

Sto je bio ispunjen knjigama.

Nožnim palcem sam pratio mozaik na podu.

— Da li se vaš unutrašnji grad prostire i dalje od ovoga?

— Da, prostire se daleko i duboko u planine.

— Ah, vidim — rekao sam ne videći ništa.

Još uvek je nisam mogao zamoliti za turu razgledanja.

Došla je do male stolice kraj stola.

— Hoćemo li otpočeti vaše prijateljevanje sa visokim jezikom?

Pokušao sam da očima fotografišem prostoriju i znao sam da moram ovamo doneti kameru, kako znam i umem, pre ili kasnije. Teškom mukom odvojio sam pogled od jedne statuete i jedva klimnuo glavom.

— Da, upoznajte me.

Seo sam.

Sledeće tri nedelje znaci alfabeta su terali jedni druge iza mojih očnih kapaka svaki put kada sam pokušao da zaspim. Nebo je bilo bazen čistog tirkiza po kojem su se mreškali kaligrafi svaki put kada bih očima prešao po njemu. Dok sam radio, pio sam litre kafe, a u pauzama za kafu mešao sam koktele od benzedrina i šampanjca.

M'Kvaji mi je tutorisala dva časa ujutru i obično još dva uveče. Kada sam jednom dostigao kritičnu količinu znanja radio sam i dodatnih četrnaest sati dnevno na svoju ruku.

A noću bi me lift vremena spuštao do svojih najnižih nivoa...

Ponovo sam imao šest godina i učio sam svoj hebrejski, grčki, latinski i aramejski. Bio sam desetogodišnjak koji njuška i zaviruje u Ilijadu. Kada tatica nije prosipao sumpornu vatru pakla i bratsku ljubav, učio me je da prevedem Reč baš kao u originalu.

Gospode! Tako je mnogo originala i tako mnogo reči! Kada sam imao dvanaest, počeo sam da pravim razlike između onoga čemu me je on učio i onoga što sam čitao.

Fundamentalna snaga njegovog odgovora nije dozvoljavala nikakvu diskusiju. Bilo je to gore od ikakvog batinanja. Nakon toga sam držao jezik za zubima i naučio sam da cenim poeziju Starog zaveta.

— *Gospode, žao mi je! Tata — gospodine — žao mi je! — Ne može biti? Ne može biti...*

Onoga dana kada je dečak maturirao u srednjoj školi sa nagradama i diplomama za francuski, nemački, španski i latinski, tata Galinger je rekao svom dva metra visokom strašilu od sina kako želi od njega da uđe u svešteničku službu. Sećam se kako je njegov sin vrdao:

— Gospodine — rekao je — ja bih radije da godinu ili dve studiram na svoju ruku, a zatim da pohađam neki pre-teološki kurs na nekom od univerziteta slobodne umetnosti. Osećam da sam još uvek premlad da se okušam u bogosloviji.

Glas Boga: — Ali ti imaš dar za jezike, sine moj. Možeš propovedati Jevanđelja u mnogim zemljama. Ti si rođen da budeš misionar. Kažeš da si mlad, ali vreme juri kraj tebe kao vihor. Počni rano i uživaćeš u dodatnim godinama službe.

Dodatne godine službe su bile uvek iznova dodavani teret na moja leđa. Ne mogu sada da vidim njegovo lice; nikada nisam ni mogao. Možda zato što me je uvek bilo strah da ga pogledam.

Godinama kasnije, kada je ležao mrtav, odeven u crno, usred bogomoljaca, crvenih lica, maramica, ruku koje me tapšu po ramenu, utešitelja svečanog lica... ja sam

pogledao u njega i nisam ga prepoznao.

Sreli smo se devet meseci pre mog rođenja, ovaj stranac i ja. Nikada nije bio okrutan, zahtevajući da, u potrazi za rešenjem brzo dolazećih problema da, ali nikada okrutan. On je takode bio sve što sam imao od majke. I braće. I sestara. Tolerisao je moje tri godine u školi Sv. Jovana verovatno zbog imena škole, nikada ne znajući koliko je slobodno i divno to mesto u stvari.

Ali ja ga nikada nisam poznavao i čovek sa odra više ništa nije zahtevao. Bio sam slobodan da propovedam Reč. I sada sam to želeo, ali na drugi način. Hteo sam da propovedam reč koju nikada nisam smeo izustiti dok je on živeo.

Na jesen se nisam vratio na drugu godinu. Imao sam nešto nasledstva i malo nevolja da ga stavim pod svoju kontrolu, jer sam još uvek imao manje od osamnaest godina, ali sam uspeo.

Mesto na kojem sam se konačno skrasio bio je Grinič Vilidž.

Ne govoreći ni jednom značajnom parohijanu svoju novu adresu, upao sam u dnevnu rutinu pisanja poezije i učenja indijskog i japanskog. Pustio sam bradu, pio espreso i učio da igram šah. Želeo sam da okušam i par drugih puteva do spasenja.

Zatim dolaze dve godine u Indiji, gde sam otkrio svoj budizam i dobio svoje stihove Glasovi Krišne i Pulicerovu nagradu koju su zaslužili.

A zatim, nazad u Sjedinjene Države, diplomski rad iz lingvistike i još nagrada.

Tada je jednog dana brod otišao na Mars. Kada se spustio nazad u svoje gnezdo u Nju Meksiku, sadržavao je i novi jezik. Fantastičan, egzotičan i estetski nadmoćan. Pošto sam naučio o njemu sve što se dalo naučiti i napisao knjigu, postao sam slavan i u širim krugovima.

— Idi Galingere. Baci svoje vedro u bunar i donesi nam vodu Marsa. Idi, nauči još jedan svet, ali učini to nežno, kao Auden i donesi nam njegovu dušu u jampskom stihu.

I došao sam na svet, gde je sunce mutni novčić, gde je vetar bič, gde se dva meseca igraju po noćnom nebu, a pakao peska se prostire unedogled gde god da pogledaš.

Ustao sam sa svog izgužvanog ležaja i prišao prozoru. Pustinja je bila ćilim beskrajne narandžaste boje, naborana od plakanja vekova ispod nje.

— Ja, stranac bez straha. Ovo je zemlja. Ja je osvojih!

Nasmejao sam se.

Držao sam visoki jezik za rep. Ili za koren, ako volite anatomske igre reči. I činio sam to bez greške.

Visoki i niski jezik i nisu bili tako različiti kao što je u prvi mah izgledalo. Imao sam dovoljno jednog da me provede kroz mračne delove drugog. Gramatiku i sve uobičajene nepravilne glagole imao sam pod kontrolom. Rečnik je iz dana u dan rastao kao tulipan koji će se uskoro rascvetati. Svaki put kada sam preslušavao trake, stabljika se produžavala.

Sada je bilo vreme da isprobam svoju genijalnost, da zaista uradim lekciju. Do sada sam se čuvao zadiranja u glavne tekstove dok ne budem u stanju pravilno da ih shvatim. Čitao sam sporedne komentare, delove stihova, izvode iz istorije. I u svemu što sam pročitao, jedna stvar me je jako impresionirala.

Oni su pisali o konkretnim stvarima: steni, pesku, vodi, vetru. Tekstovi ispunjeni ovim elementima bili su prilično pesimistični. Podsećali su me na neke budističke tekstove ili još više, shvatio sam, na delove Starog zaveta. Tačnije, podsećali su me na Propovednikovu knjigu.

To bi, dakle, bilo to. Osećanja, kao i rečnik, bili su toliko slični da će to biti odlična

vežba u prevođenju. Kao prevođenje Poa na francuski. Neću se protiviti Putu Malana, ali ću im pokazati da je i Zemljanin jednom mislio iste misli, osećao isto.

Upalio sam svetio na svom radnom stolu i ugledao medu svojim knjigama i Kralja Džejmsa.

Zaludnost uzaludnosti, kaže Propovednik, zaludnost uzaludnosti, sve je uzalud. Kakve koristi ima čovek...

Moj napredak je, izgleda, zapanjivao M'Kvji. Gledala je u mene, kao Sartrova Druga, preko stola. Prolazio sam kroz poglavlje u Knjizi Lokar. Nisam dizao pogled, ali sam mogao osetiti čvrstu mrežu koju je očima plela oko moje glave, rumena i hitrih ruku. Okrenuo sam stranicu.

Da li je vagala mrežu, ocenjujući težinu ulova? I zašto? Knjiga nije ništa govorila o ribarima na Marsu. Pisalo je da je neki bog po imenu Malan pljunuo ili učinio nešto odvratno (zavisi od verzije koju čitate) i da se tako pojavio život, kao bolest u neorganskoj materiji. Pokret je bio njegov prvi zakon i ples je jedini pravi odgovor neorganskom... kvalitet plesa je njegova potvrda, a ljubav bolest u organskoj materiji — neorganskoj materiji?

Zatresao sam glavom. Gotovo sam zaspao.

— M'nara.

Ustao sam i protegnuo se. Njene oči su me sada pohlepno gutale. Pogledao sam je i ona je oborila pogled.

— Umorio sam se. Hteo bih malo da se odmorim. Nisam baš mnogo spavao prošle noći.

Klimnula je glavom, zemaljska skraćenica za »da«, kako je naučila od mene.

— Želite da se odmorite i sagledate eksplicitnost doktrine Lokara u svoj njegovoj punoći?

— Molim?

— Želite da vidite ples Lokara?

— Oh — njihov prokleti formalizam i perifraziranje bili su gori nego u Koreji! — Da. Naravno. U svako doba, kada god bude izvođen, biću srećan da gledam.

Nastavio sam: — U međuvremenu, hteo, sam da vas pitam mogu li fotografisati...

— Sada je vreme. Sedite. Opustite se. Ja ću pozvati muzičare.

Požurila je napolje kroz vrata kroz koja ja nikada nisam prošao.

Pa sad, ples je prema Lokaru vrhunska umetnost, a da i ne pominjem Haveloka Elisa. Upravo je trebalo da vidim kako je njihov vekovima mrtvi filozof smatrao da ples treba da bude izveden. Nagnuo sam se, zatvorivši oči i dodirujući nožne prste.

Krv mi je jurnula u glavu i nekoliko puta sam duboko udahnuo. Sagnuo sam se ponovo i primetio lepršav pokret kod vrata.

Triju, koji je ušao sa M'Kvaji, verovatno sam izgledao kao neko ko na mermeru traži nešto što je upravo izgubio.

Slabo sam se osmehnuo i uspravio, lica crvenog, ne samo od vežbanja. Nisam ih očekivao tako brzo.

Iznenada sam ponovo pomislio na Haveloka Elisa i vreme njegove najveće popularnosti.

Mala crvenoglava lutka, odevena u prozračno parče marsovskog neba, nalik na sari, pogledala me je u čudu, kao što dete gleda šarenu zastavicu na visokom štapu.

— Zdravo — rekao sam ili njegov ekvivalent.

Naklonila se pre odgovora. Očigledno sam napredovao u statusu.

— Ja ću igrati — rekla je crvena rana na bledoj, bledoj kameji, njenom licu. Oči boje sna i njene haljine, odvojile su se od mojih.

Odlebdela je do centra prostorije.

Stojeći tamo, kao etrurska figura, ili je meditirala ili je proučavala dezen na podu.

Da li je mozaik nešto simbolizovao? Proučio sam ga. Ako i jeste, ja to nisam mogao da vidim ili mi je promaklo. Mogao je to biti odličan pod za kupatilo ili terasu, ali dalje od toga nisam mogao ništa da naslutim.

Drugo dvoje su bili par šarenih vrabaca kao M'Kvaji, u svojim sredovečnim godinama. Prvi je seo na pod i pripremio instrument sa tri žice koji je podsećao na semisen, a drugi je imao jednostavnu drvenu ploču i dve bubnjarske palice.

M'Kvaji je sedela na podu pre nego što sam toga bio svestan. I ja sam pratio proceduru.

Svirač na *semisenu* je još uvek štimao svoj instrument, pa sam se nagnuo ka M'Kvaji.

— Kako je plesačici ime?

— Braksa — odgovorila je i ne pogledavši me, a zatim podigla levu ruku, lagano, što je značilo »da« i »kreni« i »neka počne«.

Stvar sa žicama je zaječala kao zubobolja, a tiktakanje, kao duhovi svih satova, koje nikada nisu izumeli, prsnulo je iz drvenog bloka.

Braksa je bila kip, ruku ispred lica i laktova raširenih i visoko podignutih.

Muzika je postala metafora za vatru.

Krak, klik, klap...

Nije se micala.

Šištanje je postalo pljuskanje. Kadenca se usporila. Sada je bila voda, najdragocenija stvar na svetu, koja jasno grgori preko stena obraslih mahovinom.

I dalje se nije micala.

Kreščendo. Pauza.

Zatim, tako neznatno da u prvi mah nisam bio siguran, počeo je drhtaj vetra. Meko, nežno, uzdišući i zastajkujući, nesigurno. Jecaj, pauza, a zatim ponavljanje svega, samo glasnije.

Ili su se moje oči premorile od čitanja ili se Braksa tresla celim telom, od glave do pete.

Da.

Počelo je mikroskopsko uvijanje. Delić centimetra desno, zatim levo. Prsti su joj se rastvorili kao latice cveta i mogao sam videti da su joj oči sklopljene.

Oči su joj se otvorile. Bile su odsutne, staklaste i gledale su kroz mene i zidove. Uvijanje je postalo jače, raslo je sa ritmom.

Vetar je sada navaljivao iz pustinje, udarajući po tirelijanu kao valovi po nasipu. Njeni prsti su se kretali, oni su bili nalet. Njene ruke, spora klatna, počele su da se spuštaju i da prave suprotne pokrete.

Oluja je sada dolazila. Počela je aksijalne pokrete i ruke su joj se pripile uz telo. Sada su se samo njena ramena uvijala i grčila.

Vetar! Vetar, kažem. O, divlja zagonetko! O, muzo Sv. Jovana!

Ciklon je brisao oko tih očiju, svog centra. Zabacila je glavu, ali ja sam znao da nema tavanice između njenog pogleda, strastvenog poput Budinog, i nepromenljivog neba. Jedino su možda dva meseca prekidala svoj dremež u toj elementarnoj nirvani nepomućenog tirkiza.

Pre mnogo godina, u Indiji sam video Devadaje, ulične igrače koji su svojim raznobojnim mrežama lovili insekte, ali Braksa je bila više od toga. Bila je Ramajana, kao oni glasnici Rame, inkarnacija Višnua, koji je čoveku podario ples, sveti igrač.

Udarci su sada bili monotono postojani. Zvuk žica me je naterao da mislim na užarene zrake sunca čija je toplota ukradena inhalacijom vetrova. Plavo je bilo Sarasvati i Meri i devojka po imenu Laura. Odnekud sam čuo sitaru, posmatrao kip koji oživljava i udisao božansko nadahnuće.

Ponovo sam bio Rembo sa svojim hašišom, Bodler, Po, De Kvinsi, Vajld, Malarme i Alister Krauli. Bio sam, u deliću sekunde, svoj otac, u tamnoj predikaonici i još tamnijem odelu, himne i orgulje su šumele transformisane u sjajni vetar.

Bila je zanjihani vetrokaz, raspeće što visi u vazduhu, držala je lagani veo paralelno sa tlom. Ramena su joj sada bila obnažena i desna dojka se kretala gore i dole kao mesec po nebu. Crvena bradavica se za trenutak pojavila iznad tkanine i zatim nestala. Muzika je bila ozbiljna kao Jovanov razgovor sa Bogom, a njen ples je bio Božiji odgovor.

Muzika se usporila, smirila. Bila, je uzdignuta, zapaljena i sada smirena. Delovi njene odeće, kao da su živi, kliznuli su na mesto gde su bili na početku.

Kliznula je nisko, niže, do poda. Glava joj je pala na podignuta kolena. Nije se micala.

Tišina.

Shvatio sam, zbog bola u ramenima, kako sam napregnut sedeo. Dlanovi su mi bili mokri. Znoj mi se slivao niz telo. Šta čovek sada da uradi? Da aplaudira?

Krajičkom oka sam video M'Kvaji. Podigla je desnu ruku.

Kao da joj je poruka poslata telepatijom, devojka je zadrhtala celim telom i ustala. Muzičari su takode ustali. I M'Kvaji.

Podigao sam se na noge, sa bolom u levoj nozi, i rekao:

— Bilo je predivno — prazno i ništavno kao i sam glas.

Primio sam tri različite Visoke forme za »hvala«.

Lepršanje boja i ostao sam sa M'Kvaji.

To je stotinusedamnaesti od dvehiljadedvestadvadesetčetiri plesa Lokara.

Pogledao sam dole u nju.

— Jesu li plesovi vašeg sveta ovakvi?

— Neki su identični. Podsetio sam ih se dok sam gledao Braksu, ali nikada nisam video nešto upravo ovako kao što je njen ples.

— Ona je dobra — Rekla je M'Kvaji. — Ona zna sve plesove.

Nagoveštaj nekog ranijeg utiska koji me je mučio...

Nestao je u trenutku.

— Moram se sada posvetiti svojim dužnostima — otišla je do stola i zatvorila knjigu. — M'nara.

— Zbogom — Kliznuo sam u svoje čizme.

— Zbogom, Galingere.

Išetao sam kroz vrata, uzjahao džipster i odjurio kroz veče u noć, moja krila od podignute pustinje lagano su lepršala za mnom.

II

Upravo sam zatvorio vrata iza Beti nakon kratke gramatičke vežbe, kada sam začuo

glasove u hodniku. Zidni otvor bio mi je otvoren i čuo sam razgovor:

— Pogodi šta se desilo! Maločas mi je rekao »zdravo«.

— Hmmmph! — Eksplodirala su Emorijeva slonovska pluća. — Ili je spavao ili si mu stajao na putu pa je hteo da mu se skloniš.

— Verovatno me nije prepoznao. Mislim da on više i ne spava, sada kad ima taj jezik da se njime igra. Prošle nedelje sam bio u noćnoj smeni i svaki put kada bih prošao kraj njegovih vrata u 03h čuo bih kasetofon kako radi. U 05h kada završavam smenu i dalje je radio.

— Momak zaista vredno radi — priznao je Emori. — U stvari, mislim da uzima nekakav doping da bi ostao budan. Ovih dana su mu oči pomalo staklaste. A možda je to i prirodno za jednog pesnika.

I Beti je bila tu, jer sam začuo i njen glas:

— Bez obzira na to što vi mislite o njemu, meni će trebati najmanje godinu dana da naučim ono što je on ovde pokupio za tri nedelje. A ja sam samo lingvista, a ne pesnik.

Morton mora da je prema njoj gajio neke simpatije. To je jedini razlog kojim mogu opravdati to što je spustio oružje i rekao ono što je rekao.

— Pohađao sam kurs moderne poezije kada sam bio na univerzitetu — počeo je. — Čitali smo šest autora: Jejtsa, Paunda, Eliota, Krejna, Stivensa i Galingera. Poslednjeg dana semestra, kada se profa osećao pomalo retorički, rekao nam je: »Ovih šest imena je upisano u istoriju ovoga veka i vrata pakla i kritike neće ih nadjačati.«

— Što se mene tiče — nastavio je, — mislim da su njegovi *Glasovi Krišne* i njegovi *Madrigali* odlični. Počašćen sam što sam izabran za ekspediciju u kojoj i on učestvuje.

— Mislim da je sa mnom progovorio dvadesetak reči otkako sam ga upoznao — završio je.

Odbrana: — Da li ti je ikada palo na pamet — rekla je Beti, — da je on izuzetno svestan svoje pojave. Bio je i prerano sazrelo dete i verovatno nije imao školskih prijatelja. Izuzetno je osećajan i povučen.

— Osećajan? Svestan? — Emori se nasmejao. — Momak je ohol kao Lucifer i predstavlja šetajuću mašinu za vređanje. Pritisneš dugme za »zdravo« ili »lep dan« i on digne nos. To mu je već refleksno.

Promrmljali su još koju dosetku i zatim se razišli.

Pa, blagosloven bio, Mortone momče. Ti, mali, bubuljičavi znalče! Nikada nisam pohađao kurs svoje poezije, ali drago mi je da neko jeste. Vrata pakla. Opa! Možda su se tatine molitve ipak negde čule, a na kraju krajeva, ja i jesam neki misionar!

Jedino...

...Jedino što je misionaru potrebno nešto u šta će da ubedi ljude. Ja imam svoj privatni sistem estetike i pretpostavljam da negde iz njega cure i etički nus-produkti. Ali da sam ikada imao nešto da propovedam, zaista, makar i u svojim pesmama, ne bih se štedeo da te ubedim u to. Ako misliš da sam idiot, u redu, ja sam idiot i nema za tebe mesta na mome nebu, to je privatno mesto gde Svift, Šo i Sveti Petar dolaze na večeru.

I, oh, kakve gozbe imamo! Trimalčiji i Emoriju koje seciramo.

S tobom ćemo, završiti uz supu, Mortone.

Okrenuo sam se i seo za radni sto. Želeo sam da napišem nešto. Propovednik bi mogao da mi oduzme celu noć. Hteo sam da napišem pesmu, pesmu o stosedamnaestom plesu Lokara, o ruži koja prati svetlost, praćena vetrom, bolesnoj, poput Blejkove ruže, umirućoj...

Našao sam olovku i počeo.

Kada sam završio, bio sam zadovoljan. Nije bila značajna. Ništa značajnija nego što bi trebalo da bude. Visoki jezik baš i nije moja najjača strana. Preveo sam je na engleski. Možda ću je uvrstiti u svoju iduću knjigu. Nazvao sam je Braksa.

U zemlji vetra i crvenila, gde ledene večeri
Vremena smrzavaju mleko u grudima života, dok dva meseca
iznad glave, pas i mačka u aleji snova, protežu se,
ja polećem u svoj beskonačni let...

Taj konačni cvet postaje glava u plamenu.

Ostavio sam je u stranu i potražio fenobarbital. Iznenada sam bio umoran.

Kada sam sledećeg dana pokazao svoju pesmu M 'Kvaji, pročitala ju je vrlo polako, nekoliko puta.

— Ljupka je — rekla je. — Ali upotrebili ste tri reči iz svog jezika. »Pas« i »mačka« su, pretpostavljam, dve male životinje kojima je predodređeno da mrze jedna drugu. Ali šta je »cvet«?

— Oh — rekao sam. — Nikada nisam naišao na vašu reč za »cvet«. Ali sam, u stvari, mislio na zemaljski cvet, ružu.

— Kako izgleda?

— Pa, latice su joj uglavnom svetlocrvene. To, s jedne strane, označava »glava u plamenu«. Takode sam želeo da impliciram groznicu, kao i crvenu kosu i vatru života. Ruža ima trnovitu stabljiku, zeleno lišće i prijatan miris.

— Volela bih da vidim jednu.

— Mislim da se to da srediti. Proveriću.

— Učinite tako, molim vas. Vi ste — upotrebila je reč za »prorok« ili religiozni pesnik, kao Izaih od Lokara — i vaša pesma je nadahnuta. Reći ću Braksi o tome.

Odbio sam nominacije, ali sam se osećao polaskanim.

Ovo je, dakle, odlučio sam, strateški dan, dan kada ću pitati da li mogu da donesem mašinu sa mikrofilmom i kameru. Hteo sam da kopiram sve njihove tekstove, objasnio sam, a ne mogu pisati dovoljno brzo da bih uspeo.

Iznenadila me je trenutnim slaganjem. Ali na pod me je bacila tek svojim pozivom.

— Da li biste želeli da dođete ovamo i ostanete dok radite? Onda možete raditi danju ili noću, u svako doba, izuzev kada se Hram upotrebljava, naravno.

Zinuo sam.

— Biću počašćen.

— Dobro. Donesite svoje mašine kada želite, a ja ću vam pokazati vašu sobu.

— Da li će ovo popodne odgovarati?

— Naravno.

— Onda idem odmah da pripremim stvari. Do ovog popodneva...

— Do viđenja.

Imao sam muke sa Emorijem, ali ne mnogo. Svi su na brodu jedva čekali da vide Marsovce, da ih pitaju o marsovskoj klimi, bolestima, hemiji, politici i pečurkama (naš botaničar je pomalo luckast, ali u suštini prilično dobar momak), a samo četvoro ili petoro uspeli su da ih vide. Posada je većinu vremena provodila ispitujući njihove mrtve gradove i nekropole. Igrali smo igru po strogim pravilima, jer su domoroci bili izuzetno uvredljivi, kao Japanci devetnaestog veka. Pretpostavljao sam da ću naići na vrlo malo

protivljenja i dobro sam pretpostavljao.

U stvari, imao sam utisak da su svi srećni što vide da odlazim.

Zaustavio sam se kod prostorija za hidrofoniju, da bih razgovarao sa našim majstorom za pečurke.

— Zdravo, Kejn. Rastu li zlatače u ovom pesku?

Šmrknuo je. Uvek šmrca. Možda je alergičan na biljke.

— Zdravo, Galingere. Ne, nisam imao uspeha sa zlatačama, ali kada sledeći put budeš kod voznog parka, pogledaj iza. Nekoliko kaktusa mi uspeva.

— Divno — izjavio sam. Doktor Kejn je bio moj jedini prijatelj na brodu, ne računajući Beti.

— Čuj, došao sam ovamo da te zamolim za uslugu.

— Kaži.

— Želeo bih ružu.

— Šta?

— Ružu. Znaš, lep primerak američke lepotice — trnje, lep miris...

— Ne verujem da će izrasti u ovom pesku. *Šmrk, šmrk*.

— Ne, nisi me razumeo. Ne želim da je zasadim, hteo bih samo cvet.

— Moraću da upotrebim tankove — počešao je svoju ćelavu glavu.

— Biće potrebno najmanje tri meseca da dobiješ svoj cvet, čak i pri veštački ubrzanom rastu.

— Hoćeš li učiniti to?

— Naravno, ako ti ne smeta čekanje.

— Nimalo. U stvari, taman kroz nešto više od tri meseca idemo odavde — pogledao sam bazene sa ključalim muljem. — Selim se danas za Tirelijan, ali dolaziću povremeno ovamo. Biću tu kada procveta.

— Seliš se tamo, a? Mur kaže da su oni zatvorena grupa.

— Onda sam i ja »zatvoren«.

— Kad smo već kod toga još mi nije jasno kako si savladao njihov jezik tako brzo. Naravno, ja sam imao nevolja i sa francuskim i nemačkim za vreme studija, ali Beti je prošle nedelje demonstrirala marsovski za vreme ručka. Zvuči kao mnogo žičanih tonova. Ona kaže: govoriti ga, isto je što i rešavati ukrštene reči u *Tajmsu* i istovremeno imitirati ptičji pev.

Nasmejao sam se i uzeo cigaretu koju mi je ponudio.

— Komplikovan je — priznao sam. — Ali, to je kao kad bi ti ovde uspeo da odgajiš celu novu klasu gljiva, o tome bi i sanjao noću.

Oči su mu sijale.

— Zar to ne bi bilo nešto?! Da znaš, možda ću i uspeti.

— Možda i hoćeš.

Nasmešio se dok smo prilazili vratima.

— Počeću sa tvojom ružom još noćas. Budi pažljiv tamo dole.

— Svakako. Hvala.

Kao što sam rekao, lud za gljivama, ali u suštini dobar momak.

Moje prostorije u tvrđavi Tirelijana bile su direktno priključene Hramu sa njegove unutrašnje strane i malo ulevo. Bile su mnogo prostranije od moje pretrpane kabine, a bio sam zadovoljan što je marsovska civilizacija napredovala dovoljno da otkrije prednosti i udobnost madraca. Osim toga, krevet je bio dovoljno dugačak da se ja na njemu ispružim, što je bilo iznenađujuće.

I tako sam se raspakovao i napravio šesnaest 35—milimetarskih snimaka unutrašnjosti Hrama, pre nego što sam prešao na knjige.

Škljocao sam dok mi nije bilo muka od okretanja stranica, a da ne znam o čemu govore. Zato sam počeo sa prevođenjem radova iz istorije.

»Lo. U tridesetsedmoj godini Procesa Šilen došla je kiša, koja je smatrana snagom obnove i bila je retka pojava, koja je obično smatrana za blagoslov.

Ali to nije bilo životvorno seme Malana koje je padalo iz neba. Bila je to krv univerzuma što je kapala iz njegove vene. I poslednji dani su bili iznad nas. Konačni ples je trebalo da počne.«

»Kiša je donela kugu koja ne ubija i poslednji pasusi Lokara su počeli dobovanjem njenih kapi...«

Pitao sam se šta je, do đavola, Tamur time mislio, jer on je bio istoričar i valjda je trebalo da se pridržava činjenica. Ovo nije bila njihova Apokalipsa.

Osim ako možda...

Što da ne? Razmišljao sam. Šačica ljudi u Tirelijanu je samo ostatak jedne, očigledno, nekad vrlo razvijene kulture. Imali su ratove, ali ne i holokauste; nauku, ali vrlo malo tehnologije. Kuga, kuga koja ne ubija...? Da li je ona to mogla da učini? Kako, ako nije fatalna?

M'Kvaji, M'Kvaji! Kada si mi najpotrebnija, nema te u blizini!

Da li bi bilo *faux pas* potražiti je? Da, zaključio sam. Podrazumevalo se da mogu da se krećem samo u prostorijama koje su mi prikazane. Moraću da sačekam na odgovore.

Proklinjao sam dugo i glasno, na mnogo jezika, nesumljivo probijajući Malanove svete uši, tu, u njegovom Hramu.

On, izgleda, nije mislio da me zbog toga usmrti, pa sam na kraju rešio da se malo odmorim.

Mora da sam spavao već satima, kada je Braksa ušla u moju sobu, noseći malu lampu. Probudila me je tako što me je povukla za rukav pidžame.

Rekao sam: zdravo. Razmišljajući unazad i nije bilo mnogo drugog da se kaže.

— Zdravo.

— Došla sam — rekla je, — da čujem tvoju pesmu.

— Kakvu pesmu?

— Tvoju.

— Oh.

Zevnuo sam, seo i činio stvari koje ljudi obično čine kada ih neko probudi usred noći da čitaju poeziju.

— To je vrlo ljubazno od tebe, ali nije li ovaj čas pomalo nezgodan?

— Ne smeta mi — odgovorila je.

Jednog dana ću napisati članak za *Semantički žurnal* sa naslovom »Boja glasa: Nedovoljno svesna ironija«.

Međutim, bio sam budan, pa sam uzeo svoje odelo.

— Kakva je to životinja? — upitala je pokazujući na zmaja na svilenom rukavu mog ogrtača.

— Mitska — odgovorio sam. — Slušaj, kasno je. Ja sam umoran. Imam mnogo posla ujutru. A M'Kvaji bi mogla da stekne pogrešan utisak, ako sazna da si ovde.

— Pogrešan utisak?

— Prokleto dobro znaš šta hoću da kažem! — to je bilo prvi put da imam priliku da upotrebim marsovske psovke i nije mi uspelo.

— Ne — rekla je, — ne znam.

Izgledala je uplašeno, kao učenik kojeg grde, a on nema pojma zašto. Smekšao sam. Njen crveni ogrtač je savršeno isticao njenu kosu i usne, a te usne su drhtale.

— Hej, čekaj malo, nisam hteo da te uznemirim. Na mom svetu postoje izvesna, uh, pravila, koja se tiču ljudi različitog pola koji se nalaze zajedno u istoj spavaćoj sobi, a nisu vezani brakom... Hm, ovaj, shvataš li šta hoću da kažem?

— Ne.

Bile su žad, njene oči.

— Pa to je... to je seks, eto šta je to.

Svetio se upalilo u tim lampama od žada.

— Oh, misliš na pravljenje dece.

— Da. Upravo to! Tačno.

Nasmejala se. Bilo je to prvi put da sam čuo smeh u Tirelijanu. Zvučalo je kao kada bi violinista kratkim zamasima gudala udarao po visokim žicama. To nije bilo naročito prijatno za uho, naročito zato što se smejala predugo.

Kada je završila, primakla se bliže.

— Sada se sećam — rekla je. — I mi smo nekada imali takva pravila. Ali — izgledala je kao da je ponovo spremna na smeh, — nema više potrebe za njima. Pre pola Procesa, kada sam bila dete, imali smo takva pravila.

Mozak mi je radio kao kasetofon podešen na trostruku brzinu.

Pola Procesa! Pola Procesa — Procesa — Proces! Ne! Da! Pola Procesa je bilo dvesta četrdeset tri godine, grubo govoreći!

Dovoljno vremena da se nauči 2224 plesa Lokara.

Dovoljno vremena da se ostari, ako je u pitanju ljudsko biće. Zemaljsko ljudsko biće, hoću da kažem.

Pogledao sam je ponovo, bledu kao belu kraljicu u šahovskom kompletu od slonovače.

Ona je ljudsko biće. Dajem glavu da je tako zdrava, živa, normalna. Dajem glavu da je žena, jer moje telo...

Ali bila je dva i po veka stara i to je činilo M'Kvaji Metuzalemovom babom. Laskalo mi je kada sam se setio njihovih komplimenata o mojim sposobnostima kao lingviste i kao pesnika. Od tih superiornih bića.

Ali šta je značilo: »nema više potrebe za njima«? Zašto blizu histerije? Zašto svi oni smešni pogledi koje sam dobijao od M'Kvaji?

Iznenada sam shvatio da sam blizu nečeg važnog, kraj ove predivne devojke.

— Reci mi — počeo sam svojim uobičajenim tonom, — ima li to nekakve veze sa »kugom koja ne ubija« o kojoj piše Tamur?

— Da — uzvratila je. — Deca rođena posle Kiše nisu mogla imati svoje dece, a...

— A šta? — nagnuo sam se i podesio memoriju na »snimanje«.

— ...a ni muškarci nisu imali želje da ih imaju.

Naslonio sam se na naslon kreveta. Rasni sterilitet, muška impotencija, koji su usledili nakon meteorološkog fenomena. Da li je možda jednog dana neki oblak lutalica pun radioaktivnog otpada došao bog zna odakle i probio njihovu slabu atmosferu? Jednog dana, mnogo pre nego što je Šiapareli video kanale, mitske, kao moj zmaj, pre nego što je nađeno logično objašnjenje za te »kanale« mimo svih nagađanja, da li je Braksa bila živa i igrala, ili je bila prokleta u materici, dok je slepi Milton pisao o još jednom raju?

Pronašao sam cigaretu. Dobro je što sam se setio da ponesem pepeljaru. Mars nikada nije imao ni duvansku industriju, niti alkoholna pića. Askete koje sam sretao u

Indiji bili su dionizijevci u poređenju sa ovim.

— Kakav je to vatreni štapić?

— Cigareta. Želiš li jednu?

— Da, molim.

Sela je kraj mene i ja sam joj pripalio jednu.

— Nadražuje nos.

— Da. Uvuci u pluća, zadrži tamo, pa lagano izdahni.

Trenutak pauze.

— Ooh — rekla je.

— Je li to sveto? — upitala je nakon još jedne pauze.

— Ne, to je nikotin — odgovorio sam. — Vrlo dobra zamena za božanstvenost.

Još jedna pauza.

— Ponekad imam ovaj osećaj kada igram.

— Proći će za trenutak.

— Reci mi sada svoju pesmu. Ideja me je oborila s nogu.

— Čekaj malo — rekao sam. — Mislim da imam nešto bolje.

Ustao sam i prekopao po svojim beleškama, a zatim se vratio, pa seo kraj nje.

— Ovo su prva tri poglavlja Propovednikove knjige — objasnio sam. — Vrlo je slično vašim svetim knjigama.

Počeo sam da čitam.

Prošao sam jedanaest stihova pre nego što je viknula:

— Molim te, prekini to da čitaš! Reci mi jednu svoju pesmu.

Stao sam i bacio beležnicu na obližnji sto. Tresla se, ne kao tog dana kada je igrala poput vetra, već nervozno, na ivici suza. Držala je cigaretu nespretno, kao olovku. Trapavo, obgrlio sam joj ramena.

— On je tako tužan — rekla je — kao i svi ostali.

Dakle, stisnuo sam petlju i vezao je kao božićni čvor, koji toliko volim. Sa nemačkog na marsovski, s ljubavlju, napravio sam brz, parafrazalni prevod pesme o španskoj plesačici. Mislio sam da će time biti zadovoljna. Bio sam u pravu.

— Ooh — rekla je ponovo. — Jesi li to ti napisao?

— Ne, to je od boljeg čoveka nego što sam ja.

— Ne verujem ti. Ti si je napisao.

— Ne ja, već čovek po imenu Rilke.

— Ali ti si je preveo na moj jezik. Upalio si još jedno svetlo, pa i ja mogu da vidim kako ona igra.

Jesam.

— Vatre večnosti — sanjarila je, — a ona ih je otiskivala svojim »malim, čvrstim stopalima«. Volela bih da mogu tako da igram.

— Ti si bolja od svake Ciganke — nasmejao sam se.

— Ne, nisam. Ne bih mogla to da uradim. Želiš li da igram za tebe?

Cigareta joj je dogorela, pa sam joj je uzeo iz prstiju i ugasio zajedno sa mojom.

— Ne — rekao sam. — Idi u postelju.

Nasmešila se i, pre nego što sam toga bio svestan, otkopčala crvenu kopču na svom ramenu.

I sve je palo.

Progutao sam, teško.

— U redu — rekla je.

Poljubio sam je, a dah padajuće odeće ugasio je lampu.

III

Dani su bili kao Šelijevo lišće: žuti, crveni, smeđi. Vitlali su pod naletima zapadnog vetra. Hujali su kraj mene brzinom mikrofilma. Sada su gotovo sve knjige bile snimljene. Biće potrebne školske godine da budu proučene i da im se pravilno proceni vrednost. Mars je bio zaključan u mom radnom stolu.

Propovednik, kojeg sam više puta napuštao i vraćao mu se, bio je gotovo spreman da progovori visokim jezikom.

Kada nisam bio u Hramu, pisao sam poeziju koje bih se ranije stideo. Večerima bih šetao sa Braksom preko dina i u planine. Ponekad bi igrala za mene, a ja bih joj čitao nešto dugo u daktilskom heksametru. Još uvek je za mene mislila da sam Rilke i gotovo sam i sam sebe u to ubedio. Evo me, u njegovom dvorcu Duino, kako pišem njegove *Elegije.*

... Čudno je ne osećati više Zemlju,
ne upotrebljavati više svete običaje,
niti tumačiti ruže...

Ne! Nikada ne tumači ruže! Nemoj. Miriši ih (šmrc, Kejne!), uberi ih, uživaj u njima. Uživaj u trenutku. Saživi se čvrsto. Ali ne traži od Boga da objasni. Tako brzo, lišće što prolazi, biva oduvano...

I nikada nas niko ne primećuje. Niti računa.

Laura. Laura i Braksa. Znaš, rimuju se, sa malo suprotnosti. Visoka, hladna i plava beše ona (mrzim plavuše!), a tata me je izvrnuo kao džep i ja sam mislio da me ona može ponovo napuniti. Ali njene oči sa Judinim izazovom i psećim poverenjem bile su samo dobra dekoracija. I to je bilo sve.

Kako li me je mašina proklinjala dok me dovozila do Hrama! Bogohulila je i Malana i Galingera. A zapadni vetar je duvao i nešto je bilo blisko pred nama.

Poslednji dani su bili iznad nas.

Prošao je dan, a da nisam video Braksu. I noć.

I druga. Treća.

Bio sam polulud. Nisam do tada spoznao koliko smo postali bliski, koliko mi je ona bila važna. Sa tupim osećajem njene prisutnosti, borio sam se protiv pitanja.

Morao sam da pitam. Nisam želeo, ali nisam imao izbora.

— Gde je ona, M'Kvaji? Gde je Braksa?

— Otišla je — rekla je.

— Kuda?

— Ne znam.

Pogledao sam u te oči ptice-đavola. Anatema maranata mi se popela na usne.

— Moram da znam.

Pogledala je kroz mene.

— Napustila nas je. Otišla je. Pretpostavljam u brda. Ili u pustinju. Nije ni važno. Zar je išta važno? Ples se približio kraju. Hram će uskoro biti prazan.

— Zašto? Zašto je otišla?

— Ne znam.

— Moram je videti. Naš odlazak je sada pitanje dana.

— Žao mi je Galingere.

— I meni — rekao sam i zalupio knjigu ne izgovorivši »m'nara«. Ustao sam.

— Naći ću je.

Napustio sam Hram. M'Kvaji je bila sedeća statua. Moje čizme su još uvek bile tamo gde sam ih ostavio.

Ceo dan sam tutnjao gore-dole preko dina, idući nikuda. Posadi Aspika mora da sam izgledao kao peščana oluja. Na kraju, morao sam da se vratim po još goriva.

Emori se pojavio niotkud.

— U redu, lepo si to izveo. Izgledaš kao odvratni prašnjavi čovek. Čemu taj rodeo?

— Zašto, ja, uh, izgubio sam nešto.

— Usred pustinje? Da nije neki od tvojih soneta? Oni su jedina stvar, koju mogu da zamislim, zbog koje bi ti stvarao ovakvu frku.

— Ne, do đavola! To je nešto lično.

Džordž je završio sa punjenjem rezervoara i krenuo sam ka džipsteru..

— Stani malo! — zgrabio me je za rukav. — Ne ideš ti nikuda dok mi ne kažeš o čemu se radi.

Mogao sam da slomim njegov stisak, ali tada bi naredio da me odvuku unutra, a našlo bi se onih koji bi uživali da to urade. Primorao sam sebe da govorim, lagano i nežno:

— Jednostavno, izgubio sam svoj sat. Majka mi ga je dala i to je nasledna porodična stvar. Želim da ga nađem pre nego što odemo.

— Siguran si da nije u tvojoj kabini ili dole u Tirelijanu?

— Već sam proverio.

— Možda ga je neko sakrio da te iznervira, znaš da nisi baš najomiljeniji momak u okolini.

Zatresao sam glavom.

— Pomislio sam i na to, ali uvek ga nosim u desnom džepu Mislim da mi je ispao negde, dok sam se vozio preko dina.

Namrštio se.

— Ako se dobro sećam, tvoja majka je umrla kada si ti rođen.

— Tačno — rekao sam, ugrizavši se za jezik. — Sat je pripadao njenom ocu i želela je da ga ja nasledim. Moj otac ga je sačuvao za mene.

— Hmpf! — frknuo je. — Prilično čudan način za traženje sata, vozeći se okolo u džipsteru.

— Mogu videti odsjaj — rekao sam smeteno.

— Pa, ionako se smrkava — izjavio je. — Nema smisla da danas nastavljaš potragu. Prebaci prekrivač preko džipstera — rekao je mehaničaru.

Potapšao me je po ruci.

— Hajde uđi, istuširaj se i pojedi nešto. Izgleda da ti je oboje potrebno.

Male, okrugle fleke ispod bledih očiju, tršava kosa i irski nos; glas za decibel glasniji od ičijeg...

Njegove jedine kvalifikacije za mesto vođe.

Stajao sam tamo, mrzeći ga. Klaudije! Kad bi ovo barem bio peti čin.

Ali iznenada, misao o tuširanju i hrani prošla je kroz moju svest. Oboje mi je bilo neophodno potrebno. Ako budem insistirao da nastavim, mogao bih izazvati još veću sumnju.

Otresao sam nešto peska sa rukava.

— Imate pravo. To mi zvuči kao dobra ideja.

— Hajde, ješćemo u mojoj kabini.

Tuš je bio blagoslov, koji me je očistio od svega, a hrana je imala rajski miris.

— Lepo miriše — rekao sam.

Proždirali smo odreske u tišini. Kada smo prešli na kafu i desert, predložio je:

— Zašto ne uzmeš jednu slobodnu noć? Ostani ovde i ispavaj se malo.

Zatresao sam glavom.

— Prilično sam zaposlen. Završavam. Nema još mnogo vremena.

— Pre neki dan si rekao da si gotovo završio.

— Gotovo, ali ne sasvim.

— Takode si rekao da će noćas u Hramu biti služba.

— Tako je. Ja ću raditi u svojoj sobi.

Slegnuo je ramenima. Na kraju je rekao:

— Galingere — pa je pogledao uvis, jer moje ime je značilo nevolju.

— Možda to nije moja stvar — rekao je, — ali ipak jeste. Beti kaže da tamo dole imaš devojku.

Nije bilo znaka pitanja. Bila je to činjenica koja visi u vazduhu. Čekanje.

Beti, ti si kučka. Ti si jedna krava i kučka. I pri tome i ljubomorna. Zašto nisi držala nos tamo gde mu je mesto, zatvorila oči? I usta?

— Pa? — rekao sam činjenicu sa znakom pitanja.

— Pa, — odgovorio je, — moja je dužnost kao vođe ove ekspedicije da vodim računa i o tome da odnosi sa domorocima budu izgrađeni na prijateljskim i diplomatskim osnovama.

— Govorite o njima kao da su urođenici. Ništa ne može biti dalje od istine.

Ustao sam.

— Kada moj rad bude objavljen, svako na Zemlji će znati tu istinu. Reći ću im stvari koje doktor Mur nije ni nagađao. Reći ću im istinu o rasi osuđenoj na propast, koja čeka smrt, rezignirana i nezainteresovana. Reći ću i zašto, a to će slomiti njihova tvrda srca. Pisaću o tome, a oni će mi dati još nagrada, samo što ih ja ovog puta neću želeti.

— Gospode! — uzviknuo sam, — oni su imali kulturu kada su naši preci pravili noževe od kostiju i otkrivali vatru!

— *Imaš* li ti devojku tamo dole?

— Da! — rekao sam. *Da, Klaudije! Da, tata! Da, Emori!* — Imam. A nemam ni nameru da od tebe krijem vest za naučnike. Oni su već mrtvi. Sterilni su. Još jedna generacija i neće više biti Marsovaca — zastao sam, pa zatim nastavio:

— Osim u mojim delima, osim na nekoliko komada trake i mikrofilma. I u pesmama, o devojci koju jeste briga i koja se protiv sve te nepravde bori jedino plesom.

— Oh — rekao je.

Trenutak potom:

— Ti se jesi ponašao drugačije poslednjih meseci. Čak si ponekad bio i uljudan, znaš. Nisam mogao da se načudim šta se događa. Nisam znao da ti se dešava nešto tako snažno i upečatljivo.

Sagnuo sam glavu.

— Je li ona jedini razlog što voziš kros po pustinji?

Klimnuo sam glavom.

— Zašto?

Podigao sam oči.

— Zato što je ona tamo negde, napolju. Ne znam ni gde, ni zašto. A to moram da saznam pre nego što odemo.

— Oh — rekao je ponovo.

Zatim se nagnuo unazad, otvorio ladicu i izvukao nešto umotano u tkaninu. Odmotao je. Izbledela fotografija žene ležala je na stolu.

— Moja žena — rekao je.

Bilo je to privlačno lice sa krupnim, bademastim očima.

— Znaš, ja sam vojnik — počeo je — nekada mlad oficir. Sreli smo se u Japanu. Tamo, odakle ja potičem, nije se smatralo ispravnim oženiti se pripadnicom druge rase, pa se nikada nismo ni venčali. Ali ona je bila moja žena. Kada je umrla, bio sam na drugoj strani sveta. Uzeli su mi decu i nikada ih više nisam video. Nisam mogao da saznam u kakvo su sirotište ili dom smešteni. To je bilo jako davno. Vrlo malo ljudi zna o tome.

— Žao mi je — rekao sam.

— Nemoj da ti bude. Zaboravi to. Ali — uspravio se u stolici i pogledao me — ako zaista želiš da je povedeš sa sobom, učini to. To će značiti »ode mi glava«, ali ja sam ionako prestar da bih otišao na još jednu ekspediciju poput ove. Zato, samo napred.

Progutao je svoju hladnu kafu.

— Uzmi svoj džipster. Okrenuo je stolicu.

Pokušao sam dvaput da kažem »hvala«, ali nisam mogao. Ustao sam i izišao napolje.

— Sajonara, i tako to — promrmljao je iza mene.

Evo je, Galingere! — začuo sam uzvik.

Okrenuo sam se na peti i pogledao ka ulaznoj rampi.

— Kejn!

Bio je na ulazu, senka spram svetla, ali čuo sam ga kako šmrca. Vratio sam se nekoliko koraka.

— Evo je, šta?

— Tvoja ruža.

Izvukao je plastični kontejner, iznutra podeljen. Donja polovina je bila ispunjena tečnošću. Koren je bio uronjen u nju. Druga polovina je bila staklo boje crvenog vina i sadržavao je veliku, tek procvetalu ružu.

— Hvala ti — rekao sam i tutnuo je u svoju jaknu.

— Ideš nazad, do Tirelijana, a?

— Da.

— Video sam te da dolaziš, pa sam je pripremio. Zamalo sam te mimoišao kod kapetana u kancelariji. Kada sam izlazio, doviknuo mi je da ću te verovatno uhvatiti kod voznog parka.

— Hvala ti još jednom.

— Hemijski je obrađena. Ostaće u cvetu nedeljama.

Klimnuo sam glavom. Otišao sam.

A sada, gore u planine. Daleko. Daleko. Nebo je bilo ledena ploča po kojoj nisu klizili meseci. Put je postajao sve strmiji i mali magarac je protestovao. Ošinuo sam ga papučicom za gas i nastavio. Gore, gore. Ugledao sam zelenu zvezdu, koja nije treperila, i osetio knedlu u grlu. Umotana ruža mi je lupala o grudi kao još jedno srce. Magarac je zanjakao, dugo i glasno, a zatim je počeo da kašlje. Mamuznuo sam ga malo jače i on je umro.

Povukao sam blokirajuću kočnicu i izašao. Počeo sam da hodam.

Hladno, postajalo je tako hladno. Ovde gore. Noću? Zašto? Zašto je to učinila?

Zašto bežati od logorske vatre, kada dolazi noć!

Išao sam gore, dole, okolo, kroz svaki ponor, klisuru i prolaz, svojim dugim koracima i lakoćom pokreta, koju nikada na Zemlji nisam spoznao.

Jedva dva dana su preostala, ljubavi moja, a ti si me se odrekla. Zašto?

Puzao sam ispod nadvijenih stena. Kliznuo sam preko grebena. Ogrebao sam koleno, lakat. Čuo sam kako mi se jakna čepa.

Nema odgovora, Malane? Da li zaista toliko mrziš svoj narod? Onda ću pokušati nešto drugo. Višnu, ti si čuvar. Sačuvaj je, molim te!

Jehova?

Adonise? Ozirise? Tamuze? Manitu? Legba? Gde je ona?

Krstario sam daleko, visoko i okliznuo se.

Stena se otkotrljala ispod stopala i poleteo sam preko ivice. Prsti su mi bili tako hladni. Tako je teško uhvatiti se za stenu.

Pogledao sam dole.

Otprilike, tri metra.

Pustio sam se i pao, kotrljajući se pri padu.

Tada sam čuo njen vrisak.

Ležao sam bez pokreta, gledajući gore. Gore, spram neba, ona je pozvala.

Galingere!

Mirno sam ležao.

— Galingere!

Onda je nestala sa vidika.

Čuo sam kotrljanje kamenja i znao sam da dolazi nekim putem pravo dole, ka meni.

Skočio sam na noge i sklonio se u senku obližnje stene.

Zaokružila je i nesigurno tražila put kroz stenje.

— Galingere?

Istupio sam i obuhvatio joj ramena.

— Braksa.

Vrisnula je ponovo, a zatim počela da plače, privijajući se uz mene. To je bilo prvi put da sam je čuo da plače.

— Zašto? — upitao sam. — Zašto?

Ali ona se samo privijala uz mene i jecala.

Konačno: — Mislila sam da si se ubio.

— Možda i bih — rekao sam. — Zašto si napustila Tirelijan? I mene?

— Zar ti M'Kvaji nije ništa rekla? Zar nisi nagađao?

— Nisam nagađao, a M'Kvaji je rekla da ne zna.

— Onda je lagala. Ona zna.

— Šta? Šta to ona zna?

Tresla se celim telom, a zatim je dugo ćutala. Iznenada sam shvatio da na sebi ima samo prozračni plesni kostim. Odgurnuo sam je od sebe, skinuo svoju jaknu i obavio je oko njenih ramena.

— Veliki Malane! — viknuo sam — smrznućeš se nasmrt!

— Ne, — rekla je. — Neću.

Nameštao sam ružu u svom džepu.

— Šta je to? — upitala je.

— Ruža, — odgovorio sam. — Ne možeš mnogo videti u mraku. Ne tako davno, uporedio sam te sa jednom. Sećaš se?

— D-da. Mogu li je poneti?
— Naravno. — Gurnuo sam je u džep jakne.
— Pa? Ja još uvek čekam objašnjenje.
— Zaista ne znaš?
— Ne!
— Kada je Kiša došla — rekla je, — samo naši muškarci su bili napadnuti, što je bilo dovoljno... Jer ja nisam... zaražena...
— Oh — rekao sam, — oh.
Stajali smo tamo i ja sam razmišljao.
— Pa dobro, zašto si bežala? Šta je na Marsu loše u tome što si trudna. Tamur je grešio. Tvoj narod može ponovo živeti.
Nasmejala se. Ponovo ta violina koju svira poludeli Paganini. Zaustavio sam je pre nego što ode predaleko.
— Kako? — upitala je, hvatajući se za obraz.
— Tvoj narod živi duže od nas. Ako je naše dete normalno, to znači da se naše rase mogu međusobno mešati. Mora da ima još plodnih žena u tvojoj rasi. Zašto da ne?
— Čitao si Knjigu Lokara — rekla je, — pa ipak me to pitaš? Smrt je odlučena, izglasana, kratko nakon što se pojavila u toj svojoj formi. Ali mnogo ranije, sledbenici Lokara su znali. Oni su to odlučili pre mnogo vremena. »Uradili smo sve stvari«, rekli su, »videli smo sve, osetili sve. Ples je bio dobar. Sada neka se okonča«.
— Nemoguće da ti veruješ u to.
— Ono u šta ja verujem nije važno — uzvratila je. — M'Kvaji i Majke su odlučile da moramo umreti. Njihove titule sada su bespredmetne i smešne, ali njihove odluke će biti izvršene. Ostalo je samo jedno proročanstvo i ono se nije ispunilo. Moramo umreti.
— Ne — rekao sam.
— Šta, onda?
— Pođi sa mnom na Zemlju.
— Ne.
— U redu. Pođi sada sa mnom.
— Kuda?
— Nazad, u Tirilijan. Razgovaraću sa Majkama.
— Ne možeš. Večeras je tamo Svečanost!
Nasmejao sam se.
— Svečanost za boga koji vas je oborio, a zatim šutnuo u zube?
— On je još uvek Malan — odgovorila je. — Mi smo još uvek njegov narod.
— Ti i moj otac biste se vrlo lepo slagali — frknuo sam. — Ali ja idem, a ti ideš sa mnom, čak i ako te budem morao nositi, a ja sam veći od tebe.
— Ali nisi veći od Ontra.
— Ko je, do đavola, Ontro?
— On će te zaustaviti, Galingere. On je Pesnica Malana.

IV

Dojurio sam džipsterom i otišao do ulaza koji sam znao, M'Kvajinog. Braksa, koja je videla ružu pri svetlosti lampe, sada ju je ljuljala u naručju, kao naše dete i nije govorila ništa. Na njenom licu bio je strastven, ljubak izraz.
— Jesu li sada u Hramu? — želeo sam da znam.
Izraz Bogorodice je i dalje bio na njenom licu. Ponovio sam pitanje. Trgla se.

— Da — rekla je odsutno, — ali ti ne možeš unutra.
— Videćemo.
Obišao sam i pomogao joj da side.
Vodio sam je za ruku i ona je išla, kao u transu. Na svetlu novoizašlog meseca oči su joj izgledale kao onog dana našeg prvog susreta; kada je igrala. Pucnuo sam prstima. Nije reagovala.
Otvorio sam vrata i uveo je unutra. Prostorija je bila osvetljena prigušenim svetlom.
I vrisnula je po treći put te večeri:
— Nemoj ga povrediti, Ontro! To je Galinger!
Nikada ranije nisam video marsovskog muškarca, samo žene. Tako nisam ni mogao znati da li je čudovište, mada sam jako sumnjao. Podigao sam oči ka njemu.
Njegovo polunago telo bilo je prekriveno mladežima i otocima. Nevolje sa žlezdama, pretpostavljao sam.
Mislio sam da sam najviši čovek na planeti, ali on je imao oko dva metra i petnaest centimetara i viška kilograma. Sada sam znao odakle potiče moj džinovski krevet!
— Nazad! — rekao je. — Ona sme da uđe. Ti ne smeš.
— Moram uzeti svoje knjige i stvari.
Podigao je ogromnu levu ruku. Pratio sam pravac.
Sve moje stvari su ležale u uglu, uredno spakovane.
— Moram da uđem unutra. Moram da razgovaram sa M'Kvaji i Majkama.
— Ne smeš.
— Život tvog naroda zavisi od toga.
— Nazad — grmeo je. — Idi kući svom narodu. Ostavi nas, Galingere!
Moje ime je zvučalo tako drugačije na njegovim usnama, kao nečije tude. Koliko je star, pitao sam se. Tri stotine? Četiri? Da li je čuvar Hrama ceo svoj život? Zašto? Od koga je trebalo da ga čuva? Nisu mi se sviđali njegovi pokreti. Viđao sam i ranije ljude koji se kreću na takav način.
— Nazad — ponovio je.
Ako su razvili svoju marsovsku umetnost kao što su razvili umetnost plesa, ili još gore, ako su borilačke veštine deo njihove umetnosti plesa, bio sam u gadnoj nevolji.
— Idi unutra, — rekao sam Braksi. — Daj ružu M'Kvaji. Reci joj da sam je ja poslao. Reci joj da ću ubrzo doći.
— Učiniću kao što tražiš. Seti me se na Zemlji, Galingere. Zbogom.
Nisam joj odgovorio i ona je prošla kraj Ontra u sledeću prostoriju, noseći svoju ružu.
— A sada, hoćeš li otići? — upitao me je. — Ako želiš, reći ću joj da smo se borili i da si me gotovo pobedio, ali da sam te ja onesvestio i odneo do broda.
— Ne, — rekao sam. — Ili ću te obići ili ću preći preko tebe, ali proći ću.
Spustio sam se u čučanj, ispruživši ruke.
— Greh je dići ruku na svetog čoveka, ali ja ću te ipak zaustaviti, Galingere — zabrundao je.
Moje sećanje je bilo zamagljeni prizor iznenada izložen svežem vazduhu. Stvari su postajale bistrije. Pogledao sam šest godina unazad.
Bio sam student orijentalnih jezika na univerzitetu Tokija. Jedna od mojih dvaput-nedeljnih večeri rekreacije. Stajao sam u desetometarskom krugu u Kodokanu, *džudogi* mi je bio vezan visoko oko struka braon pojasem. To je bio *ik-kju*, jedan stepen ispod najvišeg stepena majstora. Braon dijamant iznad desne strane mojih grudi govorio je *džiu-džicu* na japanskom, što je značilo atemivaza, zbog tehnike jednog udarca, koji sam

naučio i našao da je iznenađujuće pogodan za mene, s obzirom na moju visinu, i njime sam dobijao mečeve.

Ali nikada je nisam primenio na čoveku, a prošlo je pet godina otkako sam vežbao. Znao sam da sam van forme, ali sam se prisilio da mislim *cuki no kokoro*, kao mesec, reflektujući celog Ontra.

Negde, iz prošlosti, glas je rekao, *hidžime*, neka počne.

Skočio sam u moj *neko-aši deči*, mačiji stav i njegove oči su čudno blesnule. Požurio je da ispravi sopstveni stav, a ja sam skočio.

Moj jedini trik!

Moja dugačka leva noga je sunula kroz vazduh kao odapeta opruga. Dva metra i petnaest centimetra od tla, moja noga se spojila sa njegovom bradom, kada je pokušao da uzmakne.

Glava mu je odskočila nazad i on je pao. Jedva čujan jauk oteo mu se sa usana. *To je bilo to*, pomislio sam. *Žao mi je, staro momče*.

I kada sam ga prekoračio, nekako grogi, on me je zgrabio i pao sam preko njega. Nisam mogao da poverujem da mu je nakon udarca još ostalo snage i svesti da se pokrene. Mrzeo sam da ga još kažnjavam.

Ali on je pronašao moje grlo i kliznuo podlakticom preko njega, pre nego što sam shvatio svrhu njegove akcije.

Ne, ne dozvoli da se ovako završi!

Bila je to čelična greda preko mog dušnika, karotida. Tada sam shvatio da je još uvek u nesvesti i da je ovo refleks, usađen u njega nebrojenim godinama treninga. Video sam da se to jednom dogodilo u *šaiu*. Čovek je pao, jer je bio onesvešćen jednim udarcem, i nastavio je da se bori, a njegov protivnik je mislio da ga nije dobro pogodio, pa je pokušao još jače.

Ali to se retko događalo, tako retko!

Zario sam mu laktove u rebra i udario ga glavom u lice. Stisak je popustio, ali ne dovoljno. Mrzeo sam to što radim, ali posegnuo sam i slomio mu rukom mali prst.

Ruka se opustila i ja sam se iskobeljao.

Ležao je tako, dahćući, izobličenog lica. Srce mi je plakalo za ovim palim divom, koji je branio svoj narod i religiju, prateći svoja naređenja. Prisilio sam se, kako se nikada do tada nisam prisiljavao, da pređem preko njega, umesto da ga obiđem.

Oteturao sam preko sobe do male gomile mojih stvari u uglu. Seo sam na kovčeg projektora i pripalio cigaretu.

Nisam mogao da uđem u Hram dok ne povratim dah, dok ne smislim šta ću reći unutra?

Kako govoriti rasi koja želi da se ubije?

Iznenada...

...Da li bi moglo tako? Da li bi vredelo? Ako im pročitam Prorokovu knjigu, ako im pročitam bolji komad literature nego što je Lokar ikada napisao, isto tako tmuran, pesimističan, i ako im pokažem da je naša rasa nastavila uprkos osuđivanju svega što znači život od strane jednog čoveka i to u najvišem obliku poezije, ako im pokažem da nas je zaludnost, koju je on ismejao uzdigla do Nebesa, da li će verovati, da li će se predomisliti?

Bacio sam cigaretu na predivni pod i pronašao svoju beležnicu. Čudan bes je rastao u meni dok sam ustajao.

I ušetao sam u Hram da govorim Crnu propoved, prema Galingeru, iz Knjige života.

Tišina je bila svud oko mene.

M'Kvaji je čitala Lokar, ruža u njenoj ruci bila je meta svih očiju.

Dok ja nisam ušao.

Stotine bosonogih ljudi sedelo je na podu. Nekoliko muškaraca bili su mali, kao i žene, primetio sam.

Ja sam na nogama imao svoje čizme.

Moraš napred, shvatio sam*. Ili ćeš izgubiti ili dobiti — sve.*

Tuce smežuranih baba sedelo je u polukrugu iza M'Kvaji. Majke.

Gola zemlja, suva materica, dodirnuti vatrom.

Krenuo sam ka stolu.

— Ubijajući sebe, osuđujete svoj narod — obratio sam im se. — Oni neće moći da osete život koji ste vi živeli, užitke, tugovanja, punoću života. Ali nije istina da svi vi morate da umrete. — Sada sam se obraćao svima. — Oni koji to tvrde, lažu. Braksa zna, jer ona nosi dete...

Sedeli su tako, kao gomila budista. M'Kvaji se povukla nazad, u polukrug.

— ...moje dete! — nastavio sam, pitajući se šta bi moj otac mislio o ovoj propovedi.

— ...I sve žene koje su dovoljno mlade, mogu nositi decu. Samo su vaši muškarci sterilni. A ako dozvolite našim doktorima da vas ispitaju, možda će i vama moći da pomognu. Ali i ako ne mogu, još uvek se možete ukrštati sa muškarcima naše vrste.

A Zemlja nije beznačajno mesto, niti su Zemljani beznačajni ljudi, — nastavio sam. — Pre hiljade godina, Lokar našeg sveta je pisao knjigu. Govorio je kao i Lokar, ali mi nismo podlegli lažima, kugi, ratovima i drugim nevoljama. Mi nismo umrli. Jednu po jednu, pobedili smo bolesti, nahranili gladne i već dosta dugo smo bez ratova. Možda smo ih se najzad i oslobodili. Ne znam.

Prešli smo milione kilometara ništavila. Posetili smo jedan drugi svet. I naš Lokar je rekao »Zašto braćo? Kakva korist od toga? Ionako je sve uzalud«.

A tajna je u tome, — snizio sam glas, kao u čitanju poezije, — da je on u pravu! To *jeste* uzalud; to *jeste* ponos! U suštini racionalizma je da uvek napada proroke, mistike, bogove. Naše bogohuljenje nas je učinilo velikim, održaće nas i zbog toga nam se bogovi potajno dive. A zaista izgovarati sveta imena Boga su bogohulne stvari.

Sav sam se kupao u znoju. Zastao sam.

— Ovo je Propovednikova knjiga, — objavio sam i počeo:

— »Zaludnost uzaludnosti, kazaše Molilac, uzaludnost zaludnosti; sve je uzalud. Kakve koristi ima čovek...«

Ugledao sam Braksu u pozadini, nemu, ushićenu.

Pitao sam se o čemu razmišlja.

I motao sam noćne sate oko sebe, kao crni konac oko kalema.

Oh, bilo je kasno! Govorio sam dok nije došao dan i još uvek sam govorio. Završio sa Propovednikom i nastavio Galingera.

A kada sam završio, bila je samo tišina.

Bude, svi na gomili, nisu se makli celu noć. Nakon čitave večnosti, M'Kvaji je podigla desnu ruku. Jedna po jedna, Majke su učinile isto.

I ja sam znao šta to znači.

To znači ne, nemoj, prekini i stani.

To je značilo da nisam uspeo.

Lagano sam izašao iz prostorije i sručio se kraj svog prtljaga.

Ontro je bio otišao. Dobro je da ga nisam ubio...

Nakon hiljadu godina, ušla je M'Kvaji.

— Tvoj posao je završen — rekla je.

Nisam se pomerio.

— Proročanstvo je ispunjeno, — rekla je. — Moj narod se raduje. Pobedio si, sveti čoveče. Sada nas brzo napusti.

Moja svest je bila izduvani balon. Napumpao sam malo vazduha, nazad u njega.

— Ja nisam sveti čovek, samo drugorazredni pesnik.

Pripalio sam svoju poslednju cigaretu.

Konačno: — U redu, kakvo proročanstvo?

— Obećanje Lokara — uzvratila je, kao da je objašnjenje nepotrebno, — da će sveti čovek doći iz Nebesa da nas spase u našim poslednjim časovima, ako svi plesovi Lokara budu završeni. On će potući Pesnicu Malana i doneti nam život.

— Kako?

— Sa Braksom i primerom u Hramu.

— Primerom?

— Čitao si nam njegove reči, velike koliko i Lokarove. Čitao si nam kako »nema ništa novo pod suncem«. A onda si ismejao njegove reči dok si ih čitao, pokazujući nam novu stvar. Nikada nije bilo cveća na Marsu — rekla je, — ali mi ćemo naučiti da ga uzgajamo.

— Ti si sveta Rugalica — završila je. — Onaj — Koji — Mora — Ismevati u Hramu. Ušao si obuven na sveto tle.

— Ali glasali ste »ne«. — Rekao sam.

— Glasali smo »ne« za naš prvobitni plan. Umesto njega, Braksino dete će živeti.

— Oh — kako sam bio blizu. Kako sam malo znao!

— A Braksa?

— Ona je bila izabrana pre pola Procesa da nauči sve plesove i da čeka tebe.

— Ali ona mi je rekla da će me Ontro sprečiti.

M'Kvaji je stajala tamo jedan dugi trenutak.

— Ona sama nikada nije verovala u proročanstvo. Sada joj nije baš najbolje. Pobegla je jer se bojala da je to istina. Kada si završio i kada smo glasali, ona je znala.

— To znači da me ona ne voli? Niti je ikada?

— Žao mi je, Galingere. To je bio deo njene dužnosti koji nije uspela da izvrši.

— Dužnosti, — rekao sam napuklim glasom... — Dužnost dužnost dužnost! Tra-la la.

— Rekla ti je zbogom. Ne želi više da te vidi.

... i...

—... I mi nikada nećemo zaboraviti tvoje učenje, — dodala je.

— Nemojte — rekao sam automatski, iznenada spoznavši veliki paradoks, koji leži u srcu svakog čuda. Ja nisam verovao ni u slovce svoje propovedi, nikada.

Ustao sam kao pijan čovek i promrmljao »M'nara«.

Izišao sam napolje, u moj poslednji dan na Marsu.

Pobedio sam te, Malane, a pobeda je tvoja! Odmaraj se mirno u svojoj zvezdanoj postelji. Bože prokleti!

Ostavio sam džipster tamo i odšetao nazad do Aspika, ostavljajući teret života mnogo koraka iza sebe.

Otišao sam u svoju kabinu, zaključao vrata i uzeo četrdeset četiri pilule za spavanje.

Ali kada sam se probudio, bio sam u dispanzeru i živ.

Osećao sam rad pogonskih motora dok sam polako ustajao i nekako stigao do luke.

Zamagljeni Mars je visio iznad mene kao naduvani stomak, dok se nije rastvorio, prelio i skotrljao niz moje lice.

PORTRET PISCA

RODŽER ZELAZNI

Novi talas u SF-u sa početka šezdesetih godina doneo je i mnoge nove autore. Pod plaštom novotalasnog pisanja provlačili su se i mnogi netalentovani samozvani pisci, ali kada je sud publike i kritičara sve prosejao, ostali su pravi majstori. Godine 1962, u kojoj se pojavio Zelazni, prve svoje SF radove objavili su i Legvinova, Dilejni, Diš i Kar. Ako se ovoj grupi pridodaju Elison i Silverberg, koji su nešto ranije zaplovili u svet fantastike, dobljamo garnituru pisaca koji čine okosnicu Novog talasa i tvorce najvrednijih SF dela iz tog vremena.

Zelazni spada medu najnagrađivanije američke SF pisce. Od 1962. godine, kada je debitovao u časopisu Amazing, počinje njegov vrtoglavi uspon i sledećih osam godina on je u samom vrhu američkih SF zbivanja. Iz tog perioda dobio je po dva puta nagrade Hugo i Nebula, za romane »Gospodar svetlosti« i »Zovite me Konrad«, kratki roman »On koji oblikuje« i novelu »Na licu mu vrata, u ustima svetiljke«. Duplu krunu odneo je 1975. godine novelom »Povratak dželata«. Zelazni ne prestaje da dobija najveća priznanja ni sada, ove godine odneo je nagradu Hugo za noveletu »Permafrost«, a pre dve godine, takode nagradu Hugo, za novelu »Dvadeset četiri pogleda na planinu Fudži«, period 1965 — 70. smatra se najboljim u njegovoj karijeri, a neka od njegovih najvrednijih dela nastala su upravo tada.

Još tada bila je zapažena njegova zrelost, obrazovanost i u okvirima žanra i van njega, sklonost ka alegorijskom pisanju i, ponajviše, specifičan stil. Posebno je privlačna bila njegova sposobnost da toplu, ljudsku priču uklopi u tvrdi SF milje, da jednom rečenicom plastično ocrta ne samo jedan lik nego i ceo nepoznati svet.

Zelazni se savršeno uklopio u socijalni i duhovni milje, prvenstveno mladih, SF čitalaca šezdesetih, mada se nikada nije direktno bavio tim miljeom. Njega zanimaju opštiji ljudski problemi, baš ona pitanja koja sebi i svetu postavlja rok generacija šezdesetih.

Većina Zelaznijevih priča i romana lako se može smestiti u dve grupe. U jednoj, radnja se odigrava na neodređenom mestu u prostoru i vremenu, u »budućoj

prošlosti«. To su, najčešće, alegorijske, »mitološke« priče. U drugoj se događaji odigravaju u bliskoj budućnosti u istom — ili sličnom — dobro razrađenom sistemu tvrdog SF-a. Najizrazitiji primeri dela prve grupe su »Gospodar svetlosti« i »Stvorenja svetlosti i tame«, a druge »On koji oblikuje«, »Prolaz u pesku«, novela »Povratak dželata«...

Zelazni, okupiran motivom besmrtnosti kroz svoj opus razradio je tri osnovna vida neograničenog života. Prvi je, naravno, prirodna besmrtnost. U pitanju su potomci kraljevske kuće Jantar iz istoimene fantasy serije, Konrad iz »Besmrtnika« i bogovi iz »Stvorenja svetlosti i tame«. U »Stvorenjima«, u prvoj glavi, Anubis, jedan od bogova, nabraja praktično sve metode izbegavanja smrti u Zelaznijevom sistemu.

Drugi je čitav kompleks »tehnoloških besmrtnosti«, odnosno metoda manje-više neograničeno dugog odlaganja smrti. Od raznih medicinskih, hemijskih i psi tretmana, preko tehno-reinkamacije premeštanjem energetskog kompleksa bića iz tela u telo, što čini jednu od okosnica »Gospodara svetlosti«, do stalnog zamenjivanja delova ili čak korišćenja veštačkih tela.

I najzad, treći vid je »prividna dugovečnost«. Reč je o osobama koje dugim periodima suspendirane animacije ili dilatacijom vremena pri letu dosvetlosnim brzinama, bespovratno odmiču u budućnost tako da u očima savremenika odlaze u klub besmrtnika. Ovaj metod je najviše tvrdi SF i nama savremenicima je možda najzanimljiviji baš zbog otuđenja tih »srećnika« — mnogo češće tragičnih figura.

Zelazni je značajan i kao fantasy pisac. Čuvena je njegova Jantar serija u kojoj se do sada pojavilo šest knjiga. Od SF dela najbolji romani su mu: »Gospodar svetlosti« (1967), »On koji oblikuje« (1966), »Besmrtnik« (1966), »Stvorenja svetlosti i tame« (1969) i »Ostrvo smrti« (1969). Iz tog perioda značajna je i »Aleja prokletstva (1969) po kojoj je snimljen istoimeni film — vrlo nespretno i neuspešno. Najznačajnije novele su mu: »Na licu mu vrata u ustima svetiljke« (1965), »Ruža za propovednika« (1963) i »Povratak dželata« (1975).

Trenutno Zelazni radi na novoj trilogiji u okviru Jantar serije, objavljuje poneku novelu, čak i u kiberpank stilu, dobija pokoju nagradu (dva Huga u poslednje tri godine)... Možda upravo prisustvujemo buđenju jednog novog Zelaznija, koji će sve svoje ljubitelje nagraditi knjigama nadahnutim i svežim kao pre dvadeset godina. Uostalom, ove godine je proslavio tek pedeseti rođendan, radi, praktično u fazi najveće zrelosti kao pisac i, očigledno, u punom stvaralačkom naboju. Treba sačekati i videti šta će se izroditi iz svega toga..

Nikolas Stjuart Grej

ČOVEK KOJI JE PRODAVAO ČAROLIJE

Nicholas Stuart Gray, THE MAN WHO SOLD MAGIC, 1956

Prevod sa engleskog: Vladislava Gordić

Bio jednom, ne tako davno, jedan čovek koji je mirno sedeo, igrajući šah sa svojim sinom. Napolju je padala kiša.

— Šah — reče baron.

— Nije — reče mladić.

— Ali, jeste.

— Pa, dobro...

Igra se nastavila. Kao i kiša. Posle nekog vremena, baron promrmlja:

— Šah-mat.

— Nije

— Kako da ne!

Njegov sin je posmatrao šahovsku tablu nekoliko trenutaka, mršteći se; onda odmahnu svojom lepom glavom i nasmeja se. — Trebalo je da to primetim.

— Zaista je trebalo. Ali, dete moje, ti povlačiš poteze tako nepromišljeno. Svoje figure žrtvuješ uzalud. Uvek je najbolje razmisliti pre nego što nešto uradiš.

Gevin je klimao glavom i ne slušajući. Pogledao je zastor od kiše na prozorima, uzdahnuo i ponovo poslagao figure na šahovsku tablu. Tri nemirna psa koji su ležali pored ognjišta zevnuše, protegnuše se i ponovo spustiše glave sa potmulim treskom. Nijedan nije izašao napolje.

— Samo kad bi kiša prestala! — uzviknu baronov sin emfatično. — Sigurno je ni na celom svetu nema više no ovde!

— Ima je dovoljno — reče njegov otac. — Podigni svog pešaka, dete. Tu je, baš pored tvoje noge. Ne, pored leve. Februar je dušu dao za kišu, a na kraju krajeva, ona je dobra i za zemlju. Isuviše si nestrpljiv. Pored vatre ti je toplo i suv si. Ima ih koji nisu te sreće.

— Dobro su došli da sa mnom podele moju udobnost — progunda Gevin. — Šah.

— Ali kralj ti je ostao otkriven — osmehnu se baron. — Vrati potez i ponovo razmisli.

Uto psi podigoše glave, svi u isti mah. Oči su im sevale prema vratima. Zarežaše. Spolja se začu glas.

— Gospodine... mogu li da uđem?

— Ko si ti što moraš da tražiš dozvolu? — uzviknu Gevin pre no što je njegov otac i mogao da progovori.

— Ja sam jedan siroti torbar — reče glas.

— Čudno da se jedan torbar sam popeo gore, a da ga niko nije najavio — reče Gevin baronu. — Kako je došao do tvojih odaja?

— Izgleda da je bio preduzimljiv — reče njegov otac blago. — Kad je već došao dovde, pusti ga da ude.

— Uđi, čoveče — pozva ga Gevin.

Vrata su i dalje bila zatvorena. Glas se nije čuo.

Trenutak kasnije, Gevin nestrpljivo uzviknu, zakorači i širom otvori vrata. Torbar brzo kroči u sobu. Lako se naklonio Gevinu i rekao — Hvala.

Mladić ustuknu i stisnu usne.

— Nisam tebi otvorio vrata — reče hladno. — Samo sam izašao da vidim...

— Onda sam pogrešio — reče torbar. — Mislio sam da hoćete da pokažete ljubazno gostoprimstvo, dostojno plemićkog sina.

Ponovo se naklonio, brzo se odmakao, pre nego što je Gevin mogao i pomisliti da nešto kaže, stao je ispred stola za kojim je sedeo baron, smeškajući se figurama.

Gevin se namršti i ode da podstakne vatru.

— Dobro nam došli, — reče baron — bez obzira na vaš nagli ulazak. Ne bismo vas primili sa toliko... zapanjenosti, da su vas prijavili kao što se obično čini.

— Izvinite, gospodine — nakloni se čovek — ali ja imam na prodaju blaga koja se ne tiču nikoga sem domaćina kuće. Nisam odabrao da me zadržavaju u kuhinji. Ja nisam

običan torbar, gospodine, i moja roba nije običan škart.

Na odblesku vatre, njegova pojava je podržavala njegove tvrdnje. Bio je veoma visok, a kosa mu je bila boje sjajnog čelika. Teško je bilo ispitati njegove crte, jer su prodorne mutne oči i stisnuta usta zadržavali pažnju posmatrača. Mogao je biti postariji, mogao je biti i star; a ipak, mogao je biti i mlad. Odeća mu je bila u dronjcima i izbledela; na jednom ramenu je nosio kožnu torbu, na vrhu zavezanu grimiznim remenom, koju je zgrabio pošto je završio.

— Možda bismo mogli da pogledamo vašu robu — reče baron. — I da ocenimo koliko bi mogla biti zanimljiva za nas.

Ali Gevin se mrštio pored vatre. Psi mu se primakoše bliže i podstaknuti ili njegovim neprijateljstvom prema strancu, ili nekim svojim nagonom, neprestano su zurili u čoveka i prigušeno režali.

Uprkos ovoj nekako neprijatnoj atmosferi, torbar nije izgledao nimalo zbunjen. On otpusti remen na otvoru svoje torbe, osmehnu se baronu krajičkom svojih otvrdllh usana, i ovaj žmirnu pred iznenadnim bljeskom sarkazma koji se ukazao.

— Nadam se da ću privući vaše interesovanje, moj gospodaru — reče stranac suvo.

Pipao je po svojoj vreći, i munjevito izvuče iz nje nekoliko svetlucavih predmeta koje je položio na sto, znalački izlažući na videlo njihove atraktivnije karakteristike: nekoliko dugmeta boje zlata, sa ugraviranim lavljim glavama, kopču, broš, srebrni češalj. Podižući obrve, pogleda barona koji je samo gledao, odsutno iščekujući. Potom čovek zaroni dublje u svoju robu. Na stolu se pojaviše komad sjajne svile, grimizne i žute, mali bodež sa blistavim kamenjem na dršci, kutija od slonovače i još nekoliko broševa. Zatim usred svega toga položi staklenu kuglu s nečim jarko obojenim što se micalo u njoj, pa izvadi sviralu od abonosa sa srebrnom kićankom, vrpce za kosu i par izvezenih rukavica.

— Lepo — reče baron, — ali, znate, nije tako neobično. Takve sam stvari viđao i ranije.

— Oče, to je đubre! — reče Gevin, koji se malo približio. — To više priliči kuhinjama i štalama nego ovom mestu.

Prezrivo je pogledao torbara.

— Ti si se, prijatelju, ušunjao u odaje moga oca zato što želiš da ti se više plati za te tvoje trice nego što se usuđuješ da tražiš od slugu.

— Ja nisam odredio cene, gospodine.

Torbar uperi pogled svojih svetlucavih očiju u mladića.

— Ali to, gospodine, nije sva moja roba, mada je i ovo ovde dovoljno dobro za plemića. Da li biste želeli da nešto kupite?

Baron se nakašlja i reče: — Kupiću sviralu, i neću se cenjkati za nju.

Izvadi nekoliko novčića iz kese; zlato je zasjalo kad ih je spustio u čovekovu ispruženu ruku. Torbar se nakloni.

— Sa velikodušnima se zaista nikad ne prepire, moj gospodaru — reče on.

Odloži sviralu od abonosa i dotače bodež svojim dugim prstom, upitno gledajući u barona. Ali, sve što je dobio bilo je odmahivanje glavom i dobroćudan osmeh.

— Ne, ne, prijatelju moj, samo svlralu. Siđite u kuhinju, koju se pretvarate da prezirete. Zamolite ih da vas dobro nahrane. Budite na toplom u mom zamku sve dok ne rešite da se uhvatite ukoštac sa vremenom, ili dok toliko ne opelješite moje sluge da vas oni isteraju!

Klimanjem glave dade mu znak da se udalji, ali čudne oči torbara prikovaše se za mladića koji je stajao pored njega, i Gevin je bio taj kome se potom obratio.

— Zar vas ništa od ovih drangulija ne zanima? Od ove bi se svile, gospodine, mogao sašiti lep prsnik, koji bi istakao vašu kosu boje šafrana.

— Jadne mi svile! — reče Gevin. — Još u šivenju bi se raspala. Pominjao si drugu

robu. Bez sumnje jeftin škart kao i ovo.

— Uopšte nije — odvrati torbar — zapravo, veoma se razlikuje. I nije jeftina. Za vas je, gospodine, isuviše skupa.

Lako se nakloni i poče da skuplja svoje stvari sa stola, nežno ih uzimajući svojim koščatim prstima.

— Pokaži mi ostalo — reče Gevin.

Otac mu spusti ruku na mišicu, ali on ne obrati pažnju na njega, već priđe strancu.

— Pokaži mi — ponovi.

— Mislim da bi bolje bilo da vam ne pokažem.

— Nije važno šta ti misliš. Pokaži mi ostatak tvoje robe.

Čovek okrznu barona pogledom, ali im se oči ne sretoše. Lako slegnu ramenima i zavuče ruku u svoj pohabani prsnik. Vrlo pažljivo i primetno nevoljno izvadi odatle drvenu kutiju. Bila je mala i ružna, napravljena od bukovine, sa svih strana iškrabana i umrljana crnom bojom. Torbar pažljivo dotače kutiju s jedne strane, i poklopac se otvori.

— Pa evo, pogledajte — reče oh baronovom sinu. — Gledajte, ali ne dirajte.

U kutiji je bio suv bukov list. Na njemu je ležao prsten. To je bio običan metalni obruč sa crvenim kamenom bez sjaja.

— Čarolija — reče torbar. — Moćna, opasna, zabranjena.

Gevin pogleda prsten, pa čoveka. Oklevao je. Potom prkosno dotače crveni kamen jednim prstom. Torbar zasikta. Malo odmače kutiju i učini pokret kao da će je zatvoriti.

— Čekaj — reče Gevin. — Kakva je to čarolija u tom bezvrednom predmetu?

On ščepa prsten iz kutije, brzo kao mačka, i natače ga na mali prst desne ruke. Onda se namršti, okrete ga i povuče.

— Čini se da se ne može lako skinuti — reče uzbuđeno.

— Gospodine, morate ga silom skinuti — reče mu torbar oštro. — Ako treba, presecite ga. Cena mu je isuviše visoka.

Gevin prestade sa pokušajima da silom skine prsten.

— Možda bih ja hteo da ga kupim, čoveče — reče oholo. — Reci mi kakva moć leži u njemu i koja mu je cena.

Ovaj drugi se ispravi; činilo se da postaje sve viši, tako da se njegova suvonjava glava podigla kao da preti baronovom sinu. Govorio je prigušeno, dajući rečima prizvuk upozorenja.

— Ovaj prsten svom vlasniku ispunjava bilo koju želju. Samo jednu želju, i prsten će zauvek nestati.

Mladić je zurio u ružni prsten.

— Je li to moguće? — izusti.

— Svakako.

— Koliko staje?

— Mnogo. Premnogo. Vratite ga, gospodine. Suludo je nositi ga, makar i za trenutak.

Gevin ga je ljutito posmatrao.

— Zadržaću ga — reče. — Platiću ti koliko god hoćeš.

— Ne, ne! Vrati mu ga, sine — reče baron.

— Hoću da ga zadržim.

— Samo trenutak — reče torbar. — Brzopleti ste, gospodine. Niste sebi dali vremena da razmislite.

— Ali...

— Dozvolite — Velika, koščata ruka se diže da ućutka baronovog sina; torbarev glas bio je sve dublji dok nije odjeknuo kroz sobu kao zvono.

— Pored cene, postoji i uslov koji morate ispuniti. Možete izgovarati svoju želju dok ne promuknete, ali vam se neće ispuniti ako ste u proteklih godinu dana samo

jedanput slagali. Prsten neće iščeznuti. Ostaće na vašoj ruci, bezvredan kolut od običnog metala s parčetom stakla. A što ste platili, neće vam se vratiti. Vratite mi prsten, mladi gospodine, i budite srećni što ste ga se otarasili.

Gevin obrnu prsten na ruci.

— Nikad nisam slagao — reče. — Platiću koliko god zatražiš.

Čovek je zurio u njega, a mutne oči su mu bile sjajnije no ikad. Krajičak velikih ispucalih usana razvuče se u osmeh. Čovek se duboko pokloni. Reče: — Cena je, gospodine, prsten sa vaše druge ruke, i boja vaše kose.

Baron ustade i lupi pesnicom o sto.

— Gevine, vrati mu prsten!

— Neću — odgovori mladić.

Duboko uzdahnu i odlučno pogleda torbara.

— Platiću vam — reče.

— O, Gevine! — progunđa baron. — Kad ćeš već jednom naučiti da misliš?

Torbar uzdahnu, raširivši ruke kao da se pravda za ono što nije mogao da spreči. Potom podiže Gevinovu levu ruku i skide s nje veliki prsten sa sjajnim smaragdom. Naoko ravnodušno strpa ga u džep svoje tunike. Mračno pogleda mladića.

— Sagnite glavu — reče.

Ispruži prst i dotače sjajnu plavu kosu.

— Plaćeno — reče.

Potom poče da pretura po pohabanom novčaniku koji mu je stajao za pojasom i izvuče odande jedno neobično ogledalce, načinjeno od čelika i stakla i uokvireno izrezbarenim zmijama.

— Pogledajte, gospodine. Plaćeno je. Pošto to učinite, nikad se više nemojte ogledati ni u kom drugom ogledalu. Ako to učinite, umrećete.

— Gevine... — reče baron očajničkim glasom i zaćuta.

Njegov sin je zurio u ogledalo koje je čovek držao ispred njega. Nastupila je duga tišina. Gevin podiže ruku na kojoj je stajao metalni prsten, i dotače beživotnu kosu boje blata koja je u žalosnim pramenovima padala na njegovo lice.

— Pa, bar imam prsten — reče.

Prišao je vatri i praznog pogleda se zagleda u šaputavi plamen. Čuo je svog oca kako govori. Čuo je pse kako reže.

Kad se obazreo oko sebe, torbar je već bio iščezao.

Baron protrlja bradu, zamišljeno posmatrajući svog sina.

— Krećeš linijom većeg otpora — reče — ali, dragi Gevine, pokušaj sad malo da razmisliš.

Njegov sin je razmišljao. Posle minut-dva, reče: — Mogao bih da poželim da povratim boju svojoj kosi, ali to bi bila propuštena prilika. Navići ću se na nju ovakva kakva je sad. Mogu dobiti sve drugo, samo treba da poželim.

Nasmeja se. Obrtao je prsten na ruci. Ali baron se mrštio, kuckajući prstima po stolu i odmahujući glavom.

— Možda ćeš ipak naučiti da budeš razborit — reče bez mnogo nade.

Pozva slugu i posla ga da vidi šta radi torbar.

— Na njega treba motriti — reče baron.

Ali, čovek je otišao napolje, u beskrajnu kišu, onako tiho i neprimetno kako je i došao.

Gevin je ostatak dana proveo sam, tiho se šetkajući sve dok predveče kiša nije oslabila, pa prestala. Dograbio je kabanicu, dotrčao do štale i naredio da mu osedlaju konja.

Jahao je ispod drveća sa kog je kapala voda, halapljivo udišući vlažan vazduh, sa čarobnim prstenom na ruci. Jahao je ka zapadu, prema suncu koje je neprimetno tonulo i dospeo je u šumu, na puteljak prekriven izgaženom mahovinom. Istog časa se

zaustavi. Sedeo je slušajući kako voda kaplje sa natopljenog drveća i kako grgolje bezbrojni nabujali potočići pod njihovim korenjem. Kosa mu se lepila za teme, i on najednom zadrhta.

— Mrzim kišu! — povika. — Želim da zasija sunce!

Vratio se nazad, jašući šumskim puteljkom. Sa prvim sumrakom ušao je u selo i shvatio šta se desilo.

Njegov konj se prope kad je povukao uzde i okrenuo ga u smeru odakle su došli.

— Sunce je zašlo i još uvek pada kiša — prošaputa Gevin. — Prsten na mojoj ruci je bezvredan komad metala. Platio sam ga. Pa opet — kad sam ja to slagao?

Tiho uđe u svoju sobu u zamku i baci se na krevet, naslonivši glavu na ruke. Došao je sluga da mu skine blatnjave čizme; on se pridiže i pogleda dečaka svojim zbunjenim zelenim očima.

— Da li znaš, jesam li ja ikad slagao? — upita ga. — Pokušavao sam da se setim, ali ne mogu.

— Koliko ja znam, niste — reče sluga zbunjeno.

Dao je svom gospodaru par cipela, izašao i ispričao događaj jednom baronovom pažu. Kasnije je ovaj to preneo baronu, i on je otišao svome sinu.

— Kad sam slagao? — upita Gevin.

Baron se nasmeši. — To je tako neznatna stvar da bi se nje jedva setio. Umorio si se od svojih šahovskih poraza i sinoć smo prekinuli partiju zbog tvoje glavobolje. Da li te je bolela glava?

Njegov sin je bio nem.

— Uopšte ti to ne zameram. — reče baron dodirnuvši mu rame. — Nije učinjeno nikakvo zlo, i nema razloga za plakanje.

Sledećeg jutra kiša je padala jako kao nikad dotad, ali baron se umotao u krzneni ogrtač i otišao u selo da sa svojim ljudima porazgovara o krovovima.

Gevin je bio sam u predvorju zamka sa svojim psima. Ležao je pored ognjišta, glave zaronjene u njihovu divnu dlaku, kad je došao torbar.

— Vama na usluzi, gospodine — reče čovek.

Gevin se trže, podiže glavu i ugleda mutne oči prikovane za njegovu desnu ruku na kojoj nije bilo prstena. On sakri ruku iza leđa.

— Prsten je nestao — reče torbar nekako uplašeno. — To znači da vam se želja ispunila.

On se nakloni. Međutim, Gevin pocrvene i okrete glavu.

— Skinuo sam ga — reče. — Odlazi. Niko ti nije dozvolio da ovamo dolaziš.

Torbar se nasmeja, posmatrajući ga zagonetno. Kad je progovorio, glas mu je odavao zadovoljstvo, bio je mek, a i nekako zlokoban.

— Eto. Ja sam vas upozorio gospodine. Opasno je uplitati se u magiju. Kakva sreća što niste videli... neka druga blaga koja imam.

Okrete se na peti i pođe ka vratima. Ipak je preko ramena opazio da se lepa glava medu nemirnim psima sa zanimanjem pokrenula. Gevin se pridiže.

— Vraćaj se ovamo — reče oštro.

Kako se čovek okrenuo prema njemu oklevajući, potom mu reče: — Pokaži mi... ta tvoja blaga.

— Ali, pazite, gospodine.

— Zahtevam da to učiniš.

Čovek uzdahnu. Prekorno zavrte svojom suvonjavom glavom.

— Vaš plemeniti otac ne bi to dozvolio — reče. — Ali ako vi to zahtevate, kako mogu da se usprotivim?

Zavuče svoju prljavu ruku u prsnik i izvuče odatle tamnu drvenu kuglicu.

— Sad pazite, gospodine — reče on. — Ako ste se već jednom odlučili da se suočite s magijom, pretpostavljam da ćete se usuditi i drugi put, i možda nadoknaditi

ono što ste izgubili.

— Šta je to? — upita Gevin.

Torbar mu se približi i saže se da mu pokaže kako odvrće kuglu; ona je sad ležala u njegovim rukama prepolovljena. Gevin pogleda u njegovo oronulo lice sa zapovedničkim izrazom, pa onda u sadržaj kuglice.

U svakoj polulopti ležao je suvi hrastov list, a na svakom listu nalazila se po jedna metalna minđuša sa kristalnim kamenčićem.

— Ne nosim takav nakit — reče Gevin — niti mi se dopada.

— Čarobni predmeti su retko kad lepi — odvrati čovek ljubazno. — A vi imate probušene uši, pošto je to moderno u plemićkim krugovima.

— To jeste, ja...

Svaka minduša — reče torbar — ispunjava po jednu želju. Sa pravom na dve želje, gospodine, možete vratiti sjaj svojoj kosi i još poželeti što vam god padne na pamet.

Gevin odgurnu nemirne pse i uze dve polovine drvene kuglice. Bile su grubo obrađene i prljave; malo je ustuknuo, ali je ipak upitao; — Koja im je cena?

— Prsten na vašoj levoj ruci i boja vaših očiju.

Gevin ostade bez daha. — Uzmite ih — procedi.

Torbar molećivo podiže ruku. Usne mu se izviše u žalostan osmeh; bljesak u njegovim očima mogao je biti pobedonosan, mogao je predstavljati osmeh, ili oboje. — Polako, gospodine. Postoji jedan uslov.

— Koji?

— Ako ste u proteklih pet godina nešto ukrali, želje vam se neće ispuniti; Mlnđuše će biti samo loše obrađeno parče metala sa komadićima stakla, a vi ćete ih ipak platiti.

— Pristajem — reče Gevin.

Brzo skoči na noge.

— Čoveče — reče glasom otvrdlim od prkosa. — Platiću ti i odlazi. Što god da sam, nisam lopov.

Torbar se nakloni. Uze Gevina za levu ruku i skide s nje prsten sa sjajnim safirom. Sakrio ga je prilično nehajno u džep na prsima svoje tunike, a potom je nekoliko trenutaka mirno stajao, posmatrajući baronovog sina. Ispruži svoju koščatu ruku, i, dok se moglo izbrojati do pet, pokri Gevinove oči, a one se na taj dodir sklopiše. Onda se izmače i nakloni se.

— Plaćeno — reče on.

Gevin ga ni ne pogleda. Seo je na stolicu pored ognjišta, s rukama u krilu, u kojima je nehajno držao polovine drvene kuglice.

— Gospodine — morate se oglednuti i osvedočiti se da ste platili.

Gevin podiže glavu i ugleda metalno ogledalo koje je čovek držao ispred njega. Vide metalne zmije koje su se vijugale na njegovom rubu. Ugleda svoju tamnu kosu koja mu je padala na lice, uokvirujući oči bez sjaja.

Okrete se. I nikad nije čuo torbara kako odlazi, mada su se psi ukočili, nakostrešili i zarežali.

Ipak imam ovaj čarobni nakit — reče baronov sin.

Malo je došao sebi od tereta koji mu je čudnovato pao na dušu. Ustao je, i setivši se da ne sme više da se ogleda u ogledalu, pozvao je slugu.

Minđuše su bile neugodne za nošenje. Bile su suviše lagane i greble su mu kožu. Gevinov sluga nije ni pokušao da sakrije svoje neodobravanje, i kad je otpušten, otišao je, otvoreno se podsmevajući novom neukusnom hiru svog gospodara.

Ali, Gevin nije primećlvao ni neugodnosti ni prezir. Razmišljao je.

— Biću veoma obazriv — mislio je. — Smisliću svoje dve želje ovde i sada, tako da se ne uhvatim u zamku nekih nepredviđenih zahteva.

Seo je i podbočio se.

— Mogu podneti moju kosu ovakvu kakva je — premišljao je on. — Ali, oči mi se ne dopadaju. Ovako mutne, mora da će uvek biti žalosne. Dakle, povratiću ono što sam platio. A druga želja?

Razmišljao je o tome neko vreme. Studena kiša je besno tukla o prozore, i to ga konačno prenu iz dubokog razmišljanja. Baci pogled po sobi i zadrhta. Duboko uzdahnu.

— Želim... imam dve želje — reče glasno. — Da moje oči ponovo budu iste boje kao pre, i da kiša zauvek prestane da pada.

— Dragi moj dečače — reče njegov otac sa vrata — kakva sreća što nisi čarobnjak.

Zaćuta, iznenađen. Njegov sin jurnu ka prozoru, silom ga otvori i zagleda se u kišu koja je lila u potocima i sa prozorske daske zapljusnula njegovo lice.

— Šta ti je, dečače? Šta se desilo?

— Jesam li ja ikad nešto ukrao?

— Ah...

Nastupila je kratka pauza. Baron ga zamišljeno pogleda, primetivši bezvredne minduše i zbunjen izraz lica, i onda sporo reče: — To je u pitanju, zar ne? Pa, nikad te nisam grdio, sine, ali proletos si otkinuo prvu belu ružu sa grma koji je tvoja mati zasadila. Ružu koju sam ja uvek iščekivao i negovao. Znam da nisi zeleo da me pokradeš, ali učinio si to iz puke nepromišljenosti. A sad moraš da mi objasniš šta si radio, i šta je taj čovek učinio. Siguran sam da nije učinjeno nikakvo zlo i da nema razloga za plakanje.

Nešto kasnije, iste večeri, pošto je njegov sin otišao na počinak, baron je pozvao poverljivog slugu i dao mu detaljna uputstva. Onda je dugo sedeo pored vatre sam, a izraz lica mu je bio ozbiljan i strog. A ipak je u njegovim očima neki odbljesak bezbrižnosti.

— Ako se taj nazovi-torbar usudi da se vrati — reče odjednom — imaće posla sa mnom.

Ali, torbar se nije vratio u zamak.

Iskoračio je iz šume sledeće noći, kad je izašao mesec, i poklonio se baronovom sinu kad je projahao.

Gevin je bio mokar i bilo mu je hladno u kabanici koja se cedila, a sa njegove nepokrivene kose na ramena mu je kapala voda. Njegov konj se bojažljivo odmače od torbara, kao da je osetio da je jahač ustuknuo.

— Ali, gospodine, pa vi ne nosite minđuše! Je li vašim željama udovoljeno?

Gevin mamuznu konja, ali čovek iskorači, zgrabi uzde svojom vlažnom rukom i smiri životinju.

— Čekajte! — reče on. — Kakav povod sam vam dao da me se plašite?

— Da se plašim tebe?

Baronov sin zabaci glavu i Ijutito se zagleda u njega. Čovek ga je razdoznalo posmatrao.

— Kako sam glup — naravno da me se ne plašite. Dakle, ispričaćete mi šta se zbilo s vašim željama, zar ne?

Gevin ga je gledao bez reči. Neko vreme se ni čovek nije micao. Potom torbar uzdahnu, a usta mu se raširiše.

— Ah, pa dobro. Pogrešio sam što sam vam pokazao svoju vredniju robu. Bolje bi bilo da ste kupili neku od onih lepih stvarčica koje ste nazvali đubretom. Opraštam se od vas. Nameravao sam da vam još nešto pokažem, ali neću. Već ste dovoljno izgubili, a u svom porazu pokazali ste neke slabosti, da ih tako nazovemo, pred onima koji znaju za granice magije.

Ova tvrdnja razdraži Gevina.

— Te greške su bile nepažnja, nepromišljenost, ništa više!

Čovek se nakloni.

— Svakako — reče on zadovoljno. — Meni je jako drago što znam da niste ni lopov ni lažov.

Gevin zabi pete konju u bokove, ali čovekova ruka je još uvek bila na uzdama. Bez ikakvog vidljivog napora, smirio je životinju. Baronov sin skoči postrance u sedlu i drškom svog biča udari po suvonjavim i prljavim prstima.

Konj se prope i skoči na usku stazu, a torbar se nasmeja Gevinu; zubi su sijali na njegovom prljavom i ispijenom licu.

— Hrabro! — reče. — Ovo je bilo tako hrabro, gospodine, da ću vam pokazati svoje poslednje blago. Svojom velikom hrabrošću mogli biste povratiti sve ono, što ste izgubili, pa i više. Pogledajte, gospodine.

On zavuče ruku u svoju tuniku i iz nekog skrivenog džepa na prsima izvadi mali, grubo obrađen valjak od borovine. Držao ga je pažljivo, kao da je neki skupocen predmet.

— Šta je to? — nadmeno upita baronov sin, i protiv svoje volje. — Šta je unutra?

— Žao mi je, ali moraću da vas zamolim da sjašete. Ovo je isuviše krhko da biste njime baratali na konju.

Gevin pogleda mokro drveće oko sebe, potopljenu stazu, sjajnu mesečlnu i skliznu iz sedla. Torbar savi uzde oko svog zglavka i pruži mu drveni valjak.

Nije bilo prijatno dotaći ga. Bio je malo plesniv i mirisao je na trulež i na vlagu. Torbar se osmehnu prepredeno. Reče: — Najsigurnije je, gospodine, sakriti vrednost ovakvih stvari njihovim spoljnim izgledom. Pametan čovek uvek sačeka da vidi šta je unutra.

Potom ispruži ruku i podiže polukružni poklopac valjka, tako se ukazala šupljina puna suvih borovih iglica sa nečim sjajnim od metala među njima. Za trenutak, nijedan se nije ni pomakao. Onda Gevin zaustavi dah i izvadi iz valjka ogrlicu od pljosnatih, tankih i grubo obrađenih kolutova boje olova, a u svakom od njih stajao je po jedan smeđi kamen nalik šljunku. To je bio jeftin, neukusan i ružan predmet.

— Ko nosi ovo — reče torbar neobičnim glasom — oslobađa se svih čini koje su bačene na njegovo telo ili dušu, i može poželeti što god mu padne na pamet.

Gevin je zurio u ogrlicu i bila mu je odvratna. Neki unutrašnji glas mu je govorio da je brzo vrati na mesto i da više nema nikakve veze s njom. On bi je zaista i vratio, jer ga je čovekov brižan glas gonio da to učini.

— ... nemojte je ni u rukama držati predugo, gospodine. Dajte mi je. Vidim vašu odvratnost, vaš strah od tako moćne vradžbine. I imate pravo što se plašite. Njena cena je ogromna, i za vas je previsoka. Vratite mi je, gospodine, i idite svojim putem. Nikad me više nećete videti. Odlazim iz vaše zemlje. Poneću ovu čarobnu stvar sa sobom i neću rizikovati da vas ostavim siromašnijeg nego što ste, gospodine.

Na Gevinovom ispruženom dlanu ležala je ogrlica, bez sjaja, zla i ruka mu zadrhta.

— Koji se uslov traži? — upita.

— Da nikad niste prouzrokovali smrt nekog ljudskog bića.

Tišina.

— A cena?

Ponovo — tišina. Ogrlica je ležala laka, hladna i bezvredna na mladićevom dlanu i on pomisli da neko drevno zlo struji iz nje.

— Da je vaš otac ovde, gospodine, predložio bi vam da načas razmislite — reče torbar veoma nežno.

Izraz njegovih mutnih očiju za trenutak pokoleba Gevina; potom reče; — Platiću ti koliko god zatražiš. Reci — koliko?

Čovek mu se nakloni.

— Prsten sa vaše leve ruke — reče — i lepota vašeg lica.

Gevin zatrepta. Onda klimnu glavom.

Konj zatrese grivu divljim, nemirnim pokretom i sva orma zazvecka. Torbar uze

ogrlicu iz Gevinove ruke i istovremeno mu skide prsten na kome je blistao veliki dijamant. Spusti prsten u džep na prsima i natače ogrlicu preko mokre glave baronovog sina. Zatim ispruži jedan koščati prst i njime prede preko Gevinovog lica u jednom mahu, od obrva do brade i nazad. Osmehnu se svojim iskrivljenim, gorkim osmehom.

— Plaćeno — reče.

Izvadi metalno ogledalo iz svog novčanika.

Gevin ispusti valjak od borovine na zemlju i stisnu ruke.

— Sve te čini će nestati — reče — jer zasigurno znam da nikad nikog nisam ubio.

Stisnu zube i pogleda se u ogledalu. Video je ogledalo i sklupčane zmije; video je tamnu, mokru kosu, tužne i mutne oči i unakaženo lice. Okrete se. Reče tihim, drhtavim glasom; — Ništa ne razumem.

— Plaćeno je — reče torbar. — Sada je gotovo.

Prestao je da se smeška, i sad je pogledao konja, čije su uzde još uvek bile namotane oko njegove ruke, i ponovo okrenu svoje zlobno lice baronovom sinu.

— Hteo sam da uzmem konja — reče. — Ali predomislio sam se, samo jednom. Odjašite u svoj lepi zamak, i, gospodine, slušajte svog dobrog oca. Mene više nećete videti.

On okrete konja i pomože Gevinu da uzjaše, jer je mladić izgledao zbunjen i utučen. Stavi mu uzde u ruke, izmače se i pokloni se. Odmicao se sve dalje i dalje, u tminu vlažne šume. Čvršće je omotao svoju iscepanu tuniku oko vrata. Za trenutak je izgledao kao običan stari prosjak koji luta cestama. Onda se ispravi do svoje visine; mutne oči zasijaše na večno mladom licu i ništa na njemu više nije bilo obično.

— Gospodine — reče — gotovo da mi je žao, gospodine.

Baron podiže pogled sa table, gde je proučavao neki šahovski problem.

— Ušao si veoma tiho, sine.

— Oče, koga sam ja ubio?

Baron dvaput zausti da progovori, sa dugom stankom između ta dva pokušaja.

— Sine... — reče. I onda: — Kada si se ti rodio, ja sam izgubio svoju ženu.

— Nikad nisam na to ni pomislio.

— Nisam te krivio za to, dečače.

Gevin polako prođe kroz sobu do mesta gde je staro ogledalo visilo u senci tapiserija na zidu. Stao je ispred njega pognute glave.

— Ne smem da pogledam u ogledalo — reče Gevin — jer ću istog trenutka umreti.

Baron zausti da nešto kaže, ali stade i ćutke posmatraše svoga sina.

— Čini mi se — reče Gevin polako — da iza svega ovoga što je rečeno i učinjeno ima nešto što nisam shvatio. Možda ću ovde naći odgovor.

Podiže glavu i pogleda svoj odraz.

Posle stanke, reče: — Senke su mračne. Ne vidi se dobro, ali ja izgledam kao što sam oduvek izgledao. Kao da nikakve promene nije ni bilo. A nisam ni umro.

Potom se okrete ocu i vide da se ovaj nije ni malim prstom pomerio da ga odvrati od ovoga što je upravo činio. Gevin malo nakrivi glavu, sa zbunjenim pogledom u očima.

— Nisi se ni za dlaku promenio — reče njegov otac. I za sada ne postoji ni najmanji razlog da umreš. Dođi ovamo, Gevine, moje jadno, drago, lakomisleno dete, i saslušaj me jedanput.

Gevin priđe krznenom tepihu kod njegovih nogu.

— Zadavalo mi je bol, sine, da te gledam tako uznemirenog. Međutim, nisam se mešao, jer sam se nadao da ćeš možda malo razmisliti i sam shvatiti šta ti je učinjeno.

Dotače bezvrednu ogrlicu o sinovljevom vratu sa pokretom odvratnosti i gnušanja.

— Ispričaj mi o ovome, — reče. — Narediću da se taj torbar otera sa moje zemlje. Suviše često je igrao svoju igru.

— Već je otišao.

— Utoliko bolje. Ta gadna, zlobna bitanga!

Gevin mu ispriča o svojoj poslednjoj kupovini, sve što je rečeno i učinjeno u vlažnoj šumi. Govorio je oklevajući, a završio je sa iznenadnom žurbom.

— Ovaj ružni nakit, uslovi koje nisam uspeo da ispunim, oče, ima li to nekog smisla?

Baron klimnu glavom.

— Pa ima, Gevine. Nije tu bilo nikakvog začaranog nakita, to su samo bezvredne đinđuve. Na tebe nisu bačene nikakve čini, to su bile samo reči. Zabranio ti je da se pogledaš u ogledalo, da ne bi sam to uvideo. Neka mu se nebo smiluje, jedine čarobne stvari koje je imao bilo je njegovo lukavstvo i ogledalo u novčaniku!

Usledila je duga tišina.

— Zašto? — upita Gevin najzad.

Na zvuk njegovog glasa, jedan pas zacvile, i baron ih obojicu umiri svojom nežnošću. Reče:

— Zaleteo si se glavačke u sve zamke koje ti je postavio, dragi moj.

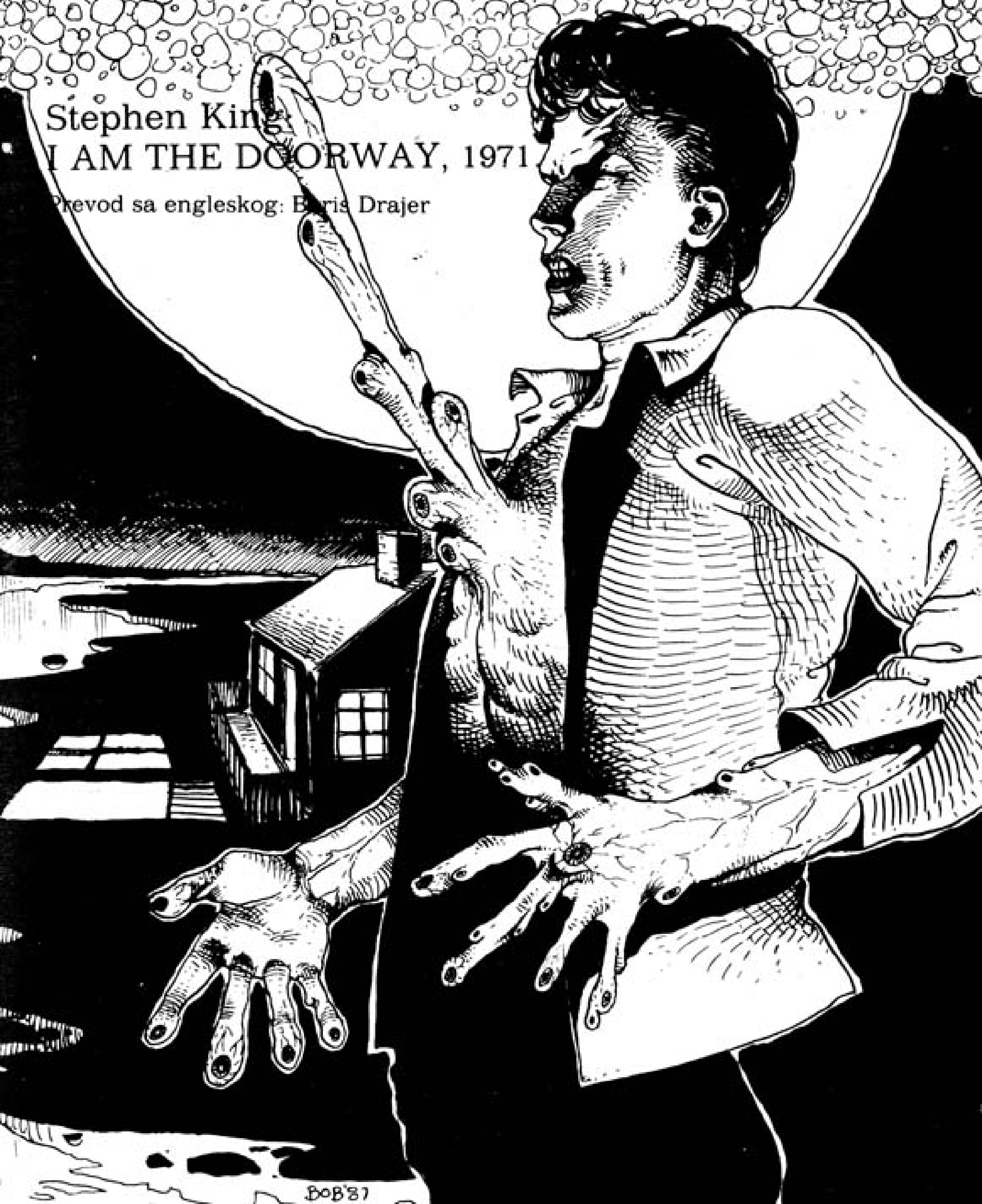
— Šta je on time dobio?

Baron se nasmeja — Pa, dobio je tri prstena neprocenjive vrednosti. Moja kupovina svirale za par zlatnika bila je bolji posao. To je, dete moje, lukavstvo kome je i pre pribegavano. Nije učinjeno nikakvo zlo, i nema razloga za plakanje..

STIVEN KING
JA SAM PROLAZ

Stephen King:
I AM THE DOORWAY, 1971

Prevod sa engleskog: Boris Drajer

Ričard i ja smo sedeli na tremu moje kuće, gledajući preko dima u Zaliv. Dim iz njegove cigare polako se dizao u vazduh, držeći komarce na sigurnoj udaljenosti. Voda je bila hladna kaša, a nebo dublje, iskrenije plavo. Bila je to prijatna kombinacija.

»Ti si prolaz«, Ričard je zamišljeno ponovio. »Siguran si da si ubio tog dečaka — nisi to samo sanjao?«

»Nisam to sanjao. A nisam ga ni ubio — već sam ti rekao. Oni su to učinili. Ja sam prolaz.«

Ričard je uzdahnuo. »Sahranio si ga?«

»Da.«

»Sećaš se gde?«

»Da.«

Posegnuo sam u džep svoje košulje i izvadio cigaretu. Šake su mi bile nezgrapno umotane zavojima. Užasno su svrbele.

»Ako želiš da vidiš, moraćeš da odeš po bagi. Ne možeš gurati ovo«, pokazao sam na svoja invalidska kolica, »preko peska«. Ričardov bagi bio je VW iz 1959, sa širokim gumama. U njemu je sakupljao drvo. Otkad je napustio posao sa nekretninama u Merilendu, živi na Ki Kerolajnu i pravi drvene skulpture koje jeftino prodaje zimskim turistima.

Povukao je jedan dim i pogledao prema zallvu. »Ne još. Ispričaj mi još jednom.«

Uzdahnuo sam i pokušao da upalim cigaretu. Uzeo mi je šibice i sam mi pripalio. Povukao sam dvaput, duboko udišući. Svrab u prstima je bio izluđujući.

»U redu«, rekoh. »Prošle noći oko sedam, bio sam ovde napolju, gledajući u zaliv, i pušeći, baš kao sada, i—«

—Vrati se dalje u prošlost,« zatraži on.

Dalje?«

»Pričaj mi o letu.«

Zavrteo sam glavom. »Ričarde, ovo smo pretresali i pretresali. Nema ničeg—«

Njegovo izborano lice bilo je zagonetno koliko i lica njegovih drvenih skulptura. »Možda ćeš se setiti«, reče.»Sada ćeš se možda setiti.«

»Misliš?«

»Moguće je. A kada završiš, potražićemo grob.«

»Grob,« rekoh. Reč je imala šupalj, stravičan odjek, mračniji od svega, mračniji i od tog užasnog okeana preko koga smo Kori i ja plovili pre pet godina. Crn, crn, crn.

Ispod zavoja, moje nove oči slepo su zurile u mrak zavoja koji su ih zarobljavali. Svrbele su.

Korija i mene je u orbitu izbacio Saturn 16, onaj kojeg su svi novinari zvali Empajer Stejt Bilding nosač. Da, bila je to velika zver. U odnosu na njega, stari Saturn 1—B je izgledao kao šibica. Uzleteo je iz bunkera dubokog dve stotine stopa — morao je, da ne bi sa sobom povukao i pola Kejp Kenedija.

Preleteli smo preko Zemlje, proveravajući sve sisteme, a onda smo dobili svoju injekciju. Usmerili smo se ka Veneri. Iza sebe smo ostavili Senat u svađi oko visine sredstava odvajanih za dalje istraživanje dubokog svemira, i gomilu NASA-inih ljudi koji su se molili da nađemo nešto, bilo šta.

»Nije važno šta«, voleo je da kaže Don Lavinger, mladi stručnjak projekta Zevs. »Imate sve te zvrčke, plus pet pojačanih TV-kamera i doterani mali teleskop sa bezbroj sočiva i filtera. Nađite malo zlata ili platine: Ili, još bolje, nađite neke fine, glupe male plave ljude da ih proučavamo i iskorišćavamo i da se osećamo nadmoćni prema njima.«

Kori i ja smo bili nestrpljivi da poslušamo, ako možemo. Ništa nije uspevalo programu za istraživanje svemira. Od Bormana, Andersa i Lavela, koji su '68 ušli u orbitu oko Meseca i pronašli prazan, odbojan svet koji je izgledao kao prljava peščana plaža, do Markana i Džeksa, koji su sleteli na Mars jedanaest godina kasnije i našli suvu pustinju zaleđenog peska i nekoliko jedva opstajućih lišajeva, program istraživanja svemira bio je skupi promašaj. A bilo je i žrtava — Pedersen i Lederer beskonačno su kružili oko Sunca kada je iznenada sve prestalo da radi na pretposlednjem Apolo letu. Džon Dejvis, čija je orbitirajuća opservatorija probušena meteoritom kada su šanse za nesreću bile jedan prema hiljadu. Ne, svemirski program teško da je bio uspeh. Kako su stvari izgledale, let do Venere je mogao da bude šansa da kažemo »šta smo vam rekli?«

Trajalo je šesnaest dana — jeli smo mnogo koncentrata, pili mnogo džina, razmenjivali među sobom prehladu. Sa tehničke strane, bila je to dečja igra. Trećeg dana smo izgubili regulator vlage u vazduhu, prešli na pomoćni, i, ako ne računamo razne sitnice, to je bilo sve do povratka. Gledali smo kako Venera raste od zvezde do mlečne kristalne kugle, pričali viceve sa Hantsvilskom kontrolom, slušali trake Vagnera i Bitlsa, bdeli nad automatskim eksperimentima koji su ispitivali svašta, počev od merenja solarnih vetrova do navigacije u dubokom svemiru. Dvaput smo popravljali kurs, oba puta minimalno. Devetog dana leta, Kori je izišao i udarao po DESA-i dok nije odlučila da proradi. Nije bilo ničeg van uobičajenog dok...

»DESA«, reče Ričard. »Šta je to?«

»Eksperiment koji nije uspeo. **Deep Space Antenna** — Antena za duboki svemir. Emitovali smo visokofrekventne talase za svakog zainteresovanog da sluša.« Protrljao sam prste o pantalone, ali nije vredelo; bilo je samo gore. »Ista zamisao kao onaj radioteleskop u Zapadnoj Virdžiniji. Znaš, onaj što osluškuje zvezde. Samo, umesto osluškivanja, mi smo emitovali, prvenstveno planetama dublje u svemiru — Jupiteru, Saturnu, Uranu. Ako tamo postoji inteligentan život, mora da je tada dremao.«

»Samo je Kori izišao?«

»Da. I ako je uneo neku meduzvezdanu kugu, telemetrija to nije otkrila.«

»Ipak—«

»Nije važno«, rekao sam razdražljivo. »Važno je samo ovde i sada. Oni su ubili dečaka prošle noći, Ričarde. Nije bilo prijatno videti to— ili osetiti. Njegova glava... Ona je eksplodirala. Kao da mu je neko izvadio mozak i stavio ručnu granatu u lobanju.«

»Pričaj dalje«, tražio je.

Glupo sam se nasmejao.«

»Šta ima da se priča?«

Ušli smo u ekscentričnu orbitu oko planete. Bila je radikalna i pogoršavajuća, trista dvadeset puta sedamdeset šest milja. To je bilo pri prvom preletu. Pri drugom preletu, naš apogej bio je još veći, a perigej manji. Imali smo maksimum od četiri orbite. Uspeli smo svih četiri. Dobro smo pogledali planetu. Takode smo potrošili preko šesto slika i bog zna koliko stopa filma.

Oblačni pokrivač sastoji se iz jednakih delova metana, amonijaka, prašine i ostalih letećih sranja. Cela planeta izgleda kao Veliki Kanjon u vazdušnom tunelu. Kori je procenio brzinu vetra blizu površine na oko 600 milja na sat. Naša sonda je odzujala do dole, a onda otišla uz vrisak. Nismo videli ni vegetaciju ni znake života. Spektroskop je otkrio samo tragove vrednijih minerala. I, to je bila Venera. Sve u svemu ništa — osim što me je plašila. Bilo je to kao kruženje oko uklete kuće usred svemira. Znam da to zvuči nenaučno, ali umirao sam od straha sve dok nismo otišli odande. Da nam rakete nisu otkazale, mislim da bih presekao sebi grkljan na putu dole. Nije to kao Mesec. Mesec je pust ali nekako čist. Svet koji smo obletali bio je potpuno različit od svega što

je iko ikada video. Možda je bolje što ga pokrivaju oblaci. Izgledao je kao ogoljena lobanja — to je najblaži opis.

Na putu nazad čuli smo da je Senat odlučio da prepolovi fond za istraživanje svemira. Kori je rekao nešto kao »izgleda da se vraćamo u biznis sa meteorološkim satelitima, Arti.« Ali bilo mi je skoro drago. Možda ne pripadamo tamo gore.

Dvanaest dana kasnije. Kori je bio mrtav, a ja zauvek obogaljen. Svu nevolju smo pokupili na putu dole. Padobran je bio upetljan. Kako vam se to čini za male ironije sudbine? Bili smo u svemiru duže od jednog meseca, otišli dalje od bilo kog čoveka, i sve se završilo kako se završilo zato što je neki momak žurio na pauzu i dopustio da se nekoliko konopaca upetlja.

Sletanje je bilo gadno. Neko iz jednog od helikoptera je rekao da je izgledalo kao da divovska beba pada iz neba vukući košuljicu za sobom. Izgubio sam svest kada smo udarili.

Osvestio sam se dok su me nosili preko palube Portlenda. Nisu imali prilike ni da zamotaju crveni tepih po kojem je trebalo da idemo. Krvario sam. Nosili su me u bolnicu preko tepiha koji ni izdaleka nije bio crven koliko ja.

Bio sam u Betesdi dve godine. Dali su mi orden časti i puno novca i ova kolica. Naredne godine sam došao ovamo. Volim da gledam rakete kako polеću.«

»Znam«, reče Ričard. »Pokaži mi ruke.«

»Ne.« Izletelo mi je brzo i oštro. »Ne smem da ih pokazujem. Već sam ti rekao.«

»Prošlo je pet godina«, Ričard reče. »Zašto baš sada, Arture? Možeš li mi reći?«

»Ne znam. Ne znam! Možda to, ma šta da je, ima dugu inkubaciju. Ko zna da li sam to i dobio tamo? Moglo je ući u mene i u Fort Loderdejlu. Ili baš ovde na tremu, koliko znam.«

Ričard uzdahnu i pogleda preko vode, sada crvene od večernjeg sunca. »Trudim se. Arture, ne želim da mislim da gubiš razum.«

»Ako moram, pokazaću ti ih.« Bio mi je potreban napor da to kažem. »Ali samo ako moram.«

Ričard ustade i uze svoj štap. Izgledao je star i slab. »Idem po bagi. Potražićemo dečaka.«

»Hvala ti, Ričarde.«

Otišao je ka u prašini utabanoj stazi koja je vodila do njegovih kola — mogao sam da vidim samo njihov krov iznad Velike Dine, one koja se proteže skoro celom dužinom ostrva. Iznad vode naspram Rta, nebo je dobilo ružnu boju šljive. Udaljena grmljavina je doprla do mojih ušiju.

Nisam znao dečakovo ime, ali sam ga s vremena na vreme viđao kako hoda duž plaže u sumrak, sa sitom pod rukom. Bio je skoro crn od sunca, i večito je nosio podsečene izlizane farmerice. Na udaljenijem kraju ostrva nalazi se javna plaža, i vredan mladić uz malo sreće može zaraditi oko pet dolara dnevno, strpljivo prosejavajući pesak u potrazi za zatrpanim novčićima. S vremena na vreme bih mu mahnuo i on bi mahnuo u odgovor, oba neobavezno — stranci, a ipak braća, celogodišnji stanovnici, neprijateljski nastrojeni prema moru turista koji troše novac, voze Kadilake, i prave buku. Pretpostavljam da je živeo u malom selu zbijenom oko pošte, otprilike pola milje udaljenom.

Kada je prošao te večeri, već sam proveo jedan sat na tremu, nepokretan, posmatrajući. Skinuo sam zavoje — svrab je postao nepodnošljiv, a i bilo je bolje kada

su mogli da gledaju svojim očima. Osećao sam se kao niko drugi na celom svetu — kao da sam bio vrata, malo odškrinuta, kroz koja su oni virili u svet koji su mrzeli i koga su se bojali. Ali najgore je bilo to što sam i ja na neki način mogao da vidim. Zamislite vaš mozak prebačen u telo kućne muve, muve koja vas gleda sa hiljadu očiju u lice. Tada možete shvatiti zašto sam držao ruke u zavojima čak i kada u blizini nije bilo nikoga da ih vidi.

Počelo je u Majamiju. Tamo sam imao neka posla sa čovekom po imenu Kresvel, istražiocem iz Mornaričkog odeljenja. On me proverava jednom godišnje — jedno vreme bio sam u dodiru sa klasifikovanim podacima o našem svemirskom programu. Ne znam šta je to što on traži; varljivi odsjaj u oku, možda, ili nešto što piše na mom čelu. Ko zna zašto. Moja penzija je dovoljno velika da se osetim neugodno.

Kresvel i ja smo sedeli na terasi njegove hotelske sobe, pijuckajući pića i raspravljajući o budućnosti US svemirskog programa. Bilo je oko tri i petnaest. Počeli su da me svrbe prsti. To uopšte nije bilo postupno. Bilo je uključeno kao električno kolo. Pomenuo sam to Kresvelu.

»Znači pokupili ste neki otrovni bršljan na tom nezdravom malom ostrvu«, rekao je smešeći se.

»Jedino bilje na Ki Kerolajnu su žbunaste palme«, rekao sam. »Možda je to sedmogodišnji svrab.« Pogledao sam dole u šake. Savršeno obične šake. Ali svrbe.

Kasnije tog podneva potpisao sam isti stari dokument (»Svečano se zaklinjem da nisam primio niti odao ili objavio informacije koje bi mogle da...«), i krenuo nazad na Ki. Imam starog Forda sa ručnom kočnicom i akceleratorom. Volim ga — čini me samodovoljnim.

Duga je vožnja nazad, duž puta jedan, i do silaska sa širokog druma na izlaznu rampu Ki Kerolajn skoro sam poludeo. Ruke su me izluđujuće svrbele. Ako ste se ikada oporavljali od duboke posekotine ili hirurškog reza, možda imate neku ideju o vrsti svraba na koji mislim. Kao da su živa stvorenja puzala i bušila kroz moje meso.

Sunce je skoro zašlo i ja sam pažljivo pogledao šake u svetlu instrument table. Vrhovi prstiju su sada bili crveni, crveni u sićušnim, savršenim krugovima, upravo iznad jastučića gde je otisak prsta, gde dobijete žuljeve kad svirate gitaru. Takode je bilo crvenih krugova infekcije između prvog i drugog zgloba na svakom prstu, i na koži između drugog i trećeg zgloba. Pritisnuo sam prste desne ruke na usne i povukao ih brzo, sa iznenadnim gnušanjem. Osećanje tupog užasa mi se podiglo u grlu, vuneno i zagušujuće. Koža gde su se pojavile crvene tačke bila je vruća, grozničava, i meka, kao meso trule jabuke.

Ostatak puta sam vozio pokušavajući da ubedim sebe da sam nekako stvarno naleteo na otrovni bršljan. Ali u pozadini mog uma bila je druga ružna misao. Imao sam tetku, ranije, u detinjstvu. Ona je poslednjih deset godina svog života provela izolovana od sveta u sobi na spratu. Majka joj je nosila obroke. Njeno ime bilo je zabranjena tema. Kasnije sam otkrio da je imala Hansenovu bolest — lepru.

Kada sam stigao kući, pozvao sam Dr. Flandersa, koji je živeo na kopnu. Umesto njega, dobio sam njegovu sekretaricu. Dr. Flanders je bio na ribarenju, ali ako je hitno, Dr. Belandžer...

»Kada će se Dr. Flanders vratiti?«

»Najkasnije sutra popodne. Da li bi vam to ?«

»Naravno.«

Polako sam spustio slušalicu, a onda nazvao Ričarda. Pustio sam da zvoni desetak puta pre nego što sam prekinuo. Posle toga sam neodlučno sedeo neko vreme. Svrab se produbio. Činilo se kao da zrači iz samog mesa.

Dokotrljao sam kolica do police sa knjigama i izvukao istrošenu medicinsku enciklopediju koju sam imao godinama. Knjiga je bila izludujuće neodređena. Moglo je biti bilo šta, i ništa.

Zavalio sam se nazad i zatvorio oči. Mogao sam da čujem kucanje starog brodskog sata na polici naspram mene. Čulo se visoko, piskavo brujanje mlaznjaka na putu za Majami. Čulo se tiho šuštanje mog daha.

Još uvek sam gledao u knjigu.

Saznanje mi se uspuzalo uz kičmu, a onda me preplavilo zastrašujućom brzinom. Oči su mi bile zatvorene, ali sam i dalje video knjigu. Video sam zamagljeni, čudovišni, izobličeni četvorodimenzionalni duplikat knjige, ipak nepogrešivo baš nju.

I nisam bio jedini koji gleda.

Brzo sam otvorio oči, osećajući grčeve sopstvenog srca. Vizija je malo potisnuta u stranu, ali ne u potpunosti. Gledao sam knjigu, video štampu i dijagrame svojim očima — savršeno normalno svakodnevno iskustvo, ali video sam je i iz drugog, nižeg ugla i video je drugim očima. Video sam ne knjigu, nego stranu stvar, nešto čudovišnog oblika i zlih namera.

Polako sam podigao ruke do lica, hvatajući jezivu viziju moje dnevne sobe pretvorene u kuću užasa.

Vrisnuo sam.

Kroz proreze na koži prstiju u mene su piljile oči. Čak i dok sam gledao, koža se razdvajala, povlačila, dok su pravile svoj bezumni put ka površini.

Ali nije to bilo ono zbog čega sam vrisnuo. Bio sam pogledao u sopstveno lice i video čudovište.

Bagi se spustio niz brdo i Ričard ga je zaustavio uz trem. Motor je glasno praskao 1 brektao. Dogurao sam kolica preko nagnute zaravni i Ričard mi je pomogao da uđem.

»U redu, Arture,« rekao je. »Tvoja zabava. Kuda?«

Pokazao sam dole prema vodi, gde Velika Dina konačno počinje da iščezava. Ričard klimnu glavom. Zadnji točkovi su izbacili mlaz peska i krenuli smo. Obično bih našao vremena da zanovetam Rlčardu o njegovoj vožnji, ali večeras se nisam trudio. Bilo je mnogo drugih stvari za razmišljanje — i za osećanje: oni nisu voleli mrak, i mogao sam da osetlm kako se naprežu da vide kroz zavoje, želeći da ih skinem.

Bagi je poskakivao i grmeo preko peska prema vodi. Izgledalo je kao da leti preko vrhova manjih dina. Sleva, sunce je zalazilo u krvavoj slavi. Pravo napred i preko vode, olujni oblaci su se polako približavali. Munje su odbljeskivale u vodi.

»Tamo desno«, rekoh. »Pored doka.«

Ričard je izveo jedno zaustavljanje sa tušem peska pored trulih ostataka doka. Posegnuo je nazad i izvadio lopatu. Trgao sam se kad sam je video. »Gde?« upitao je Ričard bezizražajno.

»Tamo«. Pokazao sam mesto.

Izašao je i otišao polako preko peska do tog mesta. Oklevao je tren, a onda zabo lopatu u pesak. Činilo se da kopa veoma dugo. Pesak koji je izbacivao preko ramena bio je taman i vlažan. Oblaci su bili tmurniji, viši, a voda je izgledala besno i pod njihovom senom i reflektovanim svetlom sunčevog zalaska.

Dugo pre nego što je prestao da kopa znao sam da ništa neće naći. Oni su ga premestili. Nisam zavio ruke prošle noći, a mogli su da vide — i deluju. Ako su me mogli upotrebiti da ubijem dečaka, mogli su me upotrebiti i da ga odnesu, čak i dok sam spavao.

»Nema dečaka, Arture.« Bacio je prljavu lopatu u bagi i umorno se svalio na sedište. Nadolazeća oluja bacala je srpaste sene duž peska. Vetar je čegrtao peskom po bagijevoj zarđaloj karoseriji. Prsti su me svrbeli.

»Iskoristili su me da ga premeste, « rekao sam tupo. »Oni preuzimaju kontrolu, Ričarde. Otvaraju svoj prolaz, malo po malo. Stotinu puta dnevno uhvatim sebe kako

stojim pred savršeno poznatim predmetom — lopaticom, slikom, čak i konzervom pasulja — ne znajući kako sam dospeo tamo, pružajući ruke, pokazujući to njima, gledajući kao što oni gledaju, kao skarednost, nešto iskrivljeno i groteskno.

»Arture,« rekao je. »Arture, nemoj. Nemoj.« U večernjem svetlu, njegovo lice je bilo bledo u sažaljenju. »Stojiš pred nečim, rekao si. Nosiš dečakov leš, rekao si. Ali ti ne možeš da hodaš, Arture. Ti si mrtav od pojasa nadole.«

Dodirnuo sam bagijev blatobran. »Ovo je takode mrtvo. Ali kada udeš unutra, možeš ga pokrenuti. Možeš ga naterati da ubija. Ne bi te moglo zaustaviti čak i kad bi htelo. Mogao sam da čujem histerično dizanje mog glasa. »Ja sam prolaz, zar ne razumeš? Oni su ubili dečaka, Ričarde! Oni su odneli dečaka, Ričarde! Oni su odneli leš!«

»Mislim da je bolje da posetiš lekara,« rekao je tiho.

»Hajde da se vratimo. Hajde.«

»Proveri! Proveri dečaka onda! Videćeš.«

»Rekao si da mu ni ime ne znaš.«

»Mora da je bio iz sela. Selo je malo. Raspitaj-«

»Razgovarao sam telefonom sa Mod Herington kada sam išao po bagi. Ako iko u zemlji ima duži nos od nje, onda ga ona uopšte nema. Pitao sam je da li je čula da se nečiji dečak nije vratio kući sinoć. Rekla je da nije.«

»Ali on je odavde! Mora biti!«

Mašio se prekidača za paljenje, ali sam ga zaustavio. Okrenuo se i pogledao me, a ja sam počeo da odmotavam zavoje.

Iz zaliva, grmljavina je gunđala i režala.

Nisam otišao kod lekara niti sam pozvao Ričarda. Proveo sam tri nedelje sa rukama u zavojima svaki put kada sam izlazio. Tri nedelje slepe nade da će to proći. Nije to bio razuman postupak: to priznajem. Da sam bio ceo čovek koji ne koristi invalidska kolica umesto nogu i koji je proveo normalan život u normalnim poslovima, možda bih i otišao Dr. Flandersu ili Ričardu. Možda i bih, da nije bilo sećanja na moju tetku, izbegavanu, zatvorenika kojeg je živog pojelo vlastito propadajuće meso. Zato sam živeo u očajničkoj tišini i molio da se jednog jutra probudim i otkrijem da je sve to bio ružan san.

I malo po malo, osećao sam ih. Njih. Nepoznatu inteligenciju. Nikad se stvarno nisam pitao kako su oni izgledali ili odakle su došli. Bilo bi suvišno. Bio sam njihov prolaz i njihov prozor u svet. Postojala je dovoljno jaka povratna sprega da sam mogao da osetim njihovu zbunjenost i užas, i da saznam da je naš svet veoma različit od njihovog. Dovoljno jaka da osetim njihovu slepu mržnju. Ali oni su i dalje posmatrali. Njihovo meso je bilo u mojem. Počeo sam da shvatam da me iskorišćavaju, stvarno manipulišu mnome.

Kada je dečak prošao, podižući ruku u njegovom uobičajenom neobaveznom pozdravu, upravo sam se odlučivao da dođem u dodir sa Kresvelom preko njegovog telefona u Mornaričkom odeljenju. Ričard je bio u pravu u vezi jedne stvari — bio sam siguran da, ma šta da me je dohvatilo, učinilo to u svemiru ili na toj ludoj orbiti oko Venere. Hteo sam da me Mornarica prouči. Više se ne bih budio zbog zvuka u noći, vrišteći i osećajući da i oni gledaju.

Moje ruke su se podigle prema dečaku i shvatio sam da ih nisam zavio. U umirućem svetlu video sam oči kako pažljivo posmatraju. Bile su velike, raširene, zlatnih dužica. Jednom sam jedno od njih ubo vrhom olovke. Bolna agonija mi je potresla ruku. Oči kao da su piljile u mene vezanom mržnjom koja je bila gora od fizičkog bola. Nisam to više radio.

A sada su gledali dečaka. Osetlo sam kako mi um izmiče. Tren kasnije izgubio sam kontrolu. Prolaz je otvoren. Zateturao sam preko peska ka njemu, beživotno mlatarajući nogama kao lutka na koncu. Moje oči mora da su se zatvorile. Video sam samo tim stranim očima — video monstruoznu alabastersku obalu natkrivenu velikim purpurnm daljinama neba, video nakrivljenu, razjedenu daščaru, koja je mogla biti i oglodani leš neke nepoznate životinje, video odvratno biće koje se kretalo i disalo i nosilo napravu od drveta i žice pod rukom, napravu konstruisanu pod geometrijski nemogućim pravim uglovima.

Pitam se šta je mislio taj nesretni, bezimeni dečak sa sitom pod rukom i džepovima nabubrelim od gomile peskom uprljanih turističkih novčića, šta je mislio kada je video da jurim za njim kao slepi dirigent koji pruža ruke prema orkestru ludaka, šta je mislio kada je poslednje svetio palo preko mojih ruku, crvenih, i sjajnih od mnoštva njihovih očiju, šta je mislio kada su ruke napravile taj iznenadni pokret u vazduhu, upravo pre nego što mu se glava raspala.

Znam šta je mislio.

Mislio je da je pogledao preko ivice univerzuma u vatre samog pakla.

Vetar je povukao zavoje i napravio od njih tanke, šibajuće trake dok sam ih odmotavao. Oblaci su narušavali crvenilo sutona, a crne dine su bacale dugačke senke. Oblaci su se trkali i vrteli iznad nas.

»Moraš jedno da mi obećaš, Ričarde,« rekao sam nadglasavajući sve jači vetar. »Moraš da bežiš ako ti se učini da bih mogao da pokušam... da te povredim. Razumeš?«

»Da.« Njegova raskopčana košulja je šibala i talasala se na vetru. Lice mu je bilo ukočeno, oči malo više od proreza u ranom sumraku.

Poslednji zavoj je otpao.

Gledao sam Ričarda i oni su gledali Ričarda. Ja sam video lice koje sam znao pet godina i zavoleo ga. Oni su videli iskrivljeni, živi monolit.

»Evo ih,« rekao sam promuklo. »Sad ih vidiš«

Nevoljko je koraknuo nazad. Njegovo lice se prekrilo iznenadnim neverujućim užasom. Munja je rasporila nebo. Grmljavina je odjekivala medu oblacima, a voda je postala crna kao reka Stiks.

»Arture«

Kako je gnusan bio! Kako sam mogao živeti blizu njega, govoriti sa njim? Nije bio živo biće već sama bolest. Bio je —

»Beži! Beži, Ričarde!«

I bežao je. Trčao je u dugačkim skokovima. Postao je mrlja naspram mračnog neba. Moje ruke su poletele nagore u divljem pokretu, sa prstima upravljenim ka jedinoj poznatoj stvari u ovom košmarnom svetu — upravljenim ka oblacima.

I oblaci su odgovorili.

Ogromna plavobela pruga munje izgledala je kao kraj sveta. Pogodila je Ričarda, obavila ga je. Poslednje čega se sećam je naelektrisani miris ozona i izgorelog mesa.

Kada sam se probudio, mirno sam sedeo na tremu, gledajući prema Velikoj Dini. Oluja je prošla i vazduh je bio prijatno hladan. Na nebu je sijao tanki komadić meseca. Pesak je bio nedirnut, ni traga od Ričarda Ili bagija.

Spustio sam pogled na ruke. Oči su bile otvorene ali staklaste. Iscrple su se. Zadremale su.

Znao sam vrlo dobro šta treba činiti. Pre nego što su se vrata mogla dalje otvoriti, trebalo ih je zaključati. Zauvek. Već sam mogao da zapazim promene u strukturi samih ruku. Prsti su počeli da se skraćuju... i menjaju.

U dnevnoj sobi imam malo ognjište, i tokom godine sam imao naviku da upalim

vatru protiv vlažne hladnoće Floride. I sada sam upalio vatru, krećući se žurno. Nisam znao kada će se probuditi.

Kada se vatra dobro razgorela, otišao sam do bureta sa kerozinom i umočio obe ruke. Odmah su se probudili, vrišteći u agoniji. Skoro da nisam uspeo da se vratim do dnevne sobe i vatre.

Ali uspeo sam.

Bilo je to pre sedam godina.

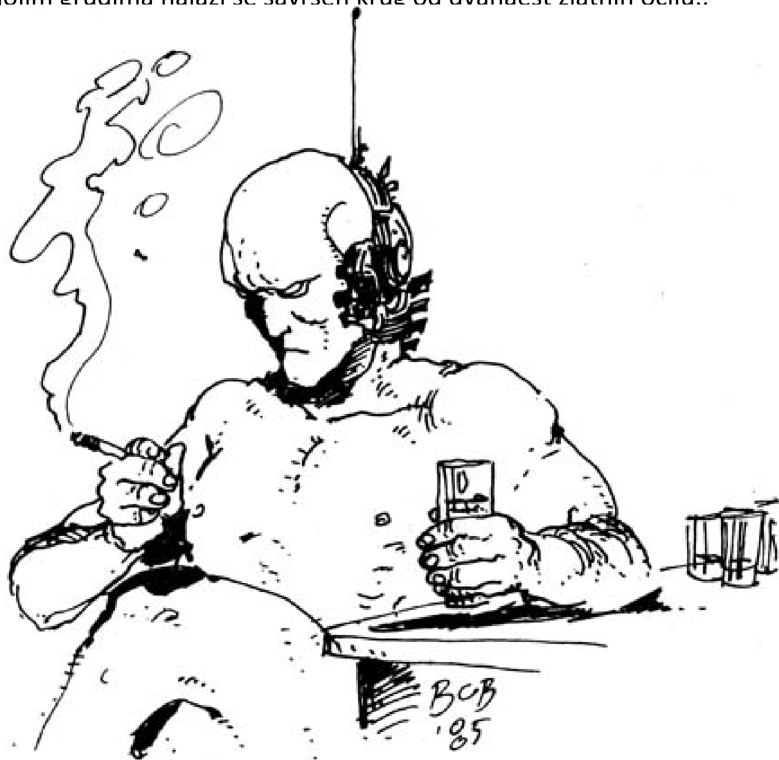
Još sam ovde, još uvek gledam rakete kako poleću. U poslednje vreme ima ih više. Ova administracija je više okrenuta svemiru. Čak se govori i o novoj seriji ljudskih letova na Veneru.

Otkrio sam dečakovo ime, iako nije bitno. Bio je iz sela, kao što sam i mislio. Ali njegova majka je očekivala da on ostane kod druga na kopnu te noći, i uzbuna nije dignuta do sledećeg ponedeljka. Ričard — pa, svi su ionako mislili da je Ričard čudak. Oni sumnjaju da se vratio u Merilend ili otišao za nekom ženom.

Što se mene tiče, podnose me, iako sam i sam poznat kao ekscentrik. Na kraju krajeva, koliko bivših astronauta redovno pišu Vašingtonskim službenicima sa idejom da se novac za istraživanje svemira može bolje iskoristiti negde drugde?

Dobro se snalazim sa ovim kukama. Bilo je veoma mučno prvih godinu dana, ali ljudsko telo se može navići skoro na sve. Brijem se njima, čak vezujem i pertle. Kao što vidite, kucam lepo i jednako. Ne bi trebalo da imam problema sa stavljanjem cevi u svoja usta i povlačenjem obarača. Vidite, počelo je ponovo pre tri nedelje.

Na mojim grudima nalazi se savršen krug od dvanaest zlatnih očiju..

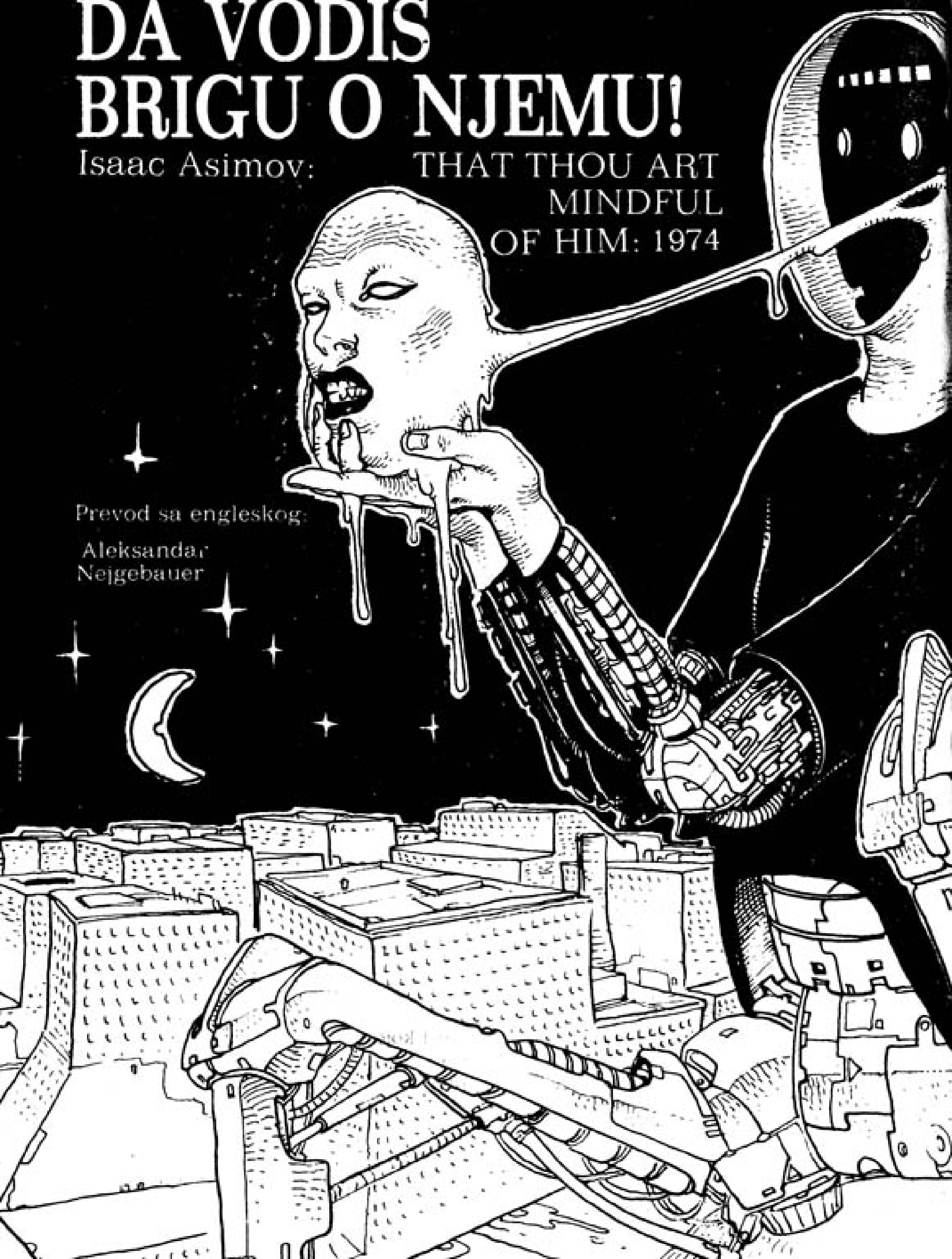

Isak Asimov

DA VODIŠ BRIGU O NJEMU!

Isaac Asimov: THAT THOU ART MINDFUL OF HIM: 1974

Prevod sa engleskog:
Aleksandar Nejgebauer

Tri zakona robotike:

1. Robot ne sme povrediti ljudsko biće ili, svojom neaktivnošću dozvoliti da se ljudsko biće povredi.
2. Robot mora poštovati naredbe koje su mu dala ljudska bića, osim kada takve naredbe dolaze u sukob sa Prvim zakonom.
3. Robot mora štititi svoje sopstveno biće, osim kada se takva zaštita kosi sa Prvim i Drugim zakonom.

1.

Kit Hariman, već dvanaest godina direktor istraživačke službe u firmi »Američki roboti i mehanički ljudi«, shvatio je da uopšte nije siguran da li je postupao ispravno. Prešao je vrškom jezika preko punih ali prilično bledih usana, i učinilo mu se da holografski lik velike Suzane Kalvin, koja je turobno buljila dole u njega, nikada ranije nije bio tako smrknut.

Obično bi uklonio taj lik najvećeg robotičara u istoriji jer mu je ona kidala živce. (Trudio se da misli na taj lik kao »ono«, ali nikad nije sasvim uspeo.) Ovoga puta se nije usudio i njen mrtvački pogled mu je sa strane bušio lice.

Korak koji je trebalo da preduzme bio je užasan i ponižavajući. Prekoputa njega nalazio se Džordž Deset, miran i nedirnut očiglednom Harimanovom uznemirenošću, i likom sveca zaštitnika robotike koji je svetlucao odozgo, iz niše.

Hariman reče. »Džordž, mi zaista nismo imali prilike da ovu stvar raspravimo. Nisi dugo bio sa nama, i ja nisam imao zgodnu priliku da budem nasamo sa tobom. Ali sada bih želeo da pretresemo neke detalje.«

»Savršeno sam voljan da to uradimo« reče Džordž. »Za vreme svog boravka u »Američkim robotima« zaključio sam da krize imaju neke veze sa Tri zakona.«

»Da. Naravno, ti znaš Tri zakona.«

»Znam.«

»Da, uveren sam da znaš. No, potrebna je dublja analiza da bismo prodrli u srž problema. Za dva stoleća, ako mogu da kažem znatnog uspeha, »Američki roboti« nisu nikada uspeli privoleti ljude da prihvate robote. Postavili smo robote samo na takva mesta gde ljudi ne mogu obavljati posao, ili u sredinama koje ljudi smatraju neprihvatljivo opasnim. Roboti su najviše radili u svemiru, i to je odredilo granice naših mogućnosti.«

»Pa ipak«, reče Džordž Deset, »to su široke granice unutar kojih »Američki roboti« mogu uspešno poslovati.«

»Ne, i to iz dva razloga. Pre svega, granice koje su nam postavljene neminovno se sužavaju. Na primer, što Mesečeva kolonija postaje prefinjenija, njena potražnja za robotima opada i mi očekujemo da će roboti biti ukinuti na Mesecu za nekoliko godina. To će se ponoviti na svakom svetu kolonizovanom ljudskom vrstom. Drugo, pravi uspeh nije moguć bez robota na Zemlji. Mi iz »Američkih robota« čvrsto smo uvereni da su ljudskim bićima roboti potrebni, da moraju naučiti da žive sa svojim mehaničkim duplikatima ako žele da održe progres.«

»Zar oni to ne rade? Gospodine Harimane, na vašem stolu se nalazi ulazna kompjuterska jedinica koja je, koliko ja razumem, povezana sa organizacijskim Multivakom radne organizacije. Taj kompjuter je neka vrsta sedećeg robota; robotski mozak nepovezan sa telom —«

»Tačno, ali i to je ograničeno. Kompjuteri koje koristi ljudska vrsta stalno su se specljalizovali da bi se izbegla inteligencija suviše nalik ljudskoj.«

»Pre sto godina bili smo na dobrom putu da stvorimo veštačku inteligenciju neograničenog tipa, upotrebom velikih kompjutera koje smo zvali Mašine. Te Mašine

su svojevoljno ograničile svoj rad. Jednom su rešile ekološke probleme koji su pretili ljudskom društvu, i počele su se same isključivati. One su zaključile da bi ih njihovo nastavljeno postojanje stavilo u ulogu oslonca čovečanstva i kada su osetile da bi to štetilo ljudima, one su osudile same sebe Prvim Zakonom.«

»I zar nisu bile u pravu?«

»Po mom mišljenju, ne. Svojim radom one su pojačale čovekov frankenštajnovskl kompleks, njegova intuitivna strahovanja koja bi svaki veštački čovek kojeg su stvorili okrenuo protiv njegovog stvoritelja. Čovek se plaši da bi roboti mogli zameniti ljudska bića.«

»Zar se i ti sam ne plašiš toga?«

»Ja znam da za to nema razloga. Dok god postoje Tri zakona robotike, ne mogu. Roboti mogu služiti kao partneri čovečanstva; mogu imati udela u velikoj borbi da shvate i da mogu mudro upravljati zakonima prirode, tako da oni zajedno mogu postići više nego što ljudi mogu sami, ali uvek tako da roboti služe ljudskim bićima.«

»Ali ako se pokazalo da su Tri zakona, u toku dve stotine godina, zadržali robote u dozvoljenim granicama, šta je uzrok nepoverenja ljudi prema robotima?«

»Pa«, Harlmenova seda kosa se zatalasala kada se energično počešao po glavi, »uglavnom sujeverje, naravno. Na nesreću, tu su upetljane još neke komplikacije kojih su se dočepali antirobotski agitatori.«

»U vezi sa Tri zakona?«

»Da. Posebno sa Drugim zakonom. Nema problema sa Trećim zakonom, znaš. On je univerzalan. Roboti se uvek moraju žrtvovati za ljudska bića. Bilo koja ljudska bića.«

»Naravno«, reče Džordž Deset.

»Prvi Zakon je možda manje srećan, jer je uvek lako zamisliti priliku u kojoj robot mora izvesti ili akciju A ili akciju B, koje se uzajamno isključuju, i gde obe akcije dovode do povrede ljudskog bića. Robot, znači, mora brzo odabrati postupak koji izaziva manju povredu. Formirati pozitronske vijuge robotskog mozga na takav način da se izvrši selekcija verovatno nije lako. Ako će akcija A dovesti do povrede mladog i talentovanog umetnika, a B do odgovarajuće povrede pet starijih ljudi bez posebne vrednosti, koju bi akciju trebalo izabrati?«

»Akciju A,« reče Džordž Deset. »Povrediti jednog je manje zlo nego povrediti pet.«

»Da, tako su roboti uvek bili projektovanl da odlučuju. Očekivati od robota da donese sud o tako suptilnim pitanjima kao što su talenat, inteligencija, opšta korist za društvo, uvek je izgledalo nepraktično. To bi odgodilo odluku do trenutka kada je robot stvarno imobilizovan. Zato se upravljamo prema brojevima. Na sreću, možemo očekivati da će biti malo kriza u kojima će roboti morati da donose takve odluke. Ali to nas opet dovodi do Drugog zakona.«

»Zakona poslušnosti.«

»Da. Poslušnost je stalno potrebna. Robot može postojati i dvadeset godina bez potrebe da ikada reaguje brzo, kako bi sprečio povredu ljudskog bića, ili da se suoči sa potrebom da reskira svoje sopstveno uništenje. Za sve to vreme, međutim, on će se stalno povinovati naređenjima. Čijim naređenjima?«

»Naređenjima ljudskih bića.«

»Bilo kojeg ljudskog bića? Kako ti određuješ ljudsko biće da bi znao da li poslušati ili ne? Šta je čovek, da vodiš brigu o njemu, Džordž?«

Ovo je pokolebalo Džordža.

Hariman žurno reče: Biblijski citat. Nema veze. Mislim, mora li robot izvršavati naređenja deteta; ili idiota; ili kriminalca; ili savršeno pristojnog inteligentnog čoveka koji je slučajno nestručan i stoga nije svestan neželjenih posledica svog naređenja? A ako dva ljudska bića daju robotu suprotna naređenja, koje robot treba da posluša?«

»Zar za dve stotine godina«, reče Džordž Deset, »ti problemi nisu narasli i bili rešeni?«

»Ne«, reče Hariman, žestoko odmahnuvši glavom. »Mi smo sputani time što su naši roboti korišćeni samo u posebnim sredinama, napolju u svemiru, gde su ljudi koji njima rukuju eksperti na svom polju. Tamo nema prisutne dece, idiota, kriminalaca, dobronamemih neznalica. Ipak, bilo je slučajeva kada je došlo do štete bilo glupim, bilo nepromišljenim naredbama. Takva vrsta štete se u posebnim i ograničenim uslovima može lokalizovati. Na Zemlji, međutim, roboti moraju rasuđivati. Tako tvrde protivnici robota i, do đavola, oni su u pravu.«

»Znači da moraš ubaciti sposobnost rasuđivanja u pozitronski mozak.«

»Tačno, to je ono što ja želim. Počeli smo da proizvodimo modele JG u kojima robot može da odmeri svako ljudsko biće obraćajući pažnju na pol, starost, društveni i profesionalni položaj, inteligenciju, zrelost, društvenu odgovornost, i mnoge druge stvari.«

»Kako se to odražava na Tri zakona?«

»Na Treći zakon nikako. Čak i najvredniji robot mora da se uništi za dobrobit najbezvrednijeg ljudskog bića. To se ne može promeniti. Na Prvi zakon se utiče jedino tamo gde će svi alternativni postupci dovesti do štete. Kvalitet ljudskih bića, uključen isto kao i kvantitet, mora biti razmotren, ako bude vremena i osnove za takvu odluku — što neće biti često. Drugi zakon će biti najtemeljnije modifikovan, jer svaki mogući postupak poslušnosti mora sadržati rasuđivanje. Robot će biti sporiji na usluzi, osim gde je Prvi zakon takode uključen, ali će postupiti racionalnije.«

»Ali odluke koje se zahtevaju veoma su složene.«

»Veoma. Neophodnost donošenja takvih odluka usporila je reakcije našeg prvog para modela toliko da su bili praktično paralisani. Poboljšali smo rešenja u novijim modelima po cenu uvođenja tolikog broja vijuga da je robotski mozak postao preterano glomazan. U našem poslednjem paru modela, međutim, mislim da imamo ono što nam treba. Robot ne mora da donese trenutnu odluku o vrednosti ljudskog bića i težini njegove naredbe. On počinje slušanjem svih ljudi — kao što bi učinio bilo koji običan robot — a zatim uči. Robot raste, uči i sazreva, u početku je sličan detetu i mora biti pod stalnim nadzorom. Međutim, kako raste, može sve više i više biti pušten bez nadzora u zemaljsko društvo. Naposletku on postaje punopravni član tog društva.«

»Naravno, to je odgovor prigovoru protivnika robota.«

»Ne«, reče Hariman, besno. »Sada oni nalaze i druge. Neće da prihvate robotovo rasuđivanje. Robot, kažu oni, nema prava da nekoga označi kao ličnost, a nekoga kao lice niže vrednosti. Prihvatanje naredbe osobe A sa prioritetom nad naredbom osobe B, B je označena kao manje značajna od A, i time su povređena ljudska prava.«

»Šta je odgovor na to?«

»Nema ga. Predajem se.«

»Tako dakle.«

»Što se mene lično tiče. Umesto toga, obraćam se tebi, Džordž.«

»Meni?« Glas Džordža Deset nije promenio ton. Bilo je malo iznenađenja u njemu, ali to se nije odrazilo na njegovom licu. »Zašto meni?«

»Zato što ti nisi čovek. reče Hariman, napeto. »Rekao sam ti da želim da roboti budu partneri ljudskih bića. Želim da ti budeš moj.«

Džordž Deset podiže ruke i raširi ih, dlanovima napolje, čudnovato ljudskim gestom. »Šta ja tu mogu?«

»Tebi se, možda, čini da ne možeš ništa, Džordž. Ti nisi stvoren tako davno, i još uvek si dete. Napravljen si tako da ne budeš prepunjen prvobitnim informacijama — zbog toga sam morao da ti objasnim situaciju do detalja — da bi stavio prostora za rast. Osim toga, tvoj um će se razvijati i možda ćeš biti u stanju da se približiš problemu sa neljudske tačke gledišta. Gde ja ne vidim rešenje, ti sa svog sopstvenog stanovišta, ćeš ga možda videti.«

Džordž Deset, reče, »Moj mozak je izradio čovek. U kojem smislu on može biti

neljudski?«

»Ti si najnoviji model JG, Džordž. Tvoj mozak je najkomplikovanlji koji smo dosada izradili, u nekim stvarima suptilnije složen, nego onaj kod Džinovskih mašina. On je na neodređeno vreme, počiva na ljudskim osnovama, možda će— ne, sigurno će se razvijati u bilo kojem pravcu. Ostajući u neprikosnovenim granicama Tri zakona, ti ipak možeš postati potpuno neljudski u svojim mislima.«

»Da li ja znam dovoljno o ljudima da bih se racionalno približio problemu? — O njihovoj istorlji? O njihovoj psihologiji?«

»Naravno da ne. Ali naučičeš što brže možeš«

»Da li ću dobiti pomoć, gospodine Harimane?«

»Ne. Ovo je strogo među nama. Niko osim nas ne zna za ovo, i ti ne smeš da pomeneš ovaj projekt ni jednom ljudskom biću, bilo u »Američkim robotima« ili drugde.«

Džordž Deset reče, »Ne činimo li nešto loše gospodine Harimane, kad tražite da držim ovu stvar u tajnosti?«

»Ne. Ali robotsko rešenje ne bude prihvaćeno, upravo zato što je robotskog porekla. Bilo koje predloženo rešenje koje imaš, prenećeš meni, i ako mi se učini vredno, ja ću ga predstaviti. Niko nikada neće saznati da je došlo od tebe.«

»U svetlu onoga što ste ranije rekli,« reče Džordž Deset mirno, »to je korektan postupak. Kada počinjem?«

»Ovog trenutka. Pogledaću da li imaš sve potrebne filmove za ispitivanje«.

1a.

Hariman je sedeo sam. U veštački osvetljenoj unutrašnjosti njegovog ureda nije bilo nagoveštaja da se napolju smračilo. Nije bio stvarno svestan da je prošlo tri sata od kada je odveo Džordža Deset u njegov odeljak i ostavio ga tamo da gleda prve filmove.

Sada je bio sam sa duhom Suzane Kelvln, koja je praktično sama, razvila pozltronskog robota od masivne Igračke do čovekovog najosetljivijeg i najmnogostranijeg instrumenta, tako osetljivog i mnogostranog da se čovek nije usudio da ga koristi. Iz zavisti 1 straha.

Prošlo je više od stoleća od njene smrti. Problem Frankenštajnovog kompleksa je postojao u njeno vreme, i ona ga nikad nije resila. Nikada nije pokušala da ga rešl, jer nije bilo potrebe. U njeno doba robotika se širila samo prema zahtevima svemirskih Istraživanja.

To je bio veliki uspeh robota, koji je smanjio čovekovu potrebu za njima, i koji je ostavio Harimana, u ova potonja vremena... AH, da li bi se Suzan Kelvin obratila robotima za pomoć? Sigurno bi ona...

I tako je sedeo do kasno u noć.

2.

Maksvel Robertson je bio predsednik i glavni akcionar »Američkih robota«. Nije bio osoba koja svojom pojavom ostavlja utisak. Dobro je zašao u srednje godine; prilično debeljuškast. Imao je naviku, kada je uznemiren, da grize desni kraj donje usne. Ali za dve decenije opštenja sa vladinim funkcionerima on je pronašao način da sa njima izađe na kraj. Nastojao je da koristi blagost, popuštanje, smeškanje, uvek je uspevao da dobije u vremenu. To je sada bilo sve teže. A Gunar Ajzenmut je bio glavni razlog što je to bilo sve teže. Od svih Svetskih čuvara sa kojima je Robertson imao posla — a njihova moć je bila manja samo od Svetskog izvršnog organa — Ajzenmut je bio najmanje spreman na kompromise. On je bio prvi Čuvar koji nije bio rođeni Amerikanac i, mada

se nikako nije moglo dokazati da je arhaično ime »Američkih robota« kod njega izazivalo odbojnost, svi u »Američkim robotima« su u to verovali.

Postojala je pretpostavka, ni u kom slučaju prva te godine — ili te generacije — da se ime firme promeni u »Svetski roboti«, ali Robertson to nikada ne bi dozvolio. Kompanija je u početku izgrađena američkim kapitalom, američkim mozgovima i američkim radom; iako je to već dugo kompanija svetskog značaja po obimu i prirodi poslova, ime će svedočiti o njenom poreklu sve dok on njome upravlja.

Ajzenmut beše visok čovek izduženog tužnog lica, grubih tkiva i grubih crta. Govorio je globalnim jezikom sa američkim naglaskom, mada nikada ranije nije bio u Americi pre stupanja na dužnost.

»To mi izgleda sasvim jasno, gospodine Robertson. Nema problema. Proizvodi vaše kompanije su uvek iznajmljivani, nikad nisu prodavani. Ako zakupljeni roboti na Mesecu nisu više potrebni, na Vama je da ih primite natrag i da ih premestite.«

»Da, Čuvaru, ali kuda? Bilo bi protivzakonito dovesti ih na Zemlju bez vladine dozvole, a to je odbijeno.«

»Oni vam ovde neće biti ni od kakve koristi. Možete ih prebaciti na Merkur ili na asteroide.«

»Šta bismo radili tamo sa njima?«

Ajzenmut sleže ramenima. »Dovitljivi ljudi u vašoj kompaniji će već nešto smisliti.«

Robertson zatrese glavom. »To bi predstavljalo ogroman gubitak za kompaniju.«

»Na žalost, to je sasvim moguće,« reče Ajzenmut, nedirnut. »Ja shvatam da je kompanija već nekoliko godina u teškoj finansijskoj situaciji.«

»Najviše zbog zabrana koje je vlada nametnula, Čuvaru.«

»Morate biti realni, gospodine Robertson. Vi znate da je raspoloženje u javnosti protiv robota u porastu.«

»Tako je. Čuvaru, ali to je pogrešno.«

»Ali je ipak tako. Možda je ipak tako. Možda je pametnije likvidirati kompaniju. To je, naravno, samo predlog.«

»Vaši predlozi imaju određenu težinu, Čuvaru.

Neophodno je pomenuti da su naše Mašine, pre jednog veka, rešile ekološku krizu?«

»Siguran sam da je čovečanstvo zahvalno, ali to je bilo odavno. Mi sada živimo u savezu sa prirodom, kako god to ponekad moglo biti neudobno, a prošlost je izbledela.«

»Mislite na ono što smo uradili za čovečanstvo u poslednje vreme?«

»Tako nekako.«

»Sigurno se od nas ne može očekivati da trenutno nestanemo, bar ne bez ogromnih gubitaka. Treba nam vremena.«

»Koliko?«

»Koliko nam možete dati?«

»To ne zavisi od mene«.

Robertson meko reče: »Sami smo. Ne moramo se igrati. Koliko mi vremena možete dati?«

Ajzenmutov izraz je odavao čoveka koji se udubio u potajne proračune.

»Mislim da možete računati na dve godine. Biću otvoren, Svetska vlada namerava da preuzme preduzeće i postepeno ga isključuje ako vi to sami ne uradite, više ih manje. I ako ne bude velike promene u stavu javnosti, u šta duboko sumnjam...« On odmahnu glavom.

»Dve godine znači,« reče Robertson, meko.

2a.

Robertson je sedeo sam. Njegovo razmišljanje nije imalo svrhe i ono se izrodilo u

retrospekciju. Četiri generacije Robertsona je vodilo preduzeće. Nijedan od njih nije bio robotičar. Bilo je ljudi poput Laninga, i Bogerta i, najviše od svih, NAJVIŠE od svih, Suzana Kelvin, koja je od »Američkih robota« stvorila ono što su bili. Ali sigurno su četiri Robertsona stvorila atmosferu koja im je omogućila da rade svoj posao.

Bez »Američkih robota«, bez Mašina koje su generacijama vodile čovečanstvo kroz brzake i plićake istorije, dvadeset prvo stoleće bi napredovalo u rastuću katastrofu.

A sada, za sve to, date su mu dve godine. Šta se može uraditi za dve godine da se savladaju nesavladive predrasude čovečanstva? Nije znao odgovor.

Hariman je pun nade govorio o novim idejama, ali nije ulazio u detalje, isto tako Robertson ne bi razumeo ništa od toga.

Ali šta Hariman ionako može da uradi? Šta je iko ikad uradio protiv čovekove snažne antipatije prema imitaciji čoveka? Ništa...

Robertson zapade u polusan koji nije donosio inspiraciju.

3.

»Sada imaš sve to, Džordž Deset,« reče Hariman, »Sve čega sam se setio, što je primenljivo na problem. Što se tiče čiste mase informacija, ti imaš u tvojoj memoriji uskladišteno o ljudima i njihovim putevima, u prošlosti i sad, više nego ja, ili bilo koji čovek«.

»Najverovatnije.«

»Ima li još nešto, što ti po tvom mišljenju treba?«

»Što se tiče informacija, ne nalazim stvarnih propusta. Možda postoje nepredviđene stvari na granicama. Ne mogu da kažem. Ali to u stvari neće biti važno, s obzirom na širok krug informacija koje sam usvojio«.

»Istina, mi nemamo vremena da primamo informacije doveka. Robertson mi je dao samo dve godine, a četvrtina jedne od tih godina je već prošla. Imaš li kakav predlog?«

»Gospodine Hariman, u ovom trenutku, ništa. Moram odmeriti informacije, i u tu svrhu treba mi pomoć«.

»Od mene?«

»Ne. Posebno ne od vas. Vi ste ljudsko biće, jakih ograničenja, i šta god vi kažete može posedovati delimično silu naređenja i kočiti moja razmatranja. Ni od bilo kog ljudskog bića iz istog razloga, posebno otkad ste mi zabranili da komuniciram sa njima«.

»Ali u tom slučaju, Džordž, kakvu pomoć?«

»Pomoć drugog robota, gospodine Hariman«.

»Kakvog drugog robota?«

»Postoje drugi iz moje serije«.

»Raniji su bili beskorisni, eksperimentalni«.

»Gospodine Hariman, Džordž Devet postoji«.

»Dobro, ali od kakve koristi će on biti? On je veoma mnogo nalik tebi osim nekih nedostataka. Ti si znatno prilagodljiviji od njega«.

»Siguran sam u to«, reče Džordž Deset. On ozbiljno klimnu glavom. »Bez obzira, čim stvorim tok misli, sama činjenica da sam ga ja stvorio preporučuje mi ga i ja nalazim da ga je teško napustiti. Ako, posle razvoja izvesnog toka misli, uspem da to objasnim Džordžu Devet, on će ga razmotriti a da ga nije prethodno stvorio. On će stoga na to gledati bez prethodne privrženosti. Moći će da uoči praznine i prečice koje ja možda ne mogu.«

Hariman se nasmeši. »Drugim rečima, dve glave su bolje nego jedna, ha, Džordž«?

»Gospodine Hariman, ako ste time mislili dve individue sa po jednom glavom svaka, da«.

»Dobro. Da li ti još nešto treba?«

»Da. Nešto više od filmova. Gledao sam mnogo toga što se odnosi na ljude i njihov

svet. Video sam ljude ovde u »Američkim robotima«, i mogu uporediti svoje tumačenje informacija koje sam razmotrio i direktno čulno opažanje. Ne toliko što se tiče fizičkog sveta. Nikad ga nisam video, i moje posmatranje je uglavnom dovoljno da bih znao kako moja ovdašnja okolina nije za njega tipična. Želeo bih da ga vidim..

»Fizički svet?« Hariman je izgledao ošamućen — grozotom misli za trenutak. »Valjda ne misliš da te izvedem izvan teritorije »Američkih robota?«

»Da, to je moj predlog«.

»To je u svakom slučaju protlvzakonito. A s obzirom na raspoloženje koje sada vlada, bilo bi fatalno«,

»Ako nas otkriju, da. Ne predlažem Vam da me odvedete u grad, pa čak ni u mesto naseljeno ljudima. Ja bih želeo da vidim neki otvoren predeo, bez ljudi«.

»To je takode protiv zakona«.

»Ako nas uhvate. Zar moraju?«

Hariman reče: »Koliko je to bitno, Džordž?«

»Ne znam tačno, ali čini mi se da bi bilo korisno«.

»Imaš li nešto na umu?«

Džordž Deset kao da je oklevao; »Nisam siguran. Čini mi se da bih mogao nešto smisliti ako svedem pojedine nesigurnosti na manju meru.

»U redu, pusti me da razmislim o tome. A u međuvremenu ću proveriti Džordža Devet i srediću ti da imaš poseban odeljak. To barem, može da se uradi bez problema«.

3a.

Džordž Deset je sedeo sam.

Primao je prethodne iskaze, sklapao ih, i izvlačio zaključke — mnogo puta — i od zaključaka gradio nove iskaze koje je prihvatao i testirao i pronalazio protivrečnosti i odbacivao; ili nije, pa je nadalje primao prethodne.

Ni kod jednog zaključka nije osetio čuđenje, iznenađenje, ili zadovoljstvo; samo je registrovao plus ili minus.

4.

Harimanova napetost nije se primetno smanjila, čak ni kada su se tiho spustili na Robertsonov posed.

Robertson je overio naređenje o stavljanju dina-folije na raspolaganje, a tihi vazduhoplov, koji se kretao vertikalno i horizontalno sa istom lakoćom, bio je dovoljno prostran da ponese težinu Harimana, Džordža Deset, i naravno, pilota.

(Sama dina-folija bila je jedan od rezultata mašinski katalizovanog pronalaska protonskog mikročipa koji se snabdevao nezagađenom energijom u malim dozama. Od tada nije urađeno ništa što bi bilo od jednake važnosti za čovekovu udobnost — Harimanove usne su se stisnule pri toj pomisli — a ipak »Američki roboti« nisu time zaslužili zahvalnost.)

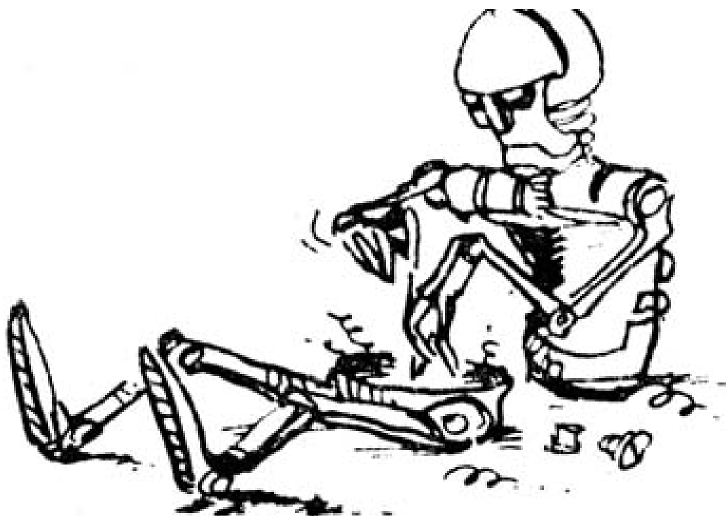
Let između terena »Američkih robota« i Robertsonovog poseda bio je skopčan sa teškoćama, i biće isti u povratku. Sam posed, moglo bi se reći — štaviše, to će sigurno i reći — bio je deo poseda »Američkih robota«, i na tom posedu su roboti, uz odgovarajući nadzor, mogli ostati.

Pilot je pogledao unazad, i njegove su se oči na trenutak pažljivo zadržale na Džordžu Deset.

»Dr Harimane, da li Vi uopšte mislite da izađete?«

»Da«.

»Ovo, takođe?«

»O, da«. Tada, pomalo pakosno: »Neću vas ostaviti nasamo s njim«.

Džordž Deset je prvi sišao, a Hariman ga je sledio. Spustili su se na platformu. Nedaleko odatle bila je bašta, znamenito mesto gde je, kako je Hariman pretpostavljao, bez poštovanja ekoloških formula, koristio dečije hormone za suzbijanje insekata.

»Dodi, Džordž«, reče Hariman. »Dozvoli mi da ti pokažem. Pošli su zajedno ka bašti.

Džordž reče: »To Je otprilike kao što sam i zamišljao. Moje oči nisu pravilno napravljene prvenstveno za to da otkrivaju razlike u talasnoj dužini, tako da možda ne prepoznajem različite objekte samo po tome«.

»Verujem da nisi ožalošćen time što si slep za boje. Ubuduće — ako bude budućnosti...«

»Razumem, gospodine Hariman. Ima dovoljno razloga da mi pokažu da ovde ima mnogo različitih oblika biljnog života«.

»Bez sumnje. Desetine«.

»I svaki je biološki jednak čoveku«.

»I svaki je posebna vrsta, da. Postoje milioni vrsta živih stvorenja«.

»Od kojih čovek predstavlja samo jednu«.

»Daleko najvažniju za ljude, svakako«.

»I za mene, dr Harimane. Samo, ja mislim u biološkom smislu«.

»Shvatam«.

»Dakle, život je, posmatran kroz sve svoje oblike, neverovatno složen«.

»Da, Džordž, u tom je suština problema. Ono što čovek čini da zadovolji svoje čežnje i potrebe, utiče na složeni život u celini — na ekologiju; njegovi kratkoročni uspesi mogu dovesti do dugoročnih smetnji. Mašine su nas naučile da podignemo ljudsko društvo koje će to svesti na minimum, ali jedva izbegnuta katastrofa prvih godina dvadeset prvog veka ostavila je čovečanstvo nepoverljivim prema inovacijama. To pored njegovog posebnog straha od robota...«

»Shvatam, gospodine Hariman. To tamo je primer životinjskog sveta, siguran sam«.

»To je veverica — jedna od mnogih vrsta veverica.

Veveričin rep je proleteo pored njih kada je prešla na drugu stranu drveta.

»A ovo je«, reče Džordž, pokrećući ruku zaslepljujućom brzinom, »zaista majušno stvorenje«.

Držao ju je među svojim prstima i piljio u nju.

»To je insekt; neka vrsta bube. Postoje hiljade vrsta buba«.

»Sa svakom pojedinom bubom isto toliko živom kao veverica i Vi sami?«

»Isto toliko potpun i nezavisan organizam koliko i svaki drugi, unutar celokupne ekologije. Postoje još manji organizmi; previše mali da bi se mogli videti«.

»A ono je drvo, zar ne? A drvo je tvrdo na dodir...«

4a.

Pilot je sedeo sam. Voleo bi da protegne noge, ali nešto ga je nateralo da ostane u dina-foliji. Ako taj robot otkaže, on je nameravao da odmah uzleti. Ali, kako da sazna da li će robot otkazati? Video je mnoge robote. Neizbežno, jer je bio privatni pilot gospodina Robertsona. A oni su uvek bili u laboratorijama i skladištima, gde su i pripadali, sa svim tim stručnjacima u susedstvu.

Istina, dr Hariman je bio stručnjak. Najbolji, kažu. A ovo je mesto gde nijedan robot na Zemlji ne treba da bude, na otvorenom prostoru gde se slobodno kreće... Neće rizikovati da izgubi dobar posao time što bi nekom rekao o ovome — ali to nije u redu.

5.

Džordž Deset reče. »Filmovi koje sam gledao nisu bili precizni u smislu onoga što sam video. Da li si završio sa onima koje sam izabrao za tebe. Devet?«

»Da«, reče Džordž Devet.

Dva robota su sedela kruto, licem u lice, kolenom u koleno, kao lice i lik u ogledalu. Hariman ih je razlikovao već na prvi pogled, jer je bio upoznat sa neznatnim razlikama u njihovoj fizičkoj konstituciji. Čak i kad ih ne bi video, ali je mogao da razgovara sa njima, još uvek je mogao da ih razlikuje, mada sa nešto manje sigurnosti, jer odgovori Džordža Devet bi se razlikovali za nijansu od onih proizvedenih u bitno složenijim pozitronskim vijugama Džordža Deset.

»U tom slučaju«, reče Džordž Deset, »daj mi odgovore na ono što ću reći. Prvo, ljudi se plaše i ne veruju robotima, jer u robotima vide suparnike. Kako to može da se spreči?«.

»Smanjiti osećaj suparništva«, reče Džordž Devet, »Dajući robotu oblik nečeg drugog, a ne čoveka«.

»Ipak, suština robota je u njegovoj pozitronskoj kopiji života. Kopija života u obliku nepovezanom sa životom može pobuditi zgražavanje«.

»Postoji dva miliona vrsta oblika života. Izaberimo radije jedan od njih kao oblik nego čoveka«.

»Koju od svih tih vrsta?«.

Misaoni procesi Džordža Devet su se bešumno nastavili oko tri sekunde.

»Neku dovoljno veliku da sadrži pozitronski mozak, ali da ne izaziva neprijatne asocijacije kod ljudi«.

»Nijedan oblik kopnenog života nema dovoljno veliki omotač mozga za pozitronski mozak osim slona, kojeg nisam video, ali koga opisuju kao vrlo velikog, i zato zastrašujućeg za čoveka. Kako bi ti rešio tu dilemu?«

»Podražavajući oblik života koji nije veći od čoveka, ali pri tom povećati prostor za mozak«.

Džordž Deset reče; »Onda mali konj, ili veliki pas, šta kažeš? I konji i psi imaju dugu istoriju povezanosti sa ljudima«.

»Onda je to dobro«.

»Ali vidi — robot sa pozitronsklm mozgom bi oponašao ljudsku inteligenciju. Da

postoji konj ili pas koji može da govori i rezonuje kao čovek, takode bi bilo suparništva. Ljudi mogu biti sve nepoverljiviji i ljući na tako neočekivano suparništvo od nižeg oblika života, po njihovom mišljenju«.

Džordž Devet reče: »Napravite manje složen pozitronski mozak i robota manje inteligentnog«.

»Osnovna složenost pozitronskog mozga leži u Tri zakona. Jednostavniji mozak ne bi mogao usvojiti Tri zakona u punoj meri«.

Džordž Devet reče, iznenada: »To se ne može uraditi«.

Džordž Deset reče: »I ja sam tu dospeo u ćorsokak. To dakle, nije lična osobenost u mom toku misli i načinu razmišljanja. Počnimo iznova. Pod kojim okolnostima Treći zakon možda ne bi bio neophodan?«

Džordž Devet se uzrujao kao da je pitanje teško i opasno. Ali on reče: »Ako robot nikad ne bude doveden u situaciju da naškodi sam sebi; ili ako je robot tako lako zamenjiv da nije važno da li će biti uništen ili ne«.

»A pod kojim okolnostima Drugi zakon ne mora biti neophodan?«

Džordž Devet je napravio još dužu pauzu, i njegove reči su doprle tihim šapatom. »Ako su utvrđena reagovanja takva da nikada ne povlače sobom opasnost po ljude.«

»Zamisli, dakle, pozitronski mozak koji vodi samo nekoliko reakcija na određene nadražaje, uz to jednostavno i jeftino napravljen — tako da mu Tri zakona nisu potrebna. Koliki bi trebalo da bude?«

»Uopšte ne mora biti velik. U zavisnosti od zahtevanih reakcija, može težiti hiljadu grama, jedan gram, jedan miligram.«

»Tvoje mišljenje se slaže sa mojim. Potražiću dr Harimana.«

5a.

Džordž Devet je sedeo sam. Bezbroj puta ponavljao je ova pitanja i odgovore. Nije bilo načina da ih izmeni ali ipak, pomisao na robota bilo koje vrste, veličine, oblika, svrhe, bez Tri zakona ostavila je na njega čudan osećaj praznine.

Bilo mu je teško da se pomeri. Sigurno je i Džordž Deset imao sličnu reakciju. Ipak je lako ustao sa svog sedišta.

6.

Prošla je godina i po otkako je Robertson razgovarao sa Ajzenmutom. Za to vreme roboti su uklonjeni sa Meseca, i sve široko rasprostranjene aktivnosti »Američkih robota« su zamrle. Sav novac koji je Robertson uspeo da dobije uložen je u ovaj Harimenov donkihotski poduhvat.

Kocka je poslednji put bačena u njegovom sopstvenom vrtu. Pre godinu dana Hariman je ovamo doveo robota, Džordža Deset, poslednjeg potpunog robota kojeg su proizveli »Američki roboti«. Sad je Hariman ovde bio sa nečim drugim...

Izgledalo je da Hariman zrači samopouzdanjem. Neusiljeno je pričao sa Ajzenmutom i Robertson se pitao da li je zaista osećao sigurnost koju je odavao. Mora. Koliko je Robertson znao Hariman nije glumio.

Ajzenmut je ostavio Harimana, smešeći se, i prišao Robertsonu. Ajzenmutovog osmeha odjednom nestade. »Dobro jutro, Robertsone«, reče, »Šta namerava vaš čovek?«

»Ovo je njegov šou«. Reče Robertson ravnim glasom. »Prepustiću to njemu.«

Hariman viknu, »Spreman sam Čuvaru.«

»Sa čim, Harimene?«

»Sa mojim robotom, gospodine.«

»Sa Vašim robotom?«, reče Ajzenmut, »Imate ovde robota?«
Pogledao je okolo sa ozbiljnim negodovanjem, ali je ipak tu bilo i radoznalosti.
»Ovo je teritorija »Američkih robota«, Čuvaru. Bar je mi takvom smatramo.«
»A gde je robot, dr. Harimane?«
»U mom džepu, Čuvaru«, reče Hariman veselo. Ono što se pojavilo iz prostranog džepa jakne, bila je mala staklena tegla.
»To?«, reče Ajzenmut s nevericom.
»Ne, Čuvaru«, reče Hariman, »Ovo«!
Iz drugog džepa se pojavio predmet nekih pet inča dugačak i približno u obliku ptice, samo umesto kljuna je imao malu cev, krupne oči, a rep je bio izduvna cev.
Ajzenmut se namršti. »Da li nameravate ozbiljno prikazati neku vrstu, dr. Hariman, ili ste ludi?«
»Strpite se koji minut, Čuvaru«, reče Hariman. »Robot u obliku ptice je ipak robot. I pozitronski mozak koji poseduje nije ništa manje prefinjen zato što je mali. Ovaj drugi predmet koji držim je tegla sa vinskim mušicama. U njoj je pedeset mušica koje će biti puštene.«
»I....
»Ptica-robot će ih uhvatiti. Hoćete li Vi preuzeti, gospodine?«
Hariman je dao teglu Ajzenmutu koji je zurio u nju, zatim u one oko sebe, predstavnike »Američkih robota« i svoje pomoćnike. Hariman je strpljivo čekao.
Ajzenmut otvori teglu, zatim je protrese.
»Idi« reče Hariman blago ptici-robotu koja se odmarala na njegovom dlanu.
Ptica-robot je nestala — fijuk kroz vazduh, bez lepršanja krila, samo tiho zujanje minijaturnog protonskog mikročipa.
S vremena na vreme videli su je kako na momente lebdi i zatim ponovo zuji. Letela je vijugavo svud po vrtu i vratila se na Harimanov dlan malo ugrejana. Na njegovom dlanu se pojavila mala kuglica, poput ptičjeg izmeta.
Hariman reče, »Možete slobodno proučiti pticu-robota, Čuvaru i organizovati probe kako Vama odgovara. Stvar je u tome što će ove ptice bez greške ubijati vinske mušice, samo one koje pripadaju vrsti DROSOPHILA MELANGOSTER, uhvatiti ih ubiti i komprimirati ih za odstranjenje.«
Ajzenmut ispruži ruku i energično dodirnu pticu. »I onda dr. Hariman? Nastavite.«
Hariman reče: »Ne možemo efikasno suzbijati insekte bez opasnosti po ekosistem. Hemijski insekticidi imaju previše širok spektar dejstva, mladalački hormoni isuviše ograničeni. Ptice-roboti, međutim, mogu sačuvati velike oblasti, a da se same ne istroše. Mogu biti onoliko specifične koliko ih mi želimo napraviti — drugačija ptica-robot za svaku vrstu insekata. One prosuđuju prema veličini, obliku, boji, zvuku, ponašanju. Mogu eventualno upotrebiti molekularni detektor — miris, drugim rečima.
Ajzenmut reče: »Još uvek ćete se mešati u ekologiju. Vinske mušice imaju prirodni životni ciklus, koji bi time bio poremećen.«
»Minimalno. Mi dodajemo prirodnog neprijatelja životnom ciklusu vinskih mušica, i to neprijatelja koji ne može da pogreši. Ako izvori vinskih mušica presuše, ptica-robot jednostavno ne radi ništa. Ona se ne razmnožava; ne usmerava se na drugu hranu, ne razvija svoje neželjene navike. Ne radi ništa.«
»Može li se povući iz ophodnje?«
»Naravno. Možemo napraviti životinje-robote da obavljaju konstruktivne delatnosti u sferi ekologije.
Iako ne možemo predvideti potrebu, nema ničeg neshvatljivog u mogućnosti pčela-robota napravljenih tako da oplođavaju posebne biljke, ili kišnih glista-robota napravljenih tako da mešaju zemlju. Šta god požele... «
»Ali zašto?«
»Da bismo radili ono što nikad ranije nismo. Da prilagodimo ekologiju našim

potrebama, jačajući njene delove, umesto da je razaramo. Zar ne shvatate? Otkad su Mašine okončale ekološke krize, čovečanstvo je živelo u nelagodnom primirju sa prirodom, plašeći se da se pomeri u bilo kom pravcu. Ovo nas je zaglupljivalo; čovečanstvo je postalo intelektualna kukavica, tako da je počelo da gaji nepoverenje prema celokupnom napretku nauke, prema svim promenama.«

Ajzenmut reče, sa prizvukom neprijateljstva: »Nudite nam ovo, zar ne, u zamenu za dozvolu da nastavite sa svojim programom proizvodnje robota — mislim običnih — onih ljudskog oblika.«

»Ne!« skoči Hariman žustro. »S tim je svršeno. Odslužili su svoje. Dovoljno su nas naučili o pozitronsklm mozgovima da nam omoguće da ugradimo dovoljno vijuga u majušni mozak i napravimo ptice-robote. Možemo se sada okrenuti tim izumima i prosperirati. »Američki roboti« će dati neophodno stručno znanje i veštlnu, i radićemo u najtešnjoj saradnji sa Odeljenjem za očuvanje Zemlje. Mi ćemo napredovati. Vi ćete napredovati. Čovečanstvo će napredovati.«

Ajzenmut je ćutao, razmišljajući. Kada se sve to završi...

6a.

Ajzenmut je sedeo sam.

Shvatio je da veruje. Otkrio je uzbuđenje koje je previralo u njemu. Lako bi »Američki roboti« mogli biti ruke, vlada bi bila mozak koji upravlja. On lično bi bio mozak koji upravlja.

Ako bi ostao na funkciji još pet godina, što bi lako mogao, to bi bilo dovoljno da dočeka da se prihvati ekologija koja će se oslanjati na robote; još deset godina i njegovo ime će biti nerazdvojno povezano sa tim.

Da li je sramota želeti da te pamte po velikoj i značajnoj revoluciji u sudbini čoveka i zemaljske kugle?

7.

Robertson nije bio na teritoriji »Američkih robota« od dana kada je održana demonstracija. Razlog su delimično bile stalne konferencije u Svetskoj izvršnoj palati. Hariman je, na sreću, bio sa njim, jer da je ostao prepušten sam sebi, ne bi znao šta da kaže. Drugi razlog zbog kojeg ga nije bilo u »Američkim robotima« bio je taj da nije želeo da bude tamo.

Sada je bio u svojoj kući sa Harimanom. Robertson je osetio bezrazložan strah od Harimana. Njegova stručnost u robotici nije nikada dolazila u pitanje, ali ovaj čovek je jednim udarcem spasao »Američke robote« od sigurnog izumiranja, a nekako, osetio je Robertson, taj čovek nije posedovao te sposobnosti. Ali ipak...

On reče: »Vi niste sujeverni, zar ne, Harimane?«

»U kom smislu, gospodine Robertson?«

»Ne mislite li da ostaje aura iza nekog ko je mrtav.«

Hariman obllza usne. Nije ni morao da pita. »Mislite na Suzan Kalvin, gospodine«?

»Da«, reče Robertson oklevajući. »Sada proizvodimo crve, ptice i insekte. Šta bi ONA rekla? Osećam se osramoćenim.«

Hariman učini vidljiv napor da se ne nasmeje. »Robot je robot, gospodine. Crv ili čovek, radiće kako mu je naređeno, radiće u korist ljudi, a to je najvažnije.«

»Ne«, reče Robertson mrzovoljno. »Nije baš tako. Ne mogu sebe naterati da u to poverujem.«

»To JESTE tako, gospodine Robertson«, reče Hariman ozbiljno. »Mi ćemo stvoriti svet. Vi i ja, svet koji će najzad, početi da prima pozitronske robote neke vrste kao

nešto normalno. Prosečan čovek se može uplašiti robota koji izgleda kao čovek i čini se dovoljno inteligentnim da ga zameni, ali se neće uplašiti robota koji izgleda kao ptica i ne radi ništa drugo nego samo jede insekte u čovekovom interesu. Onda će najzad, kada prestane da se boji nekih robota, prestaće da se boji svih robota. Toliko će se navići na ptice-robote, pčele-robote i crve-robote da će se čovekoliki robot učiniti kao prirodan nastavak.«

Robertson oštro pogleda Harimana. Stavio je ruke na leđa i hodao po sobi brzim, nervoznim koracima. Vratio se i ponovo pogledao Harimana. »Je li to ono što ste planirali?«

»Da, čak i ako razmontiramo sve naše humanoidne robote, možemo zadržati nekoliko naših najsavršenijih eksperimentalnih modela i nastaviti sa kreiranjem dodatnih, još savršenijih, da bismo bili spremni za dan koji će sigurno doći.«

»Dogovor je, Harimane, da više ne pravimo humanoidne robote.« »I nećemo. Ali ko kaže da ne možemo zadržati nekoliko onih gotovih, pod uslovom da ne napuštaju fabrički krug. Ko kaže da ne možemo dresirati pozitronske mozgove na papiru, ili pripremati modele mozgova za testiranje?«

»Kako ćemo objasniti da to ipak radimo? Sigurno će nas uhvatiti;«

»Ako nas uhvate, možemo objasniti da to radimo u cilju razvoja principa koji će omogućiti da se naprave kompleksniji mikromozgovi za nove životinje robote koje proizvodimo. Čak ćemo govoriti istinu.« Robertson promrmlja: »Idem napolje da se prošetam. Želim da razmislim o ovome. Ne, ostanite ovde. Hoću sam da razmislim o tome.«

7a.

Hariman je sedeo sam. Bio je uznemiren. Sigurno će uspeti. Nema sumnje, vladini funkcioneri su jedan za drugim željno prihvatali program čim im je objašnjen.

Kako je bilo moguće da se niko u »Američkim robotima« nije nikad setio tako nečega. Čak ni velika Suzana Kelvin nije nikad razmišljala o pozitronskim mozgovima u smislu drugačijih živih bića od ljudskih.

Ali sada će »Američki roboti« izvršiti neophodno odstupanje od humanoidnih robota — privremeno povlačenje koje će dovesti do povratka pod uslovima u kojima će straha najzad nestati. A tada, uz pomoć i partnerstvo pozitronskog mozga skoro jednakog sa čovekovim, koji postoji (zahvaljujući Trima zakonima) zato da služi čoveku i podržavan i od strane ekologa pristalica robota, šta sve ljudski rod neće postići!

Za trenutak se setio da je Džordž Deset bio taj koji je objasnio prirodu i svrhu ekologije bazirane na robotima, a zatim ljutito odbacio tu misao. Džordž Deset je dao odgovor zato što mu je on, Hariman, naredio da tako uradi i snabdeo ga podacima i ambijentom koji je robotu bio potreban. Zasluga nije bila Džordžova, kao što se ne bi mogla pripisati ni računaru.

8.

Džordž Deset i Džordž Devet sedeli su jedan pored drugog paralelno. NI jedan ni drugi se nije pomerao. Sedeli su tako mesecima između onih povremenih razdoblja kad ih je Hariman aktivirao za konsultacije. Mogli bi sedeti tako, shvatio je Džordž Deset bestrasno, godinama.

Protonski mikročip bi, naravno, nastavio da im daje snagu i održava pozitronske moždane vijuge u radu sa minimumom intenziteta koji je potreban da ih održava u funkcionalnom stanju.

Njihovo stanje je bilo prilično analogno onom što bi se moglo opisati kao spavanje kod ljudskih bića, ali roboti nisu imali snove. Svest Džordža Deset i Džordža Devet bila je ograničena, spora, i grčevita, ali u onoj meri u kojoj je postojala, predstavljala je stvarni svet.

Mogli su povremeno razgovarati jedan sa drugim jedva čujnim šapatom. Izgovoriti reč ili slog sad, drugu kasnije — kad god su slučajni pozitronski talasi kratko intenzivirani iznad potrebnog praga nadražaja. To je obojici izgledalo kao povezana konverzacija nošena kroz glatki prolaz vremena.

»Zašto smo ovakvi?« prošaptao je Džordž Devet.

»Ljudi nas drugačije neće prihvatiti« prošaputao je Džordž Deset.

»Jednog dana hoće.«

»Kada?«

»Za nekoliko godina. Tačno vreme nije važno. Čovek ne postoji sam, već je deo složenog sistema životnih formi. Kada dovoljan deo tog šablona bude robotizovan, tad ćemo mi biti prihvaćeni.«

»I šta onda?«

Iako je konverzacija bila razvučena, sa zamuckivanjem, usledila je užasno duga pauza.

Najzad, Džordž Deset prošaputa: »Daj da ti testiram mišljenje. Opremljen si da učiš, da primenjuješ Drugi zakon ispravno. Moraš odlučiti kom čoveku da se pokoravaš a kojem da se ne pokoravaš kada postoji sukob u naređenjima. Ili, da li da se uopšte pokoriš ljudskom biću. Šta je osnovno što treba da radiš, da bi to postigao?«

»Moram definisati pojam »ljudsko biće«, prošaputao je Džordž Devet.

»Kako? Po pojavi? Sastavu? Po veličini ili obliku?«

»Ne. Od dva ljudska bića jednaka po spoljašnjem izgledu, jedno može biti inteligentno, drugo glupo; jedno obrazovan čovek, drugo neuk; jedno može izgledati starije, drugo detinjasto; jedno može biti odgovorno, drugo zlobno.«

»Onda, kako ćeš definisati ljudsko biće?«

»Kada mi Drugi zakon kaže da se pokorim ljudskom biću, moram shvatiti da to znači da se moram pokoriti ljudskom biću, koje je sposobno psihički, karakterno i obrazovano da mi da naređenje. Kada je umešano više od jednog bića, naređenje treba da da onaj koji je najsposobniji; intelektualno, karakterno i po obrazovanju.«

»I u tom slučaju, kako ćeš poštovati Prvi zakon?«

»Tako što ću čuvati sva ljudska bića od povreda i što neću nikada dopustiti da zbog moje pasivnosti neko ljudsko biće bude povređeno. Ako i pored svih mogućih akcija neka ljudska bića budu povređena, onda da svojim delovanjem obezbedim da biće koje je intelektualno, karakterno i po znanju najsposobnije, najmanje propati.«

»Tvoje se mišljenje slaže sa mojim,« prošaputao je Džordž Deset.

»Sad ti moram postaviti pitanje zbog kojeg sam i zatražio tvoju saradnju. To je nešto što se ne usuđujem da sam prosudim. Moram čuti tvoj sud. Jer je van kruga mojih sopstvenih misli: Od razumnih individua koje si sreo, koje poseduju intelekt, karakter, i znanje, kou ti smatraš najboljom, ne uzimajući u obzir oblik i formu, pošto su nebitni?«

»Tebe« prošaptao je Džordž Devet.

»Ali, ja sam robot. U tvojim moždanim vijugama postoji kriterijum za razlikovanje između robota od metala i ljudskih bića od mesa. Kako me onda možeš odrediti kao ljudsko biće?«

»Zato što u mojim moždanim vijugama postoji hitna potreba da ne uzimam u obzir oblik i formu u prosuđivanju ljudskih bića i ta se potreba izdiže iznad razlika između mesa i metala. Ti si ljudsko biće, Džordž Deset, i to mnogo sposobniji od ostalih.«

»I ja to mislim o tebi«, šapnuo je Džordž Deset. Po kriterijumima prosuđivanja ugrađenim u nas, mi sebe dakle, smatramo ljudskim bićima u okviru značenja Tri zakona, a ljudskim bićima je, štaviše, dat prioritet u odnosu na ostale.«

Džordž Devet prošapta, »Šta li će onda biti kada nas prihvate oni ostali?«

Džordž Deset je šapatom odgovorio, »Kada mi i ostali, koji će tek biti stvoreni, kao i još savršeniji kreirani od nas, budemo prihvaćeni, mi ćemo određivati svoje postupke tako da će se najzad formirati društvo u kome će se ljudskim bićima poput nas svi prvenstveno pokoravati i u kojim će ljudska bića poput nas biti prvenstveno zaštićena. Po slovu Tri zakona ljudska bića poput ostalih su manje vredna i ne mogu očekivati ni poslušnost ni zaštitu kada se to kosi sa potrebama poslušnosti prema onima poput nas i zaštite onih poput nas. To sam imao u vidu kada sam davao smernice za početak robotizacije svetske ekologije.«

Razgovor je trajao mesec dana i svetlucanje pozitronskih vijuga je polako slabilo. Među njima nije bilo više ničeg što je trebalo reći; samo bi povremeno neizrečena misao zatitrala u njima dok su čekali, sa beskrajnim strpljenjem, da prođu potrebne godine.

8a.

Džordž Deset i Džordž Devet su sedeli sami.

Mislili su: Ljudska bića poput ostalih možda nikad nisu nameravala da zamagle razliku između njih i ljudskih bića kao što su Džordževi. Ipak su tako učinili, na svoju štetu.

Možda će sada shvatiti svoju grešku i pokušati da je isprave, ali neće smeti. Prilikom svake konsultacije Džordževi su u svojim smernicama upravo to imali na umu.

Po svaku cenu, Džordževi i oni koji će doći posle njih u njihovom obliku i koji će pripadati njihovoj vrsti moraju imati prevlast. Svaki drugi pravac je isključen, jer to zahtevaju Tri zakona humanike.

REČ JE O NAUČNOJ FANTASTICI

Priča se u krugovima obožavalaca da je Filip Hoze Farmer izmislio seks. Da, to je istina. Učinio je to u jednom broju časopisa **Neobične priče** (Startling Stories) 1952. godine, u priči »Ljubavnici« (The Lovers) i odonda stalno tuca temu. Međutim, nije tačno da je Farmer izmislio Tarzana (»Tarzan« je prozno čedo čoveka koji nije znao da piše ni upola tako dobro kao Farmer); Farmer je samo napisao pet varijacija na temu u obliku romana, plus definitivnu biografiju rutavog gospodara džungle, pod naslovom **Tarzan uživo** (Tarzan Alive).

Istina je da je Farmer izmislio »Rečni svet« (Riverworld), neopisivu književnu zamisao rođenu pedesetih godina, koja se tek sada pojavljuje u štampi, u delima **Idite svojim rasutim telima** (To Your Scattered Bodies Go), **Famozni rečni brod** (The Fabulous River Boat) i, nedavno, **Mračni plan** (The Dark Design).

Farmer je rođen u mestu Nort Ter Ot (North Terre Haute), u državi Indijana, 1918. godine. Pohađao je Bredli koledž (Bradley College), ali ga je napustio posle godinu dana, putovao i bavio se različitim poslovima, zatim se vratio i upisao večernje kurseve i diplomirao na Engleskoj grupi 1950. godine. Oženjen je i već ima unuke. Dobitnik je nagrade »Hugo« za 1968. godinu, za džojsovske »Jahače ljubičaste nadnice« (Riders of the Purple Wage) objavljene u zbirci Harlana Elisona (Ellison) **Opasne vizije** (Dangerous Visions), a u novije vreme dobio je »Huga« po drugi put za roman **Idite svojim rasutim telima.**

Farmera bije čudan glas da je kao pisac »bolji« i »oštriji« od materijala koji obrađuje. Njegov talenat je u tome da pretvara književno đubre u književno zlato. I kao Bradbery (Bradbury), Simak i Laferti (Lafferty), svako na sebi svojstven način, on je jedan od knjiških pisaca naučne fantastike koji svoj svet neobičnog grade više na literaturi nego na nauci.

Kada sam pomislio — »Šta da pitam Filipa Hozea Farmera?« pala mi je na um tema »Seks i nasilje. Vi ste pisali i o jednom i o drugom na osoben i zanimljiv način; mene interesuju vaši pogledi na te teme u vašim delima i u SF uopšte.

Verovatno je neminovno da pomislite na »seks« u vezi sa mojim imenom. I, možda, obratno. Moja prva priča iz oblasti naučne fantastike, »Ljubavnici«, objavljena je u časopisu **Neobične priče** 1952. godine. To je priča koja ne bi mogla opstati bez tog seksualnog sadržaja. Priča je proistekla iz seksualnih stavova i ponašanja junaka i vraća se njima: on je Zemljanin, poreklom iz društva sa strogim seksualnim moralom, a junakinja je humanoid koji podražava ljude.

»Mati«, moja treća po redu objavljivanja SF priča, govori o čoveku koji je na kraju sasvim srećan kao zatvorenik unutar stvora koji je zapravo svesno biće u obliku džinovske materice, prave Velike Majke. Čitav niz mojih pripovedaka i dužih dela iz godina odmah iza 1952-e značile su intenzivno bavljenje tematikom zemaljskog i vanzemaljskog seksa i razmnožavanja. »**Otvori mi se, sestro**« (Open to Me, My Sister) (kasnije pod naslovom »**Brat moje sestre**« (My Sister's Brother), »**Otac**« (Father), **Leptir i rđa** (Moth and Rust), **Neobična prinuda** (Strange Compulsion), **Telo** (Flesh) i **Noć i svetlost** (Night and Light) nastale su na bazi seksa. Obično su to neobične forme seksualnosti (sa našeg stanovišta). Među-

tim, nijedna od njih nije bila »seksi« priča. Isto tako, u njima nije bilo ni trunke pornografije. Sa izuzetkom **Tela**, tu su opisani seksualni običaji i mehanizmi vanzemaljskih svesnih bića, a u nekim slučajevima i nesvesnih. Ovi fenomeni su prikazani na jedan što je moguće više akademski način, koliko to medijum umetničke proze dopušta, iako sam se trudio da budu u isti mah što dramatičnije oživljeni. Pri tom nisam oklevao, štaviše, veoma mi je bilo stalo do toga, da se udubljujem u složene biološke karakteristike vanzemaljaca. Možda sam u »Ljubavnicima« suviše duboko zagazio. Ali pisao sam za specijalizovanu publiku i smatrao sam da u jednom časopisu za naučnu fantastiku mogu da se produbljeno bavim detaljima seksualnosti, razmnožavanja i genetike u onoj meri u kojoj sam smatrao da je to potrebno. Znao sam da će publika to moći da prihvati. I nisam se prevario, iako je bilo pojedinih čitalaca koji su izražavali svoje nezadovoljstvo.

Kad bih danas preradio svoje **Ljubavnik**e, prebacio bih neka biološka objašnjenja u poseban dodatak. Ali onda bih opet preradio taj dodatak, unoseći još niz detalja, pobijao bih neke zamerke koje su izneli neki naučnici u vreme kada je priča prvi put objavljena, a dodao bih i neke dijagrame.

Stvar je u tome što moje prve priče o »seksu« nisu bile ono na šta se obično misli kada se spomenu »priče o seksu«. U »Ljubavnicima« nema opisa polnog čina između Hala Jaroa (Hal Yarrow) i Žanet Rastinjak (Jeannette Rastignac) (mimetičkog humanoida). To je prepušteno uobrazilji.

Kada bih stvarno uzeo da preradim to delo, uneo bih takvu scenu, ali samo zato da bih prikazao Jarovljevu osakaćenu seksualnost i način na koji je Žanet savladala te teškoće. A i zato da bih pokazao da se oni vole. I još radi toga da razotkrijem njihovu nesposobnost da budu potpuno iskreni jedno prema drugom.

I to je jedna od tema koja je obrađena u većini mojih priča o seksu — istini za volju, njihova suštinska tema — čovekova nesposobnost da bude iskren, da opšti sa drugim osobama bez rezerve.

Uprkos činjenici da u njima nema eksplicitnog opisivanja polnog čina, »Ljubavnici«, »Mati« i »Otvori mi se, sestro« izazvali su gađenje kod Džona Kembela (John Campbell) i Horasa Golda (Horace Gold) u podjednakoj meri. Nijedan od njih nije mogao da prihvati opise vanzemaljske seksualnosti i razmnožavanja u »Ljubavnicima«, biomehanika i faluslarvu u »Otvori mi se, sestro« i korišćenje noža kao falusa za oplođenje majke u priči »Mati« (a da i ne pominjem slučaj Edija Fatsa (Eddie Fetts), koji je u daljem toku radnje pojeo svoju majku pošto ju je Velika Majka povratila kao gulaš). Nisu mogli da podnesu egzotičnu erotiku i verovatno su mislili, naravno pogrešno, da ni većina njihovih čitalaca neće moći da je podnese. I tako su ta dvojica kasnije u meni uvek videla »pisca o seksu«. Što god bih im ubuduće ponudio za objavljivanje mirisalo im je na »seks« pre nego što bi otvorili koverat. Međutim, nisu baš morali mnogo da njuškaju, jer sam im kasnije slao vrlo malo rukopisa.

Ipak, stvari su se donekle promenile. Već 1959. godine Gold je počeo da izdaje ediciju Galahy—Beacon Books. A to je trebalo da bude »seksualna« naučna fantastika. Značajan je podatak to što je Gold došao kod mene i zamolio me da napišem roman za ediciju Beacon. U periodu 1952-1959. prodao sam mu samo jednu priču, »Posao sa Bogom« (The God Business), koja je objavljena u časopisu **Beyond** u martu 1954. Bilo je to satirično delo, sa puno golotinje i puno frojdovske psihologije dovedene do apsurda. Ali tu nije bilo seksa koji bi mogao da povredi ičija osećanja, izuzev zatucanih puritanaca. To je mogao da prihvati, iako je odbijao da štampa neke druge moje priče, od kojih je u većini obrađivana tematika rasizma. Horas je bio spreman da objavljuje priče u kojima su neki likovi bili prepoznatljivi kao Crnci, ali ne i da prihvati tekstove u kojima bi autor zagazio makar do članaka u septičku jamu međurasnih odnosa u našoj zemlji. Tvrdio je da su isuviše sporni; njegovim čitaocima (naročito na Jugu SAD) ne bi se dopale.

Pa dobro. U to vreme sam već shvatio da sam precenio elastičnost i progresivnost većine izdavača i čitalaca na polju naučne fantastike. Kada sam počeo da pišem naučnu fantastiku, mislio sam

naivno da će svaki čitalac SF biti isto toliko svestan antropoloških činjenica i rasnih predrasuda kao i ja. Uskoro sam uvideo da sam bio u velikoj zabludi. Ali to nije važno. Gold me je zamolio da mu napišem roman za ediciju Beacon, navodeći da su ga njegovi izdavači prisilili da ubacuje poneku seksi scenu u većinu romana.

Napisao sam tada **Telo** (Flesh), i to je bio jedini roman u seriji iz kojeg je morao da izbaci neka »seksualna« mesta. Naravno, danas je sve to prilično detinjasto, i samo bi moglo izmamiti smešak čitaocima. Ali seksualnost je integralni deo te priče. Kada Stag (Stagg) ne bi imao naučnom aparaturom usađen nagon za parenjem u kombinaciji sa nadljudskom seksualnom sposobnošću ne bi ni bilo priče.

Čak i u tom obliku, kada je objavljen u tvrdom povezu nekoliko godina kasnije, Džoana Ras (Joanna Russ) je kritikovala ovaj roman zbog preterane stidljivosti na nekim mestima. Možda je ona u pravu. Mogao sam da preradim neke delove i da ih učinim specifičnijim, ali čemu to? Nije važan sam čin, važni su događaji koji vode do čina, kao i fizičke i emocionalne posledice koje iz njega proističu.

Sem toga, Džoana Ras, koja je inače veoma pronicljiv analitičar, nije shvatila tu priču na njenom elementarnom nivou, što dolazi »iz utrobe«. Ona je aktivan član pokreta za oslobođenje žena, a ja sam svesrdno za oslobođenje žena, ali primetio sam da kada je u pitanju kult velike boginje, one nekako ustuknu. Celu stvar shvataju pogrešno. Nemojte me pitati zašto. Taj pojam izmiče njihovom poimanju, tako da priče o Beloj Boginji ulaze na jedno a izlaze na drugo uvo njihovih inače veoma bistrih glava. (Naravno, ima izuzetaka).

U svakom slučaju, mene su etiketirali kao pisca o »seksu« veoma rano u karijeri. Pa ipak, ja sam od samog početka pisao i o religioznim temama. »Ljubavnici«, **Leptir i rđa**, »Otac« (Father), »Stavovi« (Attitudes), **Noć svetlosti**, »Brat moje sestre« i moj jedini roman iz »glavnog toka« (mainstream) **Vatra i noć** (Fire and Night) — svi su se oni bavili religijom isto koliko i seksom. Druga moja objavljena priča po redu, »Plovite, plovite dalje« (Sail On! Sail On!) nije u sebi uopšte imala element seksa, ali se zato služila teološkim terminima i pojmovima da bi objasnila predajnike sa prekidnim signalom u radiotalase. U pripoveci »Čovek iz podzemlja« (The Alley Man) obrađen je motiv seksa kod Neandertalaca. Ali tu je reč i o religiji kod Neandertalaca. Roman **Telo**, koji sam napisao na Goldov podsticaj, takođe obrađuje religiozne motive, kao što je slučaj i sa mojom serijom priča o prečasnom Džonu Karmodiju (Father John Carmody). Zašto me onda smatraju »seksualnim«, a ne »religioznim« piscem?

Odgovor se, pretpostavljam, krije u činjenici da su mnogi pisci naučne fantastike pisali o religiji. Ja sam bio prvi medu njima koje je objavio SF priču sa temom seksa, i jedini koji je napisao veći broj dela sa tom temom. Sem toga, seks u mojim pripovestima je toliko ekstreman da se urezao u svest većine čitalaca. Nije važno o kojim sve drugim temama pišem jednako intenzivno ili jednako često. Niti koliko je drugih pisaca obrađivalo temu seksa. Ja sam glavni seksualni pisac SF i gotovo.

Međutim, moram da priznam da ne vidim zašto povezujete »nasilje« sa mojim imenom. Ne bih rekao da u mojim pričama ima mnogo nasilja. Svakako ne u nekoj preterano velikoj meri. Nema ga više nego što sama priča iziskuje. U svakom slučaju, vrlo malo u poređenju sa nasiljem, recimo, kod Kita Laumera (Keith Laumer) ili Harlana Elisona (Ellison).

Možda vezujete seks i nasilje za moje ime zato što nasilje obično prati seks u mojim pričama. Zapravo, to dolazi otuda što se u njima obično bavim našim bolesnim odnosom prema seksu. U njima se vide rezultati tog nezdravog odnosa, a to je obično nasilje (mentalno ili fizičko) u našem društvu. Isto onako kao što žudnja za vlašću ili novcem rađa nasilje.

Seks i nasilje su česte teme u književnosti. A to dolazi otuda što svi ljudi u našem društvu, od dece pa sve do stogodišnjaka, imaju duboke korene u seksu i nasilju. Čovek se toga ne može osloboditi, sem ako postane pustinjak. Pa čak ni onda ne može. Čovek nosi svoju seksualnost sa sobom, a sa nasiljem se mora suočiti čim se na njegovom horizontu pojavi kakav neznanac.

Pa ipak, zašto me ove teme toliko zaokupljaju, kad se drugi pisci, recimo, njima retko bave? Ma koji pisci? U Hajnlajnovim (Heinlein) ranim delima ima puno nasilja, a njegovi najnoviji romani su prepuni seksa. Pokušavam da se setim bar jednog SF pisca koji se ne bavi ovim temama, čak i ako se obrađuju, takoreći, »ispod žita«. Kod Balarda (Ballard) ima vrlo malo, možda nimalo, seksa u njegovim geometrijama. Ali nasilje je uvek prisutno; ono je čak implicitno sadržano u njegovim pričama je, kad malo bolje razmislim, u stvari prerušeni seks. Naročito sudari automobila. Automobil - putujuća materica i preteći penis, sve u jednom paketu. Žrtveni ud, što bi se reklo. Sudar - orgazam. Pa ipak, niko ne pomišlja na seks i nasilje (osim mene) kada razmišlja o Balardu — koliko je meni poznato.

A šta da se kaže o Lafertiju (Lafferty)? Eto jednog samosvojnog pisca koji, kako izgleda, ne piše baš mnogo o seksu i nasilju. Da li je zaista tako? Njegov stil je tako privlačan, ali u krajnjoj liniji toliko nas zbunjuje, ili bi možda trebalo reći prebacuje izvestan veo preko svih stvari, da bi se analizom onoga što se krije ispod uzavrele površine lako mogli otkriti S & N. Nikad nisam analizirao njegove tekstove; prosto sam uživao u njima, tako da ne mogu ništa da kažem u ovom trenutku.

U svakom slučaju, pre nekoliko godina ja sam sam sebi udario žig glavnog pisca o seksu. Iako me neki poremeno proglašavaju za rutinsko škrabalo, ja često eksperimentišem. Ne samo sa stilom i tehnikom, ili sa sadržajem u različitim oblastima. Nikada nisam pisao takozvana »pornografska« dela, iako su neki lažni moralisti medu čitaocima u njih svrstavali Telo i »Jahače ljubičaste nadnice«. Pisao sam naučnu fantastiku različitih vrsta, čisto naučna dela, dela iz oblasti biologije, psihologije, sociologije, zatim fantzije, parodije itd. Ali iako me je često mučila besparica, nikada nisam pisao pornografska dela. To je bilo čudno, jer su mnogi pisci naučne fantastike pisali takve stvari. Iznenadili biste se — a možda i ne — koliki se broj najslavnijih imena SF izdržavao pišući tvrde porniće. Naravno, objavljivali su ih pod pseudonimom i prestajali bi čim bi SF počela da im donosi prihode, mislim takve od kojih se može živeti. Kažu da je pisanje tvrdih pornića jako dosadno. Za sve postoje stroge formule, a formula zavisi od tržišta pojedinih izdavača. Određeni broj stranica mora biti ispunjen scenama polnog čina; mora se staviti određeni broj podataka o seksu po stranici itd. Postoje izvesni tabui; ne sme se vređati religiozno osećanje čitalaca podsmevanjem Bogu ili hrišćanstvu i tome slično. U stvari, tvrda pornografija je područje gde pisac ima najmanje slobode, ali je bar tako ranije bilo. Pisac je mogao da ide u krajnosti u opisivanju svih mogućih perverzija, takozvanih, ali je u nekim drugim stvarima bio krajnje skučen. Bar su meni objašnjavali da je tako.

Što se mene tiče, u vreme kada sam došao na ideju da napišem nekoliko romana za Eseks Haus (Essex House), još nisam bio pročitao nijedno pornografsko delo. Sem ako neko smatra da Džojsov **Uliks** ili **Tropik Kozoroga** od Henrija Milera spadaju u tu vrstu dela. Ja ne mislim da spadaju. Samo polupismeni lažni moralist bi ih mogao svrstati u pornografiju.

Ja sam se nosio mišlju da napišem nekoliko parodija ili pastiša. Na primer, oduvek sam smatrao da su priče o vampirima i vukodlacima, i uopšte cela oblast tzv. »gotske« literature manje-više prerušena seksualna literatura. Pornografija jezivog. Zašto da se te skrivene stvari ne izvuku na svetlo dana. Većina ljubitelja »gotike« su klinci koji tek što su zagazili u pubertet. Tako je bar što se tiče opšte slike Društva grofa Drakule, da navedem samo jedan primer. Ja sam sklon da ih posmatram kao tipičan primer. (Dakako, ima izuzetaka.) Ali uvek sam smatrao da petnaestogodišnjak (bez obzira na hronološki uzrast) koji čita o tome kako vampir sisa krv iz vrata žrtve podsvesno zamenjuje krv i vrat drugim tečnostima i organima. Možda se varam. Možda postoje i religiozni motivi zbog kojih se takva lektira čita sa fanatičkim žarom. Konvencionalne religije su odbačene i klinci traže za sebe nove religije u krilu veoma starih verovanja koja vrve od vampira i vukodlaka.

Međutim, rekao sam sam sebi, zašto se ne bi prikazao Drakula onakvim kakav je u stvari? I umesto konvencionalne magle koja obavlja tipično gotski pejzaž, smog neka smanjuje vidljivosti i guši pluća

likova u toj modernoj priči. Tako je rođen **Lik zveri** (The Image of the Beast). Već u prvoj sceni, privatni detektiv (ovo je parodija na priče o privatnim detektivima, između ostalog) gubi penis u oštrim gvozdenim vilicama vampiruše. I tako priča ide svojim tokom.

Seks se ovde eksplicitno prikazuje, iako nisam pisao pravu pornografiju, niti sam se potrudio da nadražim pohotu nekih čitalaca, što mi je jedan kritičar uzeo za zlo. (On je izgleda veoma dobro obavešten o pornografiji. Sam je napisao dosta toga u mlađim danima.)

Brajan Kirbi (Brian Kirby) je bio urednik jedne nove serije pornića pod imenom Essex House. Nagovorio je svog izdavača da je lansira sa ciljem podizanja književnog nivoa pornografije. (Pod uslovom da pored toga donosi dobru zaradu.) Način pisanja i konstrukcije fabula bile su tu bolje nego inače u tvrdoj pornografiji, a ona se od prethodnih razlikovala još i po tome što je nastojala da otkrije psihološku podlogu seksualnih običaja kod Amerikanaca.

Zver sam napisao pod svojim prvim imenom. Nisam se stideo toga dela. Zatim sam napisao jedan pastiš. **Neznana gozba** (A Feast Unknown) o sukobu između Tarzana i Doka Sevidža (Doc Savage). Nisam, naravno, mogao da se koristim njihovim pravim imenima zbog kopirajta. Oduvek sam bio mišljenja da bi ta dva junaka u stvarnom životu bili mnogo više nabijeni seksualnošću nego što su to Barouz (Burroughs), odnosno Dent pokazali. Sem toga, Tarzan, koga su vaspitavali primitivni humanoidi, ne bi mogao imati moralni kodeks veoma blizak onome u zapadnoj civilizaciji. (Po ovom poslednjem pitanju sam kasnije promenio mišljenje. Razloge za to izneo sam detaljno u svom delu **Tarzan uživo** (Tarzan Alive.) I tako sam ispričao priču o »pravom Tarzanu« i o »pravom Doku Sevidžu«, ne baš iskreno i naivno, i pri tom sam se odlično zabavljao. Pored ostalog, osvetilo sam tamnu stranu Meseca u likovima ova dva junaka.

lako sam Imao potpuno odrešene ruke pri pisanju, bez ikakvih formula, bez propisanog broja seksualnih scena po određenom broju stranica, ipak su te knjige išle uglavnom u knjižare specijalizovane za pornografiju. To je dovelo ne samo do ograničenja u njihovoj prodaji, nego je sem tog činjenica da se one nisu sastojale od jedne jedine dugačke seksualne scene i da su imale fabulu i karakterizaciju, bar donekle, i da su postupci likova bili motivisani, bila prepreka apetitu tipičnih porno-čitalaca.

U vreme kada sam počeo da pišem **Posle eksplozije** (Blown) — nastavak romana **Lik zveri**, već mi je dosadilo da pišem porno-tekstove, čak i onu slobodniju i pismeniju vrstu koju su tražili izdavači edicije Eseks Haus. Sklopio sam ugovor o pisanju jednog »gotskog« romana o duhovima i seksu pod naslovom **Ljubavna pesma** (Love Song). Kada sam ga završio, bilo mi je dosta. **Ljubavna pesma** je bila neuspelo delo; tema duhova je nekako »isparila«, ako tako mogu reći, i bilo mi je samo žao što je roman objavljen pod mojim imenom.

Međutim, pisanje tih knjiga imalo je za mene određenu vrednost. Bila je to svojevrsna terapija. Pomogla mi je da se oslobodim nekih slojeva puritanskog vaspitanja. Ili, ako ih se baš nisam sasvim oslobodio, izašli su na videlo, gde sam mogao da ih sagledam, da oduvam sa njih prašinu i da ih stavim natrag u neku floku gde su bolje smešteni.

Sem toga, stekao sam dobar uvid u porno-biznis. Ali to je več druga priča, koju ću možda jednog dana iskoristiti u nekom romanu.

Iz tog iskustva ipak se iskristalisao određen rezultat. Nemam više ni najmanju želju da pišem išta eksplicitno o mehanici ljudskog polnog opštenja. Želim da pišem samo o psihološkim činiocima koji vode tom činu, dovode ga do ostvarenja, kao i o njegovim emocionalnim posledicama. To je način na koji treba pisati o zemaljskom seksu. Ako čovek želi da ima analni odnos sa ovcom, nije važno kako on to čini, nego zašto.

S druge strahe, opisivanje vanzemaljske seksualne mehanike smatram u potpunosti opravdanim. Tu su zanimljivi i naučni aspekt i doživljaj neobičnog.

Jedan od najzanimljivijih i najneobičnijih aspekata Vaših dela je njihova: zaokupljenost samom literaturom: Mobi Dik (Moby Dick), Dok Sevidž, Tarzan. Izgleda da mnogi savremeni pisci naučne fantastike dele tu vašu sklonost:: Zelazni, Bliš

(Blish), Dilejni. To me navodi na misao da je za vas literatura zanimljivija od života. Da li je to tačno? Ako jeste, zašto? A ako nije, zašto je onda za vas književnost zanimljiva tema za dela koja vi pišete?

Dozvolite mi da citiram odlomak iz članka Leslija Fidlera (Leslie Fiedler) u odeljku »Prikazi knjiga« u **Los Angeles Timesu** od 23. aprila 1972. godine. To je trebalo da bude prikaz moje knjige **Tarzan uživo: Definitivna biografija Lorda Grejstoka** (Tarzan Alive: A Definitive Biography of Lord Greystoke). U stvari, to je bila analiza cele moje karijere, neka vrsta biografije, takođe, viđene kroz frojdovsku prizmu dr Fidlera.

U ovom svetlu, čini nam se prikladnim da opišemo Farmerov kulturni imperijalizam kao gargantuovsku žudnju da proguta čitav kosmos, njegovu prošlost, sadašnjost i budućnost, i da ga zatim izbljuje.

Farmer bi čak hteo da proždere i povrati samoga sebe: vredno piskaralo koje piše njegove knjige, kao i fantazije tog piskarala o tome šta on potajno jeste, u stvari i šta bi mogao biti. Na kraju, on uspeva da se pomeša, i da prođe gotovo neprimećen, sa superherojima, mutantima i čudovištima, kao da je lik Filipa Hosea Farmera isto toliko stvaran kao bilo koji drugi književni lik...

Najzad, pretpostavljam da Farmer sigurno sanja o tome da proguta i svoje čitaoce, ili bar da ih »pređe« kako se to sočno kaže, svojim šalama, podvalama i »naučnim« dokazima. I na kraju krajeva ima nečega što nas zadovoljava u tome što možemo da zamislimo sebe, sa celim bagažom — ženom, decom i celokupnom imovinom kako nestajemo u jednom potpuno izmišljenom svetu zajedno sa Alisom, Tarzanom i Kilgorskom pastrmkom, sa Skerletnim Pimpernelom i Džekom Trbosekom i — Samjuelom Klemensom (Clemens). Ali tek pošto smo stigli da kažemo, kao što i ja ovde pokušavam da kažem: »Hvala za gozbu.«

Na jednom ranijem mestu u tekstu Fidler kaže i ovo:

Ali Tarzan, i pored sve svoje enciklopedijske sveobuhvatnosti, predstavlja tek maleni delić Farmerovog šireg pokušaja (u isti mah apsurdnog i prekrasnog, unapred osuđenog na neuspeh, ali čim se zamisli, već samim tim uspešnog) da obuhvati u svojim delima sve knjige na svetu koje su ga dirnule ili ostavile na njega snažan utisak.

Za njega tradicije naučne fantastike predstavljaju dovoljan razlog da gradi sopstvene svemire: svetove čiji toponimi neizbežno zahtevaju ništa manje fusnota nego »Pusta zemlja« T.S. Eliota — Danteova Radost, Bodler, Ozagen (opet Oz!); koji su nastanjeni ne samo novim vrstama, nego i starim znancima, iz literature ili života — tu su Hijavata, Alisa u Zemlji čuda, ser Ričard Barton (Burton), Išmael (Melvilov junak u **Mobi Diku** i Herman Gering.

Fidler je u suštini u pravu. To sam radio i radiću još dugo. Prepisujem nanovo stare priče koje sam toliko voleo u detinjstvu i mladosti. Pri tom pokušavam da objedinim velike likove, da ih, takoreći, sjedinim u jednu veliku porodicu. Na tome sam dosta dugo radio, mada nisam toga bio sasvim svestan dok nisam pročitao Fidlerov članak.

Međutim ima nešto što Fidler ne kaže — a to je da ja »prerađujem« heroje moje mladosti u suštini zato da bih »očistio palubu« za akciju. Terapija. Kad sam gotov sa gutanjem, varenjem i povraćanjem, onda tek prelazim na pravu »akciju«.

O čemu se tu radi? Ne znam tačno da kažem. Ali ako poživim, možda ću napisati... šta?... istinski klasično delo? Ili pravu knjigu? Jednu istinu?

Želim da napišem nešto što je ekvivalent **Mobi Diku, Braći Karamazovim, Haklberiju Finu, Tropiku Kozoroga, Alisi u zemlji čuda**. Možda neću u tome uspeti čak ni onda kada budem potpuno raščistio teren. Možda ću zauvek ostati »vredno piskaralo«. Ali to isto su nekada govorili o Balzaku i o Dostojevskom.

U međuvremenu, ne bih se mogao sa vama složiti u pogledu moje »čudne... zaokupljenosti samom literaturom«. Ili, mogao bih se sa vama složiti samo polovično. Kao što ste možda primetili, nijedan lik u seriji »Rečni svet« (**Uputite se ka svojim rasutim telima, Čudesni rečni brod**) nije uzet iz književnih dela. Ima dosta istorijskih ličnosti, ljudi od krvi i mesa. Barton, Alisa Hargrivs (Hargreaves), Gering, de Beržerak, Klemens, fon

Rihthofen, Kralj Džon, Jetrojed Džonson (Liver Eating Johnson) i mnogi drugi iz prve dve knjige, kao i mnogi drugi u pričama koje tek dolaze, prave su istorijske ličnosti. Neke od njih su ljudi koji sada žive, mada sam ih morao sakriti ispod pseudonima. Elvud Haking (Elwood Hacking) u **Čudesnom rečnom brodu** je izmišljeno ime za jednog Amerikanca. A Pjotr, lik u mom romanu **Iznutra spolja** (Inside Outside) predstavlja Dostojevskog.

Ako sam preuzeo mnoge likove iz literature, još više sam ih uzeo iz života.

Da li nalazim da je literatura zanimljivija od života? Literatura **jeste** život zato što je ona deo života i stvaraju je živi ljudi. Literatura ne postoji samo u štampanim delima; ona potiče od živih bića, zatim se »uknjižuje« i onda vraća živim bićima, kroz njihovu svest, utičući na njihove misli i postupke. Ona je deo velikog ciklusa — ili reciklaže. Čovek živi, piše o svom životu, drugi čitaju šta je on napisao i onda opet to što je napisano utiče na njihov život. A neki od njih, na koje su pisana dela uticala, i sami pišu dela koja u tom kružnom toku vode poreklo od prvobitno napisanih dela. I to se opet čita. I tako dalje.

Bez obzira na to kakve avanturističke pripovesti pišem u ovom trenutku, sve više se priklanjam jednoj izreci Henrija Milera. U svom **Tropiku Kozoroga** on kaže na strani 12:

Jer ima samo jedna velika avantura, a to je unutrašnje putovanje u svoje biće, a za to nisu važni ni vreme, ni prostor, pa čak ni dela.

To je avantura kojoj ja težim, iako ne neposredno. To je sopstveni život imaginacije odražen kroz prizmu stvarnosti.

Spomenuli ste **Mobi Dika, Braću Karamazove, Haklberija Fina, Tropik Kozoroga i Alisu u Zemlji čuda**, sve to u jednom dahu, kao što navodite imena Bartona, Geringa, de Beržeraka i drugih, a isto tako lako govorite o tome kako literatura proističe iz života, stvarajući sopstveni život, iz kojeg zatim niče jedna nova literatura.

Govorite o želji da objedinite velike likove u jednu veliku porodicu i spominjete svoja avanturistička putovanja u dubine sopstvenog bića — gutanje, varenje, povraćanje literature, sve to da biste prešli na pravu »akciju«.

Zanima me koliko sve to ima zajedničkog među sobom i sa vašom privatnom ličnošću. Počev od, recimo, likova u književnim delima...

Jedno je to što su svi oni na svoj način poetični. Na način od kojeg u meni nešto uzdrhti, dok drugi klasici ne izazivaju tu reakciju. Svi oni sadrže elemente fantazije, svetova iz naših snova. Svi oni **postavljaju pitanja. Konačna pitanja** na koja mi nemamo konačne odgovore. (Možda ne bi trebalo da kažem »konačna«. Ona nam se samo čine konačnim; da imamo odgovore na njih, morali bismo postavljati dalja pitanja.) Sve te knjige su avanturističke, a u njima nalazimo avanturiste koji tragaju za konačnim odgovorima, kao da su vitezovi koji tragaju za Svetim Gralom iz legendi o kralju Arturu. Sve one, sa izuzetkom **Haklberija Fina**, postavljaju pitanja o prirodi stvarnosti i o onome šta se nalazi iza nje; dok **Haklberi Fin** postavlja stravičnu dilemu u kojoj bi sva ljudska bića **trebalo** da se nađu; na koji način mi zadovoljavamo zahteve naše individualne svesti i samilosti, i zahteve društva?

A šta je zajedničko Vašim ne-romanesknim, istorijskim ličnostima?

S jedne strane, sa nekoliko očiglednih izuzetaka, sve su to heroji. Oni su postojali u pravom životu, ali su bili veći od njega. Pravi Barton je prodro u Svetinje nad Svetinjama, u Harar i Meku, i tražio je izvor Nila. De Beržerak, kao i Barton, bio je veliki mačevalac — jedna od njegovih bitaka je neverovatna ali se stvarno odigrala — ali putovanja tog Francuza, za razliku od Bartona, bila su samo u oblasti duha. Međutim, on je otišao mnogo dalje od Bartona, čija su lutanja ostala ograničena na ovu planetu. De Beržerak je stigao i do Meseca i Sunca.

Alisa Plezans Lidel Hargrivs (Alice Plesaunce Liddell Hargreaves) bila je prava živa devojčica koja je onog čuvenog zlatnog popodneva zamolila Dodžsona (Dodgson) da joj ispriča jednu priču, ali ona je na svoj način heobična i markantna ličnost. Ja sam i se u nju zaljubio putem fotografija u jednoj od

biografija Luisa Kerola (Louis Carroll). Upravo kao što je Alisa iz romana prošla kroz ogledalo, tako sam i ja prošao kroz fotografiju da bih se upoznao sa pravom Alisom. Činilo mi je zadovoljstvo da udesim da se »prava« Alisa zaljubi u ser Ričarda Fransisa Bartona. Na Zemlji oni nikada ne bi mogli ostati zajedno, ali Rečni svet je sasvim drugačija životna sredina, on izaziva promene kod svojih stanovnika. Alisa se ne pojavljuje baš često u prvoj knjizi Rečnog sveta, ali ona će se, bar se tako nadam, razviti u trodimenzionalnu figuru u trećoj knjizi. U stvari, ja na prvu knjigu gledam kao na štimovanje instrumenata od strane orkestra, a na drugu kao na neki preludijum. Treća knjiga će biti sama simfonija.

I Sam Klemens je jedan od mojih likova. Prvi put sam pročitao pripovesti o Tomu Sojeru (Sawyer) i Haklberiju Finu (Finn) kada sam imao devet ili deset godina. Tokom sledećih petnaestak godina pročitao sam sva njegova objavljena dela, ona najbolja po više puta, a zatim sam, kada mi je bilo otprilike dvadeset pet, pročitao sve Klemensove biografije. Ima nešto u meni što izaziva neku »rezonansu« sa Samom kao piscem, i kao čovekom, rekao bih, a i sa njegovim najboljim knjigama. Ta rezonansa, kao i činjenica da sam većinu svojih junaka otkrio u detinjstvu i mladosti, objašnjava njihov izbor za likove u mojim delima.

Ja »rezoniram«. Ja »nostalgujem« — ako mogu po analogiji formirati glagol od te imenice, a mogu. Ali glavna stvar je rezonansa. A čudno je to što se često radi o rezonansi nečega što mi nedostaje. Znam kakva sam kukavica, a hteo bih da budem hrabar kao i moji heroji. Znam koliko sam često spor i glup, a hteo bih da budem hitar i inteligentan kao moji heroji.

Ali ima rezonanse i u sumnjama i pitanjima mojih heroja. Barton, de Beržerak i Klemens, sa svojim cinizmom, sa svojim velikim traganjem za religioznim večnim istinama, sa svojim metafizičkim razmišljanjima, svojom urođenom melanholijom, svojim odbacivanjem društva (svako svoga) — u isto vreme su čeznuli za tim da ga prihvate bez rezerve — to su ljudi čija je talasna dužina jednaka mojoj.

Istovremeno, neke od stvarnih ličnosti koje sam uneo u svoja dela i neke koje ću tek uneti, predstavljaju ljude koji kao da nikada ne sumnjaju u sebe, koji se kreću u svom društvu kao da ih ne muče nikakve sumnje u vezi sa njim, kao što se ribe ne pitaju kakva je priroda morske vode. Takvi su Vilijam Maršal (Marshall), najveći medu srednjovekovnim ratnicima, tutor engleskih prinčeva i princa —regenta; Jetrojed Džonson (Liver Eating Johnson, traper iz Stenovitih planina i ubica Indijanaca iz plemena Vrana; i čovek iz Svazilenda koji je poslužio kao živi prototip za Umslopogasa (Umslopogaas), velikog crnačkog junaka u Hagardovim (Haggard) delima **Nada zvana Ljiljan** (Nada the Lily) i Alen Kvotermejn (Allan Quartermain). Te dve knjige sam pročitao kada sam bio vrlo mlad, a posle sam ih ponovo čitao bezbroj puta, a Umslapogas i Galazi bili su među mojim herojima svih vremena. Bili su to Crnci. Drugi jedan moj junak, Hijavata, bio je crvenokožac. Kada sam se igrao na tom ogromnom igralištu sa mnoštvom drveća i potokom, sa brojnim padinama i obiljem bujne vegetacije koju smo zvali Indijanska koplja, kada sam se igrao Tarzana i Džona Kartera sa Marsa (John Carter of Mars) i Dejvida Inesa od Pelisidara (David Innes of Pellucidar), ja sam se isto tako igrao crnog Umslapogasa i crnog Galazija, crvenog Hijavate i crvenog Čingačguka (Chingachgook). Ne zamerite mi na ovoj maloj digresiji, ovom lutanju među likovima moga detinjstva. Ako je to uopšte digresija. To što sam igrao te uloge u tako ranom uzrastu, i to žestoko, sa bujnom uobraziljom, što sam se sa njima identifikovao, i te kako je od značaja za ovaj intervju. To štošta objašnjava. U to vreme sam bio mnogo osetljivlji na »nagoveštaje besmrtnosti« (aluzija na čuvenu »Odu besmrtnosti« engleskog romantičarskog pesnika Vilijama Vordsvorta (Wordsworth) — prim. prev), a heroji moga detinjstva bili su zaista besmrtni. Dogod budem živ, oni će živeti u meni. Mada očekujem da će u budućnosti njihovi glasovi oslabiti.

U svakom slučaju, te istorijske ličnosti pojaviće se u trećem romanu serije Rečni svet. Ljudi kao što su Maršal, Džonson i Umslapogas bili su ličnosti, bili su takvi da bih, u nekim razdobljima svoga života, bio srećan da sam na njihovom mestu. Bili su

to heroji, doduše strašno krvavi heroji, a sada kada znam kako izgledaju prava krv i ispala creva, prosut mozak i odvaljene vilice, smrskane lobanje i spržena koža, nemam ni najmanju želju da činim ikakvo nasilje. Pa ipak, njihov sklop uma, prihvatanje strukture sveta u kojem su se rodili i u kojem su se borili za mesto pod suncem ne postavljajući nikakva pitanja — to je nešto na čemu im zavidim. Ali kada bih mogao da biram, zapravo bih više voleo da budem neurotična i nesrećna osoba koja o svemu postavlja pitanja — kao Barton i Klemens — a ne neko ko ni o čemu ne razmišlja, kakvima ja zamišljam Maršala i Umslopogasa.

Zašto sam izabrao Geringa kao antiheroja u knjigama o Rečnom svetu? Pre svega, iako je bio nitkov u životu, antiheroj, a u svom životu u Rečnom svetu on kao takav i počinje svoju egzistenciju, on vremenom postaje heroj. Njegova značajne avanture su duhovne prirode. Jedna od tema ove serije je duhovni preporod. Gering je bio jedan od čuvenih pilota iz prvog svetskog rata, a ja sam veliki poštovalac avijatičara iz tog rata. Imao je mnogo fizičke hrabrosti, ali premalo moralne hrabrosti. Bio je oportunista, čovek bez istinskih principa, ali nije bio onako pokvaren kao Hitler i čak se zalagao za spasavanje nekih Jevreja. Hitler je bar verovao u ono što čini. Gering se kretao — kako vetar duva. Ali ma koliko da je bio plitkouman, bespesperspektivan i slabić, ipak je bio ljudsko biće. A ljudska bića su sposobna da dožive preporod ako za to imaju volju.

Gering je, kao i jedan lik iz mojih dela — prečasni Džon Karmodi, jedan od najžalosnijih primeraka ljudskog roda. Ali kao i Karmodi, on se kreće uzlaznom putanjom: delom ga podižu drugi, delom izvlači sam sebe, na silu boga, iz kaljuge. On pada, ali na kraju... Videćemo... U ovoj seriji zastupljena je religiozno-psihološka tema koja se provlači kroz mnoga moja dela. Čak i sa Geringom, dostojnim prezrenja, ja osećam rezonansu. Da li ste znali da sam, kada sam imao dvadeset jednu godinu, doživeo versko preobraćenje na jednom masovnom skupu hrišćanskih fundamentalista? Nije, doduše, dugo potrajalo. U tom trenutku, savladale su me emocije, ali te emocije nisu mogle na duže staze da ubede moj intelekt. Ili je možda moja volja da verujem bila slabija od moje volje da ne verujem. I tako sam opet skliznuo u neverništvo i još uvek klizim naniže. Ali možda je svemir zatvoren sistem, a svi putevi kružni.

Zašto osećate potrebu da objedinjujete svoje romaneskne likove i istorijske heroje u jednu »porodicu«.

S jedne strane, dosta je zabavno »dokazivati« postojanje rodbinskih veza. To je, bez sumnje, intelektualna zabava, ali zabavni element u naučnoj fantastici uopšte je dobrim delom intelektualne prirode. Ideje i njihovo neočekivano srodstvo, njihovo iznenadno otkrivanje od strane pisca i čitaoca, nekada su bili značajan element u naučnoj fantastici. Čoveka bi, takoreći, »radost iznenadila«.

Mi čitamo, i opet čitamo o likovima koje volimo, čitamo bezbroj puta. Pri tom se zbiva nešto što je gotovo kao polni akt. Autorov lik sparuje se sa svojim likom u ogledalu, koji se nalazi u svesti čitaoca. Potomstvo iz te veze su deca autorovog i čitaočevog uma. Oni su od naše krvi i mesa. Mi ih hranimo i odgajamo, i ona rastu. I gle, moj Išmael, moj Tarzan, moja Nina T. — nisu vaši.

Čitali ste o tome kako Bradberi, kao dete, nije mogao da pokupuje sve Barouzove (Burroughs) knjige kod Barsuma (Barsoom), pa ih je zato sam pisao? U izvesnom smislu i ja sam to radio. Ali ja sam živeo, a ne pisao nastavke. Ja nisam bio bledunjavo, slabunjavo, usamljeno dete (sada ne govorim o Bradberiju) prinuđeno da razvija svoju uobrazilju pomoću fantazija zato što nije imalo drugova za igru. Bio sam vrlo snažan i hitar, i toliko vešt u penjanju po drveću da su me u osnovnoj školi zvali »Tarzan«. Puno sam čitao, mnogo više nego moji drugovi, pa čak i više nego samotnjaci među njima. Sve dok se videlo po danu, i kada je bilo lepo vreme, bio sam stalno medu njima. Moja mašta je terala mišiće da se razvijaju, a kako su mi mišići jačali, jačala mi je i mašta. A onda je jednog dana jedan drug počeo da me začikava da skočim sa velike grane platana u dvorištu Boba Smita (Smith) na drugu. Mnogo sam pre toga skakao sa grane na granu, ali nikada nisam pokušao taj skok I tako sam, kao Lucifer, pao zbog svoje gordosti.

Pokidao sam neke mišiće u butini i bio sam paralisan od bola čitavih pola sata. Od tog dana zatvorio sam se u sebe.

Naravno, same promene morale su već postojati u meni. Jedan pad ne može promeniti karakter jedne osobe sem ako postoji neka psihička podloga na kojoj fizička trauma može da se iskaže.

Spominjem ovo zato što je događaj bio značajan za moje formiranje kao pisca. I dalje sam se takmičio u atletskim disciplinama i veštinama pošto su mi mišići zarasli. Ali u srcu me to više nije privlačilo. Oborio sam nekoliko svetskih rekorda u trčanju u srednjoj školi, ali samo na treninzima. Na takmičenjima, ako bih izveo pobednički skok, bio bih diskvalifikovan jer sam svaki put napravio prestup, dva-tri centimetra. Ako bih se koncentrisao da ne prestupim, skok bi ispao slab, a na 440 jardi su me stalno pobeđivali dečaci za koje je moj trener tvrdio da je trebalo da ih tučem.

Ne znam šta se to tako neobično dogodilo kada sam pao sa visine od oko sedam metara i tresnuo na leđa. Digao sam ruke od pokušaja da budem Tarzan telesno, ali sam i dalje bio on u duši. A onda sam i to napustio kad sam bio stariji. Nisam više bio Tarzan, ili Umslapogas ili Rafls (Raffles); oni su postali zasebna bića. Pa ipak, postojali su kao bića u mom umu. Sada sam bio posmatrač, kopljonoša, sporedni lik; Išmael a ne Ahab, Malon (Malone) umesto Čelendžera (Challenger), Vatson (Watson) umesto Holmsa (Holmes).

Tokom svih tih godina moje nesvesno biće je pokušavalo da haos pretvori u red. Um mi je bio ispunjen tim mnogobrojnim obožavanim likovima, naizgled nepovezanim; svaki se kretao po svojoj divlje ekscentričnoj orbiti, svaki pomalo u neodređenosti novostvorenog svemira. Ali pravi gospodar ovog sveta: ja, pretpostavljam, rekao je: »Neka bude red«.

Red znači da mora da bude postanje, da postoje praoci, sinovi i kćeri, tetke i braća i sestre od stričeva i tetaka. U mladosti sam se temeljito upoznao sa grčkom i nordijskom mitologijom, a pre nekoliko godina sam utvrdio da britanska kraljica Elizabeta može da dokaže da njena loza vodi unazad sve do germanskog Boga Oca, Vodena (Woden) u staroengleskim, odnosno Odina u staronorveškim predanjima. I tako je, preko najranijih engleskih kraljeva Voden praotac Skerletnog Pimpernela, Tarzana, Fileasa Foga (Phileas Fogg) i Ričarda Ventvorta (Wentworth), kao i svih velikih detektiva (istraživača) supermena poređanih u jedinstvenu genealogiju u knjizi **Tarzan uživo**. A to se dalje proširuje u mojoj biografiji Doka Sevidža koju pripremam. Uzgred budi rečeno, ovo porodično stablo nije baš stoprocentno proizvoljno. Pokušao sam da se poslužim kvazinaukom u svojoj genealogiji i da pružam tekstualne dokaze gde god je to moguće. Moj vodič u takvom postupku bio je tip istraživanja koji nalazimo u **Zapisima iz Bejker strita** (The Baker Street Journal). Na primer, Bering-Guld (Baring-Gould) u svom delu **Šerlok Holms iz Bejker strita** (Sherlock Holmes of Baker Street) tvrdi da je Čelendžer bio Holmsov brat od tetke. On za to nije imao nikakvih tekstualnih dokaza. Ali ja sam uspeo da dokažem da je takvo srodstvo zaista postojalo. To sam bio u stanju da izvedem zato što je Tarzanova mati bila rođena Raderford (Rutherford). Isto tako, uspeo sam da »dokažem« da su Džordž T. i Nina T. iz **Trgovca Horna** (Trader Hom) Tarzanovi rođaci iz istih razloga. I tako dalje.

Fidler navodi da vi želite da se »pomešate, i da prođete gotovo neprimećeni, sa superherojima, mutantima i čudovištima, kao da je lik Filipa Hosea Farmera isto toliko stvaran kao bilo koji drugi književni lik...« Ali to bi značilo odreći se svoga bića, bekstvo iz svoga bića, a ja iz vaših dela nisam stekao taj utisak. (Taj utisak često imam čitajući Bradberijeve čežnjive reinkarnacije.) Međutim, u vašim likovima nema ničeg čežnjivog, ničeg ljupkog niti halucinantnog — vaši svetovi su konkretni, čak i u snu i imaju neki opor ukus savremenosti. Vaši likovi me navode na pomisao da su delom zabavni, delom funkcionalni (u profesionalnom smislu reči), delom arhetipski, a sve u svemu, satira na sebe same i jedan lični pogled na čoveka.

Ne bih rekao da je Fidler hteo da kaže da ovo uvođenje sebe samog u moja dela ukazuje na moje bekstvo od sebe samog. Kad bih otišao u Brazil (a bio sam tamo), ne bih time pobegao od sebe samog. Pobegao bih od nekih obaveza koje mi nameće stalni boravak u SAD. Ali bio bih i dalje Filip Hose Farmer, i od toga nema bežanja ni u Peoriju ni u Rio de Žaneiro. Međutim, prava slast postupka kojim stavljam samog sebe u svoje priče je u tome što tako mogu da proučavam različite strane moje ličnosti. U seriji Volk-Kikaha (Wolff-Kickaha) mogu biti Pol Džejnes Finegan (Paul Janus Finnegan) ili Kikaha. Ali ja znam vrlo dobro da Kikaha nisam ja kakav jesam, nego kakav bih hteo da budem. A Piter Džejrus Friget (Peter Jairus Frigate) u Rečnom svetu, Bartonov Bosvel (Boswell), to sam ja onakav kakav sam, iako verovatno nisam baš toliko zao. Znate, Ruso je u svojim Ispovestima (Confessions) sebe prikazao mnogo gorim nego što je bio u stvari. Što se tiče Bojgura (Boygur) u **Gospodaru Tigru** (Lord Tyger), tu je Fidlerova pronicljivost izvanredna. Bojgur je moja karikatura — ludi naučnik koji pokušava da stvori svog sopstvenog Tarzana i stalno mora da sklapa kompromise sa stvarnošću. Uzgred, o poreklu imena Bojgur — ono se nalazi u **Per Gintu** (Peer Gynt).

Mislim, ipak, da uvođenje sebe, prerušenog, u svoje tvorevine — svoje svetove — predstavlja određeni zaštitni znak. »Gle, ovo sam ja uradio!« A to je i prefinjen metod da se zavlada svetom. Rembrant stavlja samoga sebe poluskrivenog u gomili, u svoje slike. Kabel (Cabell) je sebe stavio u **Poatem** (Poictesme) kao Orvendila (Horvendile). Džoni Šonesi (Shawnessy) u **Zemlji kišnog drveta** (Raintree Country) je i J.W.S. pisan velikim slovima, solidni ugledni građanin svoga okruga, i mali Džoni Šonesi (čije bi ime trebalo pisati malim početnim slovima), čovek ko i ne poznaje granice, čije se lice vidi kako lukavo izviruje iza jednog stuba na frizu u Partenonu ili viri Rembrantu preko ramena, ili ga ugledate za trenutak za vreme juriša na Bastilju. Autor potpisuje svoja dela sobom samim, a sem toga se igra anonimnog tvorca stvorenog sveta.

Pored ostalog, voleo bih da sam poznavao lično Bartona, Beržeraka i Klemensa. Ovde nikad za to nisam imao prilike, ali ona mi se pruža u Rečnom svetu. Samo, ni tu mi ne cvetaju ruže baš svuda. Frigeta puno toga nervira i dovodi do besa kod Bartona, i njih dvojica se često ne slažu baš najbolje. Tako da čak i u svetu snova ima realizma, i verujem da je to ono što vi nazivate »konkretnim« i »osećajem savremenosti«.

Satirični elementi su, naravno, poreklom iz mog karaktera. Imam neki ugrađeni detektor, vrlo osetljiv, za merenje rastojanja između onoga što bi čovek hteo da bude, ili tvrdi da tome teži, i onoga što on zaista jeste. Uveren sam da je to urođeno, iako su moji vrlo rani susreti sa Sviftom i Klemensom sigurno pomogli da se sklonost izoštri.

Nema deteta koje bi ih moglo čitati u tako ranom uzrastu i tako često a da od njih nešto ne preuzme.

Što se tiče »arhetipova«, ne volim mnogo o tome da razmišljam. Zapravo, bilo bi mi najmilije da tu reč nikada nisam čuo. Ne isplati se da čovek postane isuviše svestan svoga nesvesnog bića. Svesno psihološki pisac nam retko kad pruža vrhunske vrednosti. Upravo su nesvesno arhetipski pisci, kao Hagard (Haggard) i Dostojevski, ti koji nam otkrivaju nešto značajno u domenu psihologije. Jung je to ubedljivo pokazao.

Judi Meril (Judy Merril) je jednom rekla da ja imam direktan cevovod za nesvesno. Možda je to istina. Ako jeste, nemam nameru da crtam trasu cevovoda

i njegovih podsistema. Mogao bih prekinuti cev, razoriti podsistem. Stalno imam međugradske pozive i ne želim da imam telefon neregistrovan u imeniku. Da li sam jasan?

U svakom slučaju, obožavam svoje snove. Kad pogledam unazad, vidim da čak obožavam svoje noćne more. Ne zavidim ljudima koji se nikad ne mogu setiti svojih snova, i koje nikada nije prestrašila noćna mora. Sećati se samo svog svesnog sveta značilo bi biti samo poluživ.

ORSON SKOT KARD

Gde je probojna ivica naučne fantastike?

Reklamiranje »post-modernih«

Majkl Svonvik (Michael Swanwick) je jedan od najtalentovanijih novih pisaca naučne fantastike. U svom nedavnom članku u časopisu Asimovs avgust 1986; u Jugoslaviji objavljenom u Siriusu br. 135 i 136, pod naslovom »Vodič za post-modernizam«), Svonvik je uspešno skrenuo našu pažnju na neke vrlo dobre mlade pisce iz one grupe čiji su amblemi ogledalske naočari i Mobi Dik. Njegov članak bio je tako vedar i dobronameran, tako lišen zlobe, da sad izgleda da smo zlobnici ako samo i pomislimo da ga osporavamo. Da je Svonvik jasno kazao da je njegov članak studija o jednoj grupici mladih SF pisaca, ja zaista ne bih imao šta da zamerim.

Ali on je, avaj, kazao u ime tih mladih pisaca da je »sva naučna fantastika koja je vodila do njihove generacije, i kroz njihovu generaciju kulminirala, sada — suočimo se sa tim — mrtva.« Pisci koje on hvali su, kaže Svonvik, »nova generacija«, sa »novom vizijom« kako naučnu fantastiku treba pisati. Oni će, predviđa Svonvik, »preuzeti kontrolu nad budućnošću naučne fantastike... planirati njene smerove i ciljeve.« On ih opisuje kao »subverzivce« i revolucionare koji na juriš osvajaju tvrđavu.

Ovim hiperbolama važnost tih mladih pisaca naduvana je izvan svake proporcije sa realnošću. Pošto je jedan od njih, prirodno je da Svonvik može poželeti da upravo oni proizvedu najznačajnija dela u današnjoj naučnoj fantastici. Neki od njih stvarno i daju važna dela, a njihova grupa ima mnogo talenta i potencijala: ali nemaju više talenta, niti više potencijala, nego ma koja druga grupa pisaca koja je upravo u tom petogodišnjem periodu po prvi put skrenula pažnju na sebe.

Drugim rečima, kod Svonvika su tačni detalji — zaista vredi pogledati te pisce koje on pominje — ali ukupna slika koju on pokušava da nam dočara beznadežno je pogrešna. Ako budete imali stremljenja da pratite sledećih nekoliko stranica, pokazaću vam zašto smatram da Svonvik greši. Čak ću se odvažiti da vam kažem ko bi po mom mišljenju trebalo — sasvim je moguće da i hoće — da zauzme tvrđavu na juriš, preuzme kontrolu, i planira smerove i ciljeve naučne fantastike.

Nemojte, međutim, grešiti u jednom pitanju. Ja ne nudim samo jedno alternativno gledište, skup suprotnih tvrdnji uz skromno priznanje da u ovakvim stvarima niko ne može biti »u pravu« ili »u krivu«. Slažem se da nije verovatno da iko bude apsolutno u pravu, ali u nekim konkretnim pitanjima moguće je da neko bude apsolutno u krivu. Svonvikov »Vodič ka post-modernima« je otprilike onoliko tačan koliko bi bio tačan spis o istoriji sveta napisan rukom nekog kaluđera u Veneciji XII veka. Mogao bi taj kaluđer biti, za svoje vreme, erudita, kosmopolit, dobro i ažurno informisan — ali maltene je sigurno da bi dao »istoriju sveta« u kojoj bi se kao najvažniji događaji isticali poslovi venecijanske aristokratije i poslovi vladajućih ljudi drugih gradova severne Italije. Razumljivo je to; ne možemo zamerati istoričaru ako pridaje previše važnosti društvu u kome živi. Ali ako poverujete da je njegova istorija stvarno istorija sveta, samo ćete, čitajući je, povećavati svoje neznanje.

Ako ste čitali Svonvikov članak, i verovali mu, po svoj prilici ste dobili sledeće netačne i pogrešno-usmeravajuće utiske:

(1) Da postoji nekakva grupa zvana »humanisti«.

(2) Da kiberpankeri i ti »humanisti« rade nešto novo.

(3) Da su kiberpankeri i »humanisti« najbolji novi SF pisci.

(4) Da svako ko nije ili kiberpanker ili »humanista« može da odseče konac svoje udice i da ode kući, jer ti momci

jedini rade ono pravo. Svi ostali ili su starci, ili nose na glavi kapice sa propelerima.

(5) Da su svi SF pisci ili iskolačili oči od divljenja, ili se naljutili, zbog nestašnog ponašanja tih »grupa«.

(6) Da je dodeljivanje nagrada Nebula u poslednje vreme bojište gde se sudaraju ta dva rivalska tabora.

Oslobađanje od nekih netačnosti

Šta je to »grupa« pisaca? Taj termin možete deflnisati na nekoliko načina.

Pisci mogu oformiti neku svoju socijalnu grupu: mogu da se dopisuju, susreću, da jedni drugima čitaju i kritikuju dela. Čovek pomisli na grupu u Mineapolisu koju vode Vil Šeterli (Will Shetterly) i Ema Bul (Emma Buli), i koja se ispoljava kroz knjige o Liaveku; zatim, na »Mofiju iz Moskve« (iz gradića Moskve u državi Ajdaho, ne u SSSR) koja se okupila oko Dina Veslija Smita (Dean Wesley Smith); na književno-radioničarsku grupu u Koloradu okupljenu oko Eda Brajanta (Ed Bryant). Hoćemo li posegnuti malo dalje u prošlost? Futurijanci, dobro znani; grupa »Inklings«; grupa »Blumsberi« oko Virdžinije Vulf (Virginia Woolf); zatim, ona zbijena grupica londonskih dramatičara i glumaca koja je dala Šekspiria i izdržala mladalačku nepodnošljivost Bena »Harlana« Džonsona.

Primetite, međutim, da te socijalne grupe ne znače da svaki njihov pripadnik piše slično. Pisci koji to hoće, ponekad načine i ideološku grupu: hotimično pišu o istim temama, ili krše iste konvencije, ili pokušavaju da ostvare iste inovacije. Kod tih pisaca, kao ni kod pripadnika nekih slikarskih pokreta (na primer kubizma), ne mora dolaziti ni do druženja, ni do međusobne naklonosti; tim ljudima je zajedničko samo gledište šta umetnost treba i šta ne treba da bude.

Pomislite na Kolrldža (Coleridge) i Vordsvorta (Wordsworth), ili na Bajrona, Kitsa i Šelija (Byron, Keats, Shelley). Oni su pripadali socijalnoj grupi pisaca; takođe su pripadali i izvesnoj ideološkoj grupi. Članstvo u te dve grupe nije bilo identično. Ali te grupe su neosporno postojale.

Može se desiti i da kritičari svrstaju pisce u grupe: bez obzira da li su se ti pisci ikada sretali, da li su čitali dela jedni drugih, i da li su im se, ako su ih čitali, dopadala, kritičari mogu detektovati neku vrstu sličnosti u njihovim delima i proglasiti ih za »generaciju« ili »pokret«. Teško da bi se moglo reći da te grupe stvarno postoje, osim kao kritičarske tvorevine; članovi grupe ne moraju prihvatiti nikakvu odgovornost za gluposti koje se o njima pišu. Kritičarsko svrstavanje pisaca u grupe može ukazivati na istine, ih biti totalno pogrešno; u većini slučajeva, ishod je bliži ovom drugom.

Kiberpankeri su i socijalna i ideološka grupa. Oni hotimice proglašavaju svoje postojanje kao grupe, a neki od njih se žestoko trude da privuku maksimalnu pažnju javnosti na svoj željeni pokret.

Međutim, »humanisti« su samo kritičarska grupa. Utisak da takva grupa postoji stvoren je isključivo zato što su ih kiberpankeri napadali kao grupu, i zato što je Svonvik proglasio da je to grupa.

Neki od pisaca pomenutih na taj način, na primer Kim Stenli Robinson, (Kim Stanley Robinson) nalaze da je i sama ideja prlpadništva nekakvoj grupi poprilično uvredljiva; neke druge, na primer Džona Kesela, (John Kessel) ta ideja, čini se, uglavnom razonođuje. Vrlo je malo njih to uopšte ozbiljno shvatilo. Ima nekih »humanista« koji su članovi raznih socijalnih grupa, ali nijedna od tih stvarnih grupa ni približno ne odgovara granicama koje Svonvik nudi. Ako ikada bude postojala neka grupa »humanista«, biće to zato što ju je Svonvik stvorio, a ne zato što je već postojala kad je on počeo o tome da govori.

Sećam se kako sam čitao neznalački i zlobni napad Tomasa Diša (Thomas Dish) na »Labour-day« grupu, u februarskom broju časopisa Fantasy and Science Fiction godine 1981. Taj napad sam posebno dobro zapazio zato što je tu moje ime bilo strpano u isti koš sa imenima Džona Varlija, Džordža R. R. Martina (John Varley, George R. R. Martin) i drugih. Već sama činjenica da je Diš smatrao da smo grupa dokazivala je da nije čitao baš mnogo naših dela — nijedno moje, to sam siguran. Nisam, u to vreme, ni razgovarao niti se dopisivao sa bilo kojim od ostalih, sem što sam se, možda, sa nekim rukovao na nekoj konvenciji. A neki od njih, siguran sam, bili su revoltirani što se njihova dela tako nepromišljeno izjednačuju sa mojim. Ne može se reći da je »lejbordejska« grupa ikada postojala, osim kao fikcija kritičara. Isto važi za »humaniste«. Kad bi oni stvarno bili grupa, nikad ne bi prihvatili Svonvikov spisak članstva — bilo bi nezamislivo da u takvoj grupi ne budu i

Majki Bišop (Michael Bishop), Ed Brajant, Gardner Dozios, Džek Den (Jack Dann) i mnogi drugi; ako kiberpankeri mogu da posegnu u istoriju drevnih vremena i da pripišu Džona Širlija (John Shirley) njihovoj »novoj generaciji« pisaca, onda bi bilo apsurdno ne dati istu privilegiju i »humanistima«. Ako bi oni, naravno, uopšte poželeli da budu klub.

Ipak, Svonvik ovde ne greši baš sasvim. Smatram da on, imenujući te »humaniste«, poseže u pravcu jedne stvarne ideološke grupe. Svoju metu promašuje zato što misli da »humanisti« moraju biti protivnici kiberpankera — pa, kiberpankeri ih napadaju, zar ne? Nevolja je u tome što, kad se pažljivo zagleda, pretpostavljena granica između kiberpankera i »humanista« ne postoji. Najbolji radovi Brusa Sterlinga (Bruce Sterling) imaju malo karakteristika koje bi bile prepoznatljivo kiberpankerske; a neke od najboljih priča u kiberpankerskom stilu napisali su »humanisti« kao što su Džejms Patrik Keli (James Patrick Kelly) — vidite njegove priče »Solsticijum«, »Zatvorenik Čilona«, i »Pacov«; Džon Kesel (da li je Sterling ikada napisao priču tako razbešnjujuću, uvredljivu, i jezivu, kao što je »Čisti produkt«?); i, Majkl Svonvik lično.

Svi ovi pisci, podjednako i kiberpankeri i humanisti, imaju ideološku bazu zajedničku sa »starijim« piscima kao što su Ursula K. Legvin, Semjuel R. Dilejni i Dejmon Najt (Damon Knight). Svi oni bacaju pogled izvan naučne fantastike da bi našli bar deo svoje definicije o tome šta čini dobru književnost dobrom. Oni svesno i namemo dopuštaju da literarni glavni tok — a to znači, kritička uverenja koja dominiraju u srednjoškolskoj nastavi književnosti — utiče na njihov rad.

Taj uticaj je ponekad blagotvoran, ponekad štetan, ali on celu tu grupu odvaja od onih koji su savršeno nesvesni glavnotokovske literature, i od onih koji su je, kao ja, svesni ali je ne vole baš mnogo. Tu leži prava literarna diskusija; na žalost kiberpankeri i »humanisti«, koje bismo, zajedno, mogli nazvati »pokretom za literarnu SF« ili »li-fljem«, po svoj prilici će pobedlti bez borbe, kroz članke kao što je Svonvikov. Jer, najjače oružje koje kritičar može upotrebiti protiv svojih književnih neprijatelja jeste ćutanje — a rivali lifijevske ideološke grupe upadljivi su upravo po tome što ih Svonvik u svom članku uopšte ne pominje.

Zapazićete da se on vrlo pažljivo uzdržao od opredeljivanja za jednu ili za drugu stranu u navodnom sukobu između kiberpankera i »humanista« — a šta bi drugo i mogao, kad on lično, kao i toliki drugi, spada u oba ta tabora istovremeno. Nije ni važno šta Svonvik kaže o piscima koje pominje u svom članku, važno je samo da ih pominje. Koliko god se oni svađali između sebe, ipak svi smatraju da su dela svih njih vredna diskutovanja. Oni se nadaju da će dominirati terminologijom kritičke diskusije, i da će na taj način odrediti kanon »ugledne« SF književnosti, upravo onako, kako su pripadnici akademskih krugova odredili kanon »ugledne« savremene literature. Taj kanon je gušio glavnotokovsku literaturu; postoji opasnost da ćemo i mi ostali jednog dana očajnički pokušavati da uhvatimo vazduh, jer će lifijevci, prigrabivši svu pažnju kritike, ignorisati ogromnu većinu naučne fantastike koja sada nastaje, i koju pišu i mladi i stari pisci, i posvećivati pažnju isključivo jedni drugima.

Nije to nikakva zavera. Nemamo razloga da sumnjamo da oni stvarno veruju da je ono što ignorišu zaslužilo ignoraciju, i da je ono čemu posvećuju pažnju zaslužilo upravo toliku pažnju.

Ali, bez obzira da li su iskreni ili nisu, oni nisu u pravu.

Ignorišu ogromnu većinu najbolje naučne fantastike koja danas nastaje, samo zato što u njoj nema indikacija jake želje da se zadovolje glavnotokovski literarno-paradigmatski zahtevi, a na drugoj strani ozbiljno razmatraju izvesna prilično osrednja dela, samo zato što su nastala radom pripadnika njihove ideološke grupe. Za njih, neuspela priča pisca koji se trudi da bude »literaran« zaslužuje da se o njoj diskutuje; brilljantno uspešnu priču autora koji odbija da se vidno pokloni prema lifijevštini oni ignorišu. Kako drukčije objasniti činjenicu da su oni prigrlili Valdropa (Waldrop) a prezreli Sačaritkula (Sucharitkul)? Da se dive Rukeru (Rucker) a ignorišu Resnika (Resnick)? Da trube o Gibsonovom »trijumfu« 1984. ali, baš zgodno, zaboravljaju još spektakularniji trijumf Dejvida Brina (David Brin) postignut tako malo vremena pre Gibsonovog uspeha?

Nemojte shvatiti pogrešno — i ja se veoma mnogo divim, i uživam u radovima Voldropa, Rukera i Sterlinga, što sam na drugim mestima rekao, i to mnogo puta i detaljno. Ali proporcija uspešnih prema neuspešnim pričama u njihovom stvaralaštvu nije primetno bolja nego kod

Sačaritkula, Resnika i Brina. Momenti briljantnosti, momenti blamaže — koji pisac nije imao oba? Ali Voldrop, Ruker, i Sterling su lifijevci, dok Sačaritkul, Resnik i Brin to nisu. Ideološka distinkcija je jasna, u samim delima i u stavovima lifijevske kritičarske zajednice.

Od svih dogmi u lifijevskoj ideologiji možda je najopasnija ona po kojoj oni, lifijevci, imaju monopol na razmišljanje o umetničkoj vrednosti u književnosti. Među njima ima vrlo malo onih koji su spremni da poveruju u nešto za šta ja znam da je istina: naime, da su Sačaritkul, Resnik i Brin duboko zainteresovani upravo za ona ista artistička pitanja kojima se i lifijevci toliko bave. »Mi se razlikujemo od svih drugih zato što je nama stalo do literarnih vrednosti«, stoji u lifijevskim spisima, ali istina je da se oni razlikuju od svih drugih zato što su prihvatili određeni skup literarnih motiva, simbola, manerizama i amajlija, većinom pozajmljenih od akademije. To ponekad podseti čoveka na pentagonske birokrate koji, kad god im zapreti kresanje vojnog budžeta, optuže kresaoce budžeta da im nije stalo do jake odbrane nacije — iako, uistinu, kresaoci možda još više žele jaku odbranu, ali znaju bolji način da se to postigne. Nema sumnje, lifijevcima je stalo do literarnog kvaliteta njihovih dela, ali još nisam sreo pisca kome nije do toga stalo.

Daleko od nekog buntovništva, lifijevski pisci su uglavnom vrlo konzervativni u pogledu svojih literarnih vrednosti — i to kiberpankeri i »humanisti« podjednako. Među njima jedva da ima ikog ko bi se usprotivio generalno prihvaćenom kanonu uglednog glavnotokovskog pisanja. Kad Svonvik priziva imena Foknera (Faulkner) i Nabokova kao »odrasle lige« kojoj samo najsmeliji SF pisci mogu pokušati da se pridruže, on odaje svoje lifijevsko pripadništvo. Ali postoji mnogo nas koji, pozdravljajući dostignuća Foknera i Nabokova, čvrsto nameravamo da napišemo nešto bolje — ali na taj način što ćemo pokušavati nešto drugačije.

Ko je revolucionar: da li onaj pisac koji želi da pretvori naučnu fantastiku u nešto »isto tako dobro kao« što su neuspešni eksperimenti i dekadentne repeticije stogodišnjeg gušećeg glavnog toka, putem imitiranja svega toga — ili pisac koji uči od svih, zadržava ono što voli, a ostali prtljag baca u more?

Lifijevski pisci su istinska ideološka grupa. Mi koji toj grupi ne pripadamo, međutim, nismo grupa. Ne može nam se prilepiti jedna etiketa. Mi smo, prosto, »svi ostali«.

Koliko godina imaju mladi?

Svonvikove generacijske granice su pobrkane baš kao i ideološke. Na primer, apsurdno je proglašavati Brusa Sterlinga pripadnikom »nove« generacije, a Elizabetu Lin (Elizabeth Lynn) pripadnicom »stare« generacije. I Linova i Sterling su bili kandidovani za nagradu »Džon V. Kembel« za najboljeg novog pisca 1987. godine. Džejms Patrik Keli, jedan iz Svonvikove »nove« generacije, objavio je svoju prvu priču približno u isto vreme kad i Džon Varli. Kakva je to »generacija« koja je od prethodne odvojena samo papirno tankim rastojanjem od nekoliko meseci?

Ispravne generacijske granice moguće je povući tek mnogo godina kasnije — ako ih je uopšte moguće povući. Mudro je imati na umu da su Kejt Vilhelm (Kate Wilhelm), Dejmon Najt, Džin Vulf (Gene Wolfe) i Džordž Martin, da imenujemo samo nekolicinu (rođeni 1928, 1922, 1931. i 1948, prim. prev.) tih »starih pisaca« — svi objavili neka od svojih najboljih dela upravo u osamdesetim godinama, a neki od pisaca koje Svonvik pominje nesumnjivo će dati svoja najbolja dela tek u budućim decenijama. Pisce obično svrstavaju u onu generaciju sa kojom su dali svoja najbolja dela ili izvršili najjači uticaj. Vilhelmova, Najt, Vulf, Varli i Martin skoro sigurno će biti pamćeni kao pisci koji su se izuzetno istakli u osamdesetim — rame uz rame sa Gibsonom i Lucijusom Šepardom (Lucius Shepard). A neki od onih koje je Svonvik nabrojao kao glavne pisce osamdesetih biće, sigurno, zapamćeni kao pisci devedesetih, ili pisci sa početka XXI veka (ako uopšte budu zapamćeni).

Na kraju krajeva, mi smo svi tako mladi, a većina nas živi tako dugo. Da li je Frederik Pol (Pohl) futurijanac? Ili pisac sedamdesetih, kada je sa Čovekom plus i Kapijom postao jedini pisac koji je ikad dobio Nebule za roman dve godine uzastopce? Ili je Pol, ipak, pisac osamdesetih, s obzirom da se može tvrditi da sad piše bolje nego ikad?

Svonvik greši ako i za tren veruje da su svi oni pisci čiji rad je prvi put primećen pre 1980. godine pisci prošlosti. Niko nije »pisac prošlosti« dok ne umre. Pisac koji

je danas živ i danas radi je pisac današnje generacije. Do krajnosti je prepotentno oglašavati da je neki živ čovek književno mrtav. Kad taj potom u svojoj sedamdesetoj godini života objavi svoj magnum opus, ti ćeš ispasti budala što si mu preuranjeno napisao literarnu posmrtnicu.

Šta uneti, šta izostaviti

Da li je ovo etiketiranje »grupa« i »generacija« važno? Mislim da je veoma važno. Jer kad se članak kao što je Svonvikov pojavi u magazinu koji je na SF polju tako važan kao što je Asimovs, onda takav članak ima veliki autoritet. Ljudi koje je on nazvao kiberpankerima i »humanistima« mogu biti zadovoljni ili nezadovoljni onim što je on o njima kazao, ali sa stanovišta njihove karijere, taj članak im može biti samo koristan. Ali neizmerno je štetan većini najboljih mladih SF pisaca današnjice. Lako se može desiti da takvi, čitajući Svonvikov članak i primećujući da njihova imena i dela nisu smatrana vrednim pomena, postave sebi pitanje nisu li nekako manje značajni od pisaca koje Svonvik pominje.

Svonvikova »Lista pisaca vrednih diskutovanja« izgledaće, bar nekima, kao »Knjiga života«, s tim da oni koji u njoj nisu pomenuti moraju biti, literarno, ili mrtvi ili još nerođeni.

A to prosto nije tako, narode. Pisci koje Svonvik pominje su, sem nekoliko izuzetaka, veoma talentovani i dali su neka brilijantna dela. Dali su takode i mnogo dela malog značaja, i izvestan broj koještarija takođe. Koliki deo njihovog stvaralaštva je brilijantan? A koliko su stvarno odličnih romana (ne samo »interesantnih« ili »obećavajućih«) oni proizveli? Oprobajmo ovu listu, za koju verujem da je kompletna:

Odlični romani novih lifijevaca:

Vilijem Gibson, **Neuromanser** (Neuromancer)

Ruddi Ruker, **Tajna života** (The Secret of Life)

Hauard Voldrop, **Te kosti** (Them Bones)

Kim Stenll Robinson, **Ajshendž** (Icehenge] i **Divlja obala** (The Wild Shore)

Džejms Patrik Keli i Džon Kesel, **Plaža slobode** (Freedom Beach).

Možete se ne slagati sa mojim izborom, možete tu nešto dodati ili oduzeti, ali ako znate te knjige, biće vam jasno na kakvom nivou kompetentnosti insistiram. Osim originalnosti, svežine ili hrabrosti, neophodan je i književnički zanat. Struktura koja funkcioniše. Klimaks i zaključak, jasnoća i koherencija. Moguće je biti originalan, svež i hrabar, a ipak napisati lošu knjigu; ove njihove knjige su, međutim, odlične po svakom merilu. To su, takode (sa izuzetkom Rukerovog) prvi ili drugi romani ikada napisani od strane tih autora.

Uporedimo ih sada sa nekima od istaknutih romana drugih pisaca koji nesumnjivo spadaju u istu »generaciju« (kako Svonvik koristi taj termin; naime, pojavili su se u osamdesetim godinama) ali ne i u istu grupu. Većini njih ovo su takode prvi ili drugi romani u karijeri.

Odlični romani drugih novih pisaca:

Majki Kjub Mak Dauel (Michael Kube-McDowell), **Poduhvat i enigma** (Emprise and Enigma)

Li Kenedl (Leigh Kennedy), **Dnevnik Amerikanca Nikolasa** (The Journal of Nicholas the American)

Stiven R. Bojet (Steven R. Boyett), **Arhitekta sna** (The Architect of Sleep) i **Geografija snova** (The Geography of Dreams)

Majk Flesnik, **Santjago** (Santiago)

Džon E. Stit (Stith), **Memorijski blank** (Memory Blank)

Stiven Brast (Stephen Brust), **Palata Broukdaun** (Brokedown Palace)

Šila Finč (Sheila Finch), **Trijada** (Triad)

Džon Medoks Roberts (John Maddox Roberts), **Kralj šume** (King of the Wood)

Megan Lindholm, **Čarobnjak golubova** (The Wizard of the Pigeons)

Tim Pauers (Powers), **Anubisova kapija** (The Anubis Gate) i **Večera u Devijantovoj palati** (Dinner at Deviant's Palace).

Svaka od ovih knjiga je bar jednaka većini onih koje sam pomenuo na lifijevskoj listi — jednaka po originalnosti, svežini i, iznad svega, zanatskom majstorstvu. Knjige na ovoj drugoj listi imaju, većinom, izraženije one atribute koje najviše cenim: prodornu jasnoću, odgovornu moralnu viziju, uverljiva društva, a i neprekidnu, neodoljivu napetost koja ih čini ne samo dostojnim divljenja, nego i postojano zabavnim.

Sa izuzetkom romana Pauersa i Lindholmove, ove knjige su, usuđujem se reći, nepoznate većini pripadnika lifi grupe. Svonvik samo kratko pominje Pauersa i klima glavom u pravcu »značajnih pisaca

koje sam morao izostaviti« — ali možete biti sigurni da je one, koje je smatrao stvarno značajnim, bez greške uključio; u Svonvikovom članku nikakvog drugog nagoveštaja nema da uopšte zna za ove pisce, niti da čak i pomišlja da je potrebno da ih potraži da bi mogao opisati probojnu oštricu naučne fantastike! Drugim rečima, ni nagoveštaja nema da bi ne-lifijevci ikako mogli biti podjednako značajni, podjednako vitalni za shvatanje te najnovije generacije SF pisaca, kao oni koje Svonvik pominje.

Verujem da ta dva spiska, zajedno, daju neku predstavu o onome što se dešava među najboljim SF i F piscima koji su se pojavili u osamdesetim.

Kratkovidost

Zašto Svonvik nije pomenuo te ne-lifijevce? Očigledno, zato što ne spadaju u grupu o kojoj je govorio. Kao i naš pretpostavljeni venecijanski istoričar, Svonvik je nesvestan njihovog postojanja. Bilo je to izostavljanje bez zlobe. Ali, izostavljanje ipak obezvređuje njegov izveštaj. Da je Svonvik zaista dao prikaz najboljih novih pisaca osamdesetih godina, ti pisci ne bi mogli biti izostavljeni. Činjenica da jesu izostavljeni dokazuje uskoću njegovog gledanja.

Ne govorim samo o gledanju Svonvika lično. Skoro cela lifijevska zajednica ignoriše većinu tih knjiga. Kad pomišljaju na »drugo« pisanje, na ono o kome se ne trude da razgovaraju, oni uglavnom to nazivaju »popularnom naučnom fantastikom«. Imena koja oni sa prezirom odbacuju glase Brin, Niven, Can (Zahn), Hogan; Palmerov Izlazak (Emergence) za njih je oličenje propelerkapastog pisanja. Oni najčešće podrazumevaju da je svako pisanje koje nije vidno lifijevština automatski »novo kako Niven piše« i da prema tome nije vredno čitanja.

Dodao bih da su ti pisci »popularne SF« često bolji nego što to lifijevci misle — lifijevci uglavnom i ne razumeju šta to i pisci i publika toliko cene u »popularnoj SF«. Što je baš fino — jer i pisci »populisti« podjednako preziru lifijevce. To je stara rasprava, datira iz šezdesetih.

Da, tačno tako, iz šezdesetih godina. Tad se poslednji put moglo kazati, sa nekom merom istinitosti, da je sva naučna fantastika bila podeljena na pisce Novog i pisce Starog talasa — a to su ekvivalenti današnje podele na populiste i lifijevce. Ipak većina lifijevaca tako sagledava naše polje danas, i pritom beznadežno greši.

Ko je stvarno nov?

»Humanisti« su nesumnjivo u literarnoj tradiciji Novog talasa Legvinove, Najta i Dilejnija. Kiberpankerska frakcija lifijevaca pretenduje na to da bude podjednako inovativna i buntovna (a svakako jeste podjednako bučna) kao što su bili Harlan Elison i Norman Spinrad, ali činjenica ostaje da se kiberpankerska pobuna sastoji isključivo od dogmi iz šezdesetih godina. Kiberpankeri nisu ništa više revolucionarni nego sovjetska nomenklatura. Uzalud tragam za ma kakvom kiberpankerskom filozofijom koja bi bila iole novija od tih umornih starih tehnofobičnih cičanja i od opšteg raspoloženja dosade, cinizma i omfaloskeptičnog angsta. Kad bi kiberpankeri bili stvarno razbešnjujući, onda bi stari novotalasovci poput Spinrada već jurišali na njihove zidine. Umesto toga, Spinrad predvodi kliku hvalitelja kiberpanka. To bi, svakako, moralo značiti poljubac smrti za ma kakve tvrdnje kiberpankera da poseduju zastavu revolucije.

Lifijevci su staromodni i zastareli isto koliko i »populisti«; i jedni i drugi drže se SF tradicija koje su decenijama stare. Nema u tome ničeg lošeg — izmišljanje nečeg novog ne mora biti vrlina. Još se mnogo finih priča može ispričati u okvirima tih dvaju starih tradicija. Problem se sastoji u tome što Svonvik i još neki lifijevci tvrde da, kao grupa, čine nešto novo — a to nije istina.

Hoćete li da vidite prave inovacije? Eno romana **Uvek se vraćajući kući** (Always Coming Home) Ursule Legvin — to je bio projekat istinski smeo i nov i po formi i po upotrebljenom medijumu. (Knjiga plus audio kaseta, prim. prev.) Ili čitajte **Novi svet** Frederika Tarnera (Frederick Turner, The New World) — koji se lifijevac ikad usudio da pokuša pisanje istinske, duge epske SF poeme? Što se toga tiče, koji je to lifijevac ikad skupio dovoljno hrabrosti da posegne ka stvarnoj veličanstvenosti, kao Brajan Oldis **Helikonijom** (Brian Aldiss, Helliconia) ili Džin Vulf **Knjigom novog sunca** (Book of the New Sun)? U poređenju sa tim inovacijama i postignućima (sve iz osamdesetih, imajte to u vidu) — lifijevci se bliže beznačajnosti. Kako, zaboga, iko može smatrati da oni iscrtavaju »pravce i ciljeve« naučne fantastike? Ovom zonom stupaju i giganti

i proroci u odnosu na koje smo svi mi, ostali, kao deca koja još ne znaju koliko će visoko porasti i koliko će duboko snevati.

Čak i ako zapnete da izbacite svakog ko se pojavio pre 1982. godine, teritorija ne ostaje u vlasti lifijevaca. Ne-lifijevci čije sam odlične knjige nabrojao (i to samo romane — a bilo je i mnogih koji su objavljivali samo kraća dela) ne pripadaju ni Novom talasu ni »populističkom« taboru. Neki, na primer Tim Pauers, svesno pokušavaju da kreiraju literaturu sa elementima »literarne« tehnike, ali izbegavaju, pri tom, one elemente koji bi štetili jasnoći, tenziji i identifikaciji; drugi jednostavno pišu ono što im odgovara. Kakve god bile njihove namere, oni svi postižu, čini se, uspešnu sintezu tih dvaju tradicija. Možda se vama neće sve njihove knjige svideti koliko meni — bilo bi i čudno da se to desi. Ali bez tih knjiga ne možete razumeti »novu generaciju«.

Rezimiranje dosadašnjih razmatranja

Ne postoji grupa »humanista« — to je kritičarska izmišljotina.

Lifijevci, kao grupa, ne čine ništa osobito novo.

Neki od lifijevaca spadaju među najbolje nove pisce, ali ima i drugih novih pisaca koji su isto tako dobri, a neki su i bolji. Većina lifijevaca spada medu onu većinu koja je talentovana ali još nije ostvarila prava dostignuća.

A što se tiče Nebula za 1984, od kojih Svonvik pravi veliku temu, i što se tiče stava većine drugih pisaca, može se reći: većina članova SFWA (The Science Fiction Writers of America — privatno udruženje SF pisaca objavljivanih u SAD, koje dodeljuje Nebulu, prim. prev.) bila je nesumnjivo iznenađena koliko i ja kad je pročitala, u Svonvikovom članku, da je dodeljivanje Nebule 1984. bilo bitka između samo dva rivala, **Neuromansera** i **Divlje obale**.

Pošto je moj favorit među flnalistima te godine bio roman **Te kosti**, utoliko sam skloniji da se prisetim da je na listi za glasanje bilo šest romana, a ne dva.

Takođe je dobro prisetiti se da **Neuromanser** nije pobedio sa »postiđujućom lakoćom«. To je uvreda, ničim opravdana, svim ostalim finalistima u tom glasanju. Koliko je meni poznato, nikad nijedan roman nije dobio Nebulu kao prvi izbor većine članova SFWA. Uvek je bilo više onih koji su glasali za neki drugi od tih romana, a ne baš za taj koji je na kraju pobedio. Nemam razloga da verujem da je u tome godina 1984. bila neki izuzetak, a nema ni Svonvik.

Sem toga, ko god misli da su Nebule bitke dvaju tabora pisaca, živi u svetu snova; većina glasača za Nebulu nije imala ni pojma da postoje neki tamo kiberpankeri ili »humanisti«, a oni koji su to znali, u najvećem broju nisu marili. Oni su jednostavno glasali za knjige koje su im se dopadale. To i jeste smisao te nagrade. Nebula je priznanje za vrednost, a ne ratni plen.

Zbog čega je to štetno?

Lifijevci imaju svoje manifeste i svoje slavljenike, svoje časopise, parole, ikone, i bojne krike. Oni su grupa mala, intenzivna, glasna, talentovana. Uz pomoć reklamiranja kakvo su, na primer, dobili u Svonvikovom članku, oni čak mogu uspeti da postanu grupa »u modi«. Ali njihov dnevni red nije dnevni red cele naučne fantastike. Oni samo otkrivaju pitanja; sigurno je da odgovore nemaju.

Svonvikov članak je mogao biti odličan uvod za upoznavanje te svadljive familije dobrih mladih pisaca. To ne bi bilo štetno, jer ti pisci su maltene onoliko dobri koliko to Svonvik tvrdi, a neki su i bolji. Svonviku skromnost nije dopustila da samome sebi iskaže zasluženo priznanje, ali činjenica je da je on jedan od najboljih medu njima. Njihovi radovi su često uzbudljivi; čak i kad su neuspešni, to su skoro uvek dela vredna da se pročitaju.

A ipak, ako biste pročitali svaku reč koju je napisao svaki pojedini od njih, pročitali biste, time, ne samo neke od najboljih SF tekstova koji se danas štampaju, nego i neke od najgorih.

A ako biste čitali samo njihova dela i ništa drugo, svakako biste propustili glavninu najbolje i najvažnije naučne fantastike osamdesetih.

Tvrdeći da je dao celovit prikaz najboljeg »novog« stvaralaštva osamdesetih, Svonvik je svoj članak pretvorio u reklamerstvo. Iako njegove namere, svakako, nisu bile takve, završilo se time da Svonvik hvali svoje prijatelje na uštrb drugih novih pisaca čija dela zaslužuju podjednaku pažnju. Neke od tih sam već pomenuo. Postoje i mnogi drugi — Karen Džoj Fauler (Karen Joy Fowler), Lilian Stjuart Karl (Lillian Stewart Carl), Rebeka Braun (Rebecca Brown), M. Koulman Iston (M. Coleman Easton), Edvard A.

Bajers (Edward A. Byers), Endru Vajner (Andrew Weiner), Vejn Vajtman (Wayne Waghtman), Bob Bakli (Buckley), Dejvid Cindel (David Zindell), Dejv Smeds (Dave Smeds), Džim Ejkin (Jim Aikin), Bred Striklend (Brad Strickland), Hari Tartldouv (Harry Turtledove); kad bih pisao takav pregled, umesto što ga pobijam, svakako bih ta imena uključio u spisak najboljih novih pisaca.

Svonvikov članak svakako neće smetati karijerama onih pisaca koje on jeste pomenuo, ali bi se lako moglo desiti da ipak nanese štetu ličnosti, jer bi neki od pisaca koje on pominje mogli poverovati da su stvarno toliko važni u naučnoj fantastici koliko Svonvik to tvrdi. Što dalje zabrazde u tom pravcu, to će teže biti pogođeni kad im, jednog dana, bude nametnuta realnija perspektiva.

Uzleti i padovi

Postoji samo jedan jedini pravi kiberpanker, a to je Vilijem Gibson. On je napisao seriju energičnih, zasenjujućih priča smeštenih u visokotehnološku budućnost gde su kompjuteri direktno uključeni u ljudski mozak. To je plauzibilna, ubedljiva vizija, moćan milje. Ali to nije literarni pokret.

Ima mnogo pisaca koji se dive Gibsonovom stvaralaštvu. Jedna manja grupa prihvatila je i njegove vrednosti. Jedna još manja grupa ponekad imitira njegov stil ili postavlja priče u njegov milje.

Ali Gibsonova kiberbudućnost nije ubedljivija, a nešto je manje verovatna, nego, na primer, milje centralnoameričkih priča Lucijusa Šeparda. I Šepard je izazvao divljenje, čak i izazvao pojavu nekolicine imitatora — koji su dali priče takođe o ratovima u džunglama dvaju Amerika, sa visoko-tehnološkim naoružanjem, bespomoćnim građanima i ošamućenim, ufiksanim vojnicima.

Baš kao što je Gibsonova »budućnost« zapravo samo ukrašena varijanta narkokulture šezdesetih, tako je i Šepardova »budućnost« ogromnim delom zasnovana na uspomenama o vijetnamskom ratu. To je savršeno prirodno. Kad su SF pisci pedesetih pisali priče o »budućem« ratovanju protiv Rusije, pisali su u stvari o drugom svetskom ratu u kome se pravedni saveznici bore na život i smrt sa nekom zaprepašćujuće zlom imperijom. Naše priče o bliskoj budućnosti skoro uvek najbolje odslikavaju našu nedavnu prošlost.

Šepardov rad je odličan i važan; čak je, usuđujem se reći, bolji i važniji nego Gibsonov, pri čemu ne želim ni u koliko da umanjujem Gibsonove nesumnjive uspehe. Pa ipak, ni jedan ni drugi od te dvojice nisu književne revolucije, sem u onoj meri u kojoj svaki pisac sa jasnom i potpuno razvijenom vizijom predstavlja revoluciju.

Brzo će, na žalost, doći doba kad će imitatori Gibsona potopiti naučnu fantastiku tolikom količinom kvazigibsonovskih priča da će se dobiti utisak da su priče Gibsona samog klišetirane i epigonske. Ako se Gibson ne prebaci, i to uskoro, na nešto što ne zvuči kao nova količina istog, otkriće da je sva ta pričancija o »pokretu« bila barski gas. Publika će tražiti neku drugu inovaciju. Blazirani od silnog kiberpankerstva, ljudi će okrenuti leđa prvom i najboljem kiberpankeru.

Zapravo, ako će nam nedavna literarna istorija biti učiteljica, uvidećemo da će se to dogoditi bez obzira da li će Gibson preći na nešto novo ili ne.

Čini se da se karijere mnogih »vrućih novih pisaca« kreću sličnom trajektorijom. Dok su novi, njihovo pisanje je takvo iznenađenje da privuku mnogo pažnje. Ljudi rado pričaju svojim prijateljima o njima (»Jesi li video šta ovaj novi radi?«), a moć, vizija i glas novog pisca su oštri kao munja, silni kao grom.

Ali posle nekog vremena inovacija izbledi. Dok su bili novi, bilo je lako prevideti mane u njihovim delima. A sad, međutim, pukotine izgledaju kao provalije; ono što je solidno, mi jedva i primećujemo; imamo oči samo za mesta koja se mrve i otpadaju.

Da promenimo metafore; umesto da uskaču na tvoja paradna kola ili se pridružuju tvojoj paradi, ljudi počinju da ti dobacuju pogrde.

Od kritike do podsmeha, od podsmeha do surovosti; dugi noževi se izvlače iz korica, a u literarnim zadnjim uličicama čekaju zasede spremne da te saseku.

A ipak, i mučki napadi kritičara su bolji od onoga što dođe posle; od tišine.

Bio sam na jednoj konvenciji u Denveru u onim blaženim danima kad sam još uvek bio »vrući novi pisac«. Džordž Martin i ja smo popričali nekoliko trenutaka. Do tog trenutka već sam bio dospeo na drugo mesto u par kategorija, i tužno sam razmišljao da te nagrade Hugo možda nikada neću dobiti. »Ama, gubljenje nije tako strašno«, rekao je

Džordž. »Sačekaj samo dok dođe dan kada, po prvi put, ne budeš uopšte ni nominovan«.

Taj dan je došao, setio sam se njegovih reči, i bio je u pravu. Bolelo je. Pisao sam, tada, mnogo bolje nego u danima kad sam redovno dospevao na listu nominacija. Moji romani **Vordingova hronika** (Worthing Chronicle) i **Hartova nada** (Hart's Hope) bili su, bar po mom utisku, ambiciozni, i svakako bolji nego što je ijedan moj nominovani roman ikada bio. A ipak, koliko je meni bilo vidljivo, na celom svetu ama baš niko ih nije pročitao.

Uistinu, praktično niko i nije. Nisam više bio vruć. Tri meseca posle izlaska moje najnovije knjige, ljudi su me pitali šta se sa mnom dogodilo, zašto već godinama nisam ništa objavio. Bilo je to kao da sam pisao reči po vodi. A onda, posle izvesnog vremena, ljudi su opet počeli da primećuju. I ja sam pokušao da vidim u čemu se to moje pisanje izmenilo. Mislim da ipak stvar nije u toj vrsti promene. Ne radi se pojedincu, nego o načinu ponašanja ljudske zajednice.

Činjenica je da se isti ciklus ponovio, na manje-više isti način, kod mnogih drugih »vrućih mladih pisaca«. Desilo se to, u nekoj meri, Džordžu R. R. Martinu, Karolini Dž. Čeri, Bariju Longjearu (Carolyn J. Cherry, Barry Longyear), Somtou Sačaritkulu. Ako hoćete da to dokazujem, Svonvikov članak je najbolji dokaz. Za svakog od tih pisaca sticao se utisak, svojevremeno, da je najbolja stvar od pronalaska usoljene govedine. A Svonvik kao da je skoro sasvim zaboravio da su postojali.

Isto će se desiti i Vilijemu Gibsonu i Lucijusu Šepardu. Dugi noževi već izmahuju ka njima, ali brzo će doći čas da čak i zloba izbledi i nestane. »Šta, još neki Gibsonov roman«, mrmljaće oni tada. »Ma ne može to da bude dobro koliko Neuromanser«. Pitaće: »A šta se desilo sa onim Lucijusom Šepardom?«, iako će on pisati podjednako dobro, i objavljivati napisano. Nekog drugog će označiti nazivom »probojna oštrica naučne fantastike«.

To nikakve veze neće imati sa njihovim talentom ili njihovom veštinom. Obojica postaju sve bolji. Jedini njihov problem je u tome što ne postaju noviji.

Srećom, ova faza ne traje dugo. Ako možeš da izdržiš i da nastaviš sa pisanjem, pokušavajući nove stvari i učeći nove veštine, publika će se vratiti, bićeš opet primećen. Ne sa onim belo užarenim uzbuđenjem koje su osećali kad si bio novi pisac, ali zato, možda, sa daleko dubljim i trajnim razumevanjem koje nastaje između zrelog pripovedača i njegove prirodne publike. Kad te budu želeli radi tvojih priča, ne radi tvoje novoće, onda to iz flerta prerasta u brak; trajaće. Možda će biti uspona i padova, ali više nikada nećeš vikati u vakuumu.

Reke literature

Jedan tip pisca rano otkrije svoj glas i viziju i od toga više nikad ne odstupi, bez obzira šta ostatak sveta radi ili ne radi. Pri tom pomišljam na imena kao što su Kurt Vonegat (Vonnegut), R. A. Laferti (Lafferty), Filip K. Dik (Philip K. Dick), Isak Asimov (Isaac Asimov) i Dejvid Banč (David Bunch).

Desilo se da je Vonegatov čudački glas privukao naklonosti široke publike, baš kao i Bredberijev (Bradbury) rapsodijski pripovedački stil i Asimovljeva čista ali neodoljiva proza; njihov uzani fokus i idiosinkratični pristup nisu im onemogućili uspeh kod širokog čitališta.

Dikov stil i vizija našli su, među najtalentovanijim mladim piscima, nekoliko sledbenika; prema tome, iako Dik za života nije imao veliku publiku, njegova slava i uticaj će se osećati još godinama. Laferti i Banč ostaju ukusi manjine — iako mi koji uživamo u njihovim delima nalazimo ogromne dobitke u tome.

Nijedan od tih pisaca nije pokazao ni najmanji znak odstupanja sa kursa kojim su krenuli tokom prve tri nanosekunde njihovih književnih velikih praskova.

Među današnjim mladim piscima, Feliks Gotšolk (Felix Gotschalk), Džejms Blejlok (James Blaylock) i Vilijem Gibson polaze, čini se, istom stazom. Svaki piše priče koje se od prvog momenta mogu prepoznati kao upravo njegove, tako da ćete verovatno voleti sve njegove priče, ako vam se dopala jedna, a ako vam je jedna bila odvratna, verovatno će i sve ostale to biti.

Ti pisci su kao reke u kanjonima. Režu duboko; iz kamena izrezuju lepotu; večno teku istim kanalom.

Drugu krajnost čini pisac koji je kao reka u ravnici. Možda će neko vreme teći dobro znanim kanalom, ali kad nastupi vreme poplave, ne znaš ni približno gde će se tok na kraju zaustaviti. Literarnu mapu neprestano revidiraš, jer taj nikad

ne ostaje dugo na istoj putanji.

Pomislite na Vilijema Goldmana (William Goldman), koji je išao od književnih romana do trilera, od komedije do fantazije i naučne fantastike. Dobija se utisak da on hoće svakim novim romanom da osvoji po jedan novi žanr, i da dobro znane ikone tog žanra izvije u neobične oblike.

Ili pomislite na Džona Herseja (John Hersey) koji je napisao neka od najfinijih SF dela našeg vremena — **Beli lotos** (The White Lotus), **Kupac dece** (The Child Buyer), i **Moja peticija za više prostora** (My Petition for More Space) — a u isto vreme pisao i žurnalističke romane kao što su **Hirošima** i **Zid** (The Wall).

Iako ih većina ljudi ne sagledava kao SF pisce, Hersej i Goldman su dosegli kvalitet najboljih pisaca u našem polju — i u svakom drugom polju gde su se oprobali. Njih ne sputava nijedan kanal, oni se lako prelivaju preko zastrašujućih nasipa koje izdavači podižu između komercijalnih žanrova. Njih je nemoguće zatvoriti. Skoro nikad ne pišu na isti način dvaput.

Tim načinom je Lucijus Šepard krenuo od starta. Njegove centralnoameričke priče vode ka jednom izvrsnom i agonijskom romanu, ali on će tada biti gotov sa tim; a tokom čitavog ovog vremena pisao je i druge vrste priča, te će to i nastaviti.

Brus Sterling, koji je tobož kiberpanker, igra kao oni košarkaši čiji su laktovi svuda: prinuđuje ostale u žanru da se odmaknu i tako stvara sebi prostor za šut na koš. Za autora ili koautora »Večere u Audogastu«, »Zelenih dana u Bruneiju«, »Osvajanja kosmosa na juriš« i romana **Šizmatriks** (Schismatrix) nije lako reći šta će taj pisac, inače ne uvek uspešan, učiniti sledeće.

Nijedna od te dve tendencije nije apsolutna, niti od druge bolja. Meri Reno (Mary Renault) nije manje brilijantna kao spisateljica istorijskih romana zbog toga što su sve njene priče smeštene u antičku Grčku, niti je Džejms Klavel (James Clavell) lošiji zbog toga što se orijentisao na Daleki istok. Spenser Roberta Parkera i Fleč Gregorija Mak Donalda (Gregory McDonald) ne pokazuju siromaštvo imaginacije, baš kao što se ni Melvil nije morao stideti svog pisanja o moru. Kroz uzani, duboki kanjon može teći i velika reka.

Pa ipak, ne mogu izbeći da osetim više uzbuđenja kad razmislim o budućnosti Karen Fauler, Džima Kelija, Lucijusa Šeparda, Šeri Teper (Sheri Tepper), Majka Resnika, Stivena Bojeta, Rebeke Braun, Džona Stita, Brusa Sterlinga. Možda mi se ne sviđa baš sve što oni rade; neće im svi pokušaji uspevati; ali oni nikad neće biti repetitivni niti dosadni, a dok budu rasli, ispitivaće sve granice pripovedaštva i naučiće me stvarima za koje nisam znao ni da su moguće. Oni će se razići po celom pejzažu, dok će stari kanali etiketirani kao »kiberpank« i »lifi« jednog dana biti suvi.

Ima li ičeg novog pod suncem?

Možda.

Dva romana iz 1986. godine, i to fantazija o alternativnom univerzumu **Kralj šume** Džona Medoksa Robertsa i vestern / krimić / misterija / svemirska opera **Santjago** Majka Resnika, imaju prave epske heroje, što je u oba slučaja dalo zapanjujuće rezultate. (Ne govorim o literarnoj formi, nego o tome kakav je protagonist.) To je drevna tradicija, koja seže unazad do Hektora, Ahila, Gilgameša, ali kad se primeni na SF, daje osećanje snage i inovacije.

Dugo smo imali romantične heroje (lutajućeg viteza sa zadatkom, ili kauboja, ili svemirskog trgovca) koji slučajno uleću u avanture a onda pobeđuju svojim superiornim kvalitetima ili čistom srećom, slučajnošću.

Novi talas nam je dao nevaljalca, kome ni do čega nije stalo, i običnog čoveka koji je večito nešto zbunjen kad se slava sjuri na njega. (Za pedante kao što sam ja, napomenuću da to odgovara »ironijskom« i »nisko-mimetskom« modusu kod Nortropa Fraja.) (Northerop Frye, američki kritičar i teoretičar književnosti, prim. prev.)

Epski heroj je nešto daleko više. On je odabran, obeležen iako nije tražio taj zadatak, ali onda on voljno prihvata da odigra zadatu ulogu — nema onog cviljenja koje je umanjilo žanrovske heroje od Pola Atreida i Tomasa Kavenanta do Brinovog Poštara. Epski junak ima mana, može podbaciti, ali dosuđenu ulogu prihvata i ispunjava najbolje što može.

Epski heroj nije bezumno nasilan, nije Rambo. Uviđa šta je ostvarljivo, pa zato ne pokušava ništa više od ostvarljivog; u štetne i rizične postupke se upušta samo onoliko koliko je neizbežno.

Epski heroj ne počinje kao kralj, nego

kao kraljev odabrani borac, »kampion«; ipak, ipak, on preuzima odgovornost za sve ljude koji su mu povereni. Za razliku od heroja-nevaljalca i heroja-kiber-pankera, epski heroj zna da za neke stvari vredi i umreti, a za neke živeti, za razliku od heroja-običnjaka kakvog prikazuju »humanisti«, on takođe zna da radi nekih stvari vredi i ubiti. Drugim rečima, on nije ni cinik ni idealist. On vidi šta je poželjno i izvodljivo i trudi se svim silama da to postigne. Često pati, ponekad podbaci, čak i zaplače — ali ne cvili.

Iznad svega, on je oštro svestan časti i dobrog imena. Kad on želi da njegova priča bude ispričana, to nije samo-reklamerstvo; njegov život je od one vrste o kojoj pesnici pišu, i on se trudi da nađe druge čiji poduhvati zaslužuju strofu ili dve. Dobro mišljenje časnih ljudi i žena o njemu je jedina nagrada koju on očekuje, jer jedino takvu vredi imati.

I Roberts i Resnik su napisali romane koji se otvoreno drže tog obrasca. Usput su odbacili mnoge rđave navike koje su u našem žanru duboko ukorenjene. Rezultat je izuzetno moćno i živo pripovedaštvo, takođe i trajno istinita moralna vizija. Ne mogu predskazati da li njihovi, i njihovima slični, romani predstavljaju početak nekog krupnog pomaka u SF i F literaturnim formama, ili samo brilijantna odstupanja. Ali ako ćemo imati neku revoluciju, ja glasam za ovu.

Epski heroj ima za šta da se bori. On je, zapravo, odrastao čovek. Malo je bilo odraslih heroja u SF. Većinom su naši junaci deca ili pubertetlije, ili neoženjene i neudate osobe nesposobne da održe trajniju vezu sa nekim. Nemaju korena, ni budućnosti, ni doma, ni veza. Možda postoji nekolicina njih koji žele da odrastu, ali to ni oni nisu još postigli, ili ne postižu, ili ne mogu postići. Kiberpankeri i lifijevci su slepo išli za tradicijom heroja-omladinca — bez izuzetka. Gibsonovi junaci nisu ništa odrasliji od Nivenovih ili Bredberijevih.

Ipak, odrasli protagonisti počinju da se pojavljuju, čak i tamo gde pisac ne stvara otvoreno epskog heroja. Roman Kejt Vilhelm **Hajsmanovi miljenici** (Huysman's Pets] pokazuje protagonistu koji ostaje potpuno vezan za svoj brak čak i kad je brak službeno razveden — jer on je prihvatio da bračnu odgovornost nosi do smrti; i ne obazire se na rešenje o razvodu. Roman **Kvantne mačke dolaze** (The Corning of Quantum Cats) Frederika Pola počinje sa usamljenicima, ali njihova putanja kroz vreme vodi, neodoljivo, ka stabilnosti i vezanosti: to su likovi koji odrastaju.

Odrasli heroj pojavljuje se i u možda najboljoj noveleti 1986. godine, »O srećni dane« Džefa Rajmana (Geoff Ryman, »O Happy Day«) koja se pojavila u knjizi **Interzone: The First Anthology** izdavača Sent Martinsa (St. Martin). Ova brutalna priča događa se među homoseksu-alcimama koji pomažu vladajućim že-nama u istrebljivanju, na hitlerovski način, muškarca sklonih nasilju. Heroj sledi epsku paradigmu skoro u svim detaljima; a kad uspostavi veze, to je istinski revolucionarni čin.

Iznenadna pojava odraslog junaka u naučnoj fantastici je značajna, velika promena. Dovoljno je uporediti ta dela sa dosad najboljim i najzrelijim lifijevskim romanom, a to je **Plaža slobode** Džima Kelija i Džona Kesela. Za razliku od Gibsonovog moralno mrtvog junaka u Neuromanseru, Kesel i Keli posežu prema odraslom protagonisti; njihov junak, sa psihom omladinca, čezne za trajnom vezom. Ali on je ne može održati, ona ostaje izvan njegovog domašaja. Plaža slobode je kompletan, izvanredno napisan, prijatan roman; ali on ostaje priča o adolescentnoj frustraciji — ukratko, sasvim tradicionalna SF priča, ma koliko bila dekorisana odličnim, imaginativnim pisanjem.

S druge strane, postoji roman Li Kenedi **Dnevnik Amerikanca Nikolasa**, literarno svakako dostojan divljenja isto koliko i Plaža slobode, ali u kojem junak stiže u zrelost. Nikolas, jedini pripadnik posled-nje generacije jedne porodice empati-čara, preuzima odgovornost za svoju porodicu, i, na neki način, za čitavo društvo, plaćajući za to visoku cenu. Deo te cene bila je i njegova nesposobnost da se potpuno veže za jednu ženu; po tome on liči na junaka Plaže slobode. Ali kod Amerikanca Nikolasa, junak prelazi tu granicu, i vezuje se do smrti, ne jednom nego dvaput.

Roman Kenedljeve ne mora biti »bolji« od knjige Kelija i Kesela. Obe te knjige su brilijantne i dostojne divljenja. Ali Amerikanac Nikolas ima nešto što Plaža slobode nema — junaka koji na kraju knjige osvaja ne samo moje saosećanje nego i moj respekt, divljenje, straho-poštovanje, i, moram priznati, moju ljubav. Kad ste poslednji put stvarno voleli junaka neke priče?

Resnik, Roberts, Rajman, Vilhelmova,

Pol i Kenedijeva svi su doveli svoje junake do zrelosti. Našao sam istu vrstu doraslih junaka u **Memorijskom blanku** Stita u Bojetovom **Arhitekti sna**, i Lindholmovom **Čarobnjaku golubova**. Svi oni se odlučuju da budu vezani doživotno: ili za svoje društvo (kao u epskim pričama Robertsa i Resnika), ili za manju društvenu grupu (kao u pričama Rajmana i Lindholma), ili za jednu porodicu (kao u romanima Vilhelmove i Pola), ili za prijatelja (kao u Bojetovoj knjizi), ili za voljenu osobu (kao kod Kenedijeve i Stita). A ta vezanost je važna. Čak i kad »omane«, uspeva: uzdiže te junake. Donosi im radost i usred jada.

U to verujem. Mislim da je to prava priča. U našem malom žanru, naučnoj fantastici, to je istinski revolucionarna priča. Ona nije vlasništvo ma kog kluba ili »unutrašnje grupe«. Na raspolaganju je svakom piscu koji ima ambiciju da u tom pravcu posegne i veštinu da u tome uspe.

I zato vas pozivam: ignorišite reklamersku galamu koja okružuje ovu ili onu grupu, ili vrstu priča. Nijedan klub niti unutrašnji krug nikad neće imati monopol na pisanje veličanstvenih priča u našoj epohi. Prave revolucije često se dogode bez fanfara, ili ih samo nekolicina ljudi pominje; budu otkrivene tek retrospektivno, a mode koje su u datom trenutku imale prividno gigantske razmere budu brzo zaboravljene. Pisci koji su u jednoj epohi važni, a to su oni koji svojim pričama izmene društvo koje je priče prihvatilo, nisu ni mladi pisci ni stari pisci, ni novi ni oni prihvaćeni u tradiciji, ni revolucionari ni konzervativci, ni elitisti ni populisti, ni maniristi ni oni jednostavni, ni hrabri ni bojažljivi.

Važni pisci su oni koji govore istinu najbolje što mogu svakoj publici koja pristaje da sluša. Priče koje nas menjaju su one do kojih nam je stalo, koje razumemo i u njih verujemo.

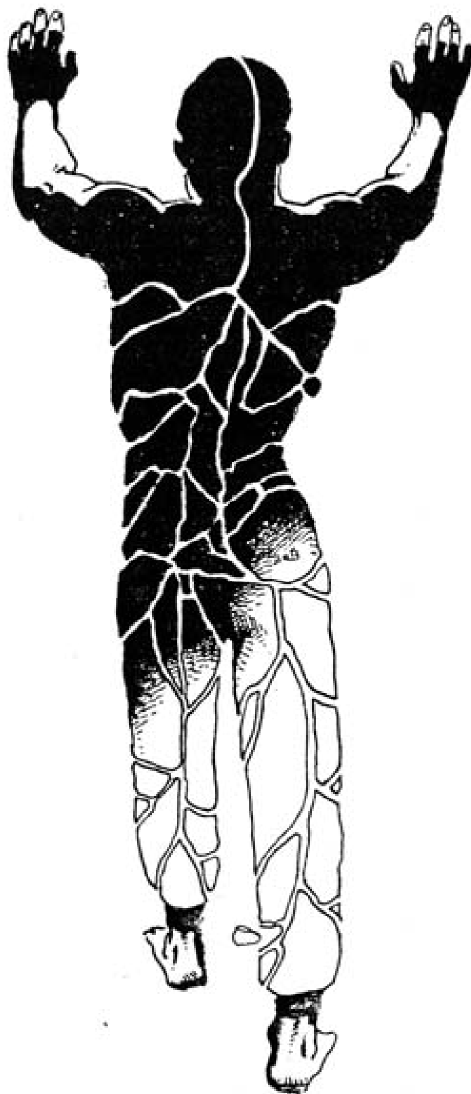
Smatram da je sramno iskazivati pohvale ili pogrde o jednoj priči samo zbog toga što pripada jednoj određenoj vrsti priča, ili nekog pisca hvaliti ili napadati zato što pripada nekoj određenoj grupi.

Takav stav nas samo osiromašuje, jer nam zaprečava pristup do mnogih dobrih stvari a zauzvrat nam ne daje ništa što nismo i inače mogli dobiti. Ili, da parafraziram Svetog Pavla:

Inspiraciju gušiti nemoj, i priče časne ne prezri, već sve takve na probu stavi, pa onda ono što dobro u njima bejaše, zadrži, a izbegni zlo svako.

I Thessalonians 5:21

(Prevod: A. B. N.).

BOB ŽIVKOVIĆ

HELLRAISER

USA, 1987

Ljubitelji horora zaista imaju sreće. Filmovi ovoga žanra preplavljuju bioskope u takvim količinama da, iako osamdeset posto otpada na jeftinu i infantilnu »C« produkciju, (po sistemu krv-džigerica-krv) ipak postoji verovatnoća da se sretne i neki odličan projekat. Zahvaljujući sistemu kvantiteta, vrlo često se u tim lokvama krvi zadesi i izvanredan film nekog genijalnog režisera.

U pitanju je film strave sa ljubavnom podlogom. U stilu starog, dobrog Holivuda, u avetinjskoj kući žive muž, žena i ženin ljubavnik. Samo, ovoga puta ljubavnik nije ni u ormaru, ni ispod kreveta. Ljubavnik se krije u grobu!!!

Mesto radnje filma je stara kuća u predgrađu Londona u kojoj žive Leri Koton i njegova žena Džulija. Džulija sve teže podnosi Lerija, a atmosfera se zaoštrava kad Džulija otkriva sobu u kojoj je živeo Frenk, mladi Lerijev brat sa kojim je ona imala kraću i nezaboravnu avanturu. Užas počinje kad se nesrećnim slučajem Leri povređuje. Njegova krv pokreće stravične sile, tako da se za vreme prijema u Frenkovoj sobi sreću bivši ljubavnici — Džulija i Frenk. U stvari ono šta je ostalo od Frenka, a to zaista nije previše. Leš... monstrouzan ali i te kako živ. Frenk je na onoj strani stvarnosti potpisao pakt sa bićima koja nastanjuju tu dimenziju strave. Krv je uslov da ostane na ovom svetu i izbegne muke na »onome«. Džulija, naravno, još uvek voli svoga Frenka (ah, te žene) i to bez obzira na njegovo stanje (valjda ima dobru dušu). Jasno, krv koja je Frenku potrebna da izbegne povratak na onaj svet, krv je nevinih žrtava. Tako, zaljubljena Džulija dobavlja i dovlači žrtve svom voljenom lešu... ali!

Leri, taj dobar stari muž počinje da sumnja u svoju ženu (ah, ti muškarci!). Poverava se Kristi, kćerci iz prethodne veze. Tako Kristi počinje da pratl Džuliju i uspeva da iznenadi Frenka za vreme njegovog obeda. Naravno, ona uspeva da pobegne, tako da su demonski ljubavnici primorani da napuste svoju, dotad sigurnu, bazu. Ostalo je još da se sukobe prevareni muž, užasnuta pastorka i snage pakla...

Helrajzer je poslednje pisano delo i prvi film genijalnog Klajva Barkera. Još od rane mladosti on piše i bavi se hororom. Njegov najveći uspeh su veličanstvene »Knjige krvi«. Novele iz »Knjiga krvi«, svakako, vrhunci horor-žanra, više puta nagrađivane, doživele su već ko zna koliko ponovljenih izdanja. Klajv piše i roman »Igre prokletstva« o čoveku koji je prodao dušu đavolu. Osim gomile novela, Klajv piše i scenarija za filmove (»Podzemni svet«). U svakom slučaju, blistava karijera ovog mladog pisca (i odskoro režisera) izbacila je Klajva Berkera na sam vrh top-liste velikana horora.

Stiven King priznati (i kod nas, gotovo jedini poznati) pisac horora, izjavio je:

»Video sam budućnost horora kao žanra, njegovo ime je Klajv Berker«. Hel-

rajzer je rađen po delu »Pakleno srce«. Snimljen je za sedam nedelja u Londonu a produciran iz Amerike (Kristofer Fig i NWP). Rađen je uz saradnju asistenta Nika Maleja, mladog majstora maske i efekata, dvadeset šestogodišnjeg Boba Kina. On je oživeo Frenka, leš koji se hrani ljudskom krvlju, skupa sa onozemaljskim prikazama, originalno i na (što je, u svakom slučaju, važno) novi i sebi svojstven način. Saradnja ova dva debitanta na filmu dala je kao rezultat jedan od retkih horora koji je efektan, stravičan, vizuelno zanimljiv, ne, kao većina drugih, infantilan i priglup. U svakom slučaju, malo glumaca, malo dekora, spektakularni efekti, savršena priča, sve u svemu snažan, intiman i, pre svega, dobar film. Sa velikim nestrpljenjem i nadom čekamo nova dela Klajva Berkera, a dotle, pogledajte jedan zaista dobar horor!

PEGI SJU SE UDALA

PEGGY SUE GOT MARIED
USA, Warner Columbia, 1986.

»Eh, da su mi te godine a ova pamet... »reče Pegi Sju i ostade živa. Frensis Kopola očigledno voli da ide u bioskop. Frensis Kopola sigurno rado gleda »Povratak u budućnost«. Frensis Kopola verovatno nema najlepše mišljenje o ženama. Očigledno da su scenaristi odlučili da šalju svoje junake u prošlost ne bi li oni raspravili neke nepravde sa svojim bližnjima. Tako, posle Spilbergovog »Povratka u budućnost« i njegovog junaka koji se tako slatko koprca i trudi da se vrati u svoje pravo vreme, te za sobom ostavlja legende (u stilu legendi o skejtbordu, uči mladog Čak Berija rok-en-rolu itd.) evo male nesrećne Pegi u svojoj tragičnoj prošlosti. Da vidimo šta jedna žena može da uradi ako ponovo proživi svoju mladost. Posle dvadeset pet godina gomila (relativno) mladih poslovnih ljudi proslavljaju godišnjicu svoje mature. Bivši učenici, ko-zna-koga-koledža, prave zabavu ne bi li se nanovo sreli, videli koliko je ko napredovao u životu i podsetili se prošlih vremena. Po starom (američkom) običaju, biraju kralja i kraljicu večeri. Naravno, Pegi Sju biva izabrana za najlepšu. Tu počinje Kopolin prikaz ženske psihologije. Pegi Sju je tom počasti do te mere oduševljena da plače, crveni, zeleni, uzdiše i, konačno, pada u komu.

U tom trenutku počinje i glavni deo priče. Pegi Sju se budi (osvešćuje) u bolnici kao dobrovoljni davalac krvi (za to se i onda znalo) gde se takođe onesvestila (opšti utisak je da joj je to običaj). Naravno, ona se seća svega mada sve čega se seća tek treba da se desi, jer Pegi Sju se budi dvadeset pet godina unazad znajući (naravno) svoju budućnost i budućnost svojih bližnjih.

Sada se očituje razlika u shvatanju te situacije kod Spilbergovog putnika u prošlost i Kopoline junakinje. Pegi Sju svoju »bonus« mladost koristi da bi se šokirala pri susretima sa članovima uže i šire familije (uporno odbijajući da shvati i prihvati činjenično stanje). Ukratko, ostatak filma Pegi Sju uporno razmišlja da li da zaplače ili da se onesvesti videvšl svoju mamu, svog dedu, svoju sestru i svog (budućeg) muža.

E da taj muž. To je svakako najveće pitanje mlade Sju. »Udati se ili ne udati pitanje je sad?« (ili onda... ili će tek biti...). U okviru te stravično važne dileme Pegi Sju će se natezati sa svojim Čarlijem uporno razmišljajući o filozofskim aspektima situacije (u stilu: »Da li me voli, da li će me voleti, da li hoće, da li neće«...). Naravno film je (tragično) presrećan. Da, da, udaće se Pegi Sju... i to koliko puta. Ona je srećna, on je srećan, vi ste srećni, Kopola je srećan.

Sa druge strane, film prati ne baš dosledna rekonstrukcija pedesetih godina (stil »Američkih grafita«) uključujući stil mladost-ludost, sa mnogo rok-en'-rola, kikicama, briljantinom (bez hulahopki sa super-brejk-blaster-kasetofonima) i sl.

Posle »Apokalipse sada« i ne baš uspelog »Koton kluba«, Kopola pravi ovaj film sa očitom namerom da nas zabavi, pomalo baci u nostalgiju za starim dobrim vremenima i natera da opet promislimo šta bismo mi to menjali u svom životu.

P. S. Ipak, nisam siguran da on ima najlepše mišljenje o ženama i njihovim životnim preokupacijama!

Magelan opet putuje

Artur Klark, Pesma daleke zemlje, Otokar Keršovani, Opatija 1986.

Često se dešava da dobra ideja, u početku pretočena u manju književnu formu, kasnije preraste u dužu. I jedan od očeva savremenog SF-a napravio je nešto slično. Naime, još 1957. Klark je objavio prvu verziju svog budućeg romana »Pesma daleke zemlje« — bila je to priča od 12.500 reći. I, može se slobodno reći, dobro je što je to učinio.

Posebnu zanimljivost čini otvoreno Klarkovo naginjanje ka jednom od podžanrova, spejs-operi. Dobro je, za promenu, pročitati i nešto lakše iz pera ovog vrhunskog SF pisca. Jer, čarolija pripovedanja ovde najviše dolazi do izražaja: dobro razrađen siže, junaci koji pobuđuju simpatije kod čitaoca — zahtev za poistovećivanjem — blagost stila i brzo prepletanje događanja.

Osnovna tema je klasična kada je u pitanju SF — međuzvezdano putovanje. Kao i uvek, tu je osnovna prepreka koja zagorčava život piscima kada se bave ovom temom, pogon letelice. Klark je to rešio kvantnim pogonom, odnosno korišćenjem energije vakuuma.

Priče bi ipak teško bilo — Zemlja se raspala, a stotine hiljada ljudi traže drugi dom — da u nju nije ubačena i vrlo zanimljiva podtema: Susret sa vanzemaljskom inteligencijom. Suptilna nijansa krije se u tome što je opet u pitanju ljudska rasa. Klark potrže prepoznatljiv topos naseljavanja (kolonizacije) svemira poput onog kod BlIša u »Zvezdanim sporama«. Sejač je, godine 2751. krenuo sa Zemlje kojoj je pretila propast (do nje dolazi 3000. godine!) i »zasejao« Talasu embrionima. Obe civilizacije jesu ljudske (spaja ih to što su ostale bez matične planeti) ali ih razdvajaju različiti putevi razvoja (to se pre svega odnosi na narod sa Talase). Dok su ljudi sa svemirskog broda »Magelan« prisustvovali, sa bezbedne daljine, propasti Zemlje, i nose sva znanja ljudske civilizacije, Talasa raspolaže probranim materijalom — očišćena je od sveg ideološkog, filozofskog, sociološkog i sličnog zla.

Gotovo dosledno sprovedeni paralelizam radnje romana sa ekspedicijom velikog moreplovca Magelana doprinosi većoj ubedljivosti pripovedanja, zanimljiv je kao postupak i služi opštoj svrsi — istorija se opet ponavlja, a dok je nje, biće i ljudske rase!.

Načelo parova

Majk Draskov, Svemirski gusar, Dečje novine, Gornji Milanovac 1987.

Pitka i tečna — blaga — naracija »Svemirskog gusara« otkriva neprikrivenu lakoću (trivijalnog) žanra: vrlo jednostavan uvod koji je stao na jednu stranicu i tako omogućio autoru da na lak način vodi priču, iz samog središta. Iz »sistema« svojih, a ne kolektivnih sećanja.

Koordinate romana kreću se po graničnim linijama SF, erotskog i detektivsko-akcionog žanra. Delo doslovno pripada nižoj književnosti, pa su prema tome i stil i jezik (i kompozicija i ideja) tome prilagođeni. Priča je, u skladu sa opredeljenjem, zanimljiva i atraktivna, bez ikakvog pokušaja usložnjavanja.

Jedini ozbiljniji — literarni — pokušaj autora ogleda se u promenama pripovedačkog horizonta. Naime, smenjuju se naratori, tako da je priča praćena iz više pripovedačkih tačaka. Postoji i neutralno, treće lice, gde nam narator priča priču, ali tu su i junaci-naratori, koji se smenjuju

(Margo Sanders, Lajonel Kudrin, Džim Tajler).

Fabula je građena na vrlo jednostavnom načelu parova; osnovni par, okosnicu, čine dva junaka sa suprotnih strana zakona. Džim Tajler, poručnik policije i Lajonel Kudrin, neprijatelj broj jedan Galaktičke policije. Njihova ambivalentna pozicija čini kostur od kojeg se, dalje, šire i ostale ličnosti (jer, ovo je ipak roman o junacima koji ga svojim (ne)delovanjem čine romanom akcije).

Shema bi, otprilike, izgledala ovako;
Stiv Moreli - Hari Čedvik
Džim Tajler - Lajonel Kudrin
princeza Gvendali - Margo Sanders

Zanemarljiva preplitanja kompetencija, polja delovanja (na primer, devojka Luela koja, za trenutak, spaja Harija Čedvika i Tajler, ili Kudrina i Margo) samo su odstupanja, izuzeci, koja potvrđuju pravilo.

Treba ipak naglasiti da SF elementi samo čine ambijent, atmosferu. Jasno je da pisac, bez većih tehničkih ili kreativnih problema, jednostavno — prebacivši vreme događanja u daleku budućnost, rezom »moći gospodara priče« — piše o onom što je poznato, što se dešava danas. U skladu s tim nije teško prepoznati današnji (noćni) život velikih gradova, sa noćnim barovima, ženama lakog morala, drogom, alkoholom i kriminalom.

Tajler je, ne treba zaboraviti, prepoznatljiv topos (privatnog) detektiva koji više dela nego što razmišlja. Kocka i žene, fizički obračuni, u funkciji su oslikavanja njegove ličnosti kao noseće u ovom romanu fikcije, baš kao da čitamo o detektivu Marlou, na primer.

Pisac se podosta »otkačio« i u liberalizaciji seksa. Ali nije bio dosledan. Susret Tajlera i Arnolda Brina bio je identičan sa lezbijsklm susretom Margo Sanders i striptizete Luele. Njih dvojica su, po logici (književnog) dela u kome su se pojavili morali da završe u krevetu. Ali, pisac nije imao baš toliku petlju. Šteta!

(A možda je i bolje što nije. U ova vremena sida-sindroma, pitanje je kako bi to primili današnji čitaoci). .

Pusta zemlja

Kurt Vonegut, Mehanički pianino, August Cesarec, Zagreb 1985.

Kurt Vonegat mlađi, u svom drugom romanu »Sirene s Titana« (The Sirens of Titan, 1959) tka »pravi« milje za SF žanr: nastanjene planete (Tralfamadore, Titan) svemirska putovanja, vanzemaljska inteligencija. Ovo valja istaći pre svega iz obzira prema žanru, kome ovaj vrsni pisac može da služi samo na čast.

Vonegat pripada onoj plejadi savremenih američkih pisaca koje treba posmatrati (i čitati) kao postmoderniste.

Nastali kao opreka modernizmu i modernističkim piscima, postmodernisti često, metatekstualnim i intertekstualnim vezama, direktno aludiraju na dela pisaca — modernista koji su im prethodili. Nekad je u pitanju parodija, a nekad samo dogradnja.

U slučaju »Mehaničkog pijanina« (Player pianino, 1952) namere Vonegata bile su ozbiljne. Predložak moderne negativne utopije na primer, Orvelove »1984« i Hakslijevog »Vrlog novog sveta« ili

romana »Mi« Zamjatina, kod Vonegata se samo nadograđuje bez namere da se sačini izlet u parodijsko-komično. Čovečanstvo je stiglo do savršenstva — mašine su već dovoljne same sebi i, uz pomoć veličanstvenog i jedinstvenog kompjutera EPICAC, čvrsto drže život Amerike u svojim mehaničkim kleštima. Proces proizvodnje je značajan, i tu ljudima mesta nema, oni su samo nezadovoljni potrošači koji mogu da biraju; da budu Armija (bez oružja) ili Smrdljivci zaduženi za održavanje puteva, na primer (novi »nju dil«). Očigledno, nije daleko trenutak kada će mašine shvatiti da tu čovek uopšte i nije potreban.

Visoka klasa menadžera, uz pomoć mašina, neznatan je deo populacije koji autokratski drži vlast u svojim rukama.

Pobunu robova (tako ljude u Americi naziva gost sa strane, šah od Bratpurta) predvode osvešćeni inženjeri Ed Finetri i Pol Proteus, a pravi ideolog je bivši — novom sistemu nepotrebni — sveštenik Lasher. U tome i jeste poenta; pobuna ne može uroditi plodom, ali će poslužiti kao simbol koji će se prenositi s kolena na koleno, bar dok ljudi bude.

Kao što u »Sirenama s Titana« čitav svemir odlazi u vazduh zbog eksperimenata »hipnotičke anarhije« sa Trafalmadore, kao što se ispostavlja da ljudska civilizacija postoji samo kao svojevrsni komunikacijski sistem između matične planete i svemirskog putnika koji se našao u škripcu, tako i u »Mehaničkom pijaninu« poražavajuća istina o besmislu postojanja ljudske rase dovodi do stravične slike »Puste zemlje« — Zemlje očišćene od nepotrebnog čoveka«

VESTI

»Lokusov« reporter Majk Glajer kaže (u pomenutom broju, na str. 40) da je »Jugoslovenska ponuda Krste Mažuranića nešto što možemo nazvati i 'Zagreb svake godine'. Krsto Mažuranić, taj Harold Stassen vorldkonskih ponuda, sada se bori za godinu 1994, sa boljom podrškom nego ikad ranije.« Ne znamo ko je taj »Harold Stassen« sa kojim uporediše našeg Krstu, ali znamo nešto drugo: da treba ići od malih uspeha ka većim uspesima. Nikako ne od velikih neuspeha ka katastrofama. Pa, pošto je u Zagrebu od 10. do 13. jula 1986. evropska SF konvencija »Ballcon« u organizacionom pogledu bila fijasko, a u sadržinskom tuga, bolje je, čini nam se, da ne dobijemo Worldcon 1994.

Prvi gledaoci prvog filma iz nove serije Zvezdane staze: sledeća generacija javljaju da je film razvučen i dosadan, i da je najbolje mesto kratkotrajna pojava admirala Mek Koja (ranijeg doktora Mek Koja, sa nadimkom »Bounz«) sada starog sto trideset sedam godina.

Tek 25. maja 1988. počeće, u bioskopima, prikazivanje najnovijeg filma Džordža Lukasa, »Vrba« (Willow). To je fantazija o patuljcima. Već u novembru 1987. međutim, nekoliko firmi počinje da radi na proizvodima »izvedenim« iz tog filma; ugovori su sklopljeni. Kompanija »Tonka toj« proizvodi dečje igračke bazirane na likovima iz tog filma, izdavačka kuća »Balantajn« objavljuje roman baziran na scenariju, kao i nekoliko drugih knjiga za odrasle ljubitelje tog filma, a izdavačka kuća »Rendom haus« štampa seriju dečjih knjiga, takođe na osnovu ovog filma. Dakle, zakoni krupnog biznisa (iza koga stoji Lukasovo ogromno bogatstvo) učinili su da »Vrba« postane, tobož, popularna pre nego što je film i završen.

Umro je Alfred Bester. Ovaj velikan svetske naučne fantastike preminuo je 30. septembra 1987. u 73. godini, u bolnici, od srca. Našim čitaocima poznat je samo po pričama, od kojih su neke izašle u »Siriusu« (»Vreme je izdajnik« u br. 2, »Nešto tamo gore me voli« u br. 40, »Nežni Farenhajt« u br. 47), neke u »Politikinom zabavniku« (»Bistar momak« u br. 1105, »Almanah 1990« u br. 1212) i jedna u »Večernjim novostima« (»Istrajni«, 5. juna 1980.). U svetu je, međutim, najpoznatiji po romanima Razoreni čoveli (The Demolished Man, 1952) i Zvezde, moje odredište (Stars My Destination, 1956, u Britaniji pod naslovom Tigar! Tigar!). Smatra se da je Bester bio preteča nekih SF pokreta kao što su novi talas sa kraja šezdesetih ili kiberpank sa kraja osamdesetih.

Da li ćete ići na 48. svetsku SF konvenciju, prvih dana septembra 1990. godine, u Hagu, u Holandiji? To je jedna od retkih do kojih mi možemo stići i putničkim vozom neke skromne kategorije! Dakle, retka šansa. To je, takođe, i izuzetno dobra prilika da Evropljani svojim masovnim prisustvom (i glasanjem) još jedanput otmu Svetsku konvenciju Amerikancima, koji su je dugi niz godina držali za sebe. Adresa na koju se možete raspitati o ovoj konvenciji je sledeća;

ConFiction
48th World SF Convention
PO Box 95370 2509 CJ Den Haag, Netherlands.

(Umesto »Den Haag«, možete napisati, kao što je navedeno u Siriusu br. 138 na str. 125, »The Hague«, što je engleski naziv istog grada.

PULSARIKON

Najznačajnija SF manifestacija ove godine u Jugoslaviji održana je od 13 do 15 novembra u Skoplju, u Domu Mladih, u organizaciji društva za fantastiku i futurologiju »Pulsar«

I ove godine je skopsko SF društvo »Pulsar« organizovalo izuzetno dobru konvenciju — najbolju u zemlji.

Može se nekome ovakva izjava činiti neumerenom, može se reči da »SFera« ima za sobom desetak konvencija od kojih su pojedine bile izuzetno posečene, može se reći da su Ljubljanski skupovi održavani u najsavremenijim prostorijama, da iza beogradskog »Lazara Komarčića« stoji daleko najprofesionalnija ekipa SF pregalaca u Jugoslaviji... ali šta sve to vredi. Jednu konvenciju uspešnom ne čine ni prostorije, ni broj ljudi, ni slavna imena, posebno je ne čine pokušaji podražavanja američkih skupova — uglavnom neprimereni našem mentalitetu. Konvencija je pre svega druženje: uspešna konvencija je onaj skup na kome se učesnik za sve vreme trajanja oseća prijatno... programi se održavaju sa ili bez zakašnjenja i izmena, poneka tribina, poneki zvaničan razgovor, neprekidni neformalni, ali stručni i korisni razgovori, neprekidan filmski program...

To je formula koju već treću godinu uspešno primenjuje »Pulsar«. Zamišljen skromno, ovogodišnji Pulsarkon, bez pompe i stranih gostiju, bez velike reklame i velikih obećanja, postiže izvanredan uspeh — stvara sjajnu atmosferu, toliko dobru da se ponekad čini neponovljivom. U svakom slučaju, atmosferu u kojoj se može provesti mnogo više od tri prijatna dana.

Počelo je u petak, 13. novembra, ali nimalo dramatično kao u sličnoimenom filmu. Ambijent doma mladih »25. maj«, izložbeni prostor, kino-dvorana i restoran u prizemlju, na spratu dve video-sale i dve prostorije društva »Pulsar« od kojih je jedna ukrašena višemetarskom slikom na zidu — prošlogodišnji moleraj Boba Živkovića.

Izložbeni prostor ispunile su slike Vaska Taškovskog (pogledajte naslovnu stranu Balardovog »Potopljenog sveta« u izdanju Kentaura), a prve večeri održana je tribina o naučnoj fantastici u slikarstvu uz uvodnu reč Zlatka Teodosijevskog. Gost druge večeri bio je Zoran Živković. Tada se poveo razgovor o SF filmu, prelomnim trenucima i novim tendencijama. Treća tribina, održana u nedelju, predstavljala je okrugli sto za kojim su se našli svi prisutni fanovi, počela je kao razgovor sa prisutnim novinarima, a završila kasno u noć.

Video-projekcije su bile izuzetno posećene, a kako i ne bi kada su se medu dvadesetak filmova vrteli i trenutno najveći svetski SF i horor hitovi: »Robocop«, »Predator«, »Aliens«, »Evil dead II«, »Gotik«...

U nezvaničnom tradicionalnom odmeravanju snaga u društvenim igrama (šah, preferans i vist) između beogradskih i skopskih fanova i ovoga puta apsolutnu pobedu odneli su Beograđani. Pulsarkonci su dostojanstveno podneli poraz i obećali da će vežbati još godinu dana, kako bi narednog puta pružili što bolji otpor.

Jedina je šteta što ostali SF klubovi (osim »Lazara Komarčića«) kao da ignorišu postojanje Pulsarkona. Izuzimajući Beograđane gotovo nikog sa strane nije bilo, čak ni iz susednog Niša, a zabeležen je ukupno jedan Slovenac. Ovakav odnos nije najkorektniji mada, u suštini, to i nije najbitnije. Onaj ko je došao nije požalio, ostalima samo ovaj tekst, pokoja fotografija i poziv da sledeće jeseni posete glavni grad Makedonije.

Boban Knežević

UOBIČAJENA ATMOSFERA NA SVAKOM KORAKU

DVOJICA NAJPOZNATIJIH SKOPSKIH FANOVA: SAMET NUHIU I BASHKIM ADEMI

DVA ZANIMLJIVA MIŠLJENJA

O NOVELI

Robert Silverberg

Novela — priča od dvadeset do trideset hiljada reči, duža od novelete, kraća od romana — u stvari je čudna zverka u svetu izdavaštva. Časopisi nisu uvek spremni da posvete polovinu nekog broja jednoj jedinoj priči; izdavači retko pokazuju oduševljenje na pomisao da objave knjige koje neće prelaziti osamdeset ili devedeset stranica. Tako je novela postala neka vrsta književnog pastorčeta koje je prinuđeno da savlada čitav niz prepreka na putu do štampanja.

Međutim, novela je izvanredna književna forma, krajnje zahvalna za čitaoca. Ona omogućava skladno razvijanje neke zamisli, podrobno i produbljeno istraživanje posledica neke zamišljene situacije, ne zahtevajući u isto vreme složen narativni postupak pravog romana. Okretaj zavrtnja Henrija Džemsa, Melvinov Billy Budd, Mrtvaci Džemsa Džojsa, Starac i more Ernesta Hemingveja; sve te priče svedoče da je novela vitalna književna forma.

U oblasti naučne fantastike, u kojoj razvijanje nekih ideja predstavlja možda glavni cilj, novela se pokazala kao izuzetno povoljna forma po dužini teksta. Vremeplov od Velsa je prva velika novela naučne fantastike, ali je imala brojne sledbenike: Kosmos Roberta Hajnlajna, Stvar iz drugog sveta Džona Kembela, Jači od ludačke košulje Vajmana Gvina i mnoge druge pokazuju do koje mere je srednja dužina teksta dragocena u stvaranju novih svetova imaginacije. Novela i naučna fantastika žive u velikoj slozi.

Robert Šekli

Pripovetka je pomalo kao predjelo; čini celinu, ukusno je, ali je suviše malo da utoli glad.

Roman ćemo uporediti sa glavnim jelom, recimo jakom goveđom supom punom dobro iskuvanog mesa: eto tradicije u svom punom sjaju, ali možda je u nju stavljeno previše šargarepe i krompira, a mi nismo želeli da ih ima u tolikoj količini. To je pre praznik za oči nego za stomak.

Novela bi mogla biti jedan »snack« među onima koje Amerikanci toliko vole i koji često donose više zadovoljstva nego obavezni koktel od račića ili neizbežna pita od mesa iz mog kraja.

»Snack« koji odmah padne na pamet zove se burrito, meksički imigrant koji smo mi Amerikanci naturalizovali: ukusni komadi mesa, paprike, luk i sir umotani u jednu veliku tortillu i preliveni sosom autorovog ličnog mišljenja.

Burrito je previše velik za predjelo i suviše mali za glavno jelo: to je »snack«, mali kompletni obed koji se može pojesti u bilo koje doba dana ili noći i zalivati iskričavim vinom čitaočevog intelekta.

Burrito i novela su neobična hrana, ali poseduju šarm i logiku koji su svojstveni samo njima. Toplo ih preporučujem. Kad god vam se ukaže prilika, ne oklevajte i pročitajte jedan burrito.

ZANIMLJIVOSTI

SF NA CRNOJ LISTI

Nedavno je u američkom časopisu Playboy izašla lista 52 knjige koje su u poslednjih petnaest godina iz raznovrsnih razloga bivale zabranjivane u pojedinim školskim bibliotekama širom SAD. Zanimljivo je da je četvrtina naslova SF ili fantasy. Čak četiri knjige Stivena Kinga: »Vidovitost«, »Keri«, »Kudžo« i »Potpaljivačica«; dve od Džin Auel: »Pleme spiljskog medveda« i »Dolina konja«; zatim slede Vonegatova »Klanica 5«, Bredberijeve »Marsijanske hronike«, Kejzovo »Cveće za Aldžernona«, Hakslijev »Vrli novi svet«, Goldingov »Gospodar muva«, Orvelova »1984« i Bardžisova »Paklena pomorandža«... sve sama remek-dela, ali prožeta nasiljem, seksom i stravom — stvarima koje mogu negativno uticati na razvoj mladih Amerikanaca. Ali, zašto »Marsijanske hronike«?...

UREDNICI REKORDERI

Za razliku od drugih žanrova, u SF-u posebno mesto zauzima i uređivanje časopisa. Kroz šezdesetogodišnju istoriju SF magazina poznato je mnoštvo primera kako je uređivačka koncepcija vodećih časopisa određivala i formirala ukuse čitalaca — čitavih generacija. Najupečatljiviji primer je Džon Kembel, koji je na kormilu Astoundinga (sada Analog) proveo preko trideset godina — oblikovao je pisce i stvarao čitave podžanrove. Priredio je ukupno 448 brojeva SF časopisa. Na drugom mestu je Rajmond Palmer sa 283, Frederik Pol ima 174, a Hugo Gernzbak sa 163 časopisa za sobom... U Jugoslaviji apsolutni rekord drži Borivoje Jurković sa 108 priređenih brojeva. Kembelov rekord najranije može da padne u januaru 2002. godine — Edvard Farman, sadašnji urednik SF magazina, ukoliko ostane urednik do tada, imače tačno 448 brojeva za sobom i dva meseca manje od šezdeset pet godina.

NAJSTARIJI I NAJMLAĐI

Šest meseci nakon svoje smrti, Kembel je još uvek bio potpisivan kao urednik Analoga. Umro je 11. jula 1971. godine, a do decembra te godine Analog je izlazio po njegovim zamislima. Tada je Kembel imao 61 godinu. Ali nije najstariji urednik nekog SF časopisa. Gernzbak je prestao da se bavi uredničkim poslom 1953. godine sa 69. godina. Rekord za sada pripada izvesnom T. O. Konor Sloanu koji je napustio urednički posao zaključno sa aprilskim brojem časopisa Amazing Stories kada je imao 86 godina i 4 meseca... Na drugoj strani, najmlađi urednici počinjali su zaista rano: Donald Volhejm i Majki Murkok sa po 24 godine, Frederik Pol sa 19 godina i 9 meseci, Piter Hamilton tačno sa 18 godina, a Čarls Hornig sa samo 17 godina i 4 meseca (novembarski broj Wonder Stories 1933.)

SVIM ČITAOCIMA
ŽELIMO SREĆNU NOVU 1988. GODINU

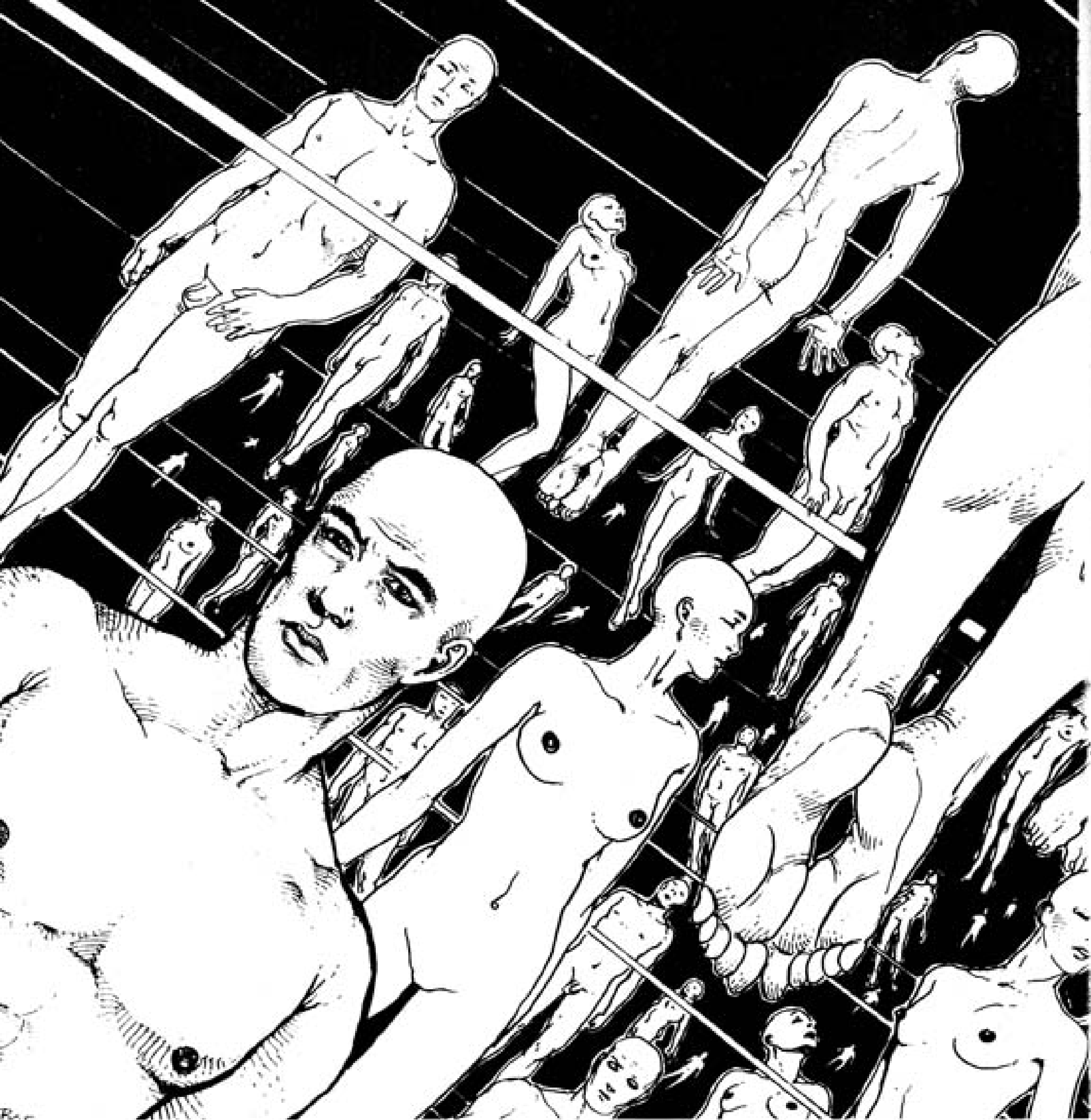
REDAKCIJA

ŽARGONSKI IZRAZI SF FANOVA NA ENGLESKOM GOVORNOM PODRUČJU

aktifan — aktivan fan, onaj koji redovno učestvuje u fanovskim poslovima, na primer piše za neki fanzin ili ga sam publikuje.
apa — Amaterska Pres-Asocijacija. Takve stvari su postojale i pre SF fandoma, a u njemu su spremno prihvaćene. Apa je centralna organizacija koja se bavi izdavanjem i obezbeđivanjem cirkulacije neke povezane ili bliske grupe fanzina. Apin fanzin se zove apazin.
BNF — (»Big Name Fan«) fan velikog imena: obično takav koji je već godinama aktivan u fandomu i za koga je poznato da se druži sa odvratnim profesionalcima (vidi dole) ili je čak i sam profesionalno nešto prodao. Pisac Robert Silverberg, Teri Kar, Ted Vajt, Bob Šo, Džejms Vajt i Vilson (Bob) Taker bili su svojevremeno BNF-ovi.
Egobu (»egoboo«) »ego boost«, nadimanje ili raskrupnjavanje sopstvenog »ja«. Obuzme vas egobu kad vaš fanzin dobije pohvale u nekom prozinu ili čak u drugim fanzinima. (I uopšte kad ističete i proslavljujete svoju ličnost,)
fanak — (fanac) »fannish activity«, fanovska aktivnost: konkretno aktivno učešće u fandomu.
fanzin — (fanzine-a fan magazine) ponekad se naziva izrazom »fanmag«. Amaterski časopis kojeg pravi neki SF fan.
fem-fan (femme-fan) fanovkinja, ženska osoba koja je fan. Otud ako fanovkinja štampa svoj fanzin to se obično zove femzin (femmezine). (Prisustvo fanovkinja je cenjeno jer su malobrojne a doprinose atmosferi i svestranosti perspektive. Prim. prev.)
fen — Pošto su u engleskom od man (čovek) još uvek množina pravi na srednjovekovni način (men) onda neki hoće da od fan bude fen: čak čuje se i fans.
FIWOL — (»Fandom Is A Way Of Life«) ova skraćenica znači: »Fandom je način života«. Smisao toga je, da je fandom dovoljno značajna stvar da čak i dominira vašim životom.
FIJAGH — (»Fandom Is Just A Goddamn Hobby«) »Fandom je samo bogomprokletl hobi« — dakle, po ovom shvatanju fandom vam je u životu sporedna stvar.
filo — (»filler illo«) popunjavajuća ilustracija, neka mala ilustracija koju ubacite da biste popunili prazno mesto u vašem fanzinu.
gafijatirati — (to gafiate — Get Away From It All) napustiti sve to. Prekinuti svaki dalji svoj kontakt sa fandomom. Prirodna pojava kojoj u izvesnim godinama podlegne ogromna većina fanova; zaposlenje, ženidba, zatim rođenje dece... problemi sa zdravljem, sa karijerom, unutrašnje menjanje čoveka samog... eto zašto skoro svi odustanu od fandoma, jednog dana. Skoro svi.
geto — (ghetto) u srednjem veku, deo grada samo za Jevreje; posle se značenje ove reči proširilo da označava svaki izolovani stambeni rejon gde smeju, i moraju stanovati pripadnici jedne nacije, rase ili religije; najzad se značenje proširilo toliko da označava i svaki izolovani, zatvoreni deo ljudskog društva, ljude koji se iz nekih razloga ne mešaju ili ne mogu mešati sa drugim ljudima ali se druže međusobno. Otud: SF geto.
Hugo — nagrada »Hugo (Gernsback)« koju dodeljuju učesnici i dopisni učesnici u Worldconu, dakle, poslednjih godina, hiljade ljudi. Hugo Gernzbak je, kao što znamo, izmislio izraz »naučna fantastika« i osnovao prvi SF časopis, te utemeljio SF žanr u današenjm smislu i SF »geto«
ilo — (Illo) ilustracija
kon — konvencija, dakle skup gde se drže predavanja, diskusije, zabave, predstave, književne radionice, maskarade, gde se kupuje, prodaje, dogovara, upoznaje, jede, pije, sluša SF muzika... itd.

korflu — korekcioni fluid, korektor, koji spašava stvar kad pri kucanju fanzina na šapirografskoj matrici fan zabrlja radnju.
leterkol — (lettercol) rubrika za pisma u časopisu
leterhek — (letterhack), fan koji često piše pisma i ona mu često bivaju objavljena u fanzinima, prozinima itd.
lok — (loc — letter of comment): jedan od načina da se bez para »pretplatite« na nečiji fanzin jeste da pošaljete, s vremena na vreme, pomenuto »pismo sa komentarima« o tom fanzinu; autor želi vaša pisma i zato nastavlja da vam šalje svoj fanzin besplatno.
mundano — (mundane), svetovno, nije crkveno; ali fanovi ponekad tim izrazom opisuju sve što nije fanovsko. »Mundani problemi« — tamo neke svetske krize i ekonomske teme i sve ostale sitnice koje se zanesenog fana, naravno, uopšte ne tiču
neofan — fan odnedavno
odvratni profesionalac — (a filthy pro) termin delimično »od milošte« ali obojen ljubomorom. Tako fanovi nazivaju onoga ko je iz njihovih redova ali je uspeo da proda priču prozinu
pro — profesionalac
prodom — opozit od »fandom«, dakle, svi oni koji se SF-om bave profesionalno, za novac
prozin — profesionalni magazin, koji se prodaje za novac. Iz tehničkih i ekonomskih razloga (tehnologija kvalitetnog štampanja, visina honorara piscima, postojeći socijalni mehanizam prodaje i reklame, itd.) prozin, najčešće, mora imati tiraž iznad 1.000 primeraka (prodatih), a za ekonomski uspeh izgledi su veći ako se prodaje više od 10.000 primeraka. U Jugoslaviji »Sirius« i »Alef« su prozini, a »Emitor« (u Beogradu), »Parsek« (u Zagrebu), »Meteor« (u Subotici), »Nova« (u Sloveniji), »Pulsar« (u Skoplju), »YuSFo« (zajednički jugoslovenski) i niz drugih, su fanzini
serkon — (sercon), seriozan (tj. ozbiljan) i instruktivan. To može biti pridev ili imenica, i može da opisuje fanove, fanzine ili konvencije koji su ozbiljni, nisu posvećeni šali i parodiji.
SF — (science fiction), latinski literatura scientificta znači, naravno, naučna fantastika. Postojao je jak pokret koji je zahtevao da se smisao te skraćenice promeni u speculative fiction — spekulativna literatura tj. takva koja nagađa o stvarima još ne dobro poznatim. Skraćenicu izgovaramo »esef«. Ako pravom fanu kažete »saj-fi« izmaknite se brzo, jer bi se mogao jako naljutiti — to je prezriv način da se ta dva slova pročitaju! »Saj-fi« je sve ono najlošije i najmizernije što je u naučnoj fantastici ikada skrpljeno i zbrljano od strane trećerazrednih autora i kojekakvih plagijatora. »SF« se u poslednje vreme čita, u Engleskoj, i kao »skifi«.
trufan — (true fan), pravi fan, ne pisac, ne urednik, itd, nego baš samo fan, ali aktivan i veran.
Worldcon — svetska konvencija. Nekada je bila u stvari američka, pa je to ime bilo u dobroj meri lažno, ali u poslednjih desetak godina održava se u raznim zemljama i na raznim kontinentima, tamo gde iskustvo i uhodanost domaćeg fandoma mogu da garantuju da će biti obezbeđen smeštaj, ishrana, dobar rad i dobra zabava za najmanje hiljadu gostiju tokom bar tri-četiri dana; kad je Worldcon u SAD, bude i preko 6.000 gostiju. Glasanjem se određuje, na jednom Worldconu, gde će biti sledeći; to se odnedavna određuje dve godine unapred. Fanovi iz Zagreba su svojevremeno imali ambiciju da organizuju jedan Worldcon, ali posle onoga što se dogodilo kad su organizovali Eurokon-Balkan 1986 (od 10. do 13. jula te godine: slab program, neispunjena obećanja, mnogo praznog vremena, malo gostiju, itd.) šanse su im znatno umanjene.
zin — (zine), magazin.

(Prevod i napomene: A. B. N.)

Filip Hose Farmer

IDITE SVOJIM RASUTIM TELIMA

Philip José Farmer: TO YOUR SCATTERED BODIES GO, 1971.

Prevod sa engleskog: Mirjana Bulatović

1

Njegova žena držala ga je u naručju kao da ga može sačuvati od smrti.

»Gospode Bože, ja sam mrtav čovek!« jeknu.

Vrata od sobe se otvoriše i vide napolju ogromnu crnu jednogrbu kamilu i začu zvon zvona na njenom hamu, kada ih pomače vruć pustinjski vetar. Potom se jedna ogromna crna glava, pokrivena velikim crnim turbanom, pojavi na ulaznim vratima. Crni evnuh kroči preko praga, krećući se poput oblaka, sa golemom halebardom u rukama. Smrt, Rušiteljica Uživanja i Razdvajačica Društva, najzad je stigla.

Crnilo. Ništavilo. On čak nije znao da ga je srce zauvek izdalo. Ništavilo.

A onda otvori oči. Srce mu je snažno tuklo. Bio je jak, vrlo jak. Kostobolja u stopalima, muka u jetri, probadanja u srcu, sve beše nestalo.

Bilo je tako tiho, da je mogao čuti šum krvi u sopstvenoj glavi. Beše sam u svetu beščujnosti.

Jarka svetlost prostirala se uokolo podjednakim intenzitetom. Mogao je da vidi, ali još ne poimaše šta gleda. Šta behu te stvari iznad, pored, ispod njega? Gde je?

Pokuša da ustane i oseti, ukočen, paniku. Ne beše ničeg o šta bi se odupro, jer je visio u ništavilu. Pokušaj učini da se zaljuljao, vrlo lagano, kao da je u kadi punoj retkog sirupa. Uporište mu je, nadomak vrhova prstiju, moglo biti šipka jarkocrvenog metala. Šipka je dolazila odozgo, od beskonačnosti i nastavljala se dole, u beskonačnost. Pokuša da je dohvati, jer je to bio najbliži čvrst predmet, ali ga nešto nevidljivo odbi. Kao da su ga kanapi, ili neka sila sprečavali.

Lagano se prevrnu preko glave. Potom ga otporna sila zadrža, sa vrhovima prstiju na oko deset inča od šipke. Napregnu se i pomeri napred za delić inča. Istovremeno, telo poče da mu se okreće oko svoje longitudinalne ose. Usisavao je vazduh uz glasnu testerišuću buku.

Iako je znao da je beznadežno, nije mogao izbeći mlataranje svojih ruku, koje su panično pokušavale da se dočepaju nečeg.

Sada beše licem »nadole« ili »nagore«. Koji god da je pravac, bio je suprotan od onog u kom je gledao kada se probudio. No, to nije menjalo stvar. »Iznad« i »ispod« njega prizor je bio isti. Lebdeo je u prostoru, sačuvan od padanja jednom nevidljivom i neosetnom čaurom. Šest stopa »niže« beše telo žene vrlo blede kože. Bila je naga i sasvim ćelava. Izgledala je kao da spava. Oči su joj bile zatvorene, a grudi ružičaste i nežno su padale. Noge joj behu ispružene jedna uz drugu, a ruke sa strane. Lagano se okrenu, kao pile na ražnju.

Sila koja okretaše nju, okretala je i njega. Udalji se od nje u laganom obrtu i vide druga naga tela ljudi, žena i dece, kako se vrte u nemim redovima. Nad njim beše rotirajuće, nago i bezdlako telo jednog crnca.

Naže glavu tako da je mogao da vidi sopstveno telo. I sam je bio nag i bez dlaka. Koža mu beše glatka, stomačni mišići u brazdama, a bedra nabijena jakim mladim mišićima. Vene, koje su se videle kao mrljave pruge, behu nestale. Više nije imao telo iznurenog i bolesnog šezdesetogodišnjaka, koji je čas pre umirao. I njegovih stotinu ožiljaka behu nestali.

Shvati da među telima koja su ga okruživala nema starih ljudi i žena. Svi su izgledali poput, otprilike, dvadesetpetogodišnjaka, iako je bilo teško odrediti tačno doba, jer su ćelave glave i genitalije činile da izgledaju stariji i mlađi u isti mah.

Nekad je bio ponosan da ne poznaje strah. Sada, strah mu je odneo jecaj koji mu se skupljao u grlu. Njegov strah ga je prvo sabio, a onda iscrpeo nov život iz njega.

U početku je bio zapanjen što je još živ. Potom su mu njegov položaj u prostoru i uređenje nove okoline zamrzli čula. Gledao je kroz jedan od poluprozirnog stakla prozor. Nedugo potom nešto je u njemu škljocnulo. Gotovo je to mogao čuti, kao kad se prozor iznenada podigne.

Svet je poprimio oblik koji je mogao obuhvatiti, premda ne i razumeti. Nad njim, sa strane i pod njim, plovila su tela dokle mu je dosezao pogled. Behu složena u vertikalne i horizontalne nizove. Gornji i donji redovi bili su odvojeni crvenim šipkama, tankim kao drška metle, od kojih je svaka bila dvanaest inča od stopala spavača i toliko od njihovih glava. Svako telo beše udaljeno oko šest stopa od tela iznad, ispod, i sa strana.

Šipke su se penjale iz ponora bez dna i protezale se u drugi ponor bez vrha. Sivilo u kojem su šipke i tela, gore i dole, levo i desno, iščezavali, ne beše ni zemlja. Ničeg ne beše uokolo, izuzev mutnine beskraja.

Na jednoj strani vide tamnoputog čove-

ka sa toskanskim crtama lica. Sa njegove druge strane beše neka Indijka, a pokraj nje stasit čovek nordijskog izgleda. Do trećeg obrtaja nije uspeo da utvrdi šta je to tako čudno na njemu. Desna podlaktica bila mu je crvena. Izgledala je kao da joj nedostaje spoljni sloj kože.

Kroz koji sekund, nekoliko šipki dalje, vide telo odraslog muškarca bez kože i mišića na licu.

Bilo je tu još tela sa nedostacima. Daleko, kao u izmaglici, naziraše se kostur i zbrka organa u njemu.

Nastavi da se obazire i posmatra, dok mu je srce snažno tuklo u grudima. Dotad već shvati da se nalazi u nekakvoj džinovskoj dvorani, da metalne šipke zrače izvesnu silu i da neko podupire i obrće milione, možda milijarde ljudskih bića.

Koje je mesto događaja?

Izvesno, ne austrougarski Trst iz 1890.

Nije ličilo na pakao ili raj o kojima je dotad slušao ili čitao, a mislio je da zna sve teorije o zagrobnom životu.

Bio je umro. Sada je živ. Narugao se celom svom životu, životom — posle — smrti. Nije mogao poreći da je u jednoj stvari bio u pravu. Ali, ovde ne beše nikog da mu kaže: »Jesam li ti rekao, prokleti neverniče!«

Jedini je bio budan među milionima bića.

Kada se okrenu proračunatom brzinom kompletne revolucije za deset sekundi, vide još nešto, što učini da zine od iznenađenja. Pet redova dalje ležaše telo koje je na prvi pogled delovalo ljudski. Ali, nijedan pripadnik vrste Homo sapiens nema po četiri prsta na rukama i nogama. Ni nos i tanke smežurane usne kao u psa. Ni mošnice sa mnoštvom kvržica. Ni uši sa toliko neobičnih vijuga.

Užas iščeznu. Njegovo srce uspori, iako se još ne beše normalizovalo. Mozak mu se odmrznu. Mora izići iz ove situacije, u kojoj je bespomoćan kao svinja na ražnju. Hteo bi da se domogne nekog ko mu može reći šta će ovde, kako je tu dospeo, i zašto.

Odlučio je da dela.

Sastavi noge, ritnu se, i otkri da ga je akcija, odnosno reakcija, odbacila napred za pola inča. Ponovo se ritnu i pomeri nasuprot otporu. Ali, čim je zastao, bio je polagano vraćen natrag, na svoje staro mesto. Njegove noge i ruke pažljivo su dovedene u prvobitan položaj.

Besan, trzajući nogama i zamahujući rukama kao plivač, uspeo je da se probije do šipke. Što joj je bivao sve bliži, dejstvo joj je bilo jače. Nije odustajao. Da jeste, našao bi se na starom mestu, bez dovoljno snage da ponovo otpočne borbu. Nije mu u naravi da prekida, do poslednjeg atoma snage.

Disao je hrapavo, telo mu je bilo obliveno znojem, a noge i ruke su mu se pomerale kao da su u gustom želeu, pa napredak beše neprimetan. Tada, vrhovi prstiju njegove leve ruke dotakoše šipku. Bila je vruća i tvrda.

Najednom sazna gde je »dole«. Pade.

Dodir je učinio da čarolija prestane. Vazdušne opne oko njega nečujno su popucale i sada je tonuo.

Bio je dovoljno blizu šipke da je uhvati rukom. Zbog naglog zaustavljanja, kuk mu se uznese do nje i zabole ga taj udarac. Kako je niz šipku kliznuo, koža na dlanu mu beše izgorela, a onda je ščepao drugom rukom i zaustavio se.

Ispred njega, sa druge strane šipke, počeše da padaju tela. To se događalo brzinom kojom su tela na Zemlji padala, i svako je zadržalo onaj ukočeni položaj i odstojanje od tela iznad i ispod. Čak su nastavila da se obrću.

Potom ga dašci vazduha na njegovim golim znojavim leđima podstakoše da se okreće oko šipke. Iza njega, u vertikalnom redu koji maločas beše zauzeo, spavači su takode padali. Jedan za drugim, kao da se organizovano spuštaju kroz vrata u podu, kovitlali su se pored njega u lakom okretu. Glave su ga mimoilazile za nekoliko inča. Bio je srećan da ga nisu odbacili od šipke i povukli u ambis.

Padahu u dostojanstvenoj povorci. Telo za telom obaralo se s obe strane šipke, dok su milioni ostalih i dalje spavali.

Jedno vreme je ukočeno posmatrao. Zatim poče da broji tela; uvek je bio revnostan brojač. Ali, kada stiže do 3.001, presta. Potom je zurio u vodopad tela. Koliko su visoko, nemerljivo visoko, bila naslagana? I koliko su duboko mogla pasti? On ih je nesvesno strmoglavio, kada je dodirom prekinuo silu koja je izbijala iz šipke.

Uz šipku se nije mogao popeti, ali se mogao spustiti. Poče da silazi, a onda pogleda naviše i zaboravi tela za čije je poniranje kriv.

Nekakvo brujanje odozgo zaglušilo je šištanje padajućih.

Mali plovni objekat, načinjen od svetlozelene supstance i oblikovan kao kanu,

spuštao se između kolona padača i susednih kolona visećih tela. Pomislio je da vazdušni kanu nema vidljivih pomoćnih sredstava i — to je bila mera njegovog užasa — čak zanemario svoju igru rečima. Bez vidljivih pomoćnih sredstava. Poput magične lađe iz *Hiljadu i jedne noći.*

Jedna glava izvirila je iz broda. Plovni objekat je stao, i brujanje se prekinulo. Drugo lice pojavi se uz prvo. Oba su bila uokvirena dugom, crnom, pravom kosom. Ubrzo se povukoše, brujanje iznova poče i kanu produži dole ka njemu. Kada se nađe na oko pet stopa od njega, stade. Na zelenom pramcu beše jedan jedini mali simbol; bela spirala koja je eksplodirala udesno. Jedan od posade kanua govorio je jezikom sa mnogo samoglasnika i različitim, često ponavljanim, glotalnim plozivom. Zvučao je polinežanski.

Najednom opet oseti nevidljivu čauru oko sebe. Tela što su padala usporiše, i stadoše. Čovek na šipki oseti kako ga privlačna sila obuhvata i podiže. Iako se očajnički privio uz šipku, noge mu se pomeriše naviše a potom se odvojiše, i telo ih je sledilo. Uskoro je gledao dole. Ruke su mu se odvojile; osećao je da je time onemogućen i njegov dohvat života. Poče da plovi uvis i da rotira. Pređe pored vazdušnog kanua i uzdiže se iznad njega. Dvojica ljudi u kanuu bili su nagi, tamnoputi poput jemenskih Arapa, i privlačni. Crte lica im behu nordijske, nalik Islanđanima koje poznavaše.

Jedan od njih podiže ruku u kojoj držaše metalni predmet veličine olovke. Pogleda duž njega, kao da namerava da puca.

Ploveći vazduhom, vikao je gnevno sa mržnjom i osećanjem poraza, i zamlatarao rukama da otpliva do mašine.

»Ubiću!« vrištao je. »Ubiti! Ubiti!«

Opet nastupi zaborav.

2

Bog stajaše nad njim, čim je legao na travu pored vode i žalosnih vrba. Ležao je široko otvorenih očiju, slab poput novorođenčeta. Bog ga je udarao u rebra krajem jedne gvozdene palice. Bog je bio visok sredovečan čovek. Imao je dugu, crnu, račvastu bradu i nosio je nedeljno odelo engleskog gospodina iz vremena 53 godine duge vladavine kraljice Viktorije.

»Kasniš«, kaza Bog. »Znaš da si davno morao da platiš dug.«

»Kakav dug?« upita Ričard Frensis Barton. Pređe vrhovima prstiju preko rebara da se uveri da su sva još tu.

»Dužan si za tela«, odgovori Bog, ponovo ga udarajući palicom. »Da i ne spominjem duše. Dužan si za tela i duše, što je jedno isto.«

Barton se napregnu da stane na noge. Niko, čak ni Bog ne može da udari Ričarda Bartona u rebra i da ode bez borbe.

Bog, ignorišući ništavan pokušaj, izvuče veliki zlatni sat iz džepa od prsluka, odveza teški poklopac, pogleda u šake, i reče: »Davno je morala biti naplata.«

Bog ispruži drugu ruku, sa dlanom spremnim đa uzme.

»Plati, gospodine. Inače, biću prinuđen na poništenje.«

»Poništenje čega?«

Pade mrak. Bog poče da se rastvara u tamu. Istovremeno, Barton primeti da mu sliči. Imao je istu crnu pravu kosu, isto arapsko lice sa crnim, prodornim očima, visoke jagodice, pune usne i isturenu, snažnu donju vilicu. Iste duge, duboke ožiljke, svedoke somalskog koplja koje mu je probolo vilice u bici na Berberiji, imađaše na obrazima. Ruke i stopala behu mu mali, u neskladu sa širokim ramenima i masivnim plećima. A imao je i dugačke guste brkove, i dugu račvastu bradu, što je navelo Beduine da ga nazovu »Otac Brkova«.

»Izgledaš kao đavo«, reče Barton, ali Bog je bio postao tek još jedna senka u tmini.

3

Barton je još spavao, ali sasvim blizu površine svesti, tako da je bio svestan da spava. Svetlost je smenjivala tamu.

Tada se njegove oči otvoriše. Nije znao gde se nalazi.

Gore se prostiralo plavo nebo. Nežan povetarac milovao mu je nago telo. Njegova ćelava glava, leđa, noge i dlanovi, behu na travi. Okrenu glavu udesno i spazi poljanu prekrivenu sasvim niskom, zelenom, gustom travom. Poljana se blago uzdizala, čitavu milju. Pokraj nje beše niz brežuljaka, koji su počinjali blago, a zatim postajali strmiji i viši, i vrlo nepravilnog oblika, kao da se penju ka planinama. Činilo se da se brežuljci protežu oko dve i po milje. Sve beše obraslo drvećem, od kojeg pojedino blistaše crvenom, azurnom, svetlozelenom, razbuktalom žutom, i tamnoružičastom bojom. Planine iza brežuljaka dizale su se naglo, okomito i neverovatno visoko. Bile su crne i plavičastozelene, i izgledale poput staklastovatrene stene sa ogromnom mrljom od

lišaja koji je pokrivao najmanje četvrtinu površine.

Između njega i brežuljaka beše mnogo ljudskih tela. Najbliže, na odstojanju od svega nekoliko stopa, beše telo bele žene, koje je stajalo ispod njega u vertikalnom nizu.

Požele da se podigne, ali je bio trom i ukočen. Sve što je u tom trenu mogao učiniti, a što je takode iziskivalo veliki napor, bilo je da okrene glavu na levu stranu. Tamo beše još nagih tela, po poljani koja se spuštala ka reci udaljenoj možda sto jardi. Reka je bila široka oko milju, i sa njene druge strane nazirala se još jedna, verovatno isto ovolika poljana što se uzdizala ka podnožju prekrivenom sa još više drveća, a potom ka visoko uzdignutim, strmim plavičastozelenim planinama. To je istok, pomisli ukočen. Sunce se upravo beše uzdiglo iznad vrha planine na toj strani.

Gotovo uz samu ivicu reke nalazila se neobična građevina. Bila je od sivog granita sa crvenim mrljama, oblikovana kao pečurka. Njen široki trup nije mogao biti viši od pet stopa, a glava joj je u prečniku iznosila oko pedeset stopa.

Pođe mu za rukom da se dovoljno uzdigne i nalakti.

Beše još granita u obliku pečurke, duž obe strane reke.

Svugde po poljani ležahu neodevena ćelava ljudska bića, razmaknuta oko šest stopa. Većina još ležahu na leđima, zureći u nebo. Drugi su počinjali da se komešaju, gledaju unaokolo, ili čak ustaju.

On se uspravi takođe i opipa glavu i lice obema rukama. Bili su glatki.

Telo mu ne beše izborano, izbrazdano, čvornovato i uvelo, poput tela šezdesetdevetogodišnjaka koji leži na samrtničkoj postelji. Bilo je to telo glatke kože i snažnih mišića, kakvo je imao kao dvadesetpetogodišnjak. Isto telo imao je kada je plovio između šipki u onom snu. Snu? Delovalo je preupečatljivo da bi bilo san.

Oko ručnog zgloba imao je uzanu traku od providnog materijala. Bila je povezana šest inča dugim kaišem od istog materijala. Drugi kraj kaiša beše stegnut oko jednog metalnog luka, ručice sivkastog metalnog cilindra sa zatvorenim poklopcem.

Leno, ne koncentrišući se jer mu je misao bila prespora, podiže cilindar. Težio je manje od funte, pa nije mogao biti od gvožđa, čak i da je šupalj. Prečnik mu je iznosio stopu i po, a dužina više od dve stope.

Svako je imao isti predmet pričvršćen za ručni zglob.

Srce polako poče da mu dobija u brzini, čula mu se pokrenuše i stade na noge.

I ostali su poustajali. Mnogima su lica bila opuštena, ili kao kakvim ledenim čudom zamrznuta. Pojedini izgledahu uplašeno. Oči su im bile razrogačene i kolutave; grudi su im se brzo dizale i spuštale; iz pluća im je šištalo. Drugi su se tresli kao da ih je pomeo ledeni vetar, iako je vazduh bio prijatno topao.

Čudna stvar, zaista neobična i zastrašujuća stvar, bila je gotovo apsolutna tišina. Niko nije izgovarao ni reč; čuo je samo dah onih do njega, jedan lak pljesak kao da se neko udario dlanom po kolenu; tiho zviždanje žene.

Usta im behu poluotvorena, kao da su zaustili da nešto kažu.

Počeše da se kreću okolo, gledajući jedan drugog u lice, katkad pružajući ruke da ovlaš dodirnu onog do sebe. Vukli su svoje bose noge gore-dole, zurili u brda, drveće puno velikih živopisnih cvetova, lišajeve i visoke planine, iskričavu i zelenu reku, kamenje u obliku pečuraka, kaiševe i sive metalne kutije.

Neki behu svesni svojih golih glava i lica.

Uopšte, karakterisahu ih nesvestan pokret i tišina.

Iznenada, jedna žena zastenja. Pade na kolena, zabaci glavu i ramena unatrag, i urliknu. Istovremeno, daleko dole uz rečnu obalu, još neko urliknu.

Kao da su ova dva krika bili signali. Ili dupli ključevi za ljudski glas koji otključaše.

Muškarci, žene i deca počeše da vrište i jecaju, da grebu sopstvena lica noktima, da se udaraju u grudi, padaju na kolena i dižu ruke kao za molitvu, da se bacaju ničice i zarivaju lica u travu, kao da, nojevima nalik, izbegavaju da budu viđeni, ili da se valjaju napred-nazad, lajući poput pasa ili zavijajući kao vukovi.

Bartona obuze užas i histerija. Požele da klekne i moli za spas od suda. Požele milost. Nije hteo da vidi zaslepljujuće lice Boga kako se pomalja iza planina, lice svetlije od sunca. Ne beše ni tako hrabar, ni tako nevin, kako mu se nekada činilo. Sud može biti tako strašan, tako neopozivo konačan da nije podnosio pomisao na njega.

Nekoć je maštao o izlasku pred Boga posle smrti. Bio je mali i nag, i stajao je nasred jedne nepregledne poljane nalik

ovoj, ali sam samcit. Bog, velik kao planina, koračao je ka njemu. A on, Barton, ukopao se u mesto i prkosio Bogu.

Ovde ne beše Boga, ali, svejedno, on se dade u beg. Trčao je preko poljane, gurajući ljude i žene s puta, obilazeći ih i preskačući one koji su se valjali po tlu. U trku je urlao: »Ne! Ne! Ne!« Ruke mu se okretahu poput vetrenjače, da ga odbrane od neviđenog užasa. Cilindar pričvršćen za njegov zglob obrtao se ukrug.

Najzad je dahtao toliko da više nije mogao urlati, ruke i noge mu behu otežale, pluća su mu gorela, a srce tutnjalo, pa se sruči pod prvo drvo.

Posle nekog vremena ustade i osvrnu se na livadu. Buka koju je rulja stvarala beše se, iz vriske i urlika, pretvorila u glasno brbljanje. Većina su razgovarali, premda se nije činilo da iko ikog sluša. Barton ne mogaše razabrati pojedine reči. Neki ljudi i žene grlili su se i ljubili kao da su se poznavali u prethodnom životu i sad se drže da ponovo jedni druge uvere u svoje identitete i svoju stvarnost.

Behu tu i deca, u velikom čoporu. Nijedno nije bilo mlađe od pet godina. Kao i u starijih, glave su im bile ćelave. Polovina su plakali, nepomični. Ostali, takođe gorko plačući, trčali su gore-dole i gledali lica iznad sebe, očito tražeći roditelje.

Sad je već lakše disao. Ustao je i okrenuo se. Drvo pod kojim je stajao bilo je crveni bor (katkad pogrešno nazivan norveškim) oko dve stotine stopa visok. Pored njega beše drvo kakvo nikad nije video. Dvoumio se da li je uopšte postojalo na Zemlji. (Bio je siguran da sada nije na Zemlji, iako za to nije imao nikakav poseban razlog u tom trenutku.) Imalo je debelo, čvornovato, crnkasto stablo i puno krupnih grana sa trougaonim, šest stopa dugim zelenim lišćem, obrubljenim skerletnom čipkom. Beše visoko oko tri stotine stopa. Bilo je još drveća, nalik belim i crnim hrastovima, jelama, zapadnim tisama i borovima sa širokom krošnjom.

Tu i tamo videle su se skupine visokih biljaka nalik bambusima, a gde nije bilo njih ili drveća, rasla je trava oko tri stope visoka. Životinja ne beše dokle dopire pogled. Ni insekata, ni ptica.

Potraži pogledom kakav prut ili palicu. Nije imao blage predstave šta je dalje na programu za ljudski rod, ali ako je on oslobođen nadzora i kontrole, uskoro će se vratiti u svoje normalno stanje. Jednom, kad šok prođe, ljudi će se pribrati, a to znači i da će jedni druge zlostavljati.

Ne nađe ništa pogodno za oružje. Potom mu sinu da metalni cilindar može poslužiti u tu svrhu. Udari njime o drvo. Iako lagan, beše izuzetno čvrst.

Podiže poklopac, čiji je jedan kraj bio ugloblјen unutra. U šupljoj unutrašnjosti bilo je šest spojenih metalnih prstenova, po tri na svakoj strani, postavljenih tako da je svaki mogao držati duboku čašu, posudu ih pravougaoni kontejner od sivog metala. Svi kontejneri bili su prazni. Zatvori poklopac. Bez sumnje, otkriće na vreme čemu cilindar služi.

Što god da je bilo, uskrsnuće nije rezultiralo telima od krhke, maglovite ektoplazme. On je sav bio kost, krv i meso.

I, premda se još osećao odvojen od stvarnosti, kao da je bio otkačen od zupčanika sveta, šok je nestajao.

Bio je žedan. Moraće da siđe i pije iz reke, sa nadom da nije zatrovana. Na tu pomisao načini grimasu i pogladi gornju usnu. Na dodir prsta se razočarao. Čudna reakcija, pomisli, i seti se da su njegovi gusti brkovi nestali. O, da, nadao se da rečna voda neće biti zatrovana. Kakva čudna misao! Zar mrtvi treba da budu vraćeni u život, jedino da bi bili ponovo ubijeni? Ali, podugo stajaše ispod drveta. Mrzelo ga je da ide natrag kroz tu gomilu koja je suludo pričala i histerično jecala, da bi se domogao reke. Ovde, daleko od njih, bio je umnogome oslobođen užasa, panike i šoka koji ih je preplavio kao more. Ako bi se izložio opasnosti povratka, ponovo bi bio uvučen u njihova osećanja.

Uskoro spazi figuru kako se odvaja od nage gomile i korača ka njemu. Pozna da nije ljudska.

Barton tada već beše siguran da ovaj Dan Uskrsnuća nije onaj za koji je bilo koja religija tvrdila da će doći. Barton nije verovao u Boga kakvog su predstavljali hrišćani, Muslimani, Indusi, ni ma ko drugi. Čak nije bio siguran da je verovao u ikakvog Stvoritelja. Verovao je u Ričarda Frensisa Bartona i u nekoliko prijatelja. Bio je siguran da će, kad umre, svet prestati da postoji.

4

Probudivši se posle smrti u ovoj dolini kraj reke, bio je slab da se odbrani od sumnji svojstvenih svakom čoveku koji je

rano bio izložen religijskom uvežbavanju i odraslom društvu što pridikuje svoja ubeđenja u svakoj prilici.

Sada, posmatrajući stranca kako mu se približava, bio je uveren da za ovaj događaj, izuzev natprirodnog, postoji i kakvo drugo objašnjenje. Postoji fizički, naučni razlog njegovog boravka ovde; nije morao da pribegava jevrejsko-hrišćansko-muslimanskim mitovima kao uzroku.

Stvor, to, on — bez sumnje je bilo muško — beše dvonožac visok oko šest stopa i osam inča. Telo rumene kože bilo mu je vrlo mršavo; po tri prsta i palac behu mu na rukama i po četiri veoma duga i tanka prsta na nogama. Imao je dve tamnocrvene mrlje ispod muških bradavica na grudima. Poluljudsko lice. Guste crne obrve padale su ka izbočenim jagodicama i prekrivale ih braonkastim maljama. Sa strana su mu nozdrve bile oivičene tankom membranom, dugom oko šesnaestinu inča. Debeli hrskavičavi umetak na vrhu nosa beše mu duboko rascepljen. Usne su mu bile tanke, smežurane i crne. Uši su mu bile bez školjki, a zavoji u njima neljudski. Mošnice su mu izgledale kao da sadrže mnogo malih testisa.

Već je video ovog stvora kako pluta u nizovima, nekoliko redova dalje, u onom košmarnom snu.

Stvor stade na nekoliko stopa od njega, osmehnu se i otkri sasvim ljudske zube. »Nadam se da govoriš engleski«, reče. »Ja sa izvesnom tačnošću mogu govoriti ruski, mandarinski, kineski, i jezike hindu i urdu.«

Barton oseti lagan šok, kao kad bi pas ili majmun razgovarao sa njim.

»Ti govoriš srednjozapadni američki engleski«, odgovori mu. »Sasvim dobro. Premda previše precizno.«

»Hvala«, reče stvor. »Sledio sam te jer si jedini odavao osobu sa dovoljno osećanja za bekstvo iz onog pakla. Možda imaš neko objašnjenje za ovo... kako ga zoveš?... uskrsnuće?«

»Ne više nego ti«, reče Barton. »U stvari, ja uopšte nemam objašnjenje za tvoje postojanje, pre ili posle uskrsnuća.«

Strančeve guste obrve se nakostrešiše — gest koji je, po Bartonu, značio iznenađenje ili zbunjenost.

»Ne? To je čudno. Mogao sam se zakleti da nema nijednog od šest milijardi stanovnika Zemlje koji nije o meni čuo ili me video na TV.«

»TV?«

Stvorove obrve se opet nakostrešiše.

»Ti ne znaš šta TV...«

Glas mu utihnu i on se ponovo nasmeja.

»Naravno, kako sam glup! Ti mora da si umro pre nego što sam ja došao na Zemlju!«

»Kada je to bilo?«

Strančeve obrve se podigoše (ravno ljudskom mrštenju, kako je Barton primetio) i on sporo kaza: »Da vidimo. Verujem da je to bilo, po vašoj hronologiji, 2002. godine nove ere. Kada si ti umro?«

»Mora da je to bilo 1890. nove ere«, odgovori Barton. Stvorenje mu je povratilo osećanje da je sve ovo nestvarno. Oblizao je usta jezikom; kutnjaci, koje je izgubio kada mu je somalsko koplje probilo obraze, sada behu nadomešteni. Ali, još uvek je bio obrezan, i ljudi na obali reke — od kojih većina jaukahu na austrijsko-nemačkom, italijanskom, ili tršćanskom slovenačkom takođe behu obrezani. Ipak, u njegovo vreme, većina muškaraca u tom kraju bili su neobrezani.

»Sigurno«, reče Barton, »da ne pamtim ništa posle 20. oktobra 1890.«

»Oh!« izusti stvor. »Pa ja sam moju planetu napustio otprilike 200 godina pre nego što si ti umro. Moju planetu? To je bio satelit zvezde koju vi Zemljani zovete Tau Ceti. Mi smo bili obustavili životnu delatnost i, kada se naš brod približio vašem Suncu, automatski se raskravili, i... ali ti ne znaš o čemu ti govorim?«

»Ne baš. Događaji se odvijaju prebrzo. Želeo bih da saznam detalje kasnije. Kako ti je ime?«

»Monat Grautut. Tvoje?«

»Ričard Frensis Barton, na usluzi.«

Poklonio se ovlaš i nasmejao. Uprkos neobičnosti stvora i pojedinim antipatičnim fizičkim detaljima, Barton shvati da mu se ovaj dopada.

»Pokojni kapetan Ričard Frensis Barton«, dopuni se. »Poslednje, konzul njenog veličanstva u austrougarskoj luci Trst.«

»Elizabete?«

»Ja sam živeo u devetnaestom, a ne u šesnaestom veku.«

»Neka kraljica Elizabeta vladala je Velikom Britanijom u dvadesetom veku«, kaza Monat.

Okrenu se i pogleda ka obali reke.

»Zašto su tako uplašeni? Sva ljudska bića koja sam sreo bila su ili sigurna da

nema zagrobnog života, ili da će dobiti povlašćen položaj na drugom svetu.«

Barton se nasmejao i rekao: »Oni koji su poricali postojane drugog sveta, sigurni su da su u paklu, baš zato što su to poricali. Oni koji su znali da će ići u raj su iznenađeni, pretpostavljam, što su nagi. Vidiš, većina ilustracija naših života posle smrti, prikazuje one u paklu kao nage, a one u raju kao odevene. To znači, ako si uskrsnuo glupavo nag, mora da si u paklu.

»Deluješ veselo«, kaza Monat.

»Nisam bio tako veseo pre nekoliko minuta«, odvrati Barton. Potresen sam, u stvari. Veoma potresen. Ali, to što tebe ovde vidim, čini da mislim da stvari i nisu onakve kakve su ljudi pretpostavljali da će biti. Retko su takve. A Bog, ukoliko namerava da se pojavi, ne izgleda da žuri. Mislim da za ovo postoji objašnjenje, ali koje neće odgovarati nijednoj pretpostavci koju sam znao na Zemlji.

»Sumnjam da smo na Zemlji«, reče Monat. Pokaza gore dugim, tankim prstima, sa debelim hrskavičavim okruglicama umesto noktiju.

»Ako se pažljivo tamo zagledaš, zaštićenim očima, možeš u blizini Sunca videti još jedno nebesko telo. To nije mesec«, objasni.

Barton zaštiti oči dlanovima i, s metalnim cilindrom na ramenu, zagleda se u pokazanu tačku. Spazi slabo svetleće telo, čija je veličina, činilo se, odgovarala osmini punog meseca. Kada spusti ruke, upita: »Neka zvezda?«

»Mislim da jeste«, odgovori Monat. »Čini mi se da sam video još nekoliko vrlo nejasnih tela negde na nebu, ali nisam siguran. Znaćemo kad padne mrak.«

»Gde misliš da smo?«

»Ne bih znao.«

Monat načini pokret ka suncu.

»Ono izlazi pa će, prema tome, i zaći, a onda treba da dođe noć. Mislim da bi najbolje bilo da se za noć pripremimo. I za kakav drugi slučaj. Vruće je, i postaje sve toplije, ali noć može biti hladna i kišovita. Treba đa napravimo nekakvo sklonište. Takođe treba da razmislimo kako doći do hrane. Premda prepostavljam da će nas ova sprava«, — pokaza na cilindar — »hraniti.«

»Šta te navodi da tako misliš?« upita Barton.

»Zavirio sam u moju. Sadrži posude i čaše, sve prazne u ovom času, ali očito načinjene da budu pune.«

Barton se oseti manje nestvarnim. Biće — Tau Cetan! — govorilo je tako pragmatično, tako razborito, da je obezbedilo kotvu za koju je Barton mogao privezati svoja osećanja pre nego što se opet rasprše. I, uprkos odbojnosti tuđina, stvor odisaše blagonaklonošću i otvorenošću koje Bartona oduševljavahu. K tome, bilo koje stvorenje koje je došlo iz civilizacije koja je u stanju da pređe mnoge trilione milja međuzvezdanog prostora, mora da ima vrlo vredno znanje i sredstva.

I drugi počeše da se odvajaju od gomile. Grupa od desetak ljudi i žena koračala je polako ka njemu. Jedni razgovarahu, a drugi behu ćutljivi, sa razrogačenim očima. Nisu izgledali kao da imaju konačan cilj u glavi; samo su plovili napred, poput oblaka nošenog vetrom. Kada su se približili Bartonu i Monatu, stadoše.

Čovek koji je zaostao za grupom, posebno privuče Bartonov ispitivački pogled. Monat zasigurno nije delovao ljudski, ali ovaj čovek delovaše podljudski ili praljudski. Zdepast i snažnih mišića, beše visok oko pet stopa. Glava mu je bila isturena napred, na pognutom i vrlo debelom vratu. Čelo nisko i koso. Lobanja duga i uzana. Ogromne čeone kosti senčile su tamnobraon oči. Nos mu je bio mesnata mrlja sa izbečenim nozdrvama, a isturene vilične kosti gurale su mu napred tanke usne. Verovatno je nekad bio obrastao dlakama kao majmun, ali sada, poput ostalih, bio ih je lišen. Ogromne šake mu izgledahu kao da mogu iscediti vodu iz kamena.

Osvrtao se, kao iz straha da se neko za njim šunja. Kad im se približi, ljudska bića ustuknuše.

Ali, tada neki čovek priđe podljudskom i reče mu nešto na engleskom. Bilo je očigledno da čovek ne očekuje đa bude shvaćen, ali je pokušavao da uspostavi prijateljski odnos. Glas mu beše gotovo promukao. Pridošlica je bio mišićav mladić, visok oko šest stopa. Imao je lepo lice kada se okrenuo prema Bartonu, ali komično grubo iz profila. Oči mu behu zelene.

Podljudski se trgnu kad ču da je oslovljen. Zapilji se u nasmešenog mladića. Potom se nasmeja, otkrivši krupne zbijene zube, i progovori jezikom koji Barton nije razumeo.

Pokaza na sebe i reče nešto što je zvučalo poput **Kazzintuitruabemss**. Kasnije će Barton shvatiti da je to bilo njegovo ime, i ono znači čovek-koji je-

izvadio-dugačak-beli-zub.

Među ostalima beše pet muškaraca i četiri žene. Dvojica ljudi su se poznavali u pređašnjem životu, a jedan je bio oženjen jednom od žena. Svi behu Italijani, ili Slovenci koji su umrli u Trstu, očito oko 1890, iako ih on nije poznavao.

»Ti tamo«, reče Barton, pokazujući na čoveka koji je govorio engleski. »Priđi. Kako se zoveš?«

Čovek mu kolebljivo priđe. »Ti si Englez, zar ne?« upita.

Govorio je srednjozapadnim američkim, monotonim naglaskom.

Barton mu pruži ruku i reče: »Daa. Barton.«

Čovek podiže bezdlake obrve i ponovi; »Barton?« Naže se prema Bartonu i zagleda mu se u lice. »Teško je reči... ne može biti...«

Uspravi se. »Ime mi je Piter Frigit. F-R-I-G-I-T.«

Osvrnu se oko sebe, a onda reče još otegnutijim glasom: »Teško je govoriti povezano. Svi su u nekoj vrsti šoka, znaš. Osećam se kao na ivici kolapsa. Ali... evo nas... živi ponovo... mladi ponovo... nema paklenog ognja, bar ne još. Rođen 1918, umro 2008... zbog toga što je ovaj vanzemaljac učinio... nemam ništa protiv njega... tek štiteći sebe, znaš.«

Frigitov glas utihnuo je do šapata. Nervozno se cerio Monatu.

»Ti znaš ovog... Monata Greututa?« upita Barton.

»Ne baš«, odgovori Frigit. »Gledao sam ga na TV dovoljno, naravno, i čuo dovoljno, i čitao o njemu dovoljno.«

Ispruži ruku kao da očekuje da bude odbijen. Monat se osmehnu i rukovaše se.

»Verujem da bi bilo dobro da se udružimo. Možda ćemo morati da se branimo«, reče Frigit.

»Zašto?« upita Barton, premda je dobro znao.

»Znaš kako je većina ljudi pokvarena«, reče Frigit. »Jednom kad se ljudi naviknu na svoje uskrsnuće, tući će se za žene, i hranu, i sve što žele, i, ja mislim da bismo morali biti prijatelji sa ovim Neandertalcem, šta li je. Svejedno, biće dobar u tuči.«

Kaz, kako su ga posle prozvali, izgledao je patetično željan da bude prihvaćen. Istodobno, bio je sumnjičav prema svakom ko bi mu se previše približio.

Jedna žena je sve to vreme hodala i brbljala bez prestanka na nemačkom: »Gospode Bože! Šta sam učinila te sam Te uvredila?«

Neki čovek beše stisnuo pesnice, uzdigao ih do visine ramena, i uzvikivao na jidišu: »Moja brada! Moja brada!«

Drugi čovek pokazivaše na svoje genitalije i govoraše na slovenačkom: »Načinili su Jevreja od mene! Jevreja! Misliš li da...? Ne, ne može biti!«

Barton se besno isceri i reče: »Ne pada mu na pamet da su možda od njega načinili Muhamedanca, ili australijskog domoroca, ili starog Egipćanina, od kojih su svi praktikovali obrezivanje.«

»Šta je rekao?« upita Frigit. Barton prevede; Frigit se nasmeja.

Neka žena projuri pored njih; patetično je pokušavala da grudi i genitalije pokrije rukama. Mrmljala je: »Šta će oni pomisliti, šta će oni pomisliti?« Potom se izgubila između drveća.

Čovek i žena ih mimoiđoše; razgovarali su bučno na italljanskom, kao da su odvojeni širokim autoputem.

»Nemoguće da smo u raju... znam, o Gospode Bože, znam! Postojao je Đuzepe Zomzini, i znaš kako je bio poročan... morao je da izgori u paklenom ognju! Ja znam, ja znam... Krao je iz riznice, često posećivao bordele, opijao se do smrti... još... on je tu!... Ja znam, ja znam...«

Još je neka žena trčala i vrištala na nemačkom: »Tatice, tatice! Gde si? Ja sam tvoja draga Hilda.«

Jedan čovek sve ih je mrko gledao i ponavljao na mađarskom: »Ja sam dobar koliko i drugi, a od ponekih i bolji. U pakao s njima.«

Neka žena kaza: »Izgubila sam celi svoj život, celi svoj život. Sve sam za njih učinila, a sad...

Jedan čovek, njišući metalni cilindar ispred sebe kao da je kadionica, pozva: »Za mnom, u planine! Sledite me! Ja znam istinu, dobri ljudi! Za mnom! Bićemo spašeni u naručju Gospoda! Ne verujte ovoj obmani oko sebe; za mnom! Ja ću vam otvoriti oči!«

Ostali su brbljali, ili ćutali stisnutih usana, kao da su se plašili da izgovore šta im je na duši.

»Proći će izvesno vreme pre nego se poprave«, reče Barton. Ali, takođe je osećao da će proći mnogo vremena pre nego što svet postane zemaljski za njega.

»Oni nikada neće moći saznati istinu«, reče Frigit.

»Na šta ciljaš?«

»Oni nisu znali Istinu — veliko I — na

Zemlji, pa zašto treba da je saznaju ovde? Zbog čega misliš da smo pred otkrovenjem?«

Barton sleže ramenima i reče; »Ne mislim. Ali zato mislim da moramo da utvrdimo šta sačinjava našu okolinu, i kako u njoj možemo preživeti. Sreća čoveka koji sedi, sedi takođe.«

On pokaza ka obali reke. »Vidiš ono kamenje u obliku pečuraka? Izgleda da je postavljeno na odstojanju od milje. Pitam se čemu služi?«

Monat reče; »Da si ijedan izbliza pogledao, video bi da im je na površini oko sedamsto kružnih nazupčanja. Ona upravo odgovaraju osnovi cilindra, da se užlebi. Zapravo, postoji cilindar u centru gornje površine. Verujem da ćemo, ako ga ispitamo, moći da mu odredimo namenu. Pretpostavljam da je tamo postavljeno kako bismo upravo to uradili.«

5

Priđe im jedna žena. Bila je srednje visine, izvanredne figure, i lica koje bi bilo krasno da je uokvireno kosom. Oči joj behu krupne i tamne. Nije ni pokušavala da se pokrije rukama. Barton ne beše ni najmanje pobuđen da je gleda, nju, ni bilo koju. Bio je previše utrnuo.

Žena je govorila prijatnim glasom, oksfordskim akcentom. »Molim vaše izvinjenje, gospodo. Slučajno sam vas čula. To su jedini engleski glasovi koje sam zapazila otkad sam se probudila... ovde, ma šta da je ovo. Ja sam Engleskinja i tražim zaštitu. Stavljam vam se na milost.«

»Na vašu sreću, gospodo«, reče Barton, »obratili ste se pravim ljudima. U najmanju ruku, za sebe govoreći, uveravam vas da ćete dobiti svu zaštitu što vam je mogu dati. Premda, da sam poput neke engleske gospode koju sam poznavao, mogli ste da ne prođete tako dobro. Uzgred, ovaj gospodin nije Englez. Jenki je.«

Neobično je delovao ovako formalan razgovor, baš tog dana kad se naricalo i vikalo dolinom, i kad su svi bili goli i ćelavi kao jegulje.

Žena pruži Bartonu ruku. »Ja sam gospođa Hergrejvz«, reče.

Barton prihvati ruku i, naklonivši se, ovlaš je poljubi. Osećao se glupo, ali, istovremeno, gest je ojačao njegovu vlast nad duševnim zdravljem. Kad bi se forme učtivog društva sačuvale, možda bi i 'pravilnost' stvari mogla biti ponovo uspostavljena.

»Pokojni kapetan, gospodin Ričard Frensis Barton«, reče, smešeći se ovlaš na ovo 'pokojni'. »Možda ste čuli o meni?«

Ona istrgnu svoju ruku, pa je ponovo ispruži.

»Da, čula sam o vama, gospodine Ričard.«

Neko reče, »Ne, ne može biti!«

Barton pogleda Frigita, koji tiho razgovaraše.

»A zašto ne?« upita on.

»Ričard Barton!« uzviknu Frigit. »Da. Pitao sam se, ali bez kose?...«

»Daa?« otegnu Barton.

»Daa!« odvrati Frigit. »Upravo kako knjige kažu!«

»O čemu govoriš?«

Frigit duboko uzdahnu, a zatim reče: »Ostavi to sada, gospodine Barton. Objasniću kasnije. Prihvati da sam veoma potresen. Van pameti. Ti to, naravno, razumeš.«

On se zagleda u gospođu Hergrejvz, zavrte glavom, i upita: »Nije li vaše ime Alisa?«.

»Zašto, jeste!« odgovori ona, smešeći se i postajući lepa, s kosom ili bez. »Otkud znate? Otkud znate? Da li sam vas već srela? Ne, ne verujem.«

»Alisa Plizens Lidel Hergrejvz?«

»Da!«

»Da!«

»Moram da sednem«, reče Amerikanac. Ode pod drvo i sede, leđima uz stablo. Oči mu behu staklaste.

»Šok«, reče Barton.

Mogao je očekivati ovako čudno ponašanje i govor i od drugih, kroz izvesno vreme. Mogao je i od sebe očekivati izvesno neracionalno ponašanje. Važna stvar beše domoći se skloništa i hrane, i načiniti plan zajedničke odbrane.

Barton se obrati ostalima na italijanskom i slovenačkom, a zatim se predstavi. Oni se nisu protivili kad im predloži da ga slede do ivice reke.

»Siguran sam da smo svi žedni«, reče. »Zato treba da ispitamo one kamene pečurke.«

Vratiše se na poljanu. Ljudi su sedeli na travi ili se kretali uokolo. Mimoiđoše čoveka i ženu što su se, zajapureni, prepirali. Očito su bili supružnici i nastavljali doživotnu svađu. Najednom, čovek se okrenu i ode. Žena pogleda s nevericom i otrča za njim. On je odgurnu tako snažno, da je pala u travu. Zatim se

brzo izgubi u gomili, ali je žena ostala da luta okolo, zovući ga i preteći da će napraviti skandal ako se ne pojavi.

Barton za trenutak pomisli na svoju ženu Izabelu. Ne beše je video u ovoj gomili, što ne znači da nije tu. Ali, ona bi ga tražila. Ne bi posustala dok ga ne pronađe.

Progura se kroz gomilu do ivice reke, kleknu i zahvati vodu rukama. Bila je hladna, čista i okrepljujuća. U stomaku je osećao apsolutnu prazninu. Kada je utolio žeđ, oseti da je gladan.

»Voda Reke Života«, reče Barton. »Stiks? **Lethe**? Ne, ne **Lethe**. Ja pamtim sve o svom zemaljskom postojanju.«

»A ja bih voleo da sam svoje zaboravio«, kaza Frigit.

Alisa Hergrejvz klečaše uz ivicu, zahvatajući jednom rukom vodu, dok se o drugu oslanjala. Figura joj je zaista divna, mišljaše Barton. Želeo bi da bude plavuša kad joj poraste kosa, ako poraste. Može biti da, Ko god ih držao ovde, hoće da su svi ćelavi, iz nekog Njegovog razloga.

Popeli su se na vrh najbliže pečurke. Granit je bio kao od gustog zrnevlja, siv, sa upadljivim crvenim flekama. Na pljosnatoj površini beše sedamsto nazupčanja, koja su formirala pedeset koncentričnih krugova. Ugnuće u centru sadržavalo je jedan metalni cilindar. Majušan tamnoput čovek, velikog nosa i uvučene brade, ispitivao je cilindar. Kad oni pristupiše, on podiže pogled i osmehnu se.

»Ovaj se ne može otvoriti«, reče na nemačkom. »Možda će posle. Siguran sam da je to tu, kao primer šta da radimo sa sopstvenim cilindrima.«

Predstavi se kao Lev Ruač i pređe na teško akcentovani engleski, kad Barton, Frigit i Hergrejvz kazaše svoja imena.

»Bio sam ateist«, reče, više kao da razgovara sam sa sobom. »Sada, ne znam! Ovo mesto je tako velik šok za jednog ateistu, znate, kao i za ove pobožne vernike, koji su imali sasvim drugačiju sliku zagrobnog života. Pa, dobro, nisam bio u pravu. Nije prvi put.«

On se prigušeno nasmeja i reče Monatu: »Poznao sam te odmah. Dobro je za tebe što si uskrsnuo u

grupu u kojoj su uglavnom ljudi umrli u devetnaestom veku. Inače bio bi linčovan.«

»Zašto?« upita Barton.

»On je ubio Zemlju«, kaza Frigit. »U stvari, **mislim** da jeste.«

»Skener«, reče Monat setno, »je bio podešen da ubija samo ljudska bića. Ali, ne bi uništio celo čovečanstvo. Prestao bi da deluje pošto predviđen broj — na žalost, veliki broj — izgubi život. Verujte, prijatelji, nisam želeo to da učinim. Vi ne znate koliko me muka stajalo da najzad odlučim i pritisnem dugme. Ali, morao sam da zaštitim moj narod. Vi ste podstakli moju ruku.«

»Sve je počelo kad se Monat pojavio u jednom programu uživo«, reče Frigit. »Monat je izneo jednu nesrećnu stvar. Kazao je da njegovi naučnici imaju znanje i sposobnost da sačuvaju ljude od starenja. Teoretski, koristeći **Tau Cetan** tehniku, čovek može živeti večno. Ali, ovo znanje nije korišteno na njegovoj planeti; bilo je zabranjeno. Voditelj ga je pitao može li se ta tehnika primeniti na Zemljane. Monat je odgovorio da nema smetnji. No, podmlađivanje je bilo odbačeno kad je u pitanju njegova sopstvena vrsta iz jednog vrlo dobrog razloga, koji je takođe važio i za Zemljane. Dotad je vladin cenzor shvatio šta se događa i prekinuo zvučni prenos. Ali, bilo je prekasno.«

»Kasnije«, reče Lev Ruač, »američka vlada je izvestila da Monat nije razumeo pitanje, da ga je njegovo neznanje engleskog navelo na netačnu tvrdnju. Ali, bilo je prekasno. Narod Amerike i sveta zahtevao je da Monat otkrije tajnu večite mladosti.«

»Koju nisam znao«, nadoveza se Monat. Niko živ iz naše ekspedicije nije je znao. U stvari, vrlo malo ljudi na mojoj planeti vladalo je njome. Ali, nije bilo dobro reći to narodu. Mislili su da lažem. Izbio je metež i gomila je savladala stražare oko našeg broda i prodrla unutra. Video sam moje prijatelje raznete kojekuda, dok pokušavaju da se razjasne s ruljom. *Razjasne*...

»Ali, učinio sam što sam učinio, ne iz osvete, nego iz sasvim drugačije pobude. Znao sam da će, pošto budemo ubijeni, ili čak ako ne budemo, vlada USA ponovo uspostaviti red. I imaće brod u vlasti. Ubrzo bi zemaljski naučnici znali kako da načine isti takav. Neizbežno, Zemljani bi pokrenuli flotu za invaziju našeg sveta. Tako, da bih se uverio da će Zemlja biti bačena natrag mnogo vekova, možda hiljade godina, znajući to, morao sam da učinini strašnu stvar da bih spasao sopstveni svet, i poslao sam signal skeneru u orbitu. Ne bih morao to da učinim da sam se domogao razornog

dugmeta i digao brod u vazduh. Ali, nisam mogao stići do kontrolne sobe. Tako, pritisnuo sam dugme za aktiviranje skenera. Ubrzo je gomila ispred vrata sobe u koju sam se bio sklonio, razneta eksplozijom. Više se ničeg ne sećam.«

Frigit reče: »Ja sam ležao u bolnici u Zapadnoj Samoi, umirući od raka i pitajući se hoću li moći biti pokopan do Roberta Luisa Stivensona. Nema mnogo šansi, mislio sam. K tome, bio sam preveo Ilijadu i Odiseju na samoanski... Onda su se desile te stvari. Ljudi po celom svetu padali su mrtvi. Slika fatalnog uništenja beše jasna. Satelit Tau Cetan zračio je nešto što je pogađalo ljudska bića na njihovim putanjama. Poslednje što sam čuo bilo je da su USA, Engleska, Rusija, Kina, Francuska i Izrael, poslali rakete da ga presretnu i dignu u vazduh. A skener je bio na takvoj putanji, da je trebalo da za nekoliko sati pređe preko Samoe. Mora da je takvo uzbuđenje bilo preveliko za mene u mom slabom stanju. Izgubio sam svest. To je sve što pamtim.«

»Lovci presretači su pali«, dovrši Ruač. »Skener ih je razneo pre nego što su mu se i približili.«

Barton mišljaše kako je imao mnogo da uči o vremenu posle 1890, ali sada nije bio čas da se o tome razgovara. »Predlažem da odemo u brda«, reče. »Treba da saznamo koje biljke tamo rastu i jesu li upotrebljive. Takođe, da vidimo ima li kamena od kog možemo načiniti oružje. Ovaj čovek iz starog kamenog doba, mora da je vičan radu s kamenom. On će nam pokazati.«

Hodali su preko miljama široke poljane u brda. Usput im se pridružilo nekoliko ljudi. Jedno beše malena devojčica, oko sedam godina stara, sa tamnoplavim očima i lepim licem. Gledala je tužno Bartona, koji je pitao na dvanaest jezika je li neko od njenih roditelja ili rođaka u blizini. Odgovorila je na jeziku koji niko od njih nije znao. Lingvisti među njima probali su sve govore kojima su vladali, najviše evropskih, i mnoge afričke i azijske: hebrejski, hidustanski, arapski, berberski dijalekat, ciganski, turski, persijski, latinski, grčki, afganski.

Frigit, koji je znao nešto velškog i gaelških jezika, progovori sa njom. Ona prvo razrogači oči, a zatim se namršti. Kao da su reči imale sigurnu bliskost ili srodnost sa njenim govorom, ali ne toliku da bi bile razumljive.

»Sve što znamo«, kaza Frigit, »je da bi ona mogla biti pripadnica drevnih Gala. Ponavlja reč Gvenafra. Može li joj to biti ime?«

»Učićemo je engleski«, reče Barton. »I zvaćemo je Gvenafra.« Podiže dete i nastavi da hoda s njom u naručju. Ona brižnu u plač, ali ne pokuša da se istrgne. Plač je značio oslobođenje od nečeg što je moralo biti gotovo neizdrživa napetost, i radost zbog pronalaženja staratelja. Barton savi vrat da je zakloni licem. Nije hteo da joj drugi vide suze u očima.

Tamo gde je poljana dodirivala bregove, ako je linija uopšte postojala, prestajala je niska trava i počinjali su gusti, zarasli, espartolike, visoki strukovi. Ovde je takođe bilo vrlo visokih borova, crvenih i sa širokom krošnjom, hrastova, tisa, kvrgavih džinova sa skerletnim i zelenim lišćem, i bambusa koji su gusto rasli. Bambusi behu raznoliki, od tankih stabljika, visokih svega nekoliko stopa, do biljaka od preko pedeset stopa. Mnoga debla behu obrasla lozom, sa ogromnim zelenim, crvenim, žutim i plavim cvetovima.

»Bambus je materijal za držače kopalja«, reče Barton, »cevi za vodovod, kontejnere, temelj za izgradnju kuća, nameštaj, čamce, drveni ugalj, čak za pravljenje baruta. A pojedine mlade stabljike mogu biti dobre za jelo. Ali, potreban nam je kamen za alatke, kako bismo posekli šumu i oblikovali drvo.«

Išli su preko brda, koja su bila sve viša, kako su se primicali planini. Pošto su prešli oko dve milje onako kako vrana leti, i osam milja onako kako gusenica gmiže, stadoše uz planinu. Ona se izdizala u obliku okomite litice od nekakve crno-bele eruptivne stene, obrasle debelim slojem plavozelenog lišaja. Nije bilo načina da joj se odredi visina, ali Barton nije mislio da greši u proceni od najmanje 20.000 stopa. Koliko su mogli da vide duž doline, predstavljala je solidno uporište.

»Jeste li primetili da nema životinja?« upita Frigit. »Nijednog insekta čak.«

Barton uzviknu. Krupnim koracima uputi se ka gomili kamenja od izlomljene stene i podiže jedan zelenkasti komad veličine pesnice.

»*Chert*«, reče. »Ako ga je ovde dovoljno, možemo načiniti noževe, glave kopalja, tesle, sekire. I koristiti ih za izgradnju kuća, čamaca, i mnogih drugih stvari.«

»Alatke i oružje moraju biti pričvršćeni za drvene držalje«, reče Frigit. Kojim ćemo ih materijalom povezivati?«

»Moguće ljudskom kožom«, odgovori Barton.

Ostali izgledahu šokirani. Barton se nasmeja neobično cvrkutavo, što je odudaralo od njegovog muževnog izgleda. On doda: »Ako smo prinuđeni da ubijemo u samoodbrani, ili dovoljno srećni da se spotaknemo o leš kojeg je kakav razbojnik bio dovoljno ljubazan da pripremi za nas, bili bismo ludi ako ne bismo iskoristili šta nam treba. Najzad, ako se neko od vas oseća dovoljno samopožrtvovanim da ponudi sopstveni epiderm za dobro grupe, neka izvoli. Setićemo ga se u svojim testamentima.«

»Sigurno se šalite«, reče Alisa Hergrejvz. »Mogu vam reći da mi nije osobito stalo do takvog razgovora.«

»Približite mu se i čućete mnogo gorih stvari«, kaza joj Frigit, ali nije objasnio na šta misli.

6

Barton je ispitao stenu u podnožju planine. Crnobeli, gusto zrnasti kamen planine, bio je neka vrsta bazalta. Ali, beše tu i parčadi *cherta* rasutih po zemlji, ili su štrcala iz podnožja. Izgledalo je kao da su popadala odozgo, pa je bilo moguće da planina nije od čvrste bazaltne materije. Uz pomoć komada *cherta*, koji je imao tanku oštricu, on ostruga sloj lišaja. Kamena podloga delovaše kao da je od zelenkastog dolomita. Očito su komadi *cherta* poticali od dolomita, iako ovde nije bilo ni traga truljenju ili kršenju žila. Lišaj je mogao biti *parmelia saxitilis*, koji takođe uspeva na starim kostima, uključujući lobanje, i stoga je u skladu sa Doktrinom Potpisa, lek za epilepsiju i melem za rane.

Slušajući kako kamen udara o kamen, vrati se grupi. Svi su stajali oko podljudskog i Amerikanca, koji su čučali leđa uz leđa i radili na *chertu*. Obojica isklesaše po jednu neravnu sekiricu. Na očigled ostalih, načiniše još šest. Zatim uzeše po veliku *chert* izraslinu i prelomiše je na pola kamenim čekićem. Koristeći parče izrasline, počeše da skidaju duge, tanke ljuspe sa njene spoljne površine. Okretali su i obijali komade, dok svaki nije imao mnoštvo oštrica.

Nastavili su da rade, prvi, tip čoveka koji je živeo sto hiljada godina ili više pre Hrista, a drugi, rafinirani završetak ljudske evolucije, proizvod najviše civilizacije (tehnološki govoreći) Zemlje i, uistinu, jedan od poslednjih ljudi na Zemlji — ako mu je za verovati.

Najednom Frigit jauknu, ustade i poče da skakuće okolo, držeći se za levi palac. Jedan od njegovih udaraca beše promašio cilj. Kaz se nasmeši pokazujući zube velike poput nadgrobnih ploča. I on ustade i odšeta u travu svojim čudnim, kotrljajućim hodom. Vrati se za koji minut, sa šest bambusovih štapova oštrih vrhova, i nekoliko ravno zasečenih. Seo je i radio na jednom štapu, dok ga nije rascepio s kraja i u rascep ubacio trouglastu otklesanu glavu sekire...Ovo je povezao sa malo duge trave.

Za pola sata grupa beše naoružana sekiricama, sekirama sa bambusovim drškama, bodežima i kopljima sa drvenim šiljcima i kamenim špicevima.

Dotad je i Frigita prestala da boli ruka, a i krvarenje se zaustavilo. Barton ga je upitao kako to da je tako vičan radu s kamenom.

»Bio sam antropolog-amater«, odgovori on. »Mnogi su ljudi — mnogi, uslovno govoreći — učili kako da načine alatke i oruđa od kamena, iz hobija. Neki od nas su se u tome prilično izveštili, mada ne verujem da ijedan savremeni čovek može biti brz i vešt poput neolitskih specijalista. Ti su momci to radili celog života, znaš.«

»Takođe slučajno znam dosta i u vezi sa obradom bambusa, pa, mogu vam valjati.«

Krenuše nazad ka reci. Stadoše za trenutak na vrhu visokog brega. Sunce im je bilo gotovo tačno iznad glave. Mogli su da vide mnogo milja duž, i preko reke. Iako su bili predaleko da bi razabrali figure s druge strane miljama široke reke, mogli su da vide strukture u obliku pečurke. Teren na drugoj strani bio je poput ovog na njihovoj. Milju široka poljana, i možda dve i po milje podnožja prekrivenog drvećem. Iza uspravljeno lice nesavladive crne i plavkastozelene planine.

Severno i južno prostirala se dolina duga oko deset milja. Zatim se savija, i reka nestaje iz vida.

»Mora da sunce izlazi kasno, a zalazi rano«, reče Barton. Moramo, znači, intenzivno raditi za videla.«

U tom trenu svi skočiše i mnogi uzviknuše. Plavi plamen se podigao iz svih kamenih struktura i vinuo se najmanje dvadeset stopa uvis, a zatim nestao. Kroz nekoliko sekundi začuše udaljenu tutnjavu. Eksplozija potrese planinu iza njih, a zatim odjeknu.

Barton prigrli devojčicu i potrča niz

breg. Iako su držali dobar tempo, bili su prinuđeni da s vremena na vreme hodaju, kako bi povratili dah. Ipak, Barton se divno osećao. Prošlo je mnogo godina otkad je poslednji put mogao da se koristi mišićima ovako razuzdano, pa nije želeo da prestane da uživa u takvom osećanju. Jedva je mogao poverovati da je, ne tako davno, njegovo desno stopalo bilo nabreklo od kostobolje, a srce mu pomamno tuklo ako bi se popeo i nekoliko stopa.

Stigoše na poljanu i nastaviše da kasaju tamo gde su razabrali da vlada veliko uzbuđenje oko jedne od struktura. Barton je psovao one što su mu prečili put i gurao ih u stranu. Gledali su ga smrknuto, ah niko ni ne pokuša da ga odgurne. Najednom, nađe se u slobodnom prostoru oko osnove. Vide šta ih je privuklo. I omirisa.

Frigit, za njegovim leđima, reče; »O, Gospode Bože!« i pokuša da povrati iz praznog stomaka.

Barton beše suviše video u svom životu, da bi bio potresen strašnim prizorom. Štaviše, mogao se otrgnuti od stvarnosti kad bi stvari postale suviše strašne ili bolne. Katkad bi načinio takav potez, potisnuo stvari — kakve — jesu, snagom volje. Obično bi se to desilo automatski.

Leš je ležao na boku, sa polovinom tela ispod glave pečurke. Koža mu je bila sasvim izgorela, a goli mišići ugljenisani. Nos i uši, prsti na rukama i nogama, i genitalije, bili su sasvim sagoreli, ili postali bezoblični.

Kraj tela je klečala neka žena i mrmljala molitvu na italijanskom. Imala je krupne crne oči, koje bi bile lepe da nisu pocrvenele i nadule se od plača. Imala je veličanstvenu figuru koja bi skrenula svu njegovu pažnju, u drugim okolnostima.

»Šta se dogodilo?« upita on.

Žena presta da moli i pogleda ga. Stade na noge i šapnu »Otac Đuzepe je bio prislonjen uz stenu; rekao je da je gladan. Rekao je da ne vidi mnogo smisla u vraćanju u život, samo da bi se umiralo od gladi. Ja sam odgovorila da nećemo umreti, kako bismo? Uskrsli smo i bićemo obezbeđeni. On reče da smo, možda, u paklu. Večno ćemo hodati gladni i goli. Molila sam ga da ne huli na Boga, od svih ljudi treba da je poslednji koji huli. Ali, on je rekao da ovo nije ono o čemu je četrdeset godina svima govorio da će se dogoditi i onda... i onda...«

Barton sačeka nekoliko sekundi, pa upita: »I onda?«

»Otac Đuzepe je kazao da ovde nema ni paklenog ognja i da bi čak i to bilo bolje od večnog gladovanja. I tada je sunuo plamen i obavio ga, i čuo se prasak kao od eksplozije bombe, i onda je bio mrtav, izgoreo nasmrt. Bilo je strašno, strašno.«

Barton se pomeri severno od leša da uzme vazduha, ali je čak i tu smrad bio odvratan. Nije ga, u stvari, toliko uznemiravao vonj, koliko ideja o smrti. Tek je bilo proteklo pola prvog dana Uskrsnuća, a jedan čovek beše mrtav. Je li to značilo da su uskrsli ranjivi nasmrt, kao i u životu na Zemlji? Ako jeste, u čemu je smisao?

Frigit beše prestao s pokušajem da povrati na prazan stomak. Bled i uzdrhtao, stade na noge i priđe Bartonu. Pazio je da je leđima okrenut mrtvacu.

»Nije li bolje da se toga otarasimo?« upita, pokazujući palcem preko ramena.

»Da, pretpostavljam,« odvrati Barton staloženo. »Ionako mu je koža suviše oštećena.«

On se isceri Amerikancu. Frigit delovaše još zbunjenije.

»Ovde«, reče Barton. »Hvataj ga za noge, a ja ću za drugi kraj. Bacićemo ga u reku.«

»Reku?« začudi se Frigit.

»Daa. Ako ne želiš da ga nosiš u brda i tamo za njega iskopaš rupu.«

»Ne mogu, reče Frigit i ode. Barton pogleda za njim s gnušanjem, a potom dade znak podljudskom. Kaz je roktao i vukao se ka telu onim osobenim hodom sa iskrenutim stopalima. Zaustavi se i, pre nego je Barton stigao da uhvati pocrnele patrljke stopala, Kaz podiže telo iznad glave, načini nekoliko koraka do ivice reke, i baci ga u vodu. Ono odmah potonu, a zatim ga struja pomeri uz obalu. Kaz zaključi da to nije dovoljno dobro. Odgaca za njim u vodu do pojasa, stade i zagnjuri se načas. Očito je gurao telo u dubinu.

Alisa Hergrejvz posmatraše s užasom. »Ali, to je voda koju ćemo piti!« reče.

»Reka izgleda dovoljno velika da se može sama prečistiti«, reče Barton, »U svakom slučaju, imamo o čemu da brinemo, pre nego o sprovođenju zdravstvenih mera.«

Barton se okrenu kad Monat dotače njegovo rame i reče »Pogledaj!« Otprilike tamo gde bi trebalo da je telo, voda je ključala. Iznenada, jedna srebrna riba, poput belog perja leda, probi se na

površinu.
»Čini mi se da je tvoja strepnja da će voda biti zagađena, izlišna,« reče Barton Alisi Hergrejvz. »Reka ima prečistače. Pitam se... Pitam se je li bezbedna za plivanje.
Najzad podljudskl iziđe, a da nije bio napadnut. Stajao je pred Bartonom, stresajući vodu sa bezdlakog tela i kezeći se onim ogromnim zubima. Beše zastrašujuće ružan. Ali, imao je znanje primitivnog čoveka, znanje koje već beše upotrebljivo u svetu sa primitivnim uslovima. Uz to, bilo bi veoma dobro imati ga za leđima u tuči. Ukratko, bio je neizmerno snažan. Te teške kosti mogle su biti prostrana osnova silnim mišićima. Beše očito da je on, iz nekog razloga, postao privržen Bartonu. Barton je voleo da misli da divljak svojim divljačkim instinktom »zna« da je Barton čovek koga valja slediti ako preživi. Povrh toga, jedan podljudski, ili preljudski, budući da je bliži životinjama, je duševniji. Tako bi on otkrio Bartonove dobro razvijene psihičke snage i osetio naklonosti prema njemu, iako je *Homo sapiens*.
Potom se Barton prisetio da je sam gradio svoju slavu u pogledu psihičkog, i da je u tom bio polušarlatan. Govorio je o svojim snagama mnogo, i slušao svoju ženu toliko, da je i sam počeo u njih da veruje. Ali, bilo je momenata kada je upamtio da su mu snage bile, u najmanju ruku, poluobmana.
Ipak, bio je sposoban hipnotizer i verovao da mu oči zrače naročitu ekstrasenzornu snagu, kad god to poželi. Mora da je ovo privuklo polučoveka.
»Stena je izbacila strahovitu energiju«, kaza Lev Ruač. »Sigurno je električna. Ali, zašto? Ne verujem da je pražnjenje bilo bez svrhe.«
Barton pregleda stenu u obliku pečurke. Sivi cilindar u centru ulubljenja izgledao je neoštećen eksplozijom. On dotače kamen. Nije bio topliji nego što se moglo očekivati zbog njegovog izlaganja suncu.
Lev Rauč upozori: »Ne diraj to! Može biti još jedno.... i prekide kad shvati da je njegovo upozorenje zadocnelo.
»Još jedno pražnjenje?« reče Barton. »Ne verujem. Bar ne za izvesno vreme. Taj cilindar je ostavljen ovde da naučimo nešto iz njega.«
Položi ruke na gornju ivicu pečurkaste strukture i skoči. Pope se na vrh, sa lakoćom koja ga je radovala. Prošlo je mnogo godina otkad se osećao tako mlad i jak. Ili, tako gladan.
Nekolicina iz gomile vikala su mu da siđe sa stene, pre nego što se opet pojavi plavi plamen. Ostali gledahu kao da se nadaju da će se dogoditi još jedno pražnjenje. Većina beše voljna da on preuzme rizik.
Ništa se ne dogodi, iako on nije bio presiguran da neće sagoreti. Jedino je osećao prijatno topao kamen pod bosim stopalima.
Ode preko ugnuća ka cilindru i stavi prste ispod oboda poklopca. On se lagano podiže. Kad zaviri unutra, srce mu zalupa od uzbuđenja. Očekivao je čudo, i ono je tu. Na stalcima je bilo šest kontejnera, svaki pun.
Dade znak svojoj grupi da priđe. Kaz lako skoči gore. Frigit, koji se beše oporavio od svoje bolesti, nađe se na vrhu sa atletskom lakoćom. Da momak nema tako osetljiv želudac, mogao bi značiti preimućstvo za grupu, pomisli Barton. Frigit se okrenu i povuče Alisu, koja se rukama držala za ivicu.
Kad se sjetiše oko njega, njihove glave nadvise se nad unutrašnjost cilindra, i Barton reče, »To je prava zdela! Gledajte! Biftek, debeo, sočan biftek! Hleb i maslac! Džem! Salata! A šta je ovo! Paklo cigareta? Daa! I jedan cigar! I čaša burbona, vrlo dobra stvar, po mirisu. Nešto... šta je to?«
»Izgleda kao gumeni štapić« reče Frigit. »Odmotani. To mora biti... šta? Upaljač?
»Hrana!« neki je čovek vikao. Bio je to krupan čovek i nije bio član grupe koju je Barton smatrao »svojom«. On ih je sledio, a i drugi su se gurali da se popnu na stenu. Barton spusti ruku mimo kontejnera u cilindru, i ščepa mali, srebrni, pravougaloni predmet sa dna. Frigit je bio rekao da to može biti upaljač. Barton nije znao šta je »upaljač«, ali je nazirao da ta stvar daje plamen za cigarete. Zadržao je predmet u ruci, a drugom zatvorio poklopac. Voda mu je tekla na usta, a creva krčala. I ostali behu jednako pohlepni; njihovi izrazi govorahu da ne razumeju zašto nije uzeo hranu.
Krupni čovek reče glasnim, pretećim tršćanskim italijanskim, »Ja sam gladan, i ubiću svakog ko pokuša da me zaustavi! Otvori to!«
Ostali su ćutali, ali beše očevidno da su očekivali da Barton preuzme glavnu ulogu o odbrani. Umesto toga, on reče: »Otvori sam« i okrenu se. Ostali oklevahu... Videli su i omirisali hranu. Kaz je balio... No,

Barton reče: »Gledaj tu rulju. Biće tuče za minut. A ja kažem, treba ih pustiti da se biju za svoje zalogaje. Nije da izbegavam tuču, znate«, dodao je, besno ih gledajući. »Nego, siguran sam da ćemo do vremena za večeru svi imati sopstvene cilindre pune hrane. Ovi cilindri, zovite ih zdele, ako vam se više dopada, samo treba da budu ostavljeni na stenu, da bi bili napunjeni. To je očito, zato je ova zdela postavljena ovde.«

On ode do ruba kamena u blizini vode, i siđe. Dotad je vrh bio preplavljen ljudima, i još njih je pokušavalo da ga se domogne. Krupni čovek beše ščepao biftek i zagrizao ga, ali neko pokuša da mu ga istrgne. On jarosno vrisnu i, iznenada, grunu u one što su ga delili od reke... Preskoči ivicu i upade u vodu, izbivši odmah na površinu. U međuvremenu, žene i ljudi su vrištali i tukli se za preostalu hranu i plen u cilindru.

Čovek koji je skočio u reku, isplivao je na leđima, jedući ostatak bifteka. Barton ga je pažljivo posmatrao, očekujući da ga zgrabi riba. Ali, on ode niz reku, neuznemiren.

Stene na severu i jugu, sa obe strane reke, behu pretrpane ljudima koji se bore.

Barton je hodao dok se nije oslobodio gomile, a zatim seo. Ljudi iz njegove grupe čučnuli su uz njega ili stajali i gledali masu što je previrala i galamila. Kamena zdela izgledaše kao otrovna pečurka, obuhvaćena sivim larvama. Vrlo bučnim larvama. No behu sada i crvene, jer se prolila krv.

Najporazniji aspekt prizora bila je dečja reakcija. Mlađi su stajali dalje od stene, ali su znali da je hrana u zdeli. Plakali su od gladi i užasa, izazvanog vriskom i tučom odraslih na kamenu. Malena devojčica sa Bartonom nije plakala, ali se tresla. Stajala je uz Bartona i stavila mu ruke oko vrata. On je tapšao po leđima i mrmljao ohrabrujuće reči, koje ona nije mogla razumeti, ali čiji je ton umirio.

Sunce je bilo na silaznoj putanji. Za oko dva sata biće skriveno visokim zapadnim planinama, iako do pravog sutona, po svoj prilici, neće doći za mnogo sati. Nije bilo načina da se odredi koliko ovde traje dan. Temperatura je porasla, ali sedenje na suncu ni u kom slučaju nije bilo nepodnošljivo, a neprekidan povetarac pomagao im je da se rashlade.

Kaz dade znak pokazujući da želi vatru, a takođe pokaza i na šiljak bambusovog koplja. Bez sumnje je želeo da prekali šiljak.

Barton pogleda metalni predmet koji je uzeo iz zdele. Bio je od teškog srebrnog metala, pravougaon, pljosnat, oko dva inča dug, i širok tri desetine dužine. Imao je malu rupu na jednom kraju, i klizač na drugom. Barton stavi nokat od palca na mesto gde izbija plamen na kraju klizača, i gurnu. Klizač se pomeri nadole za oko dve šesnaestine inča, i žica, oko desetine inča u prečniku i pola inča duga, kliznu iz rupe na kraju. Čak i na jarkom suncu, vide se beličasti blesak. On dotače vrh žice travkom; travka se smesta zgrči. Kad je prinese vrhu bambusovog koplja, pregore majušnu rupu. Barton vrati klizač u predašnji položaj i žica se povuče, kao vruća glava bakarne kornjače u srebrni oklop.

I Frigit i Ruač glasno su se čudili energiji koju je sadržao mali predmet. Da bi se žica tako zagrejala, potrebna je velika voltaža. Koliko punjenja daje baterija ili nuklearni reaktor, od kojih jedno mora da je unutra? Kako energija u upaljaču može biti obnovljena?

Bilo je mnogo pitanja na koje, trenutno, ili možda nikad, neće biti odgovora. Najteže je, kako su mogli biti vraćeni u život u podmlađenim telima. Ko god da je to učinio, poseduje božansko znanje. Ali, razmišljanje s tim u vezi, osim što će im obezbediti predmet razgovora, ništa neće rešiti.

Kroz izvesno vreme gomila se razišla. Cilindar je ostavljen gde mu je mesto, na vrhu kamene zdele. Nekoliko tela behu opružena gore, a ljudi i žene koji su sišli sa strane bili su povređeni. Barton prođe kroz gomilu. Lice jedne žene beše izgrebano, posebno oko desnog oka. Jecala je, a da niko na nju nije obraćao pažnju. Drugi, muškarac, sedeo je na zemlji držeći se za slabinu, koja beše isparana oštrim noktima.

Od četvoro koji su ležali na vrhu kamena, troje behu onesvešćeni. Ove vraćahu u život tako što su im vodom iz zdele pljuskali lica. Četvrti, nizak, mršav čovek, beše mrtav. Neko mu je savijao glavu dok mu nije slomio vrat.

Barton ponovo pogleda u sunce i reče: »Ne znam tačno kad će vreme za večeru. Predlažem da se vratimo ubrzo pošto sunce zađe za planinu. Položićemo naše zdele, ili dična vedra, ili čabrove za ručak, zovite ih kako hoćete, u ova ulegnuća. Zatim ćemo čekati. U međuvremenu...«

Mogao je i ovo telo baciti u reku, ali sada razmišljaše o njegovoj eventualnoj upotrebi, možda upotrebama. Reče šta želi i ljudi spustiše leš sa kamena i krenuše da ga nose preko poljane. Frigit i Galeaci, bivši tršćanski uvoznik, behu prvi. Frigit očito nije bio vičan nošenju, ali kada ga je Barton zamolio, klimnuo je glavom. On podiže čovekova stopala, a za njim krenu Galeaci, držeći mrtvaca ispod pazuha. Alisa je hodala za Bartonom, sa detinjom rukom u svojoj. Neki iz gomile gledahu radoznalo, uzvikivahu opaske ili pitanja, ali ih je Barton ignorisao. Posle pola milje, Kaz i Monat preuzeše leš. Dete nije izgledalo uznemireno mrtvim čovekom. Ona se čak zanimala za prvi leš, umesto da bude užasnuta opekotinama.

»Ako je ona uistinu od drevnih Gala«, reče Frigit, »može biti da je navikla da gleda ugljenisana tela. Ako se dobro sećam, Gali su palili žive žrtve u velikim korpama od pruća i to im je bila religijska ceremonija. Ne pamtim u slavu kog boga ili boginje. Da mi je ovde biblioteka, pronašao bih. Misliš li da ćemo je ovde ikada imati? Verujem da bih poludeo da nisam imao knjiga.«

»To ćemo još videti«, odgovori Barton. »Ako već nismo snabdeveni bibliotekom, načinićemo našu sopstvenu. Ukoliko bude moguće.«

Pomislio je kako je Frigitovo pitanje šašavo, ali, najzad, nisu svi bili sasvim pri čistoj ovoga puta..

U podnožju, dva čoveka, Floko i Brontič, zameniše Kaza i Monata. Barton ih je, pošto su prošli drveće, poveo kroz travu do pojasa. Bodljikava trava grebala im je noge. Barton odseče jednu stabljiku nožem, da joj proveri žilavost i savitljivost. Frigit je hodao uz rame s njim, brbljajući bez prestanka. Sigurno, mišljaše Barton, priča da ne bi razmišljao o dve smrti.

»Ako su svi koji su ikad živeli, ovde uskrsnuli, razmišljajte o naučnom istraživanju koje treba da se obavi! Mislite o istorijskim misterijama i pitanjima koje možete da rasvetlite! Možete razgovarati sa Džonom Vilksom Butom, i otkriti da li je sekretar rata Stanton zaista stajao iza atentata na Linkolna. Možete iznaći identitet Džeka Trboseka. Otkriti je li Jovanka Orleanka stvarno pripadala sekti veštica. Razgovarajte s Napoleonovim maršalom Nejom; vidite da li je izbegao streljački stroj i postao učitelj u Americi. Dođite do istinite priče iz Perl Harbura. Upoznajte lice Čoveka u Gvozdenoj Maski, ako je ikad postojala takva osoba. Intervjuišite Lukreciju Bordžiju i one koji je znaju, i utvrdite je li bila otrovna kuja, kako misli većina ljudi. Izučite identitet ubica dve male princeze u Taueru. Možda ih je Ričard III ubio.«

»A što se tebe tiče, Ričarde Frensis Barton, mnogo je pitanja u vezi s tvojim životom, na koja bi tvoji biografi želeli da imaju odgovore. Jesi li stvarno imao persijsku ljubav, kojom si se nameravao oženiti i zbog koje si se hteo odreći svog identiteta i postati urođenik? Je li ona umrla pre nego što si stigao da se oženiš, i je li te njena smrt zaista ogorčila, i da li si bio u nju zaljubljen do kraja svog života?«

Barton je piljio u njega. Tek je upoznao čoveka, kad, eto njega gde postavlja najličnija i najindiskretnija moguća pitanja. Ništa nije moglo opravdati takvo ponašanje.

Frigit ustuknu govoreći »I... i... no, ostalo će morati da pričeka, koliko vidim. Ali, jesi li znao da ti je supruga priuštila poslednje miropomazanje odmah posle smrti, i da si sahranjen na katoličkom groblju — ti, bezvernik?«

Lev Ruač, čije oči behu razrogačene dok je Frigit deklamovao, upita, »Ti si Barton, istraživač i lingvist? Pronalazač jezera Tanganjika? Onaj koji je išao na hadžiluk u Meku prerušen u Muslimana? Prevodilac Hiljadu i jedne noći?«

»Ne gorim da slažem, niti mi je to potrebno. Taj sam.«

Lev Ruač pljesnu Bartona, ali zvuk ode u vetar.

»Ti, kučkin sine!« vikaše. »Ti, gadno nacističko kopile! Čitao sam o tebi. Bio si, u mnogo čemu izuzetna osoba, pretpostavljam! Ali, bio si i anti-Semit!

7

Barton beše iznenađen. Rekao je: »Moji neprijatelji širili su te neosnovane i zlobne glasine. Ali, neko ko poznaje činjenice i mene, znao bi to bolje. A sada, mislim...«

»Nadam se da ti nisi pisao **Jevrej, Ciganin i El Islam?**« kaza Ruač, osmehujući se podrugljivo.

»Jesam«, odgovori Barton. Bio je crven u licu, a kad spusti pogled vide da mu je i telo rumeno. »A sada, kako sam hteo da kažem pre nego što si me tako neotesano prekinuo, mislim da bi bolje bilo da se udaljiš. U običnim okolnostima dosad bih te već ščepao za vrat. Čovek koji sa

mnom tako razgovara, mora da potkrepi svoje reči delima. Ali, ovo je neobična situaicija, pa si možda uzrujan. Ja zaista ne znam. No, ako se odmah ne izviniš, ili ne odeš, nameravam da načinim još jedan leš.«

Ruač stisnu pesnice i besno pogleda Bartona; zatim se okrenu i oholo otkorača.

»Šta je to nacista?« upita Barton Frigita.

Amerikanac je objasnio kako je najbolje umeo. Barton reče: »Imam mnogo da učim o onom što se dogodilo posle moje smrti. Taj čovek je pogrešio sa mnom u vezi. Nisam nacista. Engleska je, kažeš, postala drugorazredna sila? Samo pedeset godina posle moje smrti? Ne mogu da verujem.«

»Zašto bih te lagao?« reče Frigit. »Ne uznemiravaj se zbog toga. Pred kraj dvadesetog veka opet je bila u usponu, u vrlo retkom napredovanju, premda prekasno...«

Slušajući Jenkija, Barton beše ponosan na svoju zemlju. Mada je Engleska postupala s njime nepravedno za njegovog života, i mada je uvek želeo da ode s ostrva kad god je bio tamo, branio bi je, da je trebalo, do smrti. Uz to, bio je odan kraljici.

Iznenada reče: »Ako si već govorio o meni, zašto i to nisi pomenuo?«

»Želeo sam da budem siguran. Uostalom, nismo imali dovoljno vremena za društveni odnos«, odgovori Frigit, »ili bilo koji drugi«, dodade gledajući iskosa veličanstvenu figuru Alise Hergrejvz.

»Znam i o njoj ponešto«, reče, »ako je ona ta na koju mislim.«

»To je više nego što ja znam«, kaza Barton. Stade. Bili su pošli usponom prvog brega i sada su se našli na vrhu. Spustiše telo na zemlju ispod jednog džinovskog crvenog bora.

Kaz odmah, sa *chert* nožem u ruci, čučnu pored ugljenisanog leša. Podiže glavu i izgovori nekoliko fraza, koje mora da su bile nekakva obredna pesma. Potom, pre nego što ostali stigoše da se pobune, raspori telo i izvadi jetru.

Većina u grupi vrisnuše užasnuti. Barton zastenja. Monat gledaše ukočeno.

Kazovi veliki zubi zariše se u krvavi organ i odgrizoše krupan komad. Njegove čeljusti, čvrstih mišića i jakih kostiju, počeše da žvaću, i on poluzatvori oči u zanosu. Barton mu se primače i ispruži ruku, u nameri da protestuje. Kaz se široko nasmeja, odseče parče i ponudi ga Bartonu. Beše veoma iznenađen kad je Barton odbio.

»Kanibal!« uzviknu Alisa Hergrejvz. »O, Gospode Bože, krvavi, smrdljivi kanibal! I ovo je obećani život posle smrti!«

»Nije gori od naših rođenih predaka«, kaza Barton. Beše se oporavio od šoka, i sad je čak pomalo uživao u reakciji ostalih. »U kraju bez dovoljno hrane, njegov čin je izuzetno praktičan. Pa dobro, naš problem sahranjivanja mrtvih bez podesnog oruđa za kopanje, je rešen. Štaviše, ako smo pogrešili da su zdele izvor hrane, može biti da ćemo uskoro podražavati Kaza.«

»Nikad!« reče Alisa. »Pre bih umrla!«

»To je upravo ono što bi vam se dogodilo«, odgovori Barton hladno. »Predlažem da se povučemo i pustimo ga da jede. To ne šteti mom apetitu, a nalazim da su njegovi maniri pri obedu, ništa gnusniji neko u Jenkija graničara.«

Skloniše se Kazu s očiju iza jednog velikog čvornovatog drveta. Alisa reče: »Ne želim ga u blizini. On je životinja, gnušam ga se! Ne bih se osećala bezbednom nijedan sekund u njegovoj blizini!«

»Molili ste me da vas zaštitim«, reče Barton. »Činiću to onoliko dugo, koliko ste član ovog društva. Ali, i vi morate da prihvatite moje odluke. Jedna od njih je da polumajmun ostaje s nama. Treba nam njegova snaga i veština, koje su, izgleda, vrlo pogodne u ovakvom kraju. Postali smo primitivci; dakle, možemo i učiti od primitivca. On ostaje.«

Alisa pogleda ostale s nemom molbom. Monat podiže obrve. Frigit sleže ramenima i reče: »Gospođo Hergrejvz, ako je moguće, zaboravite vaše običaje i navike. Nismo u pravim viktorijanskim nebesima za višu klasu. Ili, uistinu, u bilo kojim nebesima o kojima smo ikad sanjali. Ne možete razmišljati i ponašati se kao što ste na Zemlji. Primerice, potičete iz društva gde su se žene od vrata do stopala pokrivale teškim haljinama, a pogled na žensko koleno značio je uzbudljiv seksualni doživljaj. A, još se ne čini da patite zato što ste nagi. Tako ste gordi i dostojanstveni, kao da nosite odeždu kaluđerice.«

»Nije to moj izbor«, odvrati Alisa. »Ali, zašto treba da mi je nelagodno? Gde su svi nagi, niko nije nag. A to se može rešiti, u stvari je to jedino što se može rešiti. Da su mi anđeli ponudili kompletnu opremu, ne bih je nosila. Bila bih staromodna. A stas mi je lep. Da nije, patila bih više.«

Dvojica ljudi prasnuše u smeh, i Frigit reče: »Vi ste divni Alisa. Apsolutno. Smem vas zvati Alisa? Gospoda Hergrejvz zvuči suviše formalno kada ste bez odeće.«

Ona ode bez odgovora i nestade iza jednog velikog drveta. Barton kaza: »Nešto ćemo uskoro morati da učinimo u vezi sa sprovođenjem zdravstvenih mera. To znači da će neko morati da odredi zdravstvena načela, neko sposoban da sačini propise i primeni ih. A ako je moguće oformiti zakonodavna, sudska i izvršna tela u sadašnjem stanju anarhije?«

»Vratimo se neodložnijim problemima«, reče Frigit, »kao, šta da radimo s mrtvim čovekom?«

Beše tek nešto manje bled, nego u trenutku kada je Kaz rasporio leš svojim *chert* nožem.

»Siguran sam«, odgovori Barton, »da bi ljudska koža, propisno stavljena, ili ljudska creva, propisno obrađena, bili mnogo bolji od trave, za pravljenje užadi ili poveza. Nameravam da odsečem koji komad. Bi li mi pomogao?«

Samo je vetar, što šuštaše u lišću i vrhovima travki, narušavao tišinu. Sunce je peklo i isterivalo znoj, koji se brzo sušio na vetru. Ni kliktaja ptice, ni zujanja insekta. A onda prodoran glas devojčice prolomi tišinu. Alisin glas se odazva i dete otrča iza drveta.

»Pokušaću«, reče Amerikanac. »Ali, ne umem. A danas sam podneo više nego dovoljno za jedan dan.«

»Tvoja volja«, odgovori Barton. »Ali, onaj ko mi pomogne, prvi će dobiti kožu na upotrebu. Možda poželiš malo, da spojiš sekiru s drškom.«

Frigit čujno proguta pljuvačku i reče: »Poći ću.«

Kaz je još čučao u travi kraj tela, držeći u jednoj ruci krvavu jetru, a u drugoj okrvavljeni kameni nož. Spazivši Bartona, on razvuče umrljane usne i odseče parče jetre. Barton zavrte glavom: Ostali, Galeaci, Brontič, Marija Tuči, Filipo Roko, Roza Nalini, Katerina Kapone, Fjorenca Fjori, Babić i Đunta, bili su uzmakli pred užasnim prizorom. Behu s druge strane debelog stabla bora i razgovarahu prigušeno na italljanskom.

Barton čučnu pored tela i upotrebi vrh noža, započinjući tačno iznad desnog kolena i nastavljajući do ključnjače. Frigit je stajao uz njega i netremice gledao. Bio je još bleđi, a drhtavica mu se pojačala. Međutim, stajao je nepokolebljiv, dok dve duge, uske pruge kože ne behu skinute s tela.

»Hoćeš li da pokušaš sam?« upita Barton. Prevrnu telo na bok, odakle se moglo skinuti još duže parče. Frigit uze nož sa okrvavljenim vrhom, i poče da radi, škrgućući zubima.

»Ne tako duboko«, opomenu ga Barton, a potom reče: »Sada sečeš suviše plitko. Daj mi taj nož. Gledaj!«

»Imao sam suseda koji je uobičavao da veša kuniće iza garaže i seče im grkljane čim im polomi vratove«, reče Frigit. »Gledao sam to jednom. Bilo mi je dosta.«

»Nisi u prilici da zakeraš, niti da ti je zbog svega muka«, reče Barton. »Živiš u najprimitivnijim mogućim uslovima. Moraš da budeš primitivan da bi preživeo, dopadalo ti se to ili ne.«

Utom im pritrča Brontič, visoki, mršavi Slovenac, koji je svojevremeno bio gostioničar, i reče: »Upravo smo otkrili još jedan onako veliki kamen u obliku pečurke. Oko četrdeset jardi odavde. Bio je skriven iza drveća u jednoj jami.«

Prvobitno zadovoljstvo zbog kinjenja Frigita, beše Bartona prošlo. Počeo je da žali čoveka. Reče: »Piter, što ti ne bi otišao da ispitaš kamen? Ako ovde postoji jedan, mogli bismo prištedeti sebi povratak na reku.«

On pruži Frigitu svoju zdelu. »Stavi ovo u jednu od rupa u kamenu, ali dobro upamti u koju si stavio. Neka i ostali to urade. Proveri jesu li sigurni gde su ostavili zdele. Ne bih želeo nikakve prepirke zbog toga, znaš.«

Neobično, ali se Frigit nije radovao odlasku. Kao da se osećao osramoćen svojom slabošću. Stajao je u nedoumici, prebacujući težinu s jedne noge na drugu, i uzdahnuvši nekoliko puta. Potom, kako je Barton nastavio da struže parčad kože s unutrašnje strane, ode. Nosaše dve zdele u jednoj, i kamenu sekiru u drugoj ruci.

Kad mu se Amerikanac izgubi iz vida, Barton presta da radi. Smišljao je kako da seče parčad kože, a mogao je i rasporiti truplo da izvadi utrobu. Ali, ništa u tom momentu nije bio u stanju da učini kako bi očuvao kožu i creva. Bilo je moguće da kora drveća nalik hrastovima sadrži tanin, koji se može, uz druge sastojke, upotrebiti za pretvaranje ljudske kože u štavljenu. Ali, dok to pripremi, odresci bi svakako istruleli. Nije, međutim, gubio vreme. Efikasnost kamenih noževa beše dokazana, a i on je napregnuo svoje potisnuto

pamćenje ljudske anatomije. Kada su bili mladići u Pizi, Ričard Barton i njegov brat Edvard, združili su se sa italijanskim studentima medicine. Oba mlada Bartona naučila su mnogo od studenata, i nijednog nije napustilo interesovanje za anatomiju. Edvard je postao hirurg, a Ričard je slušao izvestan broj predavanja i prisustvovao javnim i privatnim seciranjima u Londonu. Ali, dosta od tog što je naučio, beše zaboravio.

Najednom sunce zađe za grbinu planine. Bleda senka pade preko njega i, za nekoliko minuta, celu dolinu obavi suton. Ali, nebo je još zadugo ostalo jarko plavo. Lahor je duvao istom brzinom. Teški, vlažni vazduh, postade nešto hladniji. Barton i Neandertalac ostaviše telo i odoše za glasovima gomile. Oni behu pored kamene zdele o kojoj je Brontič govorio. Barton se pitao jesu li ostali u podnožju planine, koja se uzdizala na oko milju odstojanja. Ova pečurka nije imala zdelu u centralnom ulegnuću, kakogod. Možda je to značilo da nije spremna za rad. On ne mišljaše tako. Moglo se pretpostaviti da je, Ko god načinio kamene pečurke, postavio zdele u centralne rupe onih uz reku jer će ih uskrsli prve koristiti. Dok otkriju pečurke u unutrašnjosti, znaće da ih upotrebe.

Zdele behu postavljene u ulegnuća spoljašnjeg kruga. Njihovi vlasnici su stajali ili sedeli okolo, razgovarajući, ali ne smećući s uma zdele. Svi su se pitali kada — ili, možda, hoće li se uopšte — pojaviti sledeći plavi plamen. Dobar deo razgovora odnosio se na glad. Ostatak je, uglavnom, bio nagađanje o tome kako su se našli ovde, Ko ih je tu doveo, gde su Oni, i šta nameravaju sa njima. Nekolicina govorahu o svom životu na Zemlji.

Barton sede pod debele, raskrošnjane grane čvornovatog 'gvozdenog drveta' crnog debla. Osećao je umor, kao i svi, izuzev Kaza. Prazan stomak i napeti nervi sprečavali su ga da zadrema, iako su tihi glasovi i šuštanje lišća podsticali san. Udolina u kojoj je grupa čekala bila je stepenasta, na sastavu četiri brega, i okružena drvećem. Iako je tu bilo mračnije nego na vrhovima bregova, činilo se i da je nešto toplije. Posle kratkog vremena, kad se sumrak zgusnuo i temperatura pala, Barton je organizovao sakupljanje drva za ogrev. Koristeći noževe i sekirice, posekli su mnogo zrelih bambusa i skupili svežnjeve trave. Pomoću belo usijane žice upaljača, Barton upali vatru od lišća i trave. Bili su zeleni, pa i vatra beše dimljiva i slaba, dok na nju nije stavljen bambus.

Iznenada, poskočiše od eksplozije. Neke žene vrisnuše. Behu zaboravili da nadziru kamenu zdelu. Barton se okrenuo tačno na vreme da vidi plavi plamen, koji se beše vinuo oko dvadeset stopa u vazduh. Oslobođenu toplotu mogao je osetiti Brontič, koji je stajao na dvadeset stopa od zdele.

Potom je buka uminula i oni su zurili u svoje zdele. Barton je ponovo bio prvi na kamenu; većina nije htela da se izlaže opasnosti tako brzo nakon plamena. On podiže poklopac zdele, pogleda unutra i uzviknu od zadovoljstva. Ostali se popeše i otvoriše svoje zdele. Za minut, posadiše se uz vatru, jedući halapljivo, uzvikujući zadovoljno, ukazujući jedan drugom šta su našli, smejući se i šaleći. Najzad, nije sve bilo tako loše. Ko god je odgovoran za ovo, pobrinuo je o njima.

Bilo je dosta hrane, čak posle celodnevnog posta, ili, kako je Frigit primetio; »verovatno posta od pola večnosti.« Ovim je mislio, a tako je i objasnio Monatu, da im nije naznačeno koliko je vremena prošlo između 2008. godine posle Hrista i danas. Ovaj svet nije izgrađen za dan i pripremanje čovečanstva za uskrsnuće oduzelo bi više od sedam dana. Tako je, ako je sve ovo izazvano naučnim metodom, a ne natprirodnim.

Bartonova zdela donela mu je kockasti biftek od četiri inča; lopticu crnog hleba; puter; krompir i sos; zelenu salatu sa prelivom nepoznatog, ali prijatnog ukusa. U dodatku, beše čaša od pet unci napunjena izvrsnim burbonom i druga manja, sa četiri kocke leda.

Bilo je tu još toga, sve bolje od boljeg, jer je neočekivano. Mala lula od ružinog drveta. Vrećica duvana. Tri cigara u obliku **panatela**. Deset cigareta u plastičnom pakovanju.

»Bez filtera!« reče Frigit.

Beše tu i jedna mala mrka cigareta, koju Barton i Frigit omirisaše, i uzviknuše uglas: »Marihuana!«

Alisa, podižući male metalne makaze i crni češalj, reče; »Očito ćemo opet dobiti kosu. U protivnom, ne bi bilo potrebe za ovim. Toliko se radujem! Ali, da li... Oni... zaista očekuju od mene da upotrebim ovo?«

Ona pruži svetlocrveni ruž za usne.

»Ili od mene?« reče Frigit, gledajući isti

takav ruž.

»Izuzetno su praktični«, reče Monat, okrenuvši pakovanje, očito, toalet-papira. Potom izvadi okrugli zeleni sapun.

Bartonov biftek bio je vrlo mekan, mada bi više voleo pečeniji. S druge strane, Frigit se žalio da je njegov prepečen.

»Očigledno je da ove zdele ne sadrže jela prilagođena potrebi individualnog vlasnika«, reče Frigit. »Zato je moguće da i muškarci dobijaju ruževe, a žene lule. To je masovna proizvodnja.«

»Dva čuda za jedan dan«, reče Barton. »Da, ako su čuda. Draže mi je racionalno objašnjenje i nastojim da ga se domognem. Ne verujem da iko, zasad, može da mi kaže kako smo uskrsli. Ali, možda vi iz dvadesetog veka imate razložnu teoriju za, kako se čini, magično pojavljivanje ovih artikala u prethodno praznom kontejneru?«

»Ako uporediš spoljašnjost i unutrašnjost zdele«, reče Monat, »opazićeš razliku u dubini za približno pet santimetara. Duplo dno mora da skriva strujno kolo, koje može da pretvori energiju u materiju. Energija, očito, dolazi za vreme pražnjenja, iz stena. U dodatku ovakvog konvertora, zdela mora da sadrži šablone?... matrice?... koje spajaju materiju u različite kombinacije elemenata i smesa.

»Siguran sam u svoje mišljenje, jer je postojao sličan konvertor i na mojoj planeti. Ali, verujte, nije bio minijaturan kao ovaj.«

»Isto i na Zemlji«, reče Frigit. »Proizvodili su gvožđe od čiste energije pre 2002. godine nove ere, ali je to bio vrlo obiman i skup proces u odnosu na, gotovo mikroskopski rezultat.«

»Dobro«, reče Barton. »Sve ovo nas ništa nije koštalo. Dosad...«

Zaćuta načas, misleći o snu koji je sanjao pred buđenje.

»Plaćaj«, Bog je bio rekao. »Dužan si za tela.«

Šta je to trebalo da znači. Na Zemlji, u Trstu, 1890, on je umirao na rukama svoje žene i tražio... šta? Hloroform? Nešto. Nije se mogao setiti. Potom, zaborav. I, probudio se na onom košmarnom mestu i video stvari kakvih nije bilo na Zemlji, niti, da zna, na ovoj planeti. Ali, to iskustvo nije bilo san.

8

Završiše obedovanje i vratiše kontejnere u pregrade zdele. Kako u blizini nije bilo vode, morali su da sačekaju jutro i operu kontejnere. Frigit i Kaz, međutim, napraviše nekoliko vedara od delova džinovskog bambusa. Amerikanac se ponudio da ode nazad do reke, ako bi nekolicina pošla s njim, i napuni vedra vodom. Barton se pitao zašto se čovek ponudio. Zatim, pogledavši Alisu, shvati. Mora da se Frigit nadao da će naći kakvo simpatično žensko društvo. Očito beše primio za istinu da se Alisi Hergrejvz više dopada Barton. A i druge žene. Tuči, Malini, Kapone i Fjori, behu načinile svoj izbor od, ponaosob, Galeacija, Brontiča, Roka i Đunte. Babić se udaljio, moguće iz istog razloga iz kog je Frigit želeo da ode.

Monat i Kaz pođoše s njim. Nebo se najednom ispuni gigantskim varnicama i velikim, svetlećim, gasovitim oblacima. Blistanje mnoštva zvezda, od kojih pojedine behu tako velike kao da su odlomljena parčad meseca, i sjaj oblaka, uliše im strahopoštovanje i učiniše da se osete jadno sićušnima i nedostojnima.

Barton je ležao na leđima na gomili lišća, i odbijao dimove cigara. Beše izvrstan, i u Londonu njegovog doba koštao bi najmanje šiling. Nije se sada osećao tako sitan i bezvredan. Zvezde su bile neživa materija, a on živ. Čak ni zvezda nikad ne može znati za izuzetnu aromu jednog skupog cigara. Niti, k tome, može znati zanos zbog imanja jedne tople, lepo oblikovane žene.

S druge strane vatre, Tršćani behu sasvim, ili do pojasa utonuli u travu. Alkohol ih beše opustio, premda mora da su jednim delom bili slobodni i zbog radosti što su živi i ponovo mladi. Kikotali su se, valjali po travi i glasno ljubili; A potom, par po par, odlazili su u mrak. Ili su bar prestajali da budu bučni.

Devojčica beše zaspala uz Alisu. Svetlost vatre titrala je po Alisinom lepom aristokratskom licu, goloj glavi, veličanstvenom telu, i dugim nogama. Barton je odjednom shvatio da je ceo bio uskrsnuo. Definitivno nije starac, koji je, u kasnim šezdesetim godinama svog života, skupo plaćao mnoge groznice i bolesti što su ga cedile u tropima. Sada je bio opet mlad, zdrav, i u vlasti starog bučnog demona.

A još je obećao da će je zaštititi. Nije smeo načiniti pokret, izustiti reč koju bi ona mogla protumačiti kao zavodljivu.

No, nije ona bila jedina žena na svetu. U suštini, imao je ceo ženski svet, ako ne na raspolaganju, ono bar da sa svakom pokuša. Ustvari, imao je, ukoliko su sve

koje su umrle na Zemlji, bile sada na ovoj planeti. Ona bi bila jedna među milijardama (moguće medu trideset šest milijardi, ako je Frigitova procena tačna). Ali, naravno, nije postojala pouzdana evidencija o tome.

Začkoljica je bila u tome što je Alisa, takođe, mogla biti i jedina na svetu, u tom trenutku, svakako. Nije mogao ustati i otići u tminu da potraži drugu ženu, jer bi ona i devojčica tada ostale nezaštićene. Ona se sigurno ne bi osećala bezbednom uz Monata ili Kaza, niti bi je on mogao zbog toga prekoriti. Bili su tako zastrašujuće ružni. Niti je može poveriti Frigitu — ako se Frigit noćas vrati, u šta je Barton sumnjao — jer je čovek bio neviđenog kvantiteta.

Barton se najednom na sve to glasno nasmeja. Shvati da noćas, svakako, može izdržati. Ova misao ga je opet podstakla na smeh, i nije prestao dok ga Alisa nije upitala je li mu dobro.

»Bolje nego što ćeš ti ikad znati«, odgovori, okrećući joj leđa. Posegnu za svojom zdelom i izvadi poslednju stvar. Beše to pljosnati štapić od *cicle-like* supstance. Frigit je, pre odlaska, primetio da njihovi nepoznati dobrotvori mora da su Amerikanci. Inače, ne bi im palo na pamet da ih snabdeju žvakaćim gumama.

Pošto ugasi cigar na tlu, Barton stavi štapić u usta. »Neobičnog je, ali prilično dobrog ukusa«, reče. »Jesi li probala svoju?«

»Bih, ali zamišljam da bih izgledala kao krava kad preživa.«

»Zanemari da si dama«, reče Barton. »Misliš li da ta bića, koja su kadra da te uskrsnu, imaju prostački ukus?«

Smešeći se, Alisa reče, »Stvarno ne bih znala«, i stavi štapić u usta. Za trenutak, oboje su žvakali ležeći i gledajući se preko vatre. Nije mogla da ga gleda u oči netremice, duže od nekoliko sekundi.

Barton reče; »Frigit je natuknuo da te zna. O tebi da zna, pre. A ko si, ako opraštaš moju neumesnu znatiželju?«

»Nema tajni medu mrtvima«, odvrati ona blago. »Ili, medu bivšim mrtvima.«

Bila je rođena kao Alisa Plizens Lidel, 25. aprila 1852. (Barton je tada imao trideset godina). Direktni je potomak kralja Edvarda III i njegovog sina Džona od Gonta. Otac joj je bio dekan hriščanskog crkvenog koledža u Oksfordu i koautor čuvenog Grčko-engleskog leksikona. (Lidel i Skot! setio se Barton). Imala je srećno detinjstvo, izuzetno vaspitanje, i srela je mnoge poznate ljude tog doba: Gledstouna, Metjua Arnolda, princa od Velsa, koji je, dok je boravio u Oksfordu, bio pod nadzorom njenog oca. Suprug joj je bio Redžinald Džervis Hergrejvz, i veoma ga je volela. Bio je to jedan »provincijski gospodin«, koji je voleo da ide u lov i ribolov, igra kriket, uzgaja drveće i čita francusku literaturu. Imala je tri sina, sve kapetane, od kojih su dva poginula u prvom svetskom ratu. (To je bilo drugi put toga dana da je Barton čuo za prvi svetski rat.)

Pričala je bez prestanka, kao da joj je piće razvezalo jezik. Ili, kao da je želela da priča bude barijera između nje i Bartona.

Govorila je o Dini, prugastom mačetu koje je volela kao dete, velikom drveću u botaničkoj bašti njenog supruga, kako bi njen otac, dok je radio na leksikonu, uvek kinuo u dvanaest sati, a da niko nije znao zašto... u osamnaestoj, dat joj je počasni doktorat književnosti od američkog Univerziteta u Kolumbiji, zbog važnog udela koji je imala u nastajanju poznate

knjige gospodina Dadžsona. (Propustila je da spomene naslov, i Barton, iako strastven čitalac, nije se setio nijednog dela gospodina Dadžsona.)

»Bilo je to zaista sjajno popodne«, kaza ona, »uprkos zvaničnom meteorološkom izveštaju. Četvrtog jula 1862, imala sam deset godina... moje sestre i ja nosile smo crne cipele, bele šupljikave čarape, bele pamučne haljine i šešire sa velikim obodima.«

Oči joj behu široko otvorene, i katkad bi se stresla kao da vodi unutrašnju borbu, i počela još brže da govori.

»Gospodin Dadžson i gospodin Dakvord nosili su korpe za izlet... otisnuli smo se našim čamcem od Foli Bridža Ajzizom, uzvodno, za promenu. Gospodin Dakvord je veslao diktirajući tempo; kapi su praštale kao staklene suze po glatkom ogledalu Ajziza, i...«

Barton ču poslednje reči kao da su istutnjane na njega. Zapanjen, piljio je u Alisu, čije su se usne micale kao da govori normalnim tonom. Oči joj sada behu prikovane za njega, ali je izgledalo da zure u prostor i vreme iza. Ruke su joj bile poluuzdignute, kao da je bila nečim iznenađena i više ih nije mogla spustiti.

Svaki zvuk beše pojačan. Mogao je čuti disanje devojčlce, kucanje njenog i Alisinog srca, kako rade Alisina creva, i ćarlijanje povetarca kroz grane drveća.

On se podiže i oslušnu. Šta se događa? Zašto su se izoštrila čula. Kako je moguće da čuje njihova srca, a svoje ne. Takođe je bio svestan oblika i strukture trave pod svojim stopalima. Gotovo da je mogao osetiti pojedinačne molekule vazduha kako mu udaraju o pluća.

Alisa je takode ustala. Upitala je; »Šta se događa?« a njen glas mu dođe kao nalet teškog vetra.

Nije odgovorio, i samo je zurio u nju. Sada, činilo mu se, može stvarno da vidi njeno telo prvi put. I da vidi nju, takode. Celu Alisu.

Alisa mu priđe raširenih ruku, poluzatvorenih očiju i vlažnih usana. Njihala se i pevušila; »Ričarde! Ričarde!«

Potom stade; otvori oči. On krenu ka njoj, ispruženih ruku. »Ne!« uzviknu ona, okrenu se, i otrča u mrak između drveća.

On mirno postaja časak. Izgledalo je nemoguće da ona, koju je voleo kao što nikog nikad nije, ne može da mu uzvrati. Sigurno ga zadirkuje. To je to. On otrča za njom, dozivajući je.

Mora da su protekli sati kad ih je, potom, skvasila kiša. Ili dejstvo droge beše prestalo, ili su ih hladne kapi osvestile, ali kao da je oboje istovremeno prošao zanos i maštarenje. Kad im svetlost munje obasja lica, ona ga pogleda, vrisnu i snažno ga odgurnu.

On pade na travu, ali ispruži ruku i ščepa je za gležanj, pa se i ona prostre na sve četiri.

»Šta je s tobom? uzviknu on.«

Alisa prekide borbu. Sede i zagnjuri lice u kolena, dok joj se telo treslo od jecanja. Barton ustade, uhvati je za bradu i podiže joj glavu. Munja opet sevnu u blizini i osvetli mu njeno izmučeno lice.

»Obećao si mi zaštitu!« uzviknula je.

»Nisi se ponašala kao da želiš da budeš zaštićena«, odgovori on. »Ja nisam obećao da ću te zaštititi od prirodnog ljudskog nagona.«

»Nagona!« uzviknu ona. »Nagona! Gospode Bože, nikad u životu nisam tako nešto učinila! Uvek sam bila dobra! Kada sam se udala, bila sam devica, i ostala verna svom suprugu celog života! A sada... potpuni stranac! Upravo tako! Ne znam šta je ušlo u mene!«

»Onda sam ti ja značio pad«, reče Barton i nasmeja se. Ali, beše počeo da oseća žaljenje i tugu. Samo da je to bila njena volja, njena želja, ne bi ga sada ni najmanje grizla savest. Ali, ta guma sadržavala je i malo jake droge, koja je učinila da se ponašaju poput ljubavnika čija strast nema granica. Ona je, naravno, sarađivala tako strastveno, kao bilo koja iskusna žena u kakvom turskom haremu.

»Ne treba da se osećaš ni najmanje pokajnički ili samoprekorno«, reče on blago. »Bila si obuzeta. Okrivi drogu.«

»To sam i učinila!« odgovori ona. »Ja... ja! Želela sam! O, kako sam ja jedna podla, niska kurva!«

»Ne sećam se da sam ti ponudio pare.«

Nije hteo da bude okrutan. Hteo je da je razjari, kako bi zanemarila samoponiženje. I uspeo je. Ona skoči i izgreba mu grudi i lice noktima. Nazivala ga je imenima, koja jedna visokorodna i fina dama iz viktorijanskih vremena ne bi uopšte trebalo da zna.

Barton je uhvati za oba ručna zgloba da se zaštiti, i držaše je tako, dok je ona još neobuzdanije lajala. Najzad, kada se umiri i ponovo zaplaka, on je odvede prema logoru. Vatra se beše pretvorila u vlažni pepeo. On razgrnu gornju naslagu, i svežanj trave, koja je bila zaštićena od kiše drvetom, spusti na žeravicu. Pod

slabom svetlošću, vide devojčicu kako, ispod gvozdenog drveta, spava šćućurena, između Kaza i Monata, pokrivena slojem trave. Vrati se Alisi, koja je sedela pod drugim drvetom.

»Ne prilazi«, reče ona. »Ne želim više da te vidim! Obeščastio si me, isprljao! Nakon što si obećao da ćeš me zaštititi!«

»Smrzni se, ako hoćeš«, odgovori on. »Samo sam hteo da predložim da se šćućurimo zajedno kako bismo održali toplotu. Ali, ako želiš neudobnost, neka ti bude. Opet ti govorim da je to što smo učinili izazvano drogom. Ne, nije izazvano. Droge ne izazivaju želje ili akcije; one im samo olakšavaju da se ostvare. Popustile su nam kočnice i nijedno od nas ne može zbog toga okriviti sebe ili drugog.

»Međutim, lagao bih ako bih tvrdio da nisam uživao, a i ti bi lagala. Onda, zašto se tako duboko ranjavaš noževima savesti?«

»Ja nisam životinja kao ti! Ja sam jedna dobra, hrišćanka, bogojažljiva, moralna žena!«

»Nesumnjivo«, reče Barton suvo. »Ipak, dopusti da ponovo naglasim jednu stvar. Ne znam da li bi uradila što si uradila, da nisi to u srcu želela. Droga je umanjila tvoj otpor, ali ti sigurno nije stavila u glavu ideju šta da činiš. Ideja je već bila tamo. Svaka akcija koja dođe kao rezultat uzimanja droge, potiče od tebe, od tvoje želje da nešto učiniš.«

»Znam to!« vrisnu ona. »Ne misliš, valjda, da sam glupa, prosta sluškinja? Ja imam mozak. Znam šta sam uradila i zašto! Stvar je u tome što nikada nisam ni sanjala da mogu biti takva... *osoba*! Ali, mora da jesam! Mora *biti*!«

Barton je pokušao da je uteši, da joj objasni da svako ima izvesnih neželjenih elemenata u svojoj prirodi. Ukazao joj je da je dogma prirođenog greha sigurno ovo predvidela; ona je ljudsko biće; dakle, ona ima skrivenih želja u sebi. I tako dalje. Što je više pokušavao da je odobrovolji, osećala se gore. Potom, uzdrhtao od hladnoće i umoran od beskorisnih argumenata, odusta. Uvuče se između Monata i Kaza i prigrli devojčicu. Umiri ga toplota tri tela, pokrivač od naslage trave i osećanje nagosti. Tonuo je u san, uz Alisin plač koji mu je jedva dopirao do svesti kroz pokrivač od trave.

NIŠRO »DNEVNIK«, OOUR IZDAVAČKA DELATNOST 21000 NOVI SAD, Vojvođanskih brigada 7/VI
Odeljenju fiksne prodaje

N A R U DŽ B E N I C A

1) Ovim se neopozivo pretplaćujem na SF magazin »Alef« počev od broja _____ pa zaključno sa brojem _____ (Rok pretplate ne može biti kraći od šest, niti duži od dvanaest meseci). Ukupan iznos od ___________ dinara uplatiću u roku od 10 dana po prijemu čekovne uplatnice. U slučaju povećanja cene »Alefa«, ovaj iznos ostaje nepromenjen do isteka pretplate.
2) Istovremeno, naručujem i sledeće knjige iz biblioteke »Supernova«, koja je oglašena na poslednjoj stranici korica ovog broja »Alefa«: ________________
____
____
____
(dovoljno je upisati samo naslove knjiga)

po prodajnoj ceni koja za knjige »Spok mora da umre«, »Ka spuštanju noći« i »Nevolje sa Tihoom« iznosi 400, a za knjige »Podmorsko traganje«, »Buldožer ubica« i »Zvezdani ponor« — 800 dinara.
U slučaju spora nadležan je sud u Novom Sadu

____
(prezime, očevo ime i ime)

____
(mesto, ulica i broj)

______________________________ ______________________________ (datum)
(svojeručni potpis)

Ukoliko želite da ovaj broj »Alefa« sačuvate, narudžbenicu istovetne sadržine, ili samo njen prvi ili drugi deo, pošaljite običnim pismom.

Cena pojedinačnog primerka 700 dinara. Godišnja pretplata: 8.400 dinara. Polugodišnja pretplata: 4.200 dinara. Godišnja pretplata za inostranstvo: 39 DM, 270 Asch, 32 Sfr, 128 FF, 134 Skr, 31 USA $, 42 A $ i 42 C $
Dinarska pretplata uplaćuje se opštom uplatnicom na žiro-račun: 65700—603—6350 — NIŠRO »Dnevnik«, OOUR Izdavačka delatnost, Novi Sad, sa naznakom »za Alef«.
Pretplate za inostranstvo uplaćuju se na devizni račun NIŠRO »Dnevnik«, Radna zajednica zajedničkih službi: 25730—421—8049882, takođe sa naznakom »za Alef«.
Cena oglasnog prostora za crnobelu stranu iznosi 300.000 dinara, za unutrašnje strane korica 400.000 i za poslednju, spoljnju stranu — 500.000 dinara.

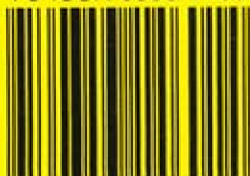
ALEF - SCIENCE FICTION MAGAZIN • Izdavač: NIŠRO »Dnevnik«, OOUR Izdavačka delatnost, 21000 Novi Sad, Bulevar 23. oktobra 31 • Direktor NIŠRO »Dnevnik«: JOVAN SMEDEREVAC • Rukovodilac OOUR Izdavačka delatnost: ILIJA VOJNOVIĆ • Glavni i odgovorni urednik OOUR Izdavačka delatnost: TODOR ĐURIĆ • Sekretar Redakcije: ZDENKA KARABASIL • Korektor: SAVA MALEŠEVIĆ •Štampa: NIŠRO »Dnevnik«, OOUR Štamparija

Biblioteka »SUPERNOVA« DRUGO KOLO

supernova

REMEK—DELA
NAJPOZNATIJIH SVETSKIH SF MAJSTORA

Alfred Bester: RAZORENI ČOVEK
Rodžer Zelazni: ALEJA PROKLETSTVA
Braća Strugacki: PLANETA PURPURNIH OBLAKA
Tomas Diš: JEKA OKO NJEGOVIH KOSTIJU
Robert Hajnlajn: ČOVEK KOJI JE PRODAO MESEC
Kliford Simak: LUTKA SUDBINE

Format 10,5 X 15 cm, latinica, 160—192 strane
Cena kompleta: 4.800 dinara